

KAKSINKERTAISESTI NÄKYMÄTTÖMÄT?

- **Lastensuojeluun liittyvät merkitykset nuorten kokemuksissa**

Oona Malviina Ylönen
TURUN YLIOPISTO
Sosiaalipolitiikan laitos
Lisensiaatintutkimus
Sosiaalityön erikoistumiskoulutus
Helmikuu 2009

TURUN YLIOPISTO

Sosiaalipolitiikan laitos / Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta

YLÖNEN, OONA KAKSINKERTAISESTI NÄKYMÄTTÖMÄT?

Lastensuojeluun liittyvät merkitykset nuorten kokemuksissa

Lisensiaatintutkimus, 159 sivua, 4 liitesivua

Sosiaalityö

Helmikuu 2009

Tutkimus liittyy sisällöllisesti sosiaalityön ja erityisesti lastensuojelun tutkimusalueisiin. Tutkimuksen tavoitteena on tarkastella nuorten kokemuksia lastensuojelun avohuollosta. Pyrkimyksenäni on selkeyttää ja monipuolistaa nuorten käsityksiä lastensuojelusta. Aineisto koostuu kahdeksan 12–16-vuotiaan nuorten syvähaastatteluista. Nuorista viisi oli tyttöjä ja kolme poikaa. Haastatteluja on yhteensä 22.

Tutkimuskysymykset ovat:

1. Minkälaisia lastensuojelujuonia nuorilla on ja millaisia merkityksiä nuoret antavat omalle toimijuudelleen osana tapahtumia?
2. Minkälaisia merkityksiä nuoret antavat yksittäisille kokemuksilleen lastensuojelussa?

Tutkimuksen tärkeimmät käsitteet ovat kokemus, merkitys ja kertomus. Kiinnostuksen kohteena ovat nuorten asiakkaiden kokemukset, joiden ymmärretään muotoutuvan merkitysten kautta. Tutkimuksessa on toisin sanoen pyritty ymmärtämään ja tulkitsemaan nuorten antamia merkityksiä kokemuksilleen.

Lähestymistapa aiheeseen on narratiivinen. Sen ominaisuuksia on ihmisen tarkastelu aktiivisena ja merkityksiä antavana toimijana. Analyysi on kaksiosainen. Tutkimuksessa on tarkasteltu nuorten lastensuojelukokemusten kokonaisuutta ja toisaalta nuorten yksittäisiä kokemuksia siitä. Kokonaiskuvan hahmottamiseksi nuoren puheesta on koottu lastensuojelutapahtumista koostuva juoni eli tapahtumarakenne, josta käytetään nimitystä lastensuojelujuoni. Holistinen ja kategorinen näkökulma yhdistyvät analyysissa. Kiinnostus kohdistuu nuorten puheen sisällön tarkasteluun.

Kolmen nuoren toimijuus rakentui lastensuojelujuonissa heikoksi, kahden keskivahvaksi ja kolmen vahvaksi. Suurin osa nuorista kuvasi kokonaan tai pääsääntöisesti lastensuojeluun liittyvien tapahtumien syy-seuraussuhteet. Kaksi nuorista kuvasi näitä suhteita vain niukasti. Tutkimuksen nuorten asema osana omia lastensuojelupalvelujaan oli siis melko hyvä.

Yksittäisten kokemusten tarkastelu tuo esiin sen, että nuoret odottivat lastensuojelulta menetelmien toimivuutta, riittävää nuoren osallisuutta sekä kannattelevaa suhdetta työntekijään. Suurin yksittäinen este näiden toteutumiselle on lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden suuri vaihtuvuus. Työmenetelmiin tarvitaan monipuolisuutta ja eri ammattiryhmien työnjakoon selkeyttä.

Asiasanat: nuoret, asiakkaat, lastensuojelu, narratiivinen tutkimus, kokemustieto

” Lapset jos ketkä kätkevät visusti sisimpänsä, ja heillä on siihen enemmän syytä kuin kenelläkään muulla. Se on heidän vastauksensa maailmalle, joka lakkaamatta yrittää purkinavaaja kourassa avata heidät ja kurkistaa sisään nähdäkseen mitä siellä on ja pitäisikö sen tilalle vaihtaa jotain kysytympää säilykettä”. (Høeg 1992, 61).

SISÄLLYSLUETTELO:

1.	JOHDANTO	1
2.	NUORET LASTENSUOJELUN AVOHUOLLOSSA	3
2.1	Lastensuojelun avohuolto	3
2.2	Nuorten kokemukset lastensuojelusta	8
2.3	Nuori asiakkaana – huolenpitoa, tukea ja kontrollia	11
3.	TUTKIMUSKYSYMYS JA KESKEISET KÄSITTEET	14
4.	TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	19
4.1	Aineisto	20
4.2	Haastatellut nuoret	22
4.3	Tutkimuskonteksti	25
4.4	Aineiston keruu	28
4.4.1	Nuorten syvähaastattelut	29
4.4.2	Kentällä tutkijana	40
4.5	Aineiston käsittely ja analyysi	41
4.5.1	Aineiston käsittely	43
4.5.2	Aineiston analyysi	43
5.	NUORTEN HEIKKO, KESKIVAHVA JA VAHVA TOIMIJUUS	48
5.1	Heikko toimijuus	52
5.2	Keskivahva toimijuus	59
5.3	Vahva toimijuus	64
5.4	Yhteenveto nuorten toimijuuksista	70
6.	NUORTEN KOKEMUKSET MENETELMISTÄ, OSALLISUUDESTA SEKÄ SUHTEISTA TYÖNTEKIJÖIHIN	73
6.1	Lastensuojelun menetelmät	75
6.1.1	Kokemukset lastensuojelun menetelmien toimivuudesta	77
6.1.2	Kun menetelmät eivät toimi	88
6.2	Nuoren osallisuus	104
6.2.1	Kokemukset osallisuuden toteutumisesta	107
6.2.2	Kokemukset osattomuudesta	114
6.3	Nuoren suhde työntekijään	127
6.3.1	Suhde työntekijään kannattelee	129
6.3.2	Suhde työntekijään ei kannattele	136
6.4	Yhteenveto yksittäisten palvelukokemusten merkityksestä	146
7.	JOHTOPÄÄTÖKSET	148
	Epilogi	157
	Lähdeluettelo:	160
	Liite 1	167
	Liite 2	168
	Liite 3	169
	Liite 4	170

1. JOHDANTO

Tutkimuksen tavoitteena on tuottaa tietoa nuorten lastensuojelupalvelujen kehittämisen tueksi¹. Käytän käsitettä nuori eri tavoin, kuin se lastensuojelulaissa (Lsl 417/2007) ymmärretään. Tutkimuksen nuoret ovat iältään 12–16-vuotiaita. Vaikka ikäryhmää ei huomioida omanaan lastensuojelulaissa, sen palvelujen tarkasteleminen erillään pienten lasten palveluista on kuitenkin perusteltua. Suuri osa Suomessa viime vuosina tehdyistä tutkimuksista toistaa havaintoa lasten näkymättömyydestä sosiaalityössä ja perhepalveluissa (ks. esim. Bardy ym. 2001a, 91; Forsberg ym. 2006, 6, Hurtig 2003). Kun lapset ovat näkymättömiä, niin ovatko nuoret sitä kaksinkertaisesti lapsuuden sisällä?

Nuoruusikä on tärkeää aikaa lastensuojelun vaikuttavuuden kannalta. Se on samaan aikaan sekä mahdollisuuksia että uhkia täynnä. Ennen kaikkea ikäkausi on täynnä valintoja. Jotta nuori voi tehdä valintoja aktiivisesti itse, hänellä on oltava riittävästi sisäistettyä tietoa eri vaihtoehtoista sekä niiden seurauksista (vrt. Oranen 2008b). Näen lastensuojelun tehtäväksi, työmenetelmistä riippumatta, pyrkiä tämän lisäksi aktiivisesti tuottamaan nuorille positiivisia vaihtoehtoja. Kaikilla sektoreilla tarjottavan lastensuojelun tehtävänä on joka vaiheessa auttaa nuorta tuntemaan itsensä ja omat valintansa tärkeiksi. (Vrt. Bardy ym. 2001a).

Kiinnostukseni taustalla ovat kokemukseni nuorista erityisen haastavana asiakasryhmänä työskennellessäni kunnallisen lastensuojelun sosiaalityössä Helsingissä vuosina 2000–2004. Sosiaalityön perinteisin yksilö- ja perhekeskeisin menetelmin nuoren tavoittaminen oli vaikeaa. Syntyi tarve kokeilla jotain uutta. Minulla oli mahdollisuus ryhtyä kehittämään lastensuojelun ryhmätoimintaa osana työtehtäviäni ja yhdessä muutaman muun asiasta kiinnostuneen työntekijän kanssa² (ks. Ylönen ym.

¹ Olen tehnyt tutkimusta osana Varsinais-Suomen Lastensuojelujärjestöt ry:n Palveluohjaus – yhdessä arkeen – hanketta, jossa työskentelin kehittävänä sosiaalityöntekijänä vuosina 2004–2008. Opinnäytetyö liittyy hankkeen tavoitteeseen parantaa lastensuojelupalvelujen laatua asiakasnäkökulma huomioon ottaen. Varsinais-Suomen Lastensuojelujärjestöt ry:stä ja Palveluohjaus – Yhdessä arkeen – hankkeesta enemmän osoitteessa www.vslapset.fi.

² Erityissosiaalityöntekijä Alpo Heikkinen kokosi Heikki Waris-instituutissa työskennellessään Helsingin sosiaaliviraston työntekijöistä lastensuojelun ryhmätoiminnan vertaiskehittäjäryhmän, Waris-ryhmän. Ryhmä koottiin vuonna 2003 ja se kokoontuu löyhästi yhä. Ryhmään kuuluvat Heikkisen lisäksi erityissosiaalityöntekijä Pauliina Levamo, sosiaaliohjaaja Aili Savolainen, sosiaaliohjaaja Maaret Parviainen, tutkija Elina Pekkarinen sekä allekirjoittanut.

2003; Heikkinen ym. 2007; Heikkinen ym. 2008). Kokemukseni lastensuojelun sosiaalityössä sekä työmenetelmien kehittämistyössä ovat herättäneet kiinnostukseni saada kehittämisen tueksi selkeämmin tietoa yhdeltä asianosaisryhmältä, nuorilta itseltään. Minkälaisia kokemuksia nuorilla on? Mihin asioihin nuoret kiinnittävät huomionsa palveluissamme? Olen Riitta Granfeltiä (2000) mukaillen valinnut tutkimukseeni kohderyhmän, josta välitän ja josta olen kiinnostunut (mt., 104).

Tutkimus liittyy sisällöllisesti sosiaalityön ja erityisesti lastensuojelun tutkimusalueisiin. Kiinnostukseni kohteena ovat nuorten asiakkaiden kokemukset, joiden ymmärrän muotoutuvan merkitysten kautta. Pyrin toisin sanoen ymmärtämään ja tulkitsemaan nuorten antamia merkityksiä kokemuksilleen. Ymmärrän merkitysten olevan intersubjektiivisiä eli ihmisiä yhdistäviä. Toisin sanoen saman yhteisön jäsenillä on yhteisiä merkityksiä. Tällöin ajattelen saavani tutkimuksen kahdeksan nuoren kokemusten tulkinnasta esiin heidän yksilöllisten merkitystensä lisäksi jotain yleisempää. (Vrt. Laine 2001).

Kyseessä on laadullinen syvähaastattelututkimus ja aineistonani on nuorten haastattelutilanteessa tuottama puhe. Lähestymistapani aiheeseen on narratiivinen ja tarkastelen nuorten puhetta kertomuksina. Narratiivisen lähestymistavan ominaisuuksia on Vilma Hännisen (1996) mukaan ihmisen tarkastelu aktiivisena ja merkityksiä antavana toimijana. Narratiivisen tulkinnan mukaan elämän ilmiöt ovat sekä prosessimaisia että kielellisesti tulkittuja. Tämä tarkoittaa sitä, että kertomukset ovat ajassa ja paikassa muuttuvia. Samoin elämän ilmiöt liittyvät aina tiettyyn aikaan ja paikkaan. Kertomukset ovat erilaisia sen mukaan missä tilanteessa, kenelle ja mistä syystä tarinaa kerrotaan. (mt., 109; Honkatukia ym. 2006, 217).

Tarkastelen nuorten haastatteluissa tuottamien kertomusten kautta lastensuojelun palvelujärjestelmää. Tutkimus ei luonnollisestikaan avaa koko lastensuojelun maailmaa. Toivon kuitenkin pystyväni nostamaan esiin joitakin huomionarvoisia elementtejä lastensuojelutyössä kuulemalla nuoria suoraan, ei aikuisten puheen tai dokumenttien välityksellä. Pyrkimyksenä on selkiyttää ja monipuolistaa käsityksiä lastensuojelusta silloin, kun sen asiakkaina ovat nuoret (vrt. Laine 2001, 42).

En ole sisällyttänyt tutkimukseen omaa kappalettaan tutkimusetiikasta, vaan perustelen toimintaani ja valintojani pitkin matkaa. Olen käyttänyt tutkimuksen edetessä sekä tilanteista eettistä harkintaa että valmista ohjeistusta (ks. esim. Kuula 2006; Nikander & Zechner 2006). Tilanteista harkintaa olen käyttänyt erityisesti haastattelemieni nuorten vanhempien ottaessa yhteyttä minuun sekä valitessani kahden nuoren kohdalla kaksi haastattelua kolmen sijasta. Valmiita ohjeita olen noudattanut suunnitellessani tutkimuslupakäytäntöni ja raportoidessani tutkimuksestani haastattelemilleni nuorille.

2. NUORET LASTENSUOJELUN AVOHUOLLOSSA

2.1 Lastensuojelun avohuolto

Tutkimuksessa huomio kiinnittyy lastensuojelun avohuollon palveluihin. Lastensuojelulaki (Lsl 417/2007) määrittelee lastensuojeluun kuuluvaksi ehkäisevän lastensuojelun sekä lapsi- ja perhekohtaisen lastensuojelun. Lapsi- ja perhekohtaiseen lastensuojeluun kuuluu lastensuojelutarpeen selvitys, avohuollon tukitoimet, lapsen kiireellinen sijoitus ja huostaanotto sekä niihin liittyvä sijaishuolto ja jälkihuolto. (Mt., 3 §). Avohuollon tukitoimet on määritelty uudessa laissa (mt., 7 luku) vanhaa lakia (Lsl 683/1983) monipuolisemmin. Uusia kohtia ovat muun muassa lapsen kuntoutusta tukevat hoitopalvelut, perhetyö ja vertaisryhmätoiminta. Avohuollon tukitoimia on tarjottava lapselle, nuorelle tai perheelle, jos kasvuolot vaarantavat tai eivät turvaa lasta tai nuorta tai jos lapsi tai nuori itse vaarantaa terveytensä ja kehityksensä (mt., 34 §).

Lastensuojelun avohuollon piirissä olevien lasten ja nuorten lukumäärä kasvaa. Vuonna 2007 avohuollon asiakkaiksi oli kirjattuna 62 485 lasta ja nuorta. Edelliseen vuoteen verrattuna nousua oli 5,8 %. (Lastensuojelu 2007). Vuonna 2006 tulleista uusista kunnallisen lastensuojelun asiakkaista on tehty tarkempi selvitys koskien yhdeksän kunnan aluetta (Heino 2007). Tämän selvityksen mukaan alle kolmivuotiaiden lisäksi murrosikäisten osuus on korostunut. Nuorten palveluihin liittyvä kehittämistyö on siten myös asiakasmäärillä perusteltavissa. Asiakkuuden taustalla on tavallisimmin vanhempien jaksamattomuus. Lapsiin tai nuoriin liittyvissä taustatekijöistä löytyy ristiriitoja vanhempien kanssa, kouluvaikeuksia sekä fyysisistä ja psyykkistä

sairastamista. Lastensuojelun asiakkaiden perheet ovat usein köyhiä ja perheen aikuisilta saattaa puuttua työhistoria kokonaan. (Mt.).

Käsite lastensuojelun palvelut saa tutkimuksessa avohuollon tukitoimia laavamman määritelmän³. Annoin kunkin tutkimukseen mukaan tulleen nuoren itse määritellä, mitä palveluja hänen kohdallaan niihin kuuluu. Nuorten esiin ottamat palvelut on lueteltu liitteessä 2, niistä koululääkäri ja fysioterapia tulivat tosin esiin vain lyhyinä mainintoina. Kerroin jokaiselle nuorelle haastattelujen alussa, että olen kiinnostunut hänen kokemuksistaan lastensuojelun palveluissa. En kuitenkaan määritellyt asiaa sen tarkemmin. Kukaan nuorista ei myöskään pyytänyt tarkempaa määrittelyä. Kaikki nuoret kertoivat spontaanisti kokemuksistaan julkisen sektorin lisäksi myös järjestöjen palveluissa. Kolmelta nuorelta kysyin erikseen kunnallisesta lastensuojelusta, kun nuori ei ollut ottanut asiaa itse esiin. Haastatelluilla nuorilla voi sanoa olleen erittäin hyvä käsitys siitä, mitä aikuisyhteiskunta (vrt. Honkatukia ym. 2006) tarkoittaa lastensuojelun palveluilla. Kaikki nykyisessä lastensuojelulaissa määritellyt avohuollon tukitoimet tulivat esiin nuorten puheessa. Uuden lain määrittelemät avohuollon tukitoimet ovat siis olleet kuntien tai järjestöjen palveluvalikossa jo ennen lain voimaantuloa (haastattelut on tehty vuonna 2007). Toistan tutkimuksessa käsitettä kunnallinen lastensuojelu erottaakseni sen muusta lastensuojelusta. Kun käytän yleiskäsitettä lastensuojelu, viittaan sillä kaikilla sektoreilla tehtävään lastensuojeluun.

Kahden haastatellun nuoren kokemuksiin kuuluivat avohuollon lisäksi myös kokemukset sijaishuoltoyksiköistä. Olen jättänyt nämä kokemukset pääosin analyysin ulkopuolelle. Yksi nuorista on kuitenkin ollut sijoitettuna sijaishuoltoyksikköön avohuollon tukitoimena, jolloin siihen liittyvät kokemukset ovat mukana analyysissa. Käytän tutkimuksessa sijaishuoltoyksiköistä nimitystä lastenkoti. Tätä termiä käyttivät myös tutkimuksen kaksi lastenkodissa asunutta nuorta. Myös Maritta Törrönen (2000) kertoo kokemuksistaan omassa tutkimuksessaan siitä, kuinka sijoitettuna olleet lapset olettivat hänen tutkijana pitävän lastenkotia laitoksena, kun heille se oli koti. Tämä

³ Elina Virokannas (2003b) käyttää omassa tutkimuksessaan käsitteä ammattiauttaminen. Hän luokittelee viranomaisiksi kaikki työnsä puolesta nuorten kanssa toimivat tahot (mt., 300). Käsitteellä lastensuojelu voidaan viitata myös suppeasti kunnalliseen lakisääteiseen lastensuojeluun (esim. Kivistö 2006., 5).

oletus oli niin merkittävä, että siitä muodostui yksi syy lapsille kieltäytyä tutkimukseen osallistumisesta. (Mt., 157).⁴

Työmenetelmien kehittäminen

Lastensuojelun työmenetelmien kehittäminen on ollut Suomessa varsin aktiivista viime vuosina (ks. esim. Forsberg ym. 2006, 14–16). Lasten ja nuorten omien kokemusten välittyminen tähän kehittämistyöhön ei ole kuitenkaan ollut riittävää. Aulikki Kananojan (2007, 3) mukaan sille ”ei ole ollut tilausta”. Uusia lähestymistapoja kehitettäessä työn taustalla on oltava riittävästi sosiaalialan teoreettista osaamista, joka ei perinteisesti ole riittävästi ohjannut ammatillista sosiaalityötä (mt., 4). Tarvitsemme tutkimusta työskentelymme vaikutuksista asiakkaiden elämään, sillä mikään työmenetelmä ei puolla paikkaansa ilman tietoa siitä. YK:n Lapsen oikeuksien sopimuksen toteutumista valvova komitea suosittelee lapsivaikutusten arvioinnin tekemistä aina, kun yhteiskunnassa toimeenpannaan minkä tahansa hallinnon alan päätöksiä. Lapsiin kohdistuvien välittömien vaikutusten on arvioitu liittyvän lähinnä terveyteen, ihmissuhteisiin, asumiseen ja liikkumiseen, arjen sujuvuuteen, osallistumiseen ja tasa-arvoon. Välilliset vaikutukset koskevat perheen taloutta ja palveluja, vaikuttamista yhteisöön ja alueeseen sekä vaikutuksia yleisiin sosiaalisiin suhteisiin. (Taskinen 2006). Lastensuojelun hallinnonalan voi ajatella olevan erityisen velvoitettu arvioimaan päätösten välittömiä lapsivaikutuksia ja työskentelemään ensisijaisesti juuri nämä fokuksessaan.

Johanna Hurtig (2003) käyttää käsitettä tihkuvan auttamistavan malli, joka kuvaa työmenetelmien taustalla olevaa ajatusta: kun autamme vanhempia, se vaikuttaa perheen arkeen ja se puolestaan lapseen. Hurtig on kriittinen mallin suhteen, koska emme tosiasiallisesti tiedä vanhempien kanssa työskentelyn vaikutuksia lapsen arkeen. Vanhempien kanssa työskenneltäessä lapsen elämä jää työntekijöille vieraaksi ja lapsen saama hyöty arvailujen varaan. Esittelen seuraavassa lyhyesti muutamia kiinnostavia

⁴ Myös muut tukijat ovat kiinnittäneet huomionsa käsitteiden merkityksellisyyteen keskustellessaan lasten tai nuorten kanssa. Esimerkiksi Riitta Laakso (1998) päätyi nuoria haastatellessaan käyttämään käsitettä sijoitus, koska se tuntui vastaavan paremmin nuorten omia käsityksiä huostaanotosta. Selvityksen nuoret kokivat tullessaan siirretyksi kotoaan asumaan toiseen paikkaan, he olivat epävarmoja oliko heidät huostaanotettu vai ei. Elina Pekkarinen (2004) muutti suunnitelmaansa käyttää käsitteestä murrosikä tutkimuksensa keskiössä, koska haastatellut nuoret eivät itse kuvanneet elämäänsä tämän käsitteen avulla.

lastensuojelun työmenetelmien kehittämishankkeita, joissa on työskennelty suoraan nuorten kanssa ja pyritty näin välittömiin vaikutuksiin nuoren hyvinvoinnissa.

Elämäkertaketju – ilmaisutaidot lastensuojelussa syrjäytymisen ehkäisemiseksi – hankkeessa pyrittiin auttamaan lastensuojelun piirissä olevia lapsia ja nuoria vastaamaan kysymyksiin *keitä me olemme, mihin me kuulumme ja kuinka me elämme* (Bardy ym. 2001a, 115, 123–125; Bardy & Barkman 2001b). Tarkoituksena on ollut kehittää sellaisia työvälineitä lasten ja nuorten kanssa työskentelyyn, joilla he voisivat hahmottaa omaa elämäkertansa. Voimauttavan valokuvan menetelmä mahdollistaa nuoren oman elämäntarinan ja perheen ihmissuhteiden näkyväksi tekemisen ja niiden jäsentämisen. Menetelmään liittyvä prosessi auttaa hahmottamaan omia voimavaroja lisääviä asioita arkipäivässä. (Savolainen 2008). Elämäntarinan hahmottamisen avulla nuoren omat mahdollisuudet vaikuttaa aktiivisesti omaan elämäänsä lisääntyvät ja toimiminen toisin kuin esimerkiksi omat vanhemmat ovat toimineet, voi tuolla houkuttelevaksi. Näkökulma on mahdollistanut pääsemisen lähemmäs lapsen tai nuoren kokemusmaailmaa (Bardy ym. 2001b, 203). Hankkeessa oli mukana lähinnä sijaishuollon piirissä olevia lapsia ja nuoria, mutta menetelmä lienee käyttökelpoinen myös avohuollon puolella.

Lastensuojelun avohuollon ryhmätoimintaa on ryhdytty kehittämään tilanteessa, jossa työntekijät ovat kokeneet käytössä olevan menetelmävalikon liian suppeaksi. Sen tarkoituksena ei ole korvata lapsikohtaista sosiaalityötä, vaan tuoda toisenlainen mahdollisuus tehdä lastensuojelua niiden nuorten kanssa, jotka ovat halukkaita ryhmiin osallistumaan. Ryhmätoimintaa on määritelty näin: ”Lastensuojelun avohuollon ryhmätoiminta on sosiaalityön ammattilaisten ohjaamaa, vertaisryhmiin kohdistuvaa, toiminnallisiin ja terapeutisiin työmenetelmiin perustuvaa säännöllisesti järjestettävää palvelua” (Heikkinen ym., 2007). Ryhmämenetelmä luo mahdollisuuden uudenlaiseen kohtaamiseen ja vuoropuheluun nuorten kanssa. Työskentelytavat voivat vaihdella ryhmissä toiminnallisista menetelmistä keskusteluun ja erilaisiin draamaharjoituksiin. Ryhmämenetelmillä pyritään aktiivisesti tuottamaan muutosta nuoren välittömässä hyvinvoinnissa vahvistamalla positiivisia muutostekijöitä ja vähentämällä hyvinvointia estäviä tekijöitä.

Ryhmätoiminnan arvioivan työotteen mallia on otettu realistisesta arvioinnista. Näkökulmana on tällöin etsiä tietoa siitä, mikä toimii ja kenelle missäkin olosuhteissa. (Ks. esim. Kazi 2003). Huomiota kiinnitetään menetelmien lisäksi kontekstiin, kuten nuoren taustaan ja elämäntilanteeseen. Tavoitteena on etsiä niitä mekanismeja eli muutosvoimia, jotka mahdollistavat kunkin nuoren kohdalla hyvinvoinnin lisääntymisen. Tapahtuneita ja erityisesti nuoren kokemia muutoksia seurataan. ”Tulos tai muutos on seurausta mekanismien toiminnasta erilaisissa konteksteissa” (Levamo 2007, 75). Näitä muutostekijöitä on mahdotonta tavoittaa ilman tiivistä työskentelyä nuoren kanssa. Ilman aitoa kiinnostusta nuorten asioista ja sitoutumista nuoren pitkäaikaiseen tukemiseen työote ei ole mahdollinen. ”Ryhmissä tuetaan, kuunnellaan, ollaan läsnä ja kohdataan. Tehdään pieniä, arkisia asioita. Välillä tavoitellaan taivaita. Nauretaan ja itketään. Tärkeintä mielestäni on luoda lapsille ja nuorille mahdollisuus.” (Parviainen 2007, 218).

Läheisneuvonpidon lapsilähtöisyyteen on Suomessa kiinnitetty erityistä huomiota. Työmenetelmässä kutsutaan kokoon asiakkaana oleva lapsi tai nuori, hänen läheisensä sekä tarvittavat viranomaiset. Prosessissa lapsi tai nuori saa itselleen avustajan, jonka tehtävänä on varmistaa lapsen näkökulman esiin tuleminen. Sarianna Reinikainen (2007) selvitti seitsemän kouluikäisen lapsen ja nuoren kokemuksia läheisneuvonpitoprosessista haastatteleamalla heitä eri vaiheissa prosessia. Kuusi lasta ja nuorta koki myönteisiä muutoksia elämässään prosessin seurauksena. Yksi lapsi koki, että hänen tilanteessaan ei tapahtunut muutosta parempaan suuntaan, vaan osittain jopa huonompaan. Tämän lapsen kohdalla tuli erityisen selvästi esiin lapsen kokemuksen erilaisuus suhteessa aikuisten kokemuksiin. Yleisesti lapset ja nuoret kokivat läheistensä osallistumisen hyvänä asiana. Samoin osallistuminen läheisneuvonpidossa käsiteltäviin asioihin sekä siellä tehtävään suunnitelmaan nähtiin tärkeänä. Kun aitoon osallistumiseen oli mahdollisuus, myös muutokset omassa elämässä koettiin merkittävinä. Nuorten kokemukset painottivat työntekijän ja erityisesti päätöksiä tekevän sosiaalityöntekijän ja asiakkaana olevan lapsen tai nuoren välisen ymmärtävän ja kunnioittavan vuoropuhelun tärkeyttä. (Mt.).

2.2 Nuorten kokemukset lastensuojelusta

Nuorten kokemuksia lastensuojelun palveluista on Suomessa tutkittu verrattain vähän. Tutkittua tietoa kuitenkin tarvitaan kehittämistyössä ja asiakastyön arjessa. Jos sosiaalityön käytäntöjä tutkivat tai asiakastyötä tekevät eivät lainkaan pysähdy asiakkaiden kokemusten äärelle, voidaan kysyä, saammeko riittävästi tietoa työmme vaikutuksista. Palvelujen käyttäjien kuuleminen on myös eettinen velvollisuutemme. Anneli Pohjolan (2006, 44) sanoja lainatakseni jättäessämme asiakkaana olevat ihmiset kohtaamatta luomme tilaa pahalle. Asiakastyön arjen lisäksi ajatus voidaan siirtää myös lastensuojelun tutkimus- ja kehittämistyöhön.

Oma asiakastyön kokemukseni nuoren tavoittamattomuudesta saa vahvistusta Elina Pekkarisen (2004) tutkimuksesta liittyen erään kunnallisen lastensuojelun piirissä kootun tyttöryhmän dialogisiin prosesseihin. Tutkimuksen aineisto koostuu viiden, noin 16-vuotiaan nuoren syvähaastatteluista. Siinä tuodaan elävästi esiin nuorten kertomuksia ”kohtaamattomuuden” kokemuksistaan aikuisten kanssa. Nuoret kertoivat tulevansa aikuisten ohittamaksi sekä kotona että koulussa. Myöskään lastensuojeluun liittyvissä erilaisissa vuorovaikutustilanteissa ei onnistuttu, vaan nuoret kokivat niissäkin jäävänsä pääsääntöisesti ulkopuolisiksi. Tutkimuksessa kuvataan dialogisen hetken käsitteen avulla tilannetta, jossa nuori havahtuu viranomaisten vakavan puuttumisen myötä muutoksen välttämättömyyteen. Laitossijoitus tai sillä uhkaaminen tuli tutkimuksen nuorille yllätyksenä. Tämä kertoo siitä, että ennen selkeitä kontrollitoimia, perinteisin lastensuojelun menetelmin, tutkimuksen nuorten elämään ei ollut pystytty vaikuttamaan. Toimiviksi lastensuojelun elementeiksi nuoret kokivat mahdollisuuden vertaisuuden kokemuksiin ammattilaisten vetämässä ryhmässä, jossa oli samanikäisiä ja samantyyppisessä elämäntilanteessa olevia nuoria. Luottamuksen myötä mahdollistui oman tilanteen aito arvioiminen ja sitä kautta avun vastaanottaminen niin aikuisilta kuin vertaisiltakin. Ryhmä voi toimia myös turvallisena ja ehkä ainoana rakentavana ympäristönä voimakkaillekin tunnekokemuksille. (Mt., 52–70; ks. myös Savolainen 2007, 161).

Jaana Kivistö (2006) on tutkinut lastensuojelun jälkihuollon piirissä olevien nuorten kokemuksia saamistaan palveluista. Hän haastatteli kymmentä nuorta teemahaastattelumenetelmällä käyttäen apuna sanakortteja. Kaikki haastatteluun

osallistuneet nuoret olivat olleet vuosia asiakkaina lastenkodeissa, nuorisokodeissa tai ammatillisissa perhekodeissa. Tutkimuksen tavoitteena oli saada tietoa siitä, miten nuoret olivat hahmottaneet saamiaan palveluja ja miten lastensuojelun keskeiset toimintaperiaatteet lapsen edusta, kuulemisesta ja suojelusta olivat toteutuneet (mt., 6). Nuoret kokivat olleensa lastensuojeluasiakkuudessa päähenkilöitä ja saaneensa tarvitsemansa palvelut. He olivat tietoisia asiakkuuksiensa syistä ja kokivat sen olleen heille tarpeellista, jopa välttämätöntä. Osa tutkimuksen nuorista koki kuitenkin lastensuojelun olleen kyvytön auttamaan, ennen kuin he olivat itse tarpeeksi vanhoja pyytämään apua. (Mt., 62–79). Kivistö kiinnitti huomiota siihen, kuinka tärkeää nuorille oli saada pitkäaikainen työntekijä, johon he kokivat voivansa luottaa (mt., 117). Lastensuojelutyön kehittämisen näkökulmasta olisi tärkeää huomioida entistä vahvemmin nuorten elämää suojaavat tekijät, kun usein syrjäytymistä edistävät asiat ovat työskentelyn keskiössä.

Nuorten kokemuksia ja mielipiteitä on selvitetty myös suhteessa huostaanottoon (Laakso ym. 1998). Perhesijoituksessa olleita 15–19-vuotiailta nuorilta kysyttiin ryhmähaastatteluissa millainen on hyvä huostaanotto. Nämä nuoret eivät olleet selvillä jälkihuollon sisällöistä ja kokivat sosiaalitoimistossa käymisen ainoastaan rahan hakemisen kannalta tarpeellisenä (mt., 112). He toivoivat sosiaalityöntekijöiltä tukea ja avoimuutta ja toisaalta välittämistä ja rajoja. Itse prosessin tulisi sisältää kaikkien osapuolten kuulemista siten, että vastuu toimenpiteistä ei lankeaisi nuoren kannettavaksi. Nuoret myös toivoivat aikuisten rohkaisevan ottamaan vastaan keskustelu- ja terapia-apua riittävän varhaisessa vaiheessa. Kunnallisen lastensuojelun roolia kaikissa eri prosessin vaiheissa tulisi myös selventää nuorille entistä enemmän.

Tarja Tolonen (2004) on tutkinut sellaisten nuorten sosiaalisen pääoman lähteitä, jotka ovat saaneet puutteellista vanhemmuutta. Hän haastatteli nuoria kuullakseen heidän kokemuksiaan ja käsityksiään elämän historiastaan. Aineistossa mukana olleet 21 nuorta olivat haastatteluhetkellä noin kaksikymmentävuotiaita ja he olivat kaikki olleet tekemisissä erilaisten sosiaalipalvelujen, monet myös lastensuojelun kanssa. Tutkimuksessa isovanhempien tai muiden sukulaisten tuki tuli harvoin esiin. Sen sijaan sosiaalisen pääoman lähteinä toimivat yksittäiset ystävät sekä viranomaiset. Myös sisarusten merkitys korostui. Tolonen kysyykin, sukulaisten näkymättömyys perheiden (ja lähisukulaisten) heikosta sosiaalisesta pääomasta vai lastensuojelukäytännöistä.

Elina Virokannas (2004) on tutkinut huumehoitoyksikön nuorten identiteettien rakentumista. Tutkimuksen aineisto koostuu seitsemästätoista 14–18-vuotiaan nuoren haastattelusta. Tutkija toteaa, että huumeita käyttäneiden nuorten puhetta omasta elämästään ei ollut ennen hänen tekemiään haastatteluja aineistoksi saatavilla (Virokannas 2003a, 19). Erityisinä näkökulmina tutkimuksessa ovat normaalin merkitykset nuorten puheessa, nuorten ottamat yllättävät puhuja-asetat haastattelutilanteessa, huumeitien saamat merkitykset sekä nuorten suhteet kavereihin ja viranomaisiin. Nuorten ottamat puhuja-asetat vaihtelivat siten, että niissä on hahmotettavissa kaksi ulottuvuusparia. Ääripäinä näissä olivat poikkeavuudestaan tietoisien puhujan asemaan samastuminen ja jo raitistunut, ”normaalialia” elämäntapaa tavoitteleva asema. Toinen ulottuvuuspari muodostuu oman toiminnan määrittelystä alisteisena muille asioille tai toisille toimijoille ja toisaalta itsensä kuvaamisesta omaehtoisena toimijana. (Virokannas 2004, v, 24).

Kun Virokannaksen tutkimuksen nuoret määrittelivät haastattelupuheessaan suhdettaan viranomaisiin ja pohtivat viranomaisten kanssa toimimisen edellytyksiä, viranomaisten vähämerkityksellisyys nuorten puheessa kiinnitti tutkijan huomion. Tutkimuksen nuoret olivat yksinäisiä ja heidän asiakkuushistoriaansa leimasi liittolaisten puute (mt., 24). Haastatellut nuoret olivat kaikki hoidossa huumeidenkäytön vuoksi, useimmat vastoin tahtoaan. Eri strategiatyyppejä suhteessa tähän löytyi neljä: viranomaisnäkökulman vastustaminen, kohteeksi asettuminen, pelaaminen sekä asiakkaaksi sopeutuminen. Nuorten puheesta puuttuivat kertomukset avun saamisesta tai autetuksi tulemisesta. Samoin strategioista puuttuu hyvän suhteen luomisen strategia. (Virokannas 2003b).

Eri asianosaisten näkökulmia on tutkimuksessa pidetty erityisen tärkeänä sellaisissa tilanteissa, joissa on ollut syytä epäillä eri osapuolten näkemysten eroavan toisistaan (Honkatukia ym.2006, 214). Lastensuojelun työntekijöiden tulisi ymmärtää, miten nuori itse hahmottaa ja muistaa elämänsä tapahtumat, koska sillä on vaikutuksia tulevaan. Usein tämän tiedon välittäjinä toimivat vanhemmat tai muut aikuiset ja nuoren oma kokemus jää piiloon. Se voi kuitenkin poiketa muiden käsityksistä ja tulkinnoista. Laitinen ja Shemeikka (2006) ovat tutkineet nuorten ja heidän vanhempensa antamien, nuorten elämäntapahtumiin liittyvien tietojen yhdenmukaisuutta. Nuoret olivat 14–16-vuotiaita ja vastaajina oli 172 nuorta ja 249 vanhempaa. Nuorilta ja vanhemmilta

kysyttiin muun muassa onko nuori kokenut läheisen kuoleman. Vastausten yhdenmukaisuus oli yli kahdeksankymmentä prosenttia. Kysyttäessä nuoren tunteita liittyen kuolemaan vastaukset olivat yhdenmukaisia alle kolmasosalla tapauksista. Vanhempien oli kautta linjan vaikeampi tunnistaa nuorten kielteisiä, ristiriitaisia tai surun tunteita verrattuna myönteisiin tunteisiin. (Mt.). Myös Laakson ja Saikun (1998) tutkimus toi esiin nuorten käsitysten poikkeamisen aikuisten mielipiteistä. Nuoret toivat esiin näkökulmia esimerkiksi huostaanotettujen nuorten ja heidän vanhempiansa yhteydenpidosta. Vanhempien mielipiteet noudattelivat yllättävän paljon viranomaisen linjauksia.

2.3 Nuori asiakkaana – huolenpitoa, tukea ja kontrollia

Nuoruuden määrittely on häilyvää sekä suhteessa lapsuuteen että aikuisuuteen. Lastensuojelulain mukaan lapsia ovat alle 18-vuotiaat ja nuoria 18–20-vuotiaat (Lsl 417/2007, 6 §). Lain mukaan nuorille kuuluvat palvelut ovat jälkihuollon palveluja, jotka on määritelty em. lain luvussa 12. Nuorisolaissa nuorilla tarkoitetaan alle 29-vuotiaita, alaikäraja ei siinä ole määritelty (Nuorisolaki 72/2006, 2 §). Palvelujärjestelmässä nuorelle suunnattuja palveluja tarjotaan hyvin eri-ikäisille⁵. Tässä tutkimuksessa mukana olevat lapset tai nuoret ovat iältään 12–16-vuotiaita (ks. liite 1). Olen päättänyt käyttämään heistä määritelmää nuori, koska haluan erityisesti pohtia tämän ikäisten ihmisten palvelujen kehittämisen tarvetta erillään pienempien lasten palveluista.

Kirsi Juhila (2006) on määritellyt asiakkaan ja sosiaalityöntekijän suhteen eri muotoja tavalla, joka auttaa hahmottamaan myös nuoren asemaa lastensuojelun asiakkaana. Erilaiset suhteet valottavat myös lastensuojelun ainakin kaksitahoista tehtävää toimia sekä kontrollin lähteenä että nuoren tukena. Juhila on erottanut toisistaan *liittämis- ja kontrollisuhteen*, *kumppanuussuhteen* sekä runsaasti tukea tarvitsevan asiakkaan parhaiten huomioivan *huolenpitosuhteen*. Näiden lisäksi hän puhuu *vuorovaikutuksessa rakentuva suhteesta* kuvatessaan arkielämän tilanteita, joissa eri suhteiden muodot vaihtelevat. Liittämis- ja kontrollisuhteen tarpeellisuutta sosiaalityön tehtävänä on tuotu

⁵ Esimerkinomaisesti: HelsinkiMission ylläpitämät nuorten kriisipisteet Helsingissä on tarkoitettu 12–29-vuotiaille nuorille (Nuorten kriisipiste). Tampereen kaupunki järjestää nopean puuttumisen perhetyötä 12–17-vuotiaille nuorille ja heidän perheilleen (Tampereen kaupunki). Helsingin kaupungin nuorisotiedotuskeskus Kompassi palvelee puolestaan 13–25-vuotiaita (Nuorisotiedotuskeskus Kompassi).

keskusteluihin sosiaalityön ulkopuolelta. Kumppanuussuhde sen sijaan on ollut sosiaalityön omaa puhetta. Molemmat lähtökohdat käsittävät asiakkaan aktiivisena ja kykenevänä huolehtimaan pääsääntöisesti itsestään. Sosiaalityöntekijän ja asiakkaan välinen huolenpitosuhde lähtee käsityksestä, että kaikki asiakkaat ”eivät kaikissa tilanteissa ja kaikissa elämänvaiheissa selviä omillaan vaan tarvitsevat apua ja tukea” (mt., 151). Työntekijöiden tehtävänä on tällöin huolehtia, että asiakas saa tarvitsemansa avun ja tuen. Juhila käyttää käsitettä holhoavuus kuvaamaan tilannetta, jossa huolenpitosuhde kääntyy kohtaamaan asiakkaan kykenemättöminä ja avuttomina, joskus jopa toivottomina selviämään ilman auttamisjärjestelmää (mt., 171–173).

Minna Laakkonen (2007) on tutkinut hoivaa ja huolenpitoa pienten lasten opettajien arjessa haastattelemalla opettajia. Heidän kokemuksensa hoivan ja huolenpidon osuudesta omissa tehtävissään ovat oman kokemukseni mukaan lähellä myös sosiaalialan työntekijöiden arkea. Laakkosen analyysissa hoiva käsitteenä yhdistyi tunteeseen ja tuntemiseen ja lapsen erityiseen tarpeeseen. Huolenpito puolestaan merkitsi arkista ja rationaalista toimintatapaa kaikkien lasten kanssa. Opettajat kokivat oppilaat joko vaatijoina tai tyytyjinä, vaatijoiden herättäessä opettajissa kielteisiä tunteita. Hoivaa tarvitseva lapsi koettiin avuttomaksi ja taidoiltaan riittämättömäksi. Myös yleisellä tasolla sitoutuminen oppilaaseen eli vieraaseen lapseen, herätti opettajissa osittain kielteisiä tunteita ja tarpeen suojautua. Osaamisen tai voimien loppuminen tuotti puolestaan syyllisyyttä, avuttomuutta ja kyynisyyttä (mt., 154–155).

Hoivaa tarvitseva asiakas herättää tunteita työntekijässään ja auttaminen edellyttää huolenpitosuhdetta. Kun sosiaalityön sisällä asiakas on pääsääntöisesti pyritty näkemään kumppanina (vrt. Juhila 2006), hoivaa tarvitseva asiakas voi aiheuttaa hämmennystä. Huolenpitosuhteen piirteet voidaan tulkita jopa sosiaalityöntekijän epäonnistumiseksi, onhan työn usein toistettu tavoite tehdä itsensä tarpeettomaksi. Hoivaa tai huolenpitosuhdetta edellyttävä asiakas tarvitsee myös erityistä vastuunottoa työntekijältään ja voi siksi aiheuttaa työntekijässä tarpeen suojautua. Opettajien kokemus siitä, että lapsen ja nuoren tarvitsevuutta voi olla kiireen keskellä vaikea sietää, voi olla totta myös sosiaalityöntekijöiden arjessa (ks. Laakkonen 2007, 150). Nuorten asiakkaiden kohdalla on erityisen haastavaa tasapainotella eri suhteiden elementtien välillä, kun on toisaalta pidettävä huolta, toisaalta kontrolloitava ja pyrittävä tukemaan itsenäistymistä.

Suvi Raitakari (2004a, 2004b) on tarkastellut eri osapuolten tuottamaa puhetta moniammatillisissa palavereissa, joita on pidetty nuoren lastensuojelun asiakkaan asioiden käsittelemiseksi. Nuoret olivat iältään 16–25-vuotiaita. Tutkimuksen tavoitteena oli etsiä palaverien puheen avulla eri puhuja-asemia. Raitakari kysyi, vaientaako ammattilaisten velvollisuus tukea nuorta koulutukseen ja työhön nuoren oman äänen ja mielipiteen tulevaisuudestaan. Nuorten kanssa toimivat ammattiauttajat suhtautuvat Raitakarin mukaan herkästi nuoreen epäluottamuksen pohjalta ja nuoren asema palaverissa saattaa olla tämän takia heikko. Ammatilliset myös valmistautuvat tavallisesti ennakolta palaveriin ja heillä on valta määrittellä puheenaiheet. Repliikit vaihtuvat nopeasti ja aikuiset ja erityisesti ammatilliset ottavat puhevallan nopeilla asioiden tiivistyksillään. Joskus nopeitempous ja työntekijöiden suorat kysymykset saavat tilanteen vaikuttamaan jopa kuulustelulta. Vanhemmilla on puolestaan tarve liittyä ammattilaisten kanssa turvataksaan tai vahvistaakseen lähtökohtaisesti kyseenalaistettua vanhemmuuttaan ja kun vanhempi valitsee liittoutumisen kohteensa ammatillisista, on nuori vaarassa jäädä vaille sellaista. (Mt.).

Monika Riihelä (1996) on tutkinut sosiaalipsykologian alaan kuuluvassa tutkimuksessaan neljän eri instituution käytäntöjä tai tapoja suhtautua lasten esittämiin kysymyksiin. Lapset olivat iältään 3-12-vuotiaita. Tutkimuksen empiirinen aineisto koostuu neuvolan, päiväkodin, koulun ja kirjaston kahdestakymmenestä yhdestä asiakkuustapauksesta, havainto- ja haastatteluaineistoista. Tapauksille on yhteistä lasten aktiivisuus ja ammatillaisen kiinnittämä huomio lapseen. Riihelä havainnoi tilanteita ammatillisten ja lasten välillä. Tulkitessaan tätä vuorovaikutusta tutkija kiinnitti huomiota siihen, miten lasten esittämiin kysymyksiin vastattiin ja mihin asemaan vastaukset asettivat lapset. Tuloksena hän esitti ammatillisen ja tutkimuksellisen käsitteistön kehittyneen pitkän ajan kuluessa sellaiseksi, joka turvaa aikuisten mahdollisuudet vaikuttaa, mutta heikentää lasten osallistumisen mahdollisuuksia. Lasten kysymykset sivuutettiin, koska ammatillisten tehtäviksi on muodostunut kysymysten esittäminen (mt., 33).

Riihelä (1996) hahmottaa lapsen asemaa eri instituutioissa kolmella eri dimensiolla. Lasta on suojeltava tai kehitettävä, lapsi on joko arvioinnin tai palvelun kohteena sekä lapsi on objekti tai osallinen. Näissä lapsi asettuu organisaation tehtävien mukaan eri

asemiin ja ammattilaiset toimivat toteuttaakseen organisaation antamia tehtäviä. Päiväkodin erityinen tehtävä on suojella lasta. Kehittämistehtävä on sen sijaan kaikilla neljällä organisaatiolla. Lasta arvioidaan muualla, paitsi kirjastossa, jossa hän on sen sijaan palvelun kohteena. Lapsi on objektina neuvolassa, päiväkodissa ja koulussa, joista kahdessa jälkimmäisessä myös osittain osallisena. Kirjastossa lapsen asema on osallinen. (Mt., 63–67).

Kun asiakkaana on lapsi tai nuori, pitäisi tämän äänen kuulemiseen olla myös muita keinoja, kuin puhe. Lastensuojelun käsikirjassa esitetään muiksi mahdollisiksi menetelmiksi lapsen havainnointi, lapsen kanssa toimiminen sekä lapsen ja hänen läheistensä välisen vuorovaikutuksen seuraaminen (Oranen 2008b). Kyky kuulla vaatii arjen yksittäisten tilanteiden pohtimista yhdessä nuoren kanssa. Se vaatii pysähtymistä ja pohtimista. Jos keskustelun välineenä on kysymyspatteristo, emme useinkaan jää syvällisesti pohtimaan nuoren sanomaa (vrt. Virokannas 2004; Laakkonen 2007). Kysymykset saattavat myös herättää lapsissa epäilyksiä. He voivat tulkita aikuisen kuulustelumaisella puheellaan esimerkiksi etsivän syyllisiä johonkin tai olevan testaamassa lapsen tietoa, tietäen itse vastauksen. Näistä syistä on hyvin ymmärrettävää, jos lapsi tai nuori välttelee tilanteita, joissa joutuu vastaamaan aikuisten kysymyksiin (Thomas 2002, 178). Riihelän (1996) huomion mukaan lasten ja lasten kanssa toimivien ammattilaisten pohtivissa keskusteluissa on tilaa lasten kysymyksille, kun taas katkonaisissa keskusteluissa korostuivat ammattilaisten yliedustus. Aikuinen pystyy vahvistamaan tasapuolista vuorovaikutusta lapsen kanssa esimerkiksi vaikenemalla riittävästi sekä kertomalla lapselle omat tietonsa ja kokemuksensa (mt., 160, 164).

3. TUTKIMUSKYSYMYS JA KESKEISET KÄSITTEET

Kiinnostukseni kohteena ovat nuorten kokemukset lastensuojelun avohuollosta. Analyysini tavoitteena on tuottaa tietoa erityisesti nuorten kokemuksilleen antamista merkityksistä. Yksinkertaistettuna asian merkitys on se, mitä jokin asia tarkoittaa kokijalle. Todellisuus rakentuu näistä merkityksistä sekä yksilöiden tekemistä merkitysten tulkinnoista. Toisin sanoen maailma on olemassa meille merkitysvälitteisesti eli niiden suhteiden kautta, joita meillä kullakin on todellisuuteen.

(Vrt. Alasuutari 2001). Kokemus saa ikään kuin arvon sen mukaisesti, mitä se kokijalleen merkitsee.

Tutkimuskysymykseni ovat:

1. Minkälaisia lastensuojelujuonia nuorilla on ja millaisia merkityksiä nuoret antavat omalle toimijuudelleen osana tapahtumia?
2. Minkälaisia merkityksiä nuoret antavat yksittäisille kokemuksilleen lastensuojelussa?

Tarkastelen nuorten puhetta narratiivisen tutkimusperinteen mukaisesti kertomuksina. Olen kiinnostunut sekä nuoren kokonaisesta lastensuojelukertomuksesta että yksittäisistä kokemuksista. Tapani tarkastella nuoren kokemusten kokonaisuutta on etsiä nuoren puheesta lastensuojelutapahtumista koostuva juoni eli tapahtumarakenne, josta käytän nimitystä lastensuojelujuoni. Juoni rakentuu ainoastaan nuoren puheeseen perustuen eli se on nuoren näkökulma tapahtumiin. Se koostuu nuoren lastensuojelupalvelujen kokonaisuudesta ja erityisesti niistä syistä, jotka nuori antoi eri asiakkuuksien alkamiselle. Tarkastelen juonista sitä, onko tapahtumilla nuoren näkökulmasta selkeä syy-seuraussuhde vai jääkö asiakkuuden alkaminen vaille selitystä. Tulkitseen juonista myös sitä, kuka tai mikä taho on toimijan roolissa asiakkuuden alkaessa. Erityisen kiinnostunut olen nuoren antamista merkityksistä omalle toimijuudelleen. Vastaan ensimmäiseen tutkimuskysymykseen luvussa viisi.

Toisena tavoitteenani on löytää ne merkitykset, jotka nuoret antavat yksittäisille kokemuksilleen lastensuojelussa. Tämä osa analyysistä edustaa aineiston kategorista tarkastelutapaa. Koska koko tutkimusta innoittava asia on lastensuojelun palvelujärjestelmän tarkastelu nuorten näkökulmasta, se edellyttää juonitarkastelua tarkemman pureutumisen yksittäisten kokemusten merkityksiin. Niiden tulkinnan avulla tavoitteeni on saada esiin konkreettiset osat, jotka palveluissamme toimivat sekä toisaalta kehittämistä vaativat asiat. Vastaan tähän toiseen tutkimuskysymykseen luvussa kuusi.

Keskeiset käsitteet

Tämän tutkimuksen tärkeimmät käsitteet ovat *kokemus*, *merkitys* ja *kertomus*. Ne ovat teoreettiset työkalut, jotka ovat olleet apuna määrittellessäni tutkimustehtävää, suunnitellessani ja toteuttaessani aineiston keräämistä sekä rakentaessani aineiston analyysia. Fenomenologisen tutkimuksen kohteena ovat kokemukset ja niille annetut merkitykset. Hermeneutiikka on puolestaan ymmärtämisen ja tulkinnan teoriaa. (Laine 2001). Fenomenologis-hermeneuttinen lähestymistapa tarkoittaa tässä tutkimuksessa yritystä päästä lähelle toisen kokemusta ja sen saamia merkityksiä.

Nuorten kokemusten ja heidän niille antamien merkitysten tutkiminen sopii ajatukseen nuorten lastensuojelun asiakkaiden äänen kuulemiselle. Honkatukia, Nyqvist ja Pösö (2006) ovat tutkineet nuorten tekemiä rikoksia nuorten omien kokemusten kautta. He tekevät eron käsitteiden nuoriso-ongelma ja nuorten ongelmat välille, joista jälkimmäinen on nuoren oman kokemuksen kannalta merkittävä. Edellinen on aikuisyhteiskunnan määrittelemä termi. Nuorten kokemukset jäävät usein nuoria ja nuorten elämän ilmiöitä koskevan keskustelun ulkopuolelle ja silloin jäämme vaille asianosaisilla olevaa tärkeää tietoa. Esimerkiksi väkivaltaa koskevan puheen avulla nuoret ovat voineet tuoda esiin omaa vallattomuuttaan ja keinottomuuttaan ratkaista tilanteita (Mt., 211–213, 219). Niiden merkitysten ymmärtäminen, joita väkivallalla on nuorille, tuo välineitä löytää keinoja ehkäistä väkivaltatilanteita.

Kokemukset syntyvät vuorovaikutuksessa todellisuuden kanssa. Toisin sanoen kokemuksissa ilmenee yksilön suhde maailmaan ja esimerkiksi muihin ihmisiin. Todellisuus ei puolestaan ole meille neutraalia, vaan havaintomme merkitsevät meille jotain. (Laine 2001, 27). Tutkimuksessa ei olla kuitenkaan ”alkuperäisen kokemuksen” äärellä suoraan, vaan tarkastelun kohteena on jollain lailla ”ulospäin” kommunikoitu kertomus. Toisin sanoen olemme aina tekemisissä kokemuksen representaatioiden kanssa, joita sitten luemme ja tulkitsemme (Riessman 1993). Riitta Granfelt (1998, 30) on kuvannut omaa tutkimusnäkökulmaansa näin: ”tutkimuksessani eivät esiinny elävät ihmiset kokemuksineen, vaan tätä kertomusta kirjoitan minä yhdessä naisten kanssa muodostamieni kertomusten pohjalta”.

Kokemus on eri asia, kuin mielipide tai käsitys. Kokemusta ei voi ymmärtää aukottomasti, eikä sitä voi tyhjentävästi selittää. Timo Laineen (2001, 36–37) mukaan käsitykset ovat suurelta osalta peräisin yhteisöstä, eivätkä ole aina yhteydessä yksilön kokemuksiin. Tällöin kokemuksen tutkiminen edellyttää aineistolta sitä, että niitä on siitä löydettävissä. Yleiset käsitykset ja mielipiteet eivät riitä (mt.). Ihmisten kokemuksia tulkitessa on David Silvermanin (2001) mukaan otettava huomioon myös ihmisten tarve saada kuulla ja kertoa ”tavallisia tarinoita”. On mahdollista, että kuvittelemme olevamme autenttisen kokemuksen äärellä silloin, kun ihminen itse asiassa toistaakin niin sanottua kulttuurista skriptiä tai käsikirjoitusta. Kertomuksen poikkeaminen totutusta, vaikka se olisikin lähempänä ”aitoa kokemusta”, voi jäädä vaille ansaitsemaansa huomiota. (Mt., 93).

Kokemusta tutkittaessa tutkija ei kysy, ovatko tutkittavan kokemukset ja näkemykset tosia. Kun tutkimuksessa näkökulmaksi on valittu kokemuksen ymmärtäminen, todellisuuden nähdään olevan moninainen ja subjektiivinen, eikä siis yksittäisistä ihmisistä riippumaton. Tutkija kysyy, miten tutkittava tekee omaa elämäänsä ja omia kokemuksiaan ymmärrettäväksi ja minkälaisia merkityksiä asiat saavat hänen elämässään. Tavoitteena on ”löytää tie tutkittavan tunteisiin ja kokemuksiin” (Jokinen 2005). Tutkija ei kuitenkaan väitä ymmärtävänsä miltä toisesta tuntuu, vaan kirjoittaa oman konstruktion tutkittavien kokemuksista (Granfelt 1998, 22). On eri tapoja selittää sitä, miten yksilöt merkityksellistävät maailmaa. Voidaan ajatella ihmisen kiinnostavan huomiota ja merkityksellistävän niitä asioita, jotka ovat hänen selviytymisensä kannalta olennaisia. Joka tapauksessa elämisemme yhteiskunnassa pohjautuu merkityksenantoon, mikä tekee siitä yhteiskuntatieteellisesti tärkeän tutkimuskohteen. (Alasuutari 2001).

Merkityksen käsitteellä viitataan usein siihen symboliikkaan, jota objekteihin tai toimintoihin liitetään. (Alasuutari 2001, 59). Lastensuojeluun liittyvä kokemus voi olla vaikkapa käynti sosiaalityöntekijän luona. Mutta mitä tapaaminen työntekijän kanssa merkitsee nuorelle? Ja vielä tarkemmin, mitkä asiat tietyssä käynnissä sosiaalityöntekijän luona merkitsevät mitään? Osa tiettyyn kokemukseen liittyvistä asioista ei jää kokijan muistiin. Lastensuojelun kannalta tämä on kiinnostavaa sikäli, että ammattilaisen käsitys tärkeistä tai nuoren hyvinvointiin positiivisesti vaikuttavista asioista jollakin tietyllä tapaamisella saattaa poiketa nuoren omasta kokemuksesta.

Kiinnostukseni kohteena on siis kunkin nuoren henkilökohtainen kokemus ja sen merkitys tälle. Nuoren antaman merkityksen kautta voi määritellä kokemukseen liittyvien eri elementtien arvon, kun tavoitteena on mahdollisimman vaikuttava sosiaalityö. Uskon myös kokemuksista kertomisen tärkeyteen, ne saattavat saada merkityksensä vasta kertomisen hetkellä ja rikastaa siten kertojan käsitystä itsestään. ”Kertomalla tarinaansa ihminen voi saada aikaan sosiaalisia vaikutuksia, jakaa kokemuksiaan, saada jäsenyyksilleen vahvistusta sekä reflektoida kokemustaan” (Hänninen 2003, 22). Kertominen toisin sanoen myös mahdollistaa kokemusten saamisen narratiivisen tutkimuksen aineistoksi.

Narratiivinen tai kerronnallinen tutkimus on yksi laadullisen tutkimuksen lähestymistavoista. Sen ydin on kertomusten analyysissä ja sen alkukoti Aristoteleen Runousopissa (Hänninen 2003, 16). Matti Hyvärisen (2006, 1) mukaan kertomusten kautta voidaan ymmärtää ja hallita menneisyyttä, myös ihmisen identiteetit rakentuvat suurelta osin kertomuksina ja kertomukset suuntaavat toimijoita tulevaisuuteen. Narratiivinen analyysi sopii hyvin kokemuksen tutkimiseen. Sen erityinen näkökulma on tarkastella aineistoa nimenomaan kertomuksina. Analyysi alkaa siitä, että kuunnellaan tarinaa. (Lieblich ym. 1998, 10; Hänninen 2006).

Kertomusten analyysissä on monta eri tasoa ja lähestymistapaa. Vilma Hänninen (2003, 19–23) on hahmotellut ontologisen tarinallisuuden käsitekehikkoa, jossa erotellaan toisistaan kommunikoitu kertomus, tajunnallinen sisäinen tarina ja eletty draama. Sisäinen tarina muodostuu henkilön arvoista, periaatteista, kognitioista tai tiedollisuudesta ja tunteista. Siihen liittyy ymmärrys menneestä sekä käsitys tulevaisuudesta. (Mt.) Sisäinen tarina on prosessi, joka muuttuu. Se voi muuttua, kun kertoja kertoo kokemuksistaan. Samoin se voi muuttua toiminnan eli eletyn draaman seurauksena. Kertomusta voi analysoida eri tavoin, kokemusta tutkittaessa ollaan lähellä sisäisen tarinan tarkastelua.

Tarkoitan käsitteellä kertomus jonkin tarinan esitystä. Samasta tarinasta voi esittää eri kertomuksia ja yhdessä kertomuksessa voi olla useita tarinoita (Hänninen 2003, 20; Hyvärinen 2006). Tarina on siten aina tulkintaa vaativa. Se on kertomuksesta päätelty, siihen ei ole suoraa pääsyä. Milloin puhe sitten on kerronnallista ja poikkeaa esimerkiksi mielipiteen tai faktan esittämisestä? Hyvärisen (mt.) mukaan raja on

liukuva. Kertomuksessa voi kuitenkin ajatella olevan tapahtumia, joiden välillä on kausaalinen yhteys. Se on ”formaalisen kertomusskeeman mukaisesti jäsentynyt kuvaus tapahtumasta tai tapahtumasarjasta” (Apo 1990, 62–63). Tässä pääsemme lähelle juonen käsitettä, jolla viitataan kertomuksen tapahtumarakenteeseen. Siten käsitteellä lastensuojelujuoni viitataan siihen tapahtumasarjaan, joka on rakennettavissa nuoren kertomuksesta kokemuksistaan lastensuojelupalvelujen piirissä. Kertomus sisältää tapahtumarakenteen eli juonen lisäksi sitä kehystävää ja määrittelevää ainesta (Apo 1990, 63), jota ei voi tulkintaa tehtäessä ohittaa.

Kertomus ei ole totuus siinä mielessä, että se olisi tarkka kopio todellisista tapahtumista. Kertomuksen tulkinnan tapa riippuu siitä, mitä tasoa tarinasta tai tarinallisuudesta ollaan tutkimassa. Tarinoiden katsotaan kuitenkin esittävän jonkin yleisemmän ”totuuden” inhimillisestä kokemuksesta, vaikka niiden tapahtumat ovat ainutkertaisia (Hänninen 1996, 110). Toisin sanoen kertomuksilla on historiallinen, kulttuurinen ja yhteiskunnallinen ulottuvuutensa (Honkatukia ym. 2006, 225). Vaikka kertomus ei heijasta ”uskollisesti elämää sinänsä”, se kuitenkin kertoo siitä jotain olennaista. Ne eivät ole mielivaltaisia, vaikka ne ovatkin muunneltavissa olevia todellisuuden tulkintoja. (Hänninen 2003, 25; 1996, 110–111).

Sosiaalitieteissä ollaan Hyvärisen (2006) mukaan oltu erityisen kiinnostuneita ideasta kertomusten kulttuurisesti jaetuista malleista, perinteistä ja lajityypeistä. Kertomusten subjektiivisuus liittyy siihen, että kertomus on tärkeä kokemuksen välittäjä. Niiden avulla jäsennetään inhimillisiä kokemuksia. (Mt.). Kertomusten tulkinnassa tutkijan on aina huomioitava, että ne ovat muuttuvia ja tilanteisia (Honkatukia ym. 2006, 216–217). Tämä tarkoittaa käytännössä sitä, että kertoja kertoo kokemuksistaan eri tilanteissa, eri aikoina ja eri kuulijoille eri tavoin.

3. TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

Käyn läpi tutkimuksen toteutuksen Catherine Kohler Riessmanin (1993) esittelemän viisiportaisen vaiheistuksen avulla⁶. Kun tavoitteena on tutkia ihmisten kokemuksia ja

⁶ Catherine Kohler Riessmanin (1993) erittelemien vaiheiden alkuperäiset termit ovat attending, telling, transcribing, analyzing ja reading.

niiden saamia merkityksiä, on huomioitava monen vaiheen vaikutukset tulkintaan. Ensinnäkin ihmiset muistavat kokemastaan valikoidusti. Samoin he kertovat kokemuksistaan eri tavoin eri tilanteissa ja eri keskustelukumppaneille. Näiden vaiheiden läpikäynyt ja sitä kautta valikoitunut aineisto voi päätyä tutkijan käsiin, joka puolestaan käsittelee ja analysoi sitä omista lähtökohdistaan. Lopulta lukija tekee tekstistä omat tulkintansa.

Vaiheet seuraavat toistaan järjestyksessä, kuitenkin toisiinsa sekoittuen. Erityisesti aineiston keruuta, käsittelyä ja sen analyysia ei voi laadullisessa tutkimuksessa täysin erottaa toisistaan. Vaiheistus on siten yksinkertaistettu malli todellisuudesta. Se kuitenkin ohjaa katseen erityisesti kahteen tärkeään asiaan ja on siksi käyttökelpoinen. Ensinnäkin se muistuttaa huomioimaan, miten kaukana lopullinen tulkinta on kokijan alkuperäisestä kokemuksesta. Toiseksi se muistuttaa toisin lukemisen mahdollisuuden tärkeydestä. Olen pyrkinyt sisällyttämään tutkimukseen riittävästi aineisto-otteita toisin lukemisen mahdollistamiseksi. Samoin olen pyrkinyt tarkasti selostamaan päättelyni etenemisen.

4.1 Aineisto

Tutkimuksen aineisto koostuu kahdeksan 12–16-vuotiaan nuorten syvähaastatteluista (ks. liite 1). Nuorista viisi oli tyttöjä ja kolme poikaa. Haastatteluja on yhteensä 22 ja ne on tehty ajalla 1/2007 – 6/2007 (ks. Liite 2). Haastattelupuhetta kertyi yhteensä 22.5 tuntia. Haastattelin kuutta nuorta kolme kertaa ja kahta nuorta kahdesti. Tavallisesti ensimmäinen haastattelu oli pisin, mutta suurta vaihtelua haastattelujen pituuksissa ei ollut. Poikien haastattelut olivat keskimäärin hieman lyhyempiä kuin tyttöjen⁷. Haastattelupuhe on tallennettu tietokoneelle. En havainnut sukupuolen vaikuttavan kertomisen tapaan siten, että kanssani samaa sukupuolta olevien nuorten kertomukset olisivat jotenkin oleellisesti poikenneet eri sukupuolta olevien nuorten kertomuksista. Sukupuoleen liittyvät erot jäivät kokemusten erilaisuuden varjoon (ks. Virokannas 2004, 31).

⁷ Joissain tutkimuksissa on tullut esiin selkeitä eroja tyttöjen ja poikien haastatteluissa. Ero on ilmennyt tavallisesti siten, että poikien puhe on lyhytsanaisempaa, eikä niin pohtivaa, kuin tyttöjen (ks. esim. Laakso ym. 1998; Komonen 2001). Omassa tutkimuksessasi ei merkittäviä eroja sukupuolten välillä ilmennyt. Vain kahdeksan nuoren otoksessa yksilöerot tulivat sukupuolieroa selkeämmin esiin yhden pojista olleen selkeästi runsasanainen ja yhden tytöistä olleen puheessaan koko ryhmän niukin.

Eri palveluntuottajat keräävät lastensuojelun asiakkaista monenlaista aineistoa. Asiakasrekisterien, päätösten, lausuntojen ja muistiinpanojen käyttäminen olisi varmasti tuonut esiin toisenlaisen näkökulman nuoresta ja hänen elämänsä vaiheista. Työntekijöitä tai vanhempia haastatteleamalla olisin edelleen saanut rikastettua tarinoita nuoresta, jos tavoitteena olisi ollut mahdollisimman monipuolisen kuvan rakentaminen. Halusin kuitenkin rajata aineiston nuorten kokempuheeseen ja kertoa haastattelemilleni nuorille, että heidän puheensa on ainoa aineisto tässä tutkimuksessa. Heillä on ollut mahdollisuus luoda tarinaansa uudessa asetelmassa. Heidän kertomaansa ei verrata muiden puheeseen, eikä siitä etsitä ”objektiivista totuutta” tapahtumista. Nuoret ovat kertoneet minulle kokemuksistaan sen minkä haluavat ja minkä muistavat. Olen ollut työssäni laatimassa edellä mainittuja asiakirjoja lapsista ja nuorista. Uskon nuorten kokemusten kuulemisen tuovan työhöni eniten uutta näkökulmaa, sillä nuoren kuuleminen viranomaisen ominaisuudessa on monella tavalla haastavaa. Tutkijana voin keskittyä ainoastaan nuoren näkemyksiin, kun tehtävänäni ei ole tehdä lastensuojelupalvelujen järjestämiseen liittyviä ratkaisuja näiden nuorten kohdalla.

Kertomisen luonteeseen kuuluu asioiden valikointi tai ”editointi”, ”kerrottavaksi valikoituvat tietyt asiat, tietyllä tavalla esitettynä” (Hyvärinen 2004, 301; Komonen 2001, 74). Nuoret olivat yllättävän valmiita puhumaan kokemuksistaan. Usein he aloittivat itse hyvin nopeasti aiheen käsittelyn (vrt. Virokannas 2004, 13). Kolme tyttöä olivat puheessaan niin avoimia, että minussa heräsi huoli sensuurin tai suojan puutteesta. Näiltä nuorilta tuntui puuttuvan osittain tai kokonaan tarve kertoa itsensä ”edullisessa valossa”. (ks. esim. Riessman 1993, 64; Suurpää 2001, 8). Haastateltavien avoimuuden haastattelijassa herättämä ahdistus kertoo yhtä lailla haastattelijasta, kuin haastateltavista. ”Edullisen valon” määrittely vaihtelee ihmisten välillä. Pohdittavaksi jää kuinka paljon kyse on henkilöiden välisistä kulttuuri-, sukupolvi- tms. eroista tai esimerkiksi nuoren identiteetin heikosta rakentumisesta. Matti Hyvärisen (2006) mukaan kertomusten kautta voidaan ymmärtää ja hallita menneisyyttä, ihmisen identiteetit rakentuvat suurelta osin kertomuksina ja kertomukset suuntaavat toimijoita tulevaisuuteen. Pohdittavaksi jäävät nuorten motiivit kertoa minulle asiat siten, kuin he ovat ne kertoneet (ks. Suurpää 2001, 20). Nuoret ovat saattaneet tasapainoilla ikäviltä tuntuvien asioiden ja toisaalta niiden käsittelemisen tarpeen välillä (vrt. Laakkonen 2007, 149–150).

Pyrin tuomaan raportissa esiin sellaisia seikkoja, joiden avulla aineiston arvoa voisi arvioida. Klaus Mäkelän (1990) mukaan siinä on kiinnitettävä huomiota ensiksikin aineiston merkittävyyteen ja yhteiskunnalliseen tai kulttuuriseen paikkaan. Toisin sanoen tutkimuksessa on tuotava esiin perusteet siitä, ”mikä tekee aineistosta analyysin arvoisen” (mt. 48). On kuvattava aineiston tuottamistilannetta ja tutkijan vaikutusta siihen. Samoin on selostettava kohderyhmän kulttuurinen edustavuus. Toinen arviointiperuste liittyy aineiston riittävyyteen ja kattavuuteen. Laadullisessa tutkimuksessa tämä on usein pulmallista, koska emme etukäteen tiedä, mitkä asiat aineistossa päätyvät kategorioiksi. Aineisto ei saa paisua kohtuuttoman suureksi sivumäärältään, jotta sen hallittavuus säilyisi. Mäkelän mukaan analyysin kattavuus tarkoittaa sitä, että tutkija ei perusta tulkintojaan satunnaisiin poimintoihin. (Mt., 47–48, 52–53). Kolmas tärkeä arviointiperuste on analyysin arvioitavuus. Lukijan on kyettävä seuraamaan tutkijan päättelyä pystyäkseen arvioimaan tulkintojen arvon.

4.2 Haastatellut nuoret

Siekkisen (2001) mukaan haastateltavia ei tulisi valita syvähaastatteluun satunnaisesti vaan tarkoituksenmukaisesti tutkimusongelmaan liittyen. Olen yhdistellyt tässä tutkimuksessa lähinnä kahta Huotelinin (1992, 55) määrittelemää haastateltavien valintakriteeriä. Kyseessä on siten *yhdistetty tarkoituksenmukaisuusvalinta*. Olen pyrkinyt saamaan haastateltavaksi tyypillisiä tapauksia ääri- tai poikkeustapausten sijaan. Huotelin määrittelee tyypillisten tapausten valintaa siten, että sillä pyritään aikaansaamaan kvalitatiivinen profiili yhdestä tai useammasta ”tavallisesta” tapauksesta. Tarkoituksena ei ole tehdä yleistyksiä kaikkien ryhmään kuuluvien kokemuksiin vaan ilmentää tyypillisyyttä. (Mt., 49–50, 52–53).

Kriteerinä tutkimuksen haastateltavien valinnassa oli 12–17 vuoden ikä. Ikäjakauma perustui tavoitteeseeni saada haastateltavaksi lastensuojelun avohuollon (ei jälkihuollon) asiakkaana olevia nuoria, jolloin yläikäraja määrittyi 17 vuodeksi. Alaikäraja määrittyi lastensuojelulain lapsen kuulemista koskevaan ikämäärittelyyn perustuen (Lsl 417/2007, 20–21 §). Toisaalta halusin kuulla tutkimuksessa nimenomaan nuoruusikäisiä. Aineiston nuorten iät vaihtelevat lopulta 12–16 vuoden välillä ja tavoitteeni saada mukaan sekä tyttöjä että poikia onnistui (ks. liite 1). Haastateltujen

nuorten kuvaukset elämästään tuntuivat hyvin tutuilta ja toivat läheisesti mieleeni aikaisemmin asiakastyössä kohtaamiani nuoret.

Haastateltavien valinnassa on käytetty myös Huotelinin (1992, 52) määritelmän mukaista intensiteettivalintaa siinä mielessä, että haastateltavilta on edellytetty vähintään vuoden mittainen lastensuojelun avohuollon asiakkuus sekä jossakin lastensuojelujärjestössä että jonkun kunnan lastensuojelussa. Tällä olen pyrkinyt varmistamaan sen, että haastateltavilla todella on tutkimusongelman kannalta merkittäviä kokemuksia. Tutkimukseen mukaan tulleilla nuorilla kaikilla oli asiakkuuksia lopulta kahta palvelua enemmän (ks. liite 3).

Se, että henkilöllä on kokemuksia tarkasteltavana olevasta ilmiöstä, ei vielä takaa, että hän on halukas tai pystyy niistä kertomaan. Käytännössä haastateltavien valinta eteni siten, että kolmen eri lastensuojelun avohuollon yksikön henkilökunta etsi yksikkönsä asiakkaista kriteerit täyttävät nuoret ja keskusteli heidän ja heidän huoltajiensa kanssa tutkimukseen osallistumisesta. Vasta suostumusten saamisen jälkeen sain nuorten yhteystiedot käyttööni. Henkilökunta käytti yhtenä valintakriteerinä omaa kokemustaan siitä, pystyykö tai haluaako muut ehdot täyttävä nuori puhumaan kokemuksistaan. ”Avaininformantit” olivat siis mukana valitsemassa tapauksia (ks. Huotelin 1992, 52–53).

En ole tarkalleen tietoinen siitä, miten tutkimukseen osallistumisen mahdollisuus on nuorille esitetty. Minulla ei ole kuitenkaan syytä epäillä, etteivätkö nuoret olisi osallistuneet omasta tahdostaan. He eivät esimerkiksi ole yhtä tyttöä lukuun ottamatta asuneet laitososuhteissa, jolloin työntekijöillä voisi olettaa olleen heihin nähden vähemmän valtaa. Laitoksessa asuneeseen tyttöön oli tutkimusasiassa yhteydessä hänen kanssaan aiemmin lastensuojelujärjestössä työtä tehnyt henkilö, lastenkodin toimiessa lähinnä portinvartijan roolissa (ks. esim. Nikander & Zechner 2006). Jokainen nuorista osallistui useampaan, kuin yhteen haastatteluun, suurin osa kolmeen. Muistutin heitä alkuun sekä jokaisen haastattelun välissä osallistumisen vapaaehtoisuudesta. Nuoria mukaan ehdottaneet työntekijät ovat tunteneet nuoret ja voidaan ajatella heidän jättäneen pois sellaiset nuoret, joiden edun mukaista ei olisi ollut osallistua tutkimukseen. Työntekijöiden lisäksi nuoret itse sekä heidän huoltajansa ovat olleet

suostumuksensa kautta vaikuttamassa aineistoni kokonaisuuteen. Nuoret saivat haastatteluista kiitokseksi elokuvaalipun tai -paidan.

Kriteerit täyttäviä haastateltavia oli yllättävän vaikea löytää. Sovitut haastattelut toteutuivat kuitenkin suunnitellulla tavalla. Ainoastaan yhden kerran nuori ei ilmaantunut sovitusti paikalle. Etukäteen oletin näitä tilanteita tulevan enemmän. Yksi nuorista oli karkumatkalla toisen haastattelun ajankohtana, enkä saanut häneen heti yhteyttä tapaamispaikan sopimiseksi. Molempien kohdalla haastattelut saatiin kuitenkin tehtyä. Yksi nuori, jonka kanssa asioista oli sovittu, jätti lopulta kokonaan tulematta haastatteluihin. Minulla ei ole tarkkoja lukuja haastatteluista jo alun perin kieltäytyneistä. Joillekin nuorille, joita henkilökunta ei tavoittanut puhelimitse, lähetettiin kirjeitä (10 kpl). Yksi kirje tuotti tulosta ja nuori osallistui tutkimukseen. Yhden lastensuojeluyksikön seinään viemäni julisteet eivät tuoneet yhtään nuorta mukaan. Kahden nuoren huoltajat eivät antaneet nuorille lupaa haastatteluun, vaikka nuoret olivat itse halukkaita. Huoltajat toimivat tässä portinvartijan roolissa. Pitäydyin alkuperäisessä suunnitelmassa ottaa tutkimukseeni mukaan vain huoltajan suostumuksen saaneita nuoria, vaikka tosiasia on, että näiden kahden nuoren ääni jäi tämän käytännön takia kuulematta. Valtaosa nuorista, joille henkilökunta puhui tutkimuksesta, antoi suostumuksensa ja tuli mukaan tutkimukseen.

Kerron seuraavaksi lyhyesti nuorten (N=8) taustoista. Kahden nuoren isä ja yhden nuoren sisarus on kuollut. Seitsemän nuoren vanhemmat ovat eronneet, vain yksi nuorista asuu molempien vanhempiensa kanssa. Molemmat kuolleet isät asuivat erillään nuoresta ja nuoren äidistä. Yksi nuorista asui haastatteluajankohtana lastenkodissa, yksi molempien vanhempiensa kanssa, yksi täysi-ikäisen sisaruksensa kanssa ja viisi äidin kanssa. Yhden nuoren vanhemmat ovat riidelleet oikeusteitse lasten huoltajuudesta useita vuosia. Yhdellä nuorista ei ollut sisarusia. Kahdella nuorella oli yksi sisarus, kolmella kaksi sisarusta ja kahdella neljä sisarusta. Viidellä nuorista oli ainakin yksi nuorempi sisarus. Neljä nuorista kertoi useammista kuin yhdestä isäpuolesta. Yhdestä äitipuolesta kertoi kaksi nuorista. Yksi nuori kertoi perheen muuttavan usein. Tarja Heino (2007) teki selvityksen vuoden 2006 uusista lastensuojelun avohuollon asiakkaista. Lähes kahdella kolmasosalla lapsista ja nuorista perheen arjessa oli tapahtunut erilaisia muutoksia, kuten asuinpaikan muutto, perheenjäsenen kuolema tai

uuden sisaruksen syntymä. Runsaat puolet tutkimuksen lapsista eli eri tavoin muuttuneessa perherakenteessa (mt., 26–33).

Yksi nuorista oli jo suorittanut peruskoulun ja aloittanut ammattiin suuntaavat jatko-opinnot. Opinnot olivat tosin keskeytyneet runsaiden poissaolojen vuoksi. Muut nuoret olivat peruskoulussa, kolme heistä yhdeksännellä ja haastatteluajankohtana juuri hakeneet yhteishaussa jatko-opintoihin. Neljä nuorista seurusteli haastatteluajankohtana. Yhdelle nuorelle oli tehty abortti.

Heinon (2007) tekemän selvityksen mukaan vuoden 2006 uusista lastensuojelun avohuollon asiakkaista yli kolmasosa asiakkuuksista alkoi perheen omasta avunpyynnöstä. Useimmiten asia tuli vireille jonkun viranomaisen huolen myötä. Selvityksessä kiinnitettiin huomio myös lastensuojelun tarpeeseen liittyviin taustoihin. Erilaisia asiakkuusprofiileja saatiin kahdeksaan ja niistä yhdessä lastensuojeluasiakkuuden taustalla oli ”monissa ongelmissa oleva nuori” (mt., 62). Muita selittäviä tekijöitä olivat väkivalta, lapsen hoidon laiminlyönti, aikuisten riidat lapsesta, vanhempien päihde-ehdotin elämä, itsenäisen selviytymisen pulmat, vanhempien jaksamattomuus sekä lapsen sairaus. Tutkimuksen nuorten taustoissa oli hyvin samantyyppisiä asioita, kuin Heinon selvitys toi esiin. He ovat joutuneet kokemaan erilaista laiminlyöntiä, väkivaltaa, vanhempien päihdeongelmia ja riitelyä. Yhdenkään kohdalla en ihmetellyt lastensuojelun asiakkuutta. Nuorilla oli myös ystäviä, harrastuksia, välittäviä vanhempia ja viranomaisia.

4.3 Tutkimuskonteksti

Tutkimuksen toteuttamiseen vaikuttavat eri tavoin mukana olevat toimijat ja instituutiot. Maarit Alasuutari (2005) viittaa näihin termillä *tutkimuksen sosiaalinen kenttä*. Haastatteluvuorovaikutus ei tapahdu tyhjiössä, vaan haastattelijan ja haastateltavien käsitykset mukana olevista tahoista vaikuttavat puheeseen ja tilanteeseen laajemminkin. (Mt., 147) Haastatteluista puhuttaessa pitää kuvata, mitä tapahtuu niiden ympärillä, ennen ja jälkeen. Nämä hetket vaikuttavat vuorovaikutukseen ja kertomukseen. (Hyvärinen & Löyttyniemi 2005, 206; Riessman 1993, 41).

Huoltajat

Kun haastateltavana on lapsi tai alaikäinen nuori, haastattelun sosiaaliseen kenttään kuuluu huoltaja. Lainsäädännöllisesti lapset kuuluvat suojeltaviin erityisryhmiin, joilla ei ole täysivaltaista itsemääräämisoikeutta päättää osallistumisestaan tutkimukseen. Suomessa ei ole sosiaalitieteiden osalta säädettyjä ikärajoja laissa tai asetuksissa liittyen tutkimuksen tekoon. Lähtökohtana on kuitenkin lapsen oman tahdon kunnioittaminen. (Kuula 2006, 147–153). Tässä tutkimuksessa nuorten lisäksi huoltajilta on pyydetty suostumus kirjallisesti, koska tutkimuksen aihe on arkaluonteinen ja koskettaa osittain nuoren lisäksi hänen perhettään (liite 5)⁸. Olen halunnut toimia avoimesti suhteessa sekä nuoriin että vanhempiin. Nuorille oman nimen allekirjoittaminen on ollut melkein juhlallinen ja selvästi uusi tilanne. Suostumuslomakkeiden alkuosa, josta käy ilmi tutkimuksen aihe ja tavoite sekä omat yhteystietoni, ovat jääneet nuorille ja huoltajille (ks. esim. Kuula 2006, 151). Olen myös sanallisesti kehottanut nuoria olemaan yhteydessä minuun, jos kysyttävää tai kommentoitavaa tulee.

Maarit Alasuutari (2005, 147) kuvaa alaikäisen haastattelua ”kolmiosuhteena”, jossa huoltajalla voi olla omia toiveita ja pyrkimyksiä lapsen osallistumisen suhteen. Kolmen nuoren vanhemmat ovat olleet minuun puhelimitse yhteydessä. Eräs vanhempi halusi kertoa huolensa ja epäilynsä nuoren sitoutumisesta haastatteluihin. Hän epäili nuoren valehtelevan minulle tulevansa haastatteluihin ja toisaalta syistä miksi ei tulisi paikalle. Tämä oli vanhemman mukaan nuoren tapa toimia. Tilanne oli hankala, koska vanhempi kielsi minua kertomasta nuorelle tästä keskustelusta, vaikka yritin perustella avoimuuden tärkeyttä. Tilannetta helpotti se, että nuori toimi sopimustemme mukaan.

Toinen vanhempi otti minuun puhelimitse yhteyttä kahden haastattelun jälkeen. Hän oli huolissaan haastattelun ajankohdasta, joka ajoittui koulupäivään haastattelupaikan aikataulujen takia. Hän kertoi nuoren opettajan olevan väsynyt ja epäili, ettei opettaja osaisi huomioida nuoren poissaolon syytä aiheelliseksi. Kysyin mahdollisuutta esittää nuorelle haastattelupaikaksi hänen kotiaan. Vanhempi ei kuitenkaan pitänyt sitä hyvänä ajatuksena, vaan totesi kirjoittamani lapun ehkä kuitenkin riittävän opettajalle. Nuori

⁸ Olen informoinut tutkimukseen osallistuvia Arja Kuulan (2006, 120–131) ohjeita noudattaen. Olen kuitenkin säilyttänyt itselläni haastateltujen nuorten yhteystiedot, koska olen luvannut lähettää heille valmiin tutkimuksen. Haastatelluilla nuorilla on myös minun yhteystietoni.

otti itse puhelun esiin seuraavalla haastattelukerralla ja tuntui tunnustelevan mitä mieltä olin vanhemman yhteydenotosta. Olimme samaa mieltä siitä, että vanhempi oli oikeassa ollessaan tarkkana nuoren poissaolojen suhteen.

Kolmanteen vanhempaan olin itse yhteydessä, kun en saanut ensimmäisen haastattelun jälkeen nuoreen yhteyttä usean päivän yrittämisen jälkeen. Tämän vanhemman kanssa puhuin puhelimesta yhteensä kolme kertaa. Nuori oli karannut ja vanhempi oli asiasta hyvin ahdistunut. Vanhempi toi vahvasti esiin toiveensa haastattelujen jatkumisesta. Kerroin nuorelle keskustelleeni hänen huoltajansa kanssa hänen ollessa karkumatkalla. Nuori totesi vanhemman olleen hyvin huolestunut hänestä. Yhteyttä ottaneet huoltajat suhtautuivat kaiken kaikkiaan tutkimukseen myönteisesti ja avoimesti. Sekä nuorille että huoltajille jäi yhteystietoni. Haastattelujen tekemisen jälkeen yhteydenottoja ei kuitenkaan ole tullut.

Lastensuojeluyksiköt haastattelupaikkoina

Arja Kuulan (2006, 152–153) mukaan tutkijan on pystyttävä perustelemaan hyvin, miksi hän kerää aineistonsa jonkun organisaation yhteydessä. Tämän tutkimuksen haastattelut on tehty neljässä eri lastensuojeluyksikössä kolmessa eri kaupungissa. (Ks. liite 2). Ehdotin itse kullekin nuorelle hänelle ennalta tuttua lastensuojelujärjestöä haastattelupaikaksi, koska en voinut kutsua nuoria työpaikalleni enkä kotiini. Haastattelutilan tuli olla rauhoitettu asialle siten, että puhettamme ei voinut kuulla kukaan muu. Olen kysynyt jokaisen nuoren mielipidettä ajatteleman paikan sopivuudesta hänelle. Olen tarjoutunut joissain tilanteissa myös menemään nuoren kotiin, mutta nuoret ovat säännöllisesti pitäneet lastensuojeluyksiköitä parempina vaihtoehtoina. Yhden nuoren kohdalla valinnan mahdollisuutta ei ollut, koska hänellä oli poistumiskielto lastenkodista, jossa hän haastatteluajankohtana asui. Yhden yksikön henkilökunta ja itse yksikkö oli minulle ennalta tuttu, tein siellä ensimmäiset haastattelut. Meidät otettiin hyvin vastaan: sopiva tila järjestyi, samoin haastattelun vaatima rauha. Henkilökunta suhtautui lisäksi myös nuoriin rennosti ja tuttavallisesti.

Yksi nuorista otettiin kiireellisesti huostaan kesken haastatteluprosessin⁹. Nuori asui jo haastattelujen alkaessa lastenkodissa avohuollon tukitoimena (Lsl 683/1983, 14 §). Lastenkodissa oltiin huolissaan nuoren tilanteesta ja toivottiin aluksi haastattelujen siirtämistä johonkin myöhempään ajankohtaan. Nuori itse oli kuitenkin huoltajansa ohella hyvin motivoitunut ja pidimme suunnitelmasta kiinni. Haastattelut tehtiin henkilökunnan toivomuksesta lastenkodissa, koska nuorella ei ollut lupa liikkua yksin. Haastattelut sujuivat hyvin ja henkilökunta suhtautui niihin loppujen lopuksi myönteisesti. Henkilökunnan haluttomuus ottaa vastaan tutkija, on ymmärrettävissä nuoren akuutin tilanteen vuoksi. Tilannetta tuntui helpottavan se, että kerroin olevani alalla töissä ja että lastensuojelun asiakkaina olevien nuorten tilanteet ovat minulle tuttuja. Kolmas yksikkö oli minulle uusi. Myös siellä tutkimukseeni ja tutkijaan suhtauduttiin myönteisesti. Neljännessä yksikössä toimin käytännössä yhden työntekijän kanssa yhteistyössä. Työntekijä saattoi useimmiten nuoret haastatteluhuoneeseen ja oli joskus vastassa haastattelun päätyttyä.

Nuorten saaminen mukaan tutkimukseen on järjestöjen lastensuojeluyksiköiden työntekijöiden aktiivisuuden ja sitoutumisen ansiota. Nuorten motivoituminen mukaan kertoo työntekijöiden hyvästä suhteesta nuoriin. Suhde on ollut toimiva myös huoltajiin, koska suostumuksia haastatteluihin saatiin. Huumehoitoyksikössä hoidossa olevia nuoria haastatellut Elina Virokannas (2004) on esittänyt näkökulman, että nuorten valmiuksia kertoa asioistaan saattoi hänen tutkimuksessaan lisätä se, että haastattelut tapahtuivat hoitoyksikössä, jossa nuoret olivat tottuneet asioidensa käsittelyyn (mt., 14). Yhtä lailla voi ajatella tutun lastensuojelujärjestön tilojen helpottaneen oman tutkimukseni nuoren valmiuksia kertoa kokemuksistaan lastensuojelussa. Toisaalta nuoret ovat saattaneet yhdistää minut osaksi lastensuojelujärjestöä ja varoneet kritisoimasta sen tekemää työtä.

4.4 Aineiston keruu

Aineiston keruu vakiintuneena terminä voi antaa vaikutelman tilanteesta, jossa se olisi jossain valmiina odottamassa tutkijan huomiota. Maritta Törrönen (2000, 153) on käyttänyt käsitettä aineiston tuottaminen, joka kuvaa ehkä paremmin kaiken kaikkiaan

⁹ Jouduin siten hakemaan uuden tutkimusluvan kyseisestä kunnasta. Tarkistin myös huoltajan ja nuoren itsensä mielipiteen haastattelujen jatkamisesta uusissa olosuhteissa.

haastatteluaineiston syntymistä. Myös Riitta Granfelt (1998) kuvaa samantyyppisesti aineistoaan. Hän käsittelee haastattelujaan kertomuksina ja kokee osallistuneensa niiden tuottamiseen, ne ovat yrityksiä rekonstruoida elämää yhdessä (mt., 41). Myöskään tämän tutkimuksen aineistoksi ei ole valittu valmiiksi olemassa olevaa tai luonnollista aineistoa. Haastattelut on tuotettu yhdessä nuorten kanssa juuri tätä tutkimusta varten.

Saatuani asianmukaiset tutkimusluvut eri yksiköistä, kunkin lastensuojeluyksikön henkilökunta kysyi sekä nuoren että hänen huoltajansa kiinnostusta tulla mukaan tutkimukseen. Yksiköiden tavat vaihtelivat sen suhteen, kumman osapuolen kanssa he halusivat ensin keskustella. Jätin tämän asian yksiköiden oman harkinnan varaan. Kun molemmat osapuolet olivat antaneet suostumuksensa, sain nuoren yhteystiedot ja sovin hänen kanssaan ensimmäisestä haastatteluajankohdasta. Mikäli nuori joutui olemaan haastattelun vuoksi pois koulusta, kirjoitin lapun tutkimukseen osallistumisesta. Jätän mainitsematta näiden lastensuojeluyksiköiden nimet, koska en tutki sinänsä niiden toimintaa. Nimien pois jättäminen vähentää osaltaan myös nuorten tunnistettavuuteen liittyviä riskejä. (Vrt. Granfelt 1998, 34).

4.4.1 Nuorten syvähaastattelut

Olen käyttänyt aineistonkeruumenetelmänä haastattelua enkä pyytänyt nuoria esimerkiksi kirjoittamaan kokemuksistaan, vaikka kirjallinen aineisto olisi luonteva narratiivisessa tutkimuksessa. Vilma Hänninen (1996) suosittelee haastattelua erityisesti silloin, kun ”sisäinen tarina ei vielä ole kiteytynyt valmiin kertomuksen muotoon”¹⁰. (mt., 116). Nuoruusikäisen sisäinen tarina voi olla ohut ja osin itseltä piilossa. Omista kokemuksista kirjoittaminen voisi olla liian haastava tehtävä.

Haastattelujen vuorovaikutus

Lähtöoletuksena laadullisen tutkimushaastattelun onnistumiselle on haastattelijan ja haastateltavan keskinäinen ymmärrys. Tutkimusajankohtana työtehtäviini ei ole kuulunut asiakastyö. Kun ajatus tutkimuksen aiheesta alkoi muotoutua, hakeuduin

¹⁰ Sisäinen tarina muodostuu henkilön arvoista, periaatteista, kognitioista tai tiedollisuudesta ja tunteista. Siihen liittyy ymmärrys menneestä sekä käsitys tulevaisuudesta. Se on kokonaisuus, jossa yhden osan muutokset vaikuttavat muihin (Hänninen 1999).

vapaaehtoistyöhön erääseen nuorten kanssa lastensuojelutyötä tekevään järjestöön. Tämän järjestön vapaaehtoistyöhön kuuluvat arkiset askareet nuorten kanssa sekä yksikössä yöpyminen yhdessä nuorten ja palkatun työntekijän kanssa. Ajatuksenani oli, että tuore kokemus vuorovaikutustilanteista nuorten kanssa voisi antaa paremmat mahdollisuudet aktiivisesti kuulla ja ymmärtää nuorten kokemuksia (vrt. mt., 51–53).

Pyrin luomaan tilanteen, jossa ei ollut kiireen tuntua ja ilmapiirin, jossa nuoren olisi helppo olla. Pyrin myös mahdollisimman tasavertaiseen asetelmaan. (Jokinen 2005, 2, 6). Tämän onnistumiseen vaikutti osaltaan se, että minulla ei ollut tietoa nuoresta hänen tullessaan ensimmäiseen haastatteluun. Kun kunnallisen lastensuojelun työntekijänä kohtaa uuden nuoren, niin tavallisesti nuoresta on jo asiakastietojärjestelmään kertynyttä tietoa. Vähintään on kirjattu ylös syy tulla tapaamaan sosiaalityöntekijää. Työntekijänä olen hahmottanut mielessäni jo etukäteen tapaamisen tavoitteita ja pyrin tapaamisessa niitä kohti. Myös nuorella asiakkaalla voi olla mielessään tavoitteet ennen tapaamiseen tuloaan, ainakin, jos hän on ”kokenut” asiakas. Ensimmäisten tutkimushaastattelujen aloittaminen nuorten kanssa oli siis vaikeampaa, koska käsikirjoitus ei ollut yhtä selkeä ja konkreettinen kuin monesti auttamistilanteissa. Tilanne vaati enemmän tunnusteluja puolin ja toisin.

Elina Virokannas (2003a) on pohtinut tutkimushaastattelun tuottaman institutionaalisen puheen luonnetta. Se eroaa arkipuheesta muun muassa siksi, että sillä on selkeämpi tarkoitus ja päämäärä. Virokannas toteaa kuitenkin kaiken kaikkiaan, että tutkijan ja haastateltavan välinen keskustelu on ”aitousarvoltaan” samanarvoista, kuin muukin puhe. Kaikessa keskustelussa otetaan erilaisia puhuja-asemia ja niissä noudatetaan tai rikotaan koettuja sääntöjä ja valtasuhteita. Nuoren erilaiset ja keskenään epäloogisetkin puhuja-asetat vuorovaikutuksessa aikuisen tutkijan tai auttajan välillä voivat johtua tilanteen epäselvyydestä nuorelle itselleen (mt. 2004, 35).

Haastattelujen vuorovaikutus vaikuttaa puheeseen, joka päättyy aineistoksi (ks. Granfelt 2000, 101). Lapsen tai nuoren ja aikuisen välinen epätasa-arvo on lähtökohta haastattelutilanteessa, kuten valtaosassa muutakin lasten ja aikuisten välistä kanssakäymistä. Asetelmassa voi nähdä sekä kielteisiä että myönteisiä puolia. Myönteinen puoli on se, että se suo aikuiselle mahdollisuuden esittää kysymyksiä ja

odottaa niihin vastauksia¹¹. Kielteinen puoli liittyy uhkaan lapsen äänen kuulemisen estymisestä. (Alasuutari 2005, 152–153). Maarit Alasuutari (mt.) kertoo esimerkin, jossa haastattelijan omaksumat auttamistyön teoriat vaikuttivat puheeseen. Haastattelija toteaa haastattelemalleen lapselle, että lapsi ei ole koskaan syyllinen aikuisen masennukseen, kun lapsi oli aiemmin varovasti kertonut syyllisyyden tunteestaan. Alasuutari toteaa, että vaikka haastattelija on luultavasti pyrkinyt tukemaan lasta, hän tulee samalla määritelleeksi lapsen aikaisemman puheen vääräksi. Haastattelijan toteamus uusintaa aikuisen ja lapsen välistä valtaeroa ja tuo esiin aikuisen näkökulman lapsen näkökulman esiin tulemisen sijasta. (Mt., 151).

Tämä tuli esiin myös omissa haastatteluissani. En pystynyt täysin välttämään kommentteja siitä, miten nuoren tulisi mielestäni toimia jossakin tilanteessa. Tämä liittyi tyypillisesti tilanteeseen, jossa nuoren puhe aiheutti minussa huolta. Silloin kysyin usein, että onko nuori kertonut asiasta muulle aikuiselle kuin minulle. Kysymyksestä välittyi ajatus, että minun mielestäni pitäisi kertoa. Katson, että tutkija ei voi vältellä aikuisen tai kanssaihminen vastuuta, vaikka kyseessä ei olekaan auttamistilanne tai virkavastuu. Huoli on otettava puheeksi tavalla tai toisella. Osasin odottaa etukäteen näitä tilanteita ja mietin miten toimia. Päädyin mahdollisimman luontevaan keskustelun etenemiseen, jotta vuorovaikutus ei häiriintyisi (vrt. Granfelt 2000, 101, 110). Otin siis huolen puheeksi heti kun se heräsi. Jos olisin esimerkiksi kirjoittanut paperille huolenaiheeni ottaakseni sen esiin nuoren kanssa haastattelun jälkeen, nuoren huomio olisi voinut kiinnittyä keskustelun sijaan kirjoittamiseeni. Sen sijaan selkeitä avunpyynnöiksi tulkittavia tilanteita ei haastatteluissa tullut (vrt. Virokannas 2003a, 26). Uskon tämän perusteella nuorten hahmottaneen minut tutkijaksi eikä ammattiauttajaksi¹².

Haastattelutilanteet muistuttivat osittain auttamistyön tilanteita nuorten kanssa (vrt. Granfelt 1998, 39). Nuoren kanssa on pyrittävä pääsemään samalle puolelle siitä huolimatta, että itse edustaa aikuismaailmaa. Jarl Wahlström (2000) kutsuu tätä auttamistyön kontekstissa liittoutumisen dilemmaksi. Tutkiessaan miten ammattilaiset

¹¹ Tässä voi olla kyse myös perinteisestä asetelmasta haastattelijan eli kysymysten esittäjän ja haastateltavan eli kysymyksiin vastaajan välillä.

¹² Elämänjangan hahmottaminen on ollut joillekin asiakastyössä kohtaamilleni nuorille raskas kokemus. Tutkimushaastatteluissa nuorten tunteet eivät olleet pinnassa ja osa nuorista totesi tämän ääneenkin.

käsittelevät dilemmaa asiakastyössä, hän kiinnitti huomionsa siihen, että ammattilaiset tuottivat itsensä ”erilaisena” aikuisena, eli kolmantena osapuolena. Erilaisen aikuisen asemaa rakennetaan eri tavoin. Wahlström on erotellut viisi erilaista keskustelutapaa auttamistyön arjesta. Ne ovat nuoren tulkintojen kyseenalaistaminen, nuoren tulkintojen hyväksyminen, arkinen asiallistaminen, opastuksen ja neuvojen antaminen sekä uuden perspektiivin tarjoaminen (mt., 222–223). Tutkimushaastattelussa keskustelua ohjaavat eri tavoitteet. Ajatus erilaisena aikuisena olemisesta kuvaa kuitenkin omaa liittoutumisen pyrkimystäni.

Maarit Alasuutarin (2005) mukaan lapsen runsaat en tiedä- tai en muista-vastaukset voivat olla merkki siitä, että lapsi pyrkii vastaamaan siten, miten odottaa haastattelijan toivovan. Se voi olla merkki myös siitä, että haastattelijaa tuottaa puheessaan lapsen ja aikuisen välistä epätasa-arvoa haastattelutilanteeseen (Alasuutari 2005, 153; ks. myös Rastas 2005, 97–99). Hyvärisen ja Löyttyniemen (2005) mukaan haastattelutilanteen onnistuminen edellyttää vastuun siirtymistä haastateltavalle eli kertojalle. En onnistunut vastuun siirtämisessä niin hyvin, kuin etukäteen toivoin. Se siirtyi hetkittäin. Yhden nuoren haastattelusta jäi tunne, että vastuu ei siirtynyt lainkaan, vaan jäin yksin määrittelemään tilannetta. Hän myös vilkuili mikrofonia koko haastattelujen ajan, mikä ehkä häiritsi sen käytön sallimisesta huolimatta. Tämä nuori tuntui olevan ainoa, joka oli selkeästi helpottunut haastattelun päättyessä.

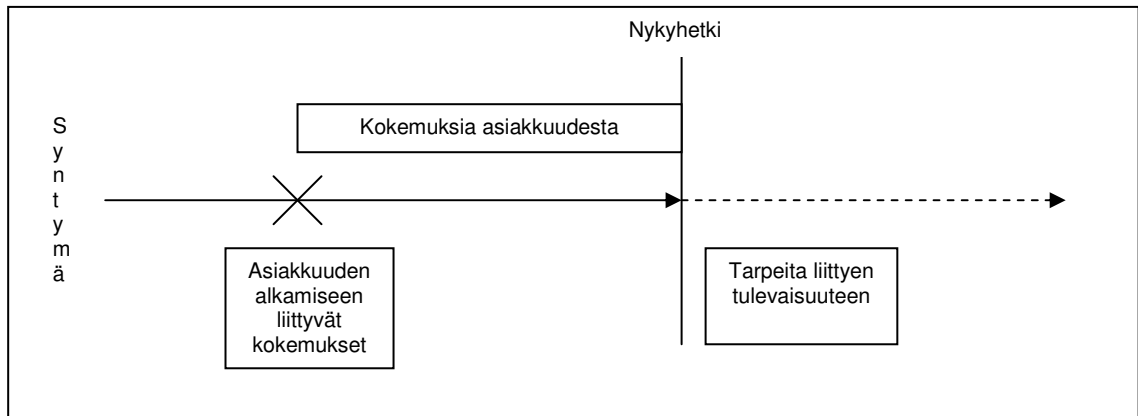
Myös toinen nuori tuntui turhautuvan kysymyksiini, jotka varmasti tuntuivat kiertelevän samassa asiassa. Näitä kahta nuorta haastattelin vain kahdesti. Nuoren vaikeneminen on haasteellista sekä tutkijalle että ammattilaiselle. Tutkija joutuu tekemään tulkintaa ja ammattilainen päätöksiä joskus hyvin niukasta palautteesta (vrt. Raitakari 2004a, 40). Auttamistilanteissa olen kuitenkin kohdannut vaikenemista enemmän kuin tutkimusta tehdessäni. Ainakin yksi syy siihen on varmasti se, että tutkimukseen nuoret tulivat omasta tahdostaan.

Lapsen tai nuoren varovaisuus vastauksissa voi kertoa monesta asiasta. Se voi liittyä asian arkaluonteisuuteen tai se voi liittyä lapsen pyrkimykseen vastata oikein eli tavalla, jonka hän toivoo tyydyttävän haastattelijaa (Alasuutari 2005, 150). Anna Rastas (2005) kuvaa tutkimustyötä olosuhteissa, jossa haastattelijan ja haastateltavan kulttuuritausta on erilainen. Hän kuvaa tilanteita, joissa haastateltava joutuu ”tietämättömän ja

osaamattoman” rooliin, vaikka tämä rooli olisi sopinut yhtä hyvin haastattelijalle. (Mt., 83). Onnistuin hetkittäin olemaan aidosti myös tietämätön haastattelutilanteissa (vrt. Siekkinen 2001, 54; Virokannas 2003a, 25). Siitä kertoo nuorten rohkaistuminen opettamaan minua asioista, joista en tiedä. Tällaisia asioita olivat purjehdus, jalkapallo, peruskoulun jälkeinen yhteishaku jatko-opintoihin sekä tietotekniikka. Suurimmalle osalle uskon olleeni ymmärtävä kanssakokija (ks. Jokinen 2005). Olen saanut nuorelta halauksen kiitokseksi hänen syntymäpäivänsä muistamisesta (osui haastattelupäivään) ja olen ollut nuoren kanssa tupakkapaikalla haastattelun jälkeen. Minulle on näytetty kuvia poikaystävästä ja minusta on piirretty kuva. Yksi nuori halasi, kun hyvästelin hänet viimeisen haastattelun jälkeen. En ole tietoisesti tavoitellut tämän kaltaista tuttavallisuutta, mutta en sitä kaihtanutkaan.

Haastattelujen rakenne

Kerroin nuorille jokaisen haastattelun alussa olevani kiinnostunut hänen kokemuksistaan lastensuojelussa. Annoin nuorten itsensä määritellä siihen kuuluvat palvelut. Teemoittelin haastattelukerrat väljästi siten, että ensimmäisellä kerralla käsiteltiin nuoren elämää kokonaisuutena, toisella kerralla keskityttiin asiakkaaksi tulemisen ja asiakkaana olemisen kokemuksiin ja kolmannella kerralla teemana oli tulevaisuus ja erityisesti se, mitä nuori ajattelee jatkossa tarvitsevansa lastensuojelulta. Päätin jo etukäteen pyrkiä saamaan tietoa nuoren omasta toiminnasta osana asiakkuuttaan, sekä siitä, miltä lastensuojelun asiakkuuteen liittyvät asiat ovat nuoresta tuntuneet. Käytin haastatteluissa apuna kuviossa 1 esiteltyä elämänjanaa, jota olen aiemmin käyttänyt myös asiakastyössä nuorten kanssa. Jana auttaa kokemukseni mukaan sekä työntekijää tai tutkijaa että nuorta itseään hahmottamaan pelkkää puhetta helpommin nuoren elämässä tapahtuneita asioita ja niiden mahdollisia yhteyksiä toisiinsa.

Kuvio 1. Elämänjana.

Elämänjanalle täytetään vuosilukuja ja nuoren mielestä merkittäviä tapahtumia omassa elämässään. Olen kokenut konkreettisen janan auttavan nuorta hahmottamaan elämäänsä jatkumona ja se on auttanut myös muistamaan asioita (vrt. Kivistö 2006, 49). Nuoret sijoittivat janelle suurimman osan asioista heti ensimmäisellä haastattelukerralla. Muilla kerroilla sitä saatettiin täydentää. Janan toimivuus vaihteli eri nuorten kohdalla. Tuntuu, ettei se kuitenkaan haitannut kenenkään puhetta. Nuori saattoi vain jättää kirjoittamatta asioita siihen. Minua se auttoi muistamaan edellisten kertojen puhetta erityisesti sellaisissa tilanteissa, joissa nuoren elämässä oli esimerkiksi paljon muuttoja tai vaihtuvia perheenjäseniä. Hahmottaessani aineiston analyysivaiheessa nuoren lastensuojelujuonta, elämänjanat ovat myös olleet apuna. Tulevaisuutta käsiteltäessä käytin apuna niin sanottua ihmekysymystä¹³ tai tulevaisuuden muistelua. Pyysin nuorta kuvittelemaan elämänsä mahdollisimman onnellisena vuoden tai viiden vuoden päähän. Kysyin, mitä hyviä asioita nuoren elämään silloin kuuluu ja miten niihin on päästy.

Laadin haastatteluihin valmistautumista varten itselleni muistilistan, jonka kävin läpi ennen jokaista haastattelua. Lista koostui ohjeista, joissa yhdistin syvähaastattelun (ks. esim. Kortteinen 1982; Siekkinen 2001), narratiivisen haastattelun (ks. esim. Riessman 1993; Hyvärinen & Löyttyniemi 2005) sekä lapsen ja nuoren haastattelemisen (ks. esim. Alasuutari 2005) piirteitä. Muistilistan läpikäymisestä tuli turvallisuutta tuova rituaali.

¹³ Ihmekysymys on kehitetty osana ratkaisukeskeistä työskentelyotetta. Ks. esim. Ahola & Furman (1990).

Muistettavien asioiden lisäksi se orientoi tutkijan rooliin, kun lähdin tekemään haastattelua useimmiten suoraan työpäivän jälkeen.

Ensimmäisillä haastattelukerroilla kävin alussa nuorten kanssa läpi suostumuslomakkeen (liite 5) tiedot, jonka jälkeen nuori allekirjoitti sen. Suostumuslomakkeessa selvitettiin tutkimuksen aihe ja tavoite. Kerroin lisäksi ensimmäisellä kerralla kaikkien kolmen haastattelukerran teemat ja jokaisen haastattelukerran aluksi sen kerran teeman. Lisäsin myös, että teemat ovat vain suuntaa antavia. Nuoret tuntuivat ymmärtävän teemat hyvin ja ne tuntuivat riittävän yleisiltä antaakseen tilaa melko vapaalle kerronnalle. Pyrin omassa puheessani ottamaan käyttööni nuoren itsensä tuottamia käsitteitä ja sanoja erityisesti, jos käsiteltävä asia tuntui jollain lailla arkaluonteiselta. Tällaisia asioita olivat esimerkiksi seurustelu sekä nuoren tai nuoren vanhemman hankaluudet.

Haastateltaville tulee kertoa mihin ja miten tietoja aiotaan käyttää ja mikä on haastattelijan rooli tutkimuksessa (ks. esim. Siekkinen 2001, 57; Alasuutari 2005, 148). Yksi haastateltavista kysyi varsinaisen haastattelun ja puheen tallentamisen jo ollessa ohi, että onko hänen puheestaan ollut hyötyä minulle. Kerroin miten tutkimuksen tekeminen etenee jatkossa ja kerroin hänen puheensa olleen kiinnostavaa ja hyödyllistä. Nuori reagoi vahvasti. Hän tuntui hämmästyneeltä ja ilahtuneelta. Hän mietti ääneen sitä, kuinka outo on ajatus, että hän auttaa muita. Hän totesi myös, että hyvä jos hänen surullisista kokemuksistaan on jollekin muulle hyötyä (vrt. Granfelt 1998, 32; Lewis 1972, 17). Nuori palasi tähän vielä kolmannella haastattelukerrallakin.

Keräsin nuorilta vain niukasti taustatietoja. Suostumuslomakkeessa tuli täytettäväksi nuoren nimi ja yhteystiedot. Kysyin jokaiselta nuorelta lisäksi hänen syntymävuotensa ja nuoren sen hetkisen iän. Kysyin jokaiselta nuorelta onko hän ollut lastensuojelun sijaishuollon asiakkaana ja mitä lastensuojelun avohuollon asiakkuuksia hänellä on. Olen pitänyt erillistä tutkimuspäiväkirjaa, johon olen kirjannut omia tunnelmiani mahdollisimman pian jokaisen haastattelun jälkeen. Olen liittänyt nämä ”omat havainnot” jokaisen haastattelun perään omana erillisenä kappaleenaan. Havainnot ovat liittyneet haastattelutilanteen tunnelmaan tai ajatuksiini seuraavassa haastattelussa huomioon otettavista asioista tai hyvistä kysymyksistä. Monesti ne ovat olleet jo

aineiston analyysin pohdintaa, esimerkiksi huomioita nuoren suhtautumisesta johonkin tilanteeseen lastensuojelupalveluissa ja sen mahdollisista syistä.

Syvähaastattelu aineistonkeruumenetelmänä

Syvähaastattelu tarjoaa hyvän mahdollisuuden päästä keskustelemaan kokemuksista (ks. esim. Jokinen 2005). Sen juuret ovat terapeuttisessa ja psykiatrisessa haastattelussa ja se soveltuu hyvin esimerkiksi menneisyyden tapahtumien tai arkaluonteisten asioiden käsittelemiseen. (Ks. Siekkinen 2001, 45; Kortteinen 1982, 295). Katja Komonen (2001, 72) laittaa yhtäsuuruusmerkit käsitteiden elämäkertahaastattelu, syvähaastattelu ja strukturoimaton haastattelu väliin. Hän kertoo itse käyttäneensä elämäkerrallista teemahaastattelua¹⁴. Elämäkerrallisen lähestymistavan etuna pidetään sen kokonaisvaltaisuutta. Joskus on kuitenkin tarkoituksenmukaista keskittyä johonkin tutkimusongelman kannalta relevanttiin elämänkulun teemaan. Silloin voidaan puhua esimerkiksi painotetuista elämäkertomuksista. Käyttämäni haastattelumenetelmää voisi kutsua *teemaltaan rajatuksi elämäkerralliseksi syvähaastatteluksi*, koska rajasin jo etukäteen kiinnostukseni kohteeksi nuorten kokemukset lastensuojelusta.

Kysymysten kannattaa olla muodoltaan mahdollisimman avoimia eli strukturoimattomia, koska siten haastateltavalle jää mahdollisuus valita itselleen merkitykselliset asiat keskusteluun ja tapa rakentaa vastauksensa. Tällöin haastateltavan näkemys korostuu tutkijan näkemyksen sijaan. (Siekkinen 2001, 43–44). Haastattelut olivat tässä tutkimuksessa lähempänä keskustelua kuin perinteistä haastattelutilannetta. Keskustelussa oli kuitenkin selvää, että olin kiinnostunut nuorten kertomasta enkä tuonut omia kokemuksiani keskusteluun. Nuoret eivät tuntuneet olevan niistä myöskään kiinnostuneita. Onnistuneessa tilanteessa haastateltava pääsee määrittelemään tarkastelun kohteena olevan ilmiön (mt., 52). Nuoret tuottivat tavallisesti jo ensimmäisessä haastattelussa tietoa siitä, missä palveluissa hän on ollut tai oli edelleen asiakkaana. En rajannut nuorten puhetta omaan ammatilliseen ymmärrykseeni siitä, mitkä palvelut kuuluvat lastensuojelupalvelujen piiriin.

¹⁴ Teemat olivat perhetausta, koulukokemukset, koulutusvalinnat, työkokemus ja tulevaisuudensuunnitelmat. (Komonen 2001, 72–73).

Aineistoni nuoret tuntuivat odottavan sellaista haastatteluasetelmaa, jossa haastattelija esittää kysymyksen ja nuori vastaa siihen. Jos kysymys sisälsi vain pyynnön kertoa jostakin kokemuksesta, nuoret olivat pääosin hämmentyneitä. Muutama nuori selkeästi pyysikin minua kysymään mieluummin kysymyksiä. Näin tärkeänä, että haastateltavilla on oltava mahdollisuus säädellä vuoropuhelun määrää haastattelutilanteissa. Jos nuori pyysi minua esittämään kysymyksiä, niin tein niin. Haastattelijan hiljaisuus voidaan tulkita vallankäyttönä. Se voi saada haastateltavassa aikaan epämiellyttävän epätietoisuuden tunteen siitä, mikä on tärkeää puhetta. Toisaalta se voi myös aiheuttaa tilanteen, jossa haastateltava kokee, että hänen on pakko puhua. (Silverman 2001, 92; Törrönen 2000, 155). Haastateltava on siis voinut halutessaan valita ”yhdessä kertomisen”, joka on kerronnan tapana yhtä hyvä, kuin omaehtoinen aktiivisempi kerronta (Hyvärinen & Löyttyniemi 2005, 222).

Haastateltavien kertomat tiedot itsestään ja elämästään saattavat muuttua olennaisellakin tavalla, jos haastattelut ovat pitkäaikaisia tai toistuvia (Kortteinen 1982, 295). Tutkimuksessa kertomukset eivät kuitenkaan olleet ristiriitaisia vaan tutkijan kuva ”syveni ja tuli rikkaammaksi”. Kortteinen jaottelee tutkimuksensa kolmivaiheista syvähaastattelua seuraavasti: ensimmäisen vaiheen sisältönä ja ilmapiirinä on molemminpuolinen tunnustelu ja epäily ja toisen vaiheen puolestaan avoimuus ja vilpittömyys. Kolmannessa vaiheessa haastateltavat ryhtyivät oma-aloitteisesti selittämään ja jäsentämään elämäänsä ja sen ongelmista selviämistä. (Mt., 295–296).

Uskon Kortteisen tapaan useamman haastattelukerran syventäneen saamaani tietoa. Nuorten strategiat kuitenkin vaihtelivat. Yhden pojan tapa puhua muuttui iloisesta ja keveästä seurustelusta vakavaan huolipuheeseen. Hän kertoi tapahtumat pääpiirteissään jo ensimmäisellä kerralla, mutta tapahtumien merkitykset hänelle itselleen tulivat keskusteluun mukaan vasta toisella ja erityisesti kolmannella kerralla. Myös kaksi muuta poikaa ja yksi tytöstä kertoivat myös ensimmäisellä kerralla tapahtumat pääpiirteissään. Erityisesti toinen pojista ja edellä mainittu tyttö olivat jo toisella haastattelukerralla hämmentyneitä siitä, miksi kysyn samoja asioita uudelleen. Keskustelu ei edennyt kokemus- tai tunnetasolle.

Yhden pojan kohdalla oli merkille pantavaa, kuinka hyvin kriittinen suhtautuminen lastensuojeluun muuttui lievemmäksi ja jopa positiiviseksi (ks. epilogi). Toisen pojan

kohdalla suhtautuminen lastensuojeluun vaihteli jokaisella haastattelukerralla siten, että ensimmäisellä kerralla se oli aika myönteinen, toisella kriittinen ja kolmannella lähinnä yhdentekevä. Kahden tytön kohdalla varautuneisuus ja jännittäminen sävyttivät ensimmäistä tapaamista, toisella ja kolmannella kerralla puhe sen sijaan rönsyili moniin aiheisiin ja etääntyi perinteisestä tutkija-tutkittava-asetelmasta. Yksi tytöistä pysyi kaikilla kerroilla jollain lailla tilanteen ulkopuolella. Hän kertoi kokemuksistaan, mutta hän kertoi niistä ikään kuin ne olisivat tapahtuneet jollekin muulle. Yksi tytöistä oli alkuun melko virallinen ja puhui kuten aikuiset lastensuojelupalavereissa. Pikkuhiljaa puheeseen tuli sävyjä ja esimerkiksi slangisanoja.

Karkeasti voisi sanoa, että oma kokemukseni on ollut Kortteisen (1982) esittelemien kahden ensimmäisen vaiheen kohdalla melko samantyyppinen. Kolmannella kerralla tuntui, että nuoret etääntyivät uudelleen. Jotkut miettivät ääneen sitä, että emme enää tapaa sen haastattelukerran jälkeen. Syvähaastattelu mahdollisti yhden kerran haastattelua paremmin haastateltavien kokemusten äärelle pääsemisen. Sen lisäksi se on antanut haastateltaville mahdollisuuden aktiiviseen rooliin sen suhteen, mistä asioista puhutaan ja kuinka etäisesti tai läheisesti. Haastattelun vapaa ja vuorovaikutuksellinen luonne sekä useammat haastattelukerrat ovat mahdollistaneet myös omien tulkintojeni testaamisen nuorilla (vrt. Granfelt 2000, 109; Kortteinen 1982, 310).

Hyvärinen ja Löyttyniemi (2005) ovat tyypitelleet haastateltavana olevia. He esittävät kolme erilaista äärityyppiä. Rutinoitunut tarinankertaja kertoo version moneen kertaan kerrotusta tarinasta. Kertomuksesta kieltäytyvä puhuja ja kolmanneksi juuri nyt kertova muokkaa kokemustaan siinä tilanteessa kertomukseksi. (Mt., 218). Katja Komosen (2001) tutkimuksessa nuorten kertomukset vaihtelivat niiden kerronnallisuuden suhteen. Joissakin haastatteluissa syntyi ”aitoja kertomuksia”. Osassa haastatteluja nuoren elämäkertomus rakentui enemmän haastattelijan kysymysten kautta ja läheni teemahaastattelua (mt., 84).

Aineiston nuoret tuottivat kertomusmuotoista puhetta muun puheen lomassa. Nuoret pääsivät joidenkin aiheiden kanssa selvästi ”vauhtiin” ja ”ottivat estradin” tai ikään kuin vastuun tilanteesta. Vain yksi nuori (tyttö) pitäytyi molempien¹⁵ haastattelujen ajan

¹⁵ Tätä nuorta haastattelin vain kahdesti.

muutaman sanan vastauksissa. Tämäkin nuoren puhe on kiinnostavaa tutkimuksen laajan viitekehyksen eli lastensuojelun kannalta. Sen arkipäivän hankalia tilanteita on sellaisten nuorten kuuleminen, jotka eivät halua tai pysty tuottamaan puhetta siten, että siitä voisi vetää johtopäätöksiä nuoren kannalta merkittävistä asioista. Haasteena on miettiä keinoja auttaa lasta tai nuorta tuottamaan puhetta omista kokemuksistaan. Sosiaalityön kentällä on viime aikoina kehitettykin menetelmiä lasten ja nuorten parempaan kohtaamiseen (ks. esim. Möller 2005; Muukkonen & Tulensalo 2004).

Nuorten houkuttelevuus kertomaan oli osittain haasteellista. Muutaman kerran nuori kertoi jonkun lastensuojelutyöntekijän kysyneen häneltä juuri samaa asiaa, välillä vastaukset tuntuivat rutiinimaisilta. Myös Komosen (2001) koulutuksen keskeyttämistä käsittelevässä tutkimuksessa nuorten omasta elämästä kertominen oli ”yllättävän vaikeaa”. Nuorilla ei tuntunut olevan perinteistä elämäkertaa juonineen vaan puhe jäsenyi valtaosalle ”luettelomaiseksi raportiksi” (mt., 85–86). Kortteisen (1982) aikuisten haastatteluihin liittyvän kokemuksen mukaan kuitenkin ”suurella osalla ihmisistä tuntuu olevan todellinen tarve puhua omista asioistaan, tarve pohtia ja tilittää omaa elämäänsä” (mt., 303).

Virokannas (2003a) on tulkinnut nuorten haastatteluissa vastaan tulleita yllättäviä käännteitä, tilanteita, jotka eivät edenneet ”tavallisen kaavan mukaisesti”. Hän määrittelee tällaiset tilanteet sellaisiksi, joissa nuori ei pysy perinteisessä haastateltavan asemassa. Tällöin koko tilanteen merkitys tulee uudelleen neuvoteltavaksi. Yllättäviä käännteitä tutkimuksessa edustivat tilanteet, joissa nuori pyrki ottamaan vallan ”määrittellä oman puhuja-asemansa, haastattelijan identiteetin ja koko haastattelutilanteen omiin käsiinsä” (mt. 22). Omissa haastatteluissani tuli esiin kaksi samanlaista yllättävää käännettä kahden eri nuoren kohdalla, joiden katson liittyvän erityisesti syvähaastattelun luonteeseen. Kaksi nuorista ei halunnut lähteä pois viimeisestä haastattelusta. Kun olin lopettamassa haastattelua sanomalla, että mieleeni ei tule enää muuta, niin toinen tytöistä kysyi, että ”et kai sä ihan vielä pakota mua lähteen”. Hämmennyin ja jäin hänen kanssaan joksikin aikaa juttelemaan muun muassa hänen sen illan suunnitelmistaan. Toinen tytöistä puolestaan valitteli väsymystään erityisesti viimeisen haastattelun alkaessa. Hän istui alkuun sängyllä (lastensuojelujärjestön tiloissa), mutta haastattelun loppupuolella hän oikaisi sängylle pitkäkseen ja ryhtyi monisanaisesti kertomaan muun muassa seurustelustaan. Tilanne

luisui pois perinteisestä haastattelutilanteesta kohti arkikeskustelua. Tilanne päättyi siihen, että nuoren puhelin soi.

4.4.2 Kentällä tutkijana

Luvun otsikko viittaa siihen, että olen ollut kentällä myös sosiaalityöntekijänä sekä asiakastyössä että kehittämistehtävissä. Kentän tuttuus käytännön työn tai kliinisen kokemuksen kautta tuo tutkimukseen oman sävynsä. Tutkimuksen aihe on noussut suoraan omasta tiedontarpeestani lastensuojelutyössä. On ollut helppo tavata tutkimuksen nuoria ja heidän puheensa kuunteleminen on ollut erittäin kiinnostavaa. Haastattelut ovat palauttaneet mieleeni omat kokemukseni lastensuojelun avoimuuden asiakastyössä. Olen miettinyt menneitä asiakassuhteita paljon ja verrannut asiakastyössä kohtaamiani nuoria haastateltuihin nuoriin. Tutkimuksessa mukana olevien nuorten tilanteet tuntuvat hyvin tutuilta.

Olen pyrkinyt tuomaan omaa tutkijan rooliani selkeästi esiin haastateltaville ja pohtinut sitä tutkimuksen edetessä aktiivisesti. Muistutin nuoria joissakin tilanteissa siitä, että en ole heidän elämässään auttajan roolissa. Jouduin muistuttamaan välillä myös itseäni. Tutkijat ovat eri mieltä siitä, pitääkö tutkijan olla neutraali saamilleen vastauksille. Melko samaa mieltä ollaan kuitenkin siitä, että hyvä haastattelusuhde rakentuu haastattelijan kyvyille tuntea empatiaa ja ymmärrystä ilman tuomitsemista. (Ks. esim. Siekkinen 2001, 50–51, Lewis 1972, 16).

Tutkimuksen aineistona olevat kertomukset on tuotettu yhdessä haastateltavien ja haastattelijan kanssa. Valmis kertomus on aina tietyn haastattelutilanteen ja yhteisen dialogin tulos (Riessman 1993, 31). Voidaan siis sanoa, että aineisto on syntynyt tutkijan aloitteesta, ei tutkijasta riippumatta (Mäkelä 1990, 47). Haastattelijana kyselin, kuuntelin ja myös vastasin kysymyksiin. Viestin ymmärtäväni tai asian jääneen minulle epäselväksi. Vastavuoroisesti haastateltava selitti lisää ja jätti jotain kertomatta. (ks. mt., 41). Kuulostin monesti sosiaalityöntekijältä ja haastatteluja tehdessäni olin monesti huolissani siitä, osaanko olla haastattelutilanteessa tutkijan roolissa. Jokainen haastattelija on tilanteessa oma persoonansa ja oman historiansa tuote. Tärkeintä on tiedostaa tämä ja arvioida sen mahdollisia vaikutuksia tutkimuksen eri vaiheissa.

(Silverman 2001, 94). Oscar Lewis (1972, 17) kuvaa hienosti tutkijan vaikutuksia antropologisessa klassikkotutkimuksessaan Sánchezin lapset:

”Luonnollisestikin minun antropologin koulutukseni, vuosien tutustumiseni meksikolaiseen kulttuuriin, minun omat arvostukseni ja minun persoonallisuuteni vaikuttivat siihen, millainen tästä tutkimuksesta lopulta tuli. [M]onet minun kysymyksistäni innoittivat heidät puhumaan asioista, joita he muuten kenties koskaan eivät olisi tulleet ajatelleeksi tai joista he muuten eivät olisi puhuneet. Yhtä kaikki vastaukset olivat heidän omiaan.”

Haastattelutilanteen erottaa asiakastilanteesta ainakin se, että siinä ei ole kiire. Omassa mielessä ei ole muita motiiveja kuin nuoren oman puheen kuuleminen. En ole joutunut vertaamaan nuoren puhetta asiakirjoista saamiini tietoihin tai vanhempien, opettajien tai muiden aikuisten kanssa käymiini keskusteluihin. En joudu linjaamaan nuoren puheen perusteella ratkaisuja lastensuojelupalvelujen järjestämisen suhteen enkä pohtimaan perusteluja mahdollisille viranomaispäätöksille. Olen voinut keskittyä kuuntelemaan nuorta ja yrittää ymmärtää hänen kokemaansa.

4.5 Aineiston käsittely ja analyysi

Erotan aineiston käsittelyn ja sen analyysin kahdeksi eri otsikoksi Riessmanin (1993) ohjeen mukaisesti. Jako on tulkinnanvarainen, todellisuudessa vaiheita ei voi selkeästi erottaa toisistaan. Lieblich ym. (1998) kuvaavat analyysin etenemistä neljäportaisena mallina. Ensimmäinen vaihe on koko tekstin (corpus) *rajaaminen ydintekstiin* tutkimusongelman mukaisesti (ks. myös Riessman 1993, 38–48). Narratiivisessa analyysissä etsitään kertomuksia, joiden erottaminen muusta tekstistä vaatii tulkintaa. Jo pelkästään käsite kertomus on monitahoinen ja vaatii määrittelemistä. Kyseessä on siten sekä tekstuaalinen että analyttinen määrittelyprosessi. (Mt., 56–60; ks. myös Lieblich ym. 1998, 10).

Olen rajannut haastattelupuhetta siten, että kohdat joissa puhutaan lastensuojelukokemuksista muodostavat ydintekstin. Olen ottanut mukaan kokemukset kaikista niistä palveluista, jotka nuori itse tuo lastensuojelupalveluna esiin. Kunnallinen

lastensuojelu on ainoa, jonka olen itse tuonut esiin, jos nuori ei sitä itse ottanut puheeksi. Nuorten haastattelupuheessa on runsaasti ei-narratiivista tai muussa kuin kertomusmuodossa olevaa puhetta. En käyttänyt tätä rajaamisen perusteena tarkemman analyysin kohteeksi tulevalle tekstille, vaan otin mukaan kaiken puheen, joka liittyi kokemuksiin lastensuojelusta. Erilaiset aineistot rakentuvat eri tavoin ja se määrittää osaltaan analyysin fokusta (Ks. esim. Riessman 1993, 61). Tämän tutkimuksen aineiston kerronnallisuus muodostuu ennemminkin pienistä kertomusmuotoisista kokemukseista kuin kokonaisista elämäkertomuksista (vrt. Hyvärinen & Löyttyniemi 2005, 218).

Koska kyseessä on teemoiltaan rajattu haastattelu, koko tekstin olisi voinut ottaa mukaan analyysiin (ks. Riessman 1993). Nuoret puhuivat kuitenkin paljon muustakin kuin lastensuojelukokemuksistaan. Käytän tätä nuorten lastensuojelupuhetta taustoittavana materiaalina ja sikäli se on mukana analyysissä. Riessmanin (1993) näkemyksen mukaan kertomuksen tarkastelun pitäisi aina olla jollain lailla sen kokonaisuutta kunnioittavaa. Ihmiset käsitteellistävät ja järkeistävät kokemuksiaan pääasiallisesti järjestelemällä niitä kerronnalliseen muotoon. Koska kertomukset ovat tapa muodostaa syy-seuraus-suhteita, niitä ei saa pilkkoa pieniin osiin huomioimatta kokonaisuutta. Kertojan tapaa rakentaa merkityksiä on kunnioitettava ja keskityttävä analysoimaan juuri sitä tapaa, jolla kokemuksia selitetään. (Mt., 4). Toisin sanoen tiettyä teemaa koskeva informaatio saa merkityksensä osana kokonaisuutta. (Komonen 2001, 90; Apo 1990, 71).

Toinen vaihe analyysin teossa on Lieblichin ja kumppaneiden (1998) mallin mukaan *kategorioiden määritteleminen*. Olen määritellyt ne luettuani rajattua ydintekstiä huolellisesti ja etsimällä toistuvia tai erityisen kuvaavia aiheita tai näkökulmia. Tarpeen tullen palasin takaisin koko aineistoon, jos rajattu teksti vaati lisää tietoa ympärilleen tullakseen ymmärretyksi. Määrittelin kategoriat alkuun kunkin nuoren kohdalla erikseen.

Kolmas vaihe analyysissä on *tekstin jaottaminen kategorioiden alle* mahdollisimman selkeiden luokittelusääntöjen mukaisesti. Neljäs ja viimeinen vaihe on *päätelmien tekeminen*. Analyysimalli on pelkistetty kuvaus tutkimuksen todellisesta etenemisestä. Koin sen kuitenkin helpottavan työtäni siten, että sen avulla sain analyysin eri vaiheissa

paikannettua, mitä olinkaan tekemässä. Yhtäkään vaihetta ei voinut jättää suorittamatta, vaikka todellisuudessa ne menivätkin keskenään päällekkäin.

4.5.1 Aineiston käsittely

Nuorten haastattelupuhe on tallennettu tietokoneelle ja suurin osa nonverbaalista viestinnästä on jäänyt näkymättömiin. Riessman (1993) neuvoo käsittelemään narratiivista aineistoa siten, että puhe puretaan ensin sanoiksi ja samalla merkitään muut selkeät ilmaisut, kuten itku, nauru ja pitkät tauot. Olen purkanut puheen tekstiksi tarkasti sana sanalta. Tunnin mittaisen haastattelupuheen purkamiseen kului noin neljä tuntia. Purettua tekstiä kertyi yhteensä 538 sivua (Arial 12, 1.5 riviväli) Olen merkinnyt tekstiin kirjaimen n tarkoittamaan nuoren puhetta ja kirjaimen o tarkoittamaan omaa puhettani. Olen lisäksi merkinnyt tauot: lyhyt tauko (-) ja pitkä tauko (--). Jos puheesta ei saa selvää, olen tehnyt merkinnän (...). Olen lisäksi merkinnyt sulkuihin naurun ja naurahdukset sekä merkinnän siitä, kuka nauraa tai naurahtaa. Haastattelujen aikana kukaan ei itkenyt. Olen merkinnyt sulkuihin myös kuiskaukset. Olen purkanut puheen tekstiksi mahdollisimman nopeasti haastattelun jälkeen ja tehnyt tekstiin muistiinpanoja myös nuoren eleistä ja mahdollisista keskeytyksistä (muutaman kerran nuori vastasi puhelimeensa kesken haastattelun, kerran työntekijä toi nuorelle lääkkeitä ja kerran mehua).

Analyysini päämääränä on ymmärtävä selittäminen, ei olemassaolon todistaminen tai tilastollinen yleistäminen. (Ks. esim. Siekkinen 2001, 55). Raporttiin päätyneet aineistotteet ovat pääosin sanatarkkoja lainauksia puheesta. Olen poistanut niistä osittain selkeitä murre sanoja sekä täytesanoja, kuten sillain, tota ja niinkun. Tämä liittyy nuorten tunnistettavuuden suojaamiseen sekä luettavuuden lisäämiseen. Tämän lisäksi ainakin yhdessä tutkimuksessa nuoret ovat esittäneet toiveen ”puhekielen ilmauksien siistimisestä” sekä murre sanojen poistamisesta, kun saivat käsikirjoituksen luettavakseen (Laakso & Saikku 1998, 84; ks. myös Granfelt 1998, 35).

4.5.2 Aineiston analyysi

Arja Jokinen (2005) neuvoo lähtemään kokemusta analysoitaessa liikkeelle hyvin ”aineistolähtöisesti ja mahdollisimman avoimin mielin” (mt, 3). Olen lähtenyt

ajatuksesta, että nuoret ovat kertoneet minulle niitä asioita, jotka ovat heille erityisen merkityksellisiä tai olennaisia (vrt. Alasuutari 2001). Kun olen kysynyt nuorilta heidän kokemuksiaan lastensuojelussa, oletan heidän kertoneen niitä asioita, jotka ovat tuntuneet tärkeiltä ja siten kertomisen arvoisilta. Nuoret ovat kertoneet myös asioita, jotka ovat tulleet heille siinä tilanteessa mieleen ja jotka he ovat halunneet jakaa tutkijan kanssa. Lähdän ajatuksesta, että yhdentekevät asiat eivät palaudu mieleen yhtä vahvasti, kuin tärkeiksi koetut tai tunteita herättäneet muistot (vrt. Laakkonen 2007). Kiinnostukseni kohteena on siis kunkin nuoren henkilökohtainen kokemus ja sen merkitys tälle.

Nuorten haastattelutilanteessa tuottamat kertomukset toimivat väylänä nuorten kokemuksiin, joita pyrin ymmärtämään ja tulkitsemaan. Riessmanin (1993) mukaan kertomusten tutkimisen erityisenä haasteena on käsitellä tekstiä siten, että alkuperäinen kertoja ei ”pyyhkiydy pois” eikä menetä valtaa omiin sanoihinsa (mt., 34). Tutkijan vaikutuksia sekä kertomuksen muodostumisen tilanteessa että analyysivaiheessa ei voi kuitenkaan unohtaa (ks. esim. Honkatukia ym. 2006, 225). Lähtökohtana voisi olla Riessmanin (1993, 52) tavoite: jollei kertojalla ole viimeistä sanaa tulkinnessa, niin on ainakin ensimmäinen.

Lieblich ym. (1998) esittelevät neljä pelkistettyä mallia tarkastella kertomuksia, joiden avulla havainnollistan aineistoni tarkastelun fokusta. Kertomusta voi lähteä tarkastelemaan joko kokonaisuutena (holistinen näkökulma) tai ottaa osia siitä tarkastelun kohteeksi (kategorinen näkökulma). Toisaalta voi tarkastella kertomuksen sisältöä tai sen saamaa muotoa ja rakennetta. Suurin osa tutkimuksista sijoittuu näiden eri dimensioiden välille ja eri näkökulmat yhdistyvät. Lieblich ym. (mt.) neuvovat valitsemaan kategorisen näkökulman, jos tutkija on ensisijaisesti kiinnostunut jotakin ryhmää koskevasta ilmiöstä. Holistinen näkökulma ohjaa pohtimaan kertojaa kokonaisuutena, esimerkiksi kehityskertomuksen näkökulmasta. (Mt., 12).

Kertomuksen sisältöä tarkasteleva etsii kertomuksesta vastauksia kysymyksiin kuten mitä on tapahtunut ja miksi ja keitä toimijoita oli mukana. Näkökulma on vahvasti kertojan. Toisaalta sisältöä tarkasteleva voi kysyä mitä merkitystä tarinalla tai sen osalla on, mitä motiiveja kertoja tuo esiin tai mitä tietyt kertojan ilmaisut symboloivat. Kertomuksen muotoon huomionsa kiinnittävät pohtivat esimerkiksi juonen rakennetta,

tapahtumien järjestystä aikajanalla, kertomuksen yhtenäisyyttä tai tiettyjen sanojen valintaa. (Lieblich ym. 1998, 12–18).

Lieblich ym. (mt.) järjestävät analyysimallinsa yhdistämällä edellä mainitut lähestymistavat. Holistinen sisällön tarkastelu toimii lähtökohtana, jos tutkija on kiinnostunut esimerkiksi muutoksen teemasta. Holistinen muodon tarkastelu on kyseessä, jos tutkija etsii kertomuksesta juonityyppien piirteitä tai tutkii juonen profiilia (kehittyvä, taantuva tai tasainen). Kategorisessa muodon tarkastelussa huomio kiinnitetään esimerkiksi verbien aikamuotojen tai metaforien käyttöön. (Mt., 12–18).

Hahmotan seuraavaksi aineistoni analyysin etenemisen suhteuttamalla sen etenemisen osittain Lieblichin ja kumppaneiden (1998) tapaan hahmottaa narratiivista analyysia. Analyysi on Klaus Mäkelän (1990, 59) mukaan sitä, kuinka intuitio pakotetaan vaiheisiin, jotta tulkinnan kulku tulee näkyviin. Olen ollut hyvin systemaattinen eri analyysivaiheiden läpikäymisessä. Olen käynyt jokaisen haastattelun läpi mielessäni aina samat kysymykset ja tehnyt jokaisella kerralla systemaattisesti muistiinpanoja. Usein lukemisen edetessä olen huomannut uusia huomion arvoisia asioita ja lukenut ne mielessäni aineiston läpi jälleen uudelleen. Olen kuitenkin suorittanut jokaisen vaiheen kaikkien haastattelujen osalta loppuun ennen siirtymistä seuraavaan vaiheeseen ja uusin kysymyksiin. Pyrin seuraavassa kuvaamaan sitä, kuinka analyysin eri vaiheet vuorottelivat ja samalla vahvistivat ja veivät eteenpäin toinen toistaan. Olen analyysia tehdessäni pitänyt mielessäni tavoitteen tarkastella nuoren kokemusten kautta lastensuojelun palvelujärjestelmää. Tästä syystä olen sisällyttänyt analyysiin mukaan pohdintaa siitä, mitä eri vaihtoehtoja eri tilanteissa olisi ollut toimia.

Kävin aluksi koko aineiston pariin kertaan läpi ja otsikoin puheenaiheet. Aineisto ei ollut uusi tuttavuus siksi, että olin itse tehnyt haastattelut ja myös litteroinut tekstin. Otsikointi oli jo omaa tulkintaani nuoren puheesta, joten testasin otsikoita aina uudelleen. Laadin taulukon kuvaamaan mistä kaikesta muusta, kuin suoranaisesti lastensuojelukokemuksista nuoret puhuivat. Muut aiheet nuorten puheessa olivat perheen kokoonpano, koulu, tulevaisuus, kaverit, seurustelu, perheen taloudellinen tilanne, päihteet, harrastukset, oma paha olo, väkivalta ja seikkailut. Näistä aiheista oma paha olo- otsikon alla olevat asiat päätyivät kuitenkin vielä tarkemmat analyysin kohteeksi.

Ryhdyin seuraavaksi tarkastelemaan niitä osia tekstistä, joissa oli puhe kokemuksista lastensuojelussa. Rajasin ydintekstin koko aineistosta liittyen nuorten kokemuksiin lastensuojelussa. Ajatus lastensuojelujuonten hahmottamisesta syntyi, kun rajaamani ydinteksti tuntui etäännyttävän tai rikkovan nuorten ”kokonaiset” lastensuojelutarinat. Ryhtyessäni kokoamaan lastensuojelujuonia palasinkin takaisin koko aineistoon. Yritin saada juonen koottua ensin rajatusta ydintekstistä, mutta se ei tuntunut sisältävän kuitenkaan kaikkea juoneen liittyvää. Juonet koostuvat niistä palveluista, joissa nuori on ollut asiakkaana sekä niistä selityksistä, jotka nuori on antanut kuhunkin palveluun siirtymisen syiksi. Rajattu ydinteksti sisälsi asiat liittyen palveluihin, mutta selitykset siirtymisen syistä vaativat koko aineiston läpikäymistä. Käytän kunkin nuoren lastensuojelujuonesta analyysin etenemisen kuvaamiseksi käsitettä *ydinkertomus* erotuksena käsitteestä ydinteksti. Ydinkertomus on minun rakentamani juonellinen kertomus kunkin nuoren kaikista haastatteluista. Kahdeksan nuoren haastatteluista on näin syntynyt kahdeksan eri ydinkertomusta, jotka esittelen kappaleessa viisi.

Tein uuden yrityksen koko aineiston rajaamiseksi *ydintekstiksi*, jolla tarkoitan sitä osaa koko aineistosta, jossa nuoret puhuivat kokemuksistaan lastensuojelussa. Tämä oli tarpeen ainakin sen vuoksi, että edellisestä ydintekstirajauksesta oli kulunut muutama kuukausi enkä luottanut sen kattavuuteen. Tuntui helpoimmalta jatkaa analyysia tekemällä uusi rajaus. Tein rajaamista varten yksinkertaisen luokittelusäännön. Kun tekstissä oli maininta jostain palvelusta, työntekijästä, jostain yleistä, ei mihinkään tiettyyn tahoon liittyvää puhetta kokemuksista, syitä palveluun pääntymiselle tai sitten nuoren arvioita menneistä, nykyisistä tai tulevaisuuden tarpeistaan liittyen lastensuojelupalveluihin, otin tekstipätkän mukaan ydintekstiin. Koko aineiston ollessa 538 sivua, ydintekstiksi päätyi 98 sivua. Kun ydinkertomuksia oli kahdeksan eli jokaisella nuorella oma, niin ydintekstejä oli vain yksi, joka sisälsi kaikkien nuorten kokemukset lastensuojelusta. Ydintekstin sisältämille kokemuksille määrittelin kategoriat ja jaoin kokemuspuheen näiden kolmen kategorian alle. Esittelen tämän osan analyysistäni luvussa kuusi.

Tarkemman analyysin kohteena oleva aineisto rakentui siis ikään kuin kahtalaisesti. Ensinnäkin se sisälsi lastensuojelujuonet eli ydintarinat, jotka sisälsivät nuoren

lastensuojelupalvelut sekä asiakkaana aloittamisen syyt kussakin niissä¹⁶. Juonten osalta ryhdyin tulkitsemaan sitä, kuinka vahvana nuori koki oman toimijuutensa eri asiakkuuksien alkaessa ja tyypittelin juonet sen mukaan. Tämän lisäksi tarkastelin sitä, kuvasiko nuori puheessaan syy-seuraussuhteita tapahtumille. Halusin tämän avulla selvittää sitä, rakentuuko lastensuojelu loogisena prosessina nuoren kokemuksessa vai koostuuko se yksittäisistä ja toisistaan irrallisista tapahtumista.

Toinen tarkemman analyysin kohteeksi ottamani osa aineistosta oli koko aineistosta rajaamani ydinteksti eli koko aineistosta kootun, kaikkien nuorten tuottaman kokemuspuheen. Toisaalta nämä aineistorajaukset tuntuivat ”vetävän” eri suuntiin, toisaalta tuntui, ettei niitä voi irrottaa toisistaan. Erityisesti jakaessani ydintestiä kokemuskategorioiden alle eli etsiessäni siitä nuorten antamia merkityksiä, pidin koko ajan nuorten pelkistetyt lastensuojelujuonet näkyvillä. Niiden hahmottaminen helpotti merkitysten tulkinnassa. Kategorioista voi käyttää myös käsitettä merkityskokonaisuus. Niiden löytäminen edellyttää intuitiota ja aineiston läpikäymistä moneen kertaan, jotta ”sisäinen yhteenkuuluvuus” löytyisi. (Laine 2001).

En ottanut mukaan nuorten aika laajojakin kuvauksia perhetilanteistaan kuin hyvin niukasti taustoittavana tekstinä (vrt. kohta 4.2). Nuorten kertomukset monenlaisesta kaltoinkohtelusta olivat tunteita herättävää kuunneltavaa ja luettavaa ja niiden ohi oli vaikea päästä. Tuntui kuitenkin siltä, että ”kurjuuspuhe” sinällään ei toisi riittävästi uusia näkökulmia esiin. Nuoret tuottivat esimerkiksi väkivallan kokemuksistaan hyvin eläviä kertomuksia. Kohderyhmä on valikoitunut siten, että aineistossa korostuvat väkivaltakokemukset (vrt. Granfelt 1998, 174). Nämä vaikuttavat kokemukset on pelkistetty tässä tutkimuksessa lastensuojelujuonen osiksi pelkkinä mainintoina esimerkiksi isäpuolen väkivallan olleen syynä turvakotiin päätymisessä.

Kun palataan Lieblichin ja kumppaneiden (1998) tapaan hahmottaa narratiivisen aineiston analyysia, voidaan todeta, että tässä tutkimuksessa holistinen näkökulma painottuu lastensuojelujuonten osalta, kun taas kokemuspuheen kategorisoinnissa on

¹⁶ Haastateltujen nuorten lastensuojelujuonet toivat elävästi mieleeni aikaisemmassa asiakastyössäni kohtaamani nuoret. Palautin tarkemmin mieleeni kymmenen nuorta, joiden kanssa olen aikaisemmin tehnyt intensiivisemmin töitä ollessani kunnallisessa lastensuojelussa. Näiden nuorten ja haastattelemini nuorten tarinat tuntuivat keskenään hyvin samanlaisilta.

kategorinen näkökulma. Tutkimuskysymyksen mukaisesti olen kiinnostunut nuorten kokemuksista, joita kertomukset välittävät. Tällöin analyysin fokuksena on nuorten puheen sisältö ennemminkin kuin sen muoto tai rakenne.

5. NUORTEN HEIKKO, KESKIVAHVA JA VAHVA TOIMIJUUS

Pyrin tässä luvussa vastaamaan ensimmäiseen tutkimuskysymykseen: minkälaisia lastensuojelujuonia nuorilla on ja millaisia merkityksiä nuoret antavat omalle toimijuudelleen osana tapahtumia? Kuvaan tässä luvussa toisin sanoen analyysini ensimmäistä osaa, nuorten lastensuojelujuonia. Pyrin niiden avulla tuomaan nuoret ja nuorten kokemukset lähelle lukijaa (vrt. Granfelt 1998, 42). Olen tyypitellyt juonet kolmen otsikon alle tuoden niistä kuitenkin jokaisen esiin. Juonityypit tai mallitarinat ovat perinteinen tapa analysoida narratiivista aineistoa. Kulttuuriimme kuuluvat juonityypit ovat tapoja ymmärtää, miten suomalaisessa yhteiskunnassa arkea eletään ja miten tietyssä tilanteessa olevien ihmisten oletetaan käyttäytyvän (Raitakari 2004b, 60). Sosiaalinen tai kulttuurinen tarinavaranto viittaa kaikkiin niihin tarinoihin, joiden keskellä omassa kulttuurissamme elämme. Länsimaisen tarinavarannon tyypillisiksi juonityypeiksi on katsottu sankaritarina, tragedia, komedia ja ironia (Hänninen 1991, 349–350 sit. Murray 1989)¹⁷. Näissä toistuu samoja juonenkulkuja ja rooleja ja niiden avulla on mahdollista hahmottaa ja ennakoida miten ”tällaisissa tilanteissa yleensä käy” (Hänninen 1991, 348–349; Raitakari 2004b).

Jälkihuollossa olevien nuorten kokemuksia tutkineen Jaana Kivistön (2006) mukaan lastensuojelun asiakkaina olevat nuoret määritellään monesti ulkoapäin syrjäytyneiksi, huono-osaisiksi tai marginaaliryhmään kuuluviksi. Marginaaliin määrittymiseen ovat vaikuttamassa nuoren tausta, perhetilanne, elämäntilanne tai pelkästään asiakassuhde sosiaalitoimistoon. Kivistö kysyy, ”onko myös niin, että on vaikea havaita hyvää niistä, joita on jo valmiiksi määritelty marginaaliryhmiin kuuluviksi, kuten lastensuojeluasiakkaat?” (mt., 6). Tämän voi tulkita siten, että pelkkä asiakkaana oleminen jossakin lastensuojelupalvelussa tuottaa tarinan syrjäytymisestä. Tämä ”tavallinen tarina” sisältää oletuksen, että lastensuojelusta ei saa riittävästi tai lainkaan

¹⁷ Hänninen tuo artikkelissaan mukaan näiden lisäksi uuden mallitarinan, rikostarinan.

apua. Jos joutuu asiakkaaksi, elämän suunta on ennakoitavissa kohti pysyvää huono-osaisuutta.

Arja Jokinen (2000) on tutkinut kertomusten mahdollisuuksia muutostyön resurssina. Hän on todennut sosiaalityön asiakkaiden joskus jäävän kiinni kertomuksiin, jotka toimivat heidän kannaltaan lamaannuttavasti tai tuhoavasti¹⁸. Tällöin tulevaisuus voi vaikuttaa toivottomalta. Auttamistyön tehtävänä on tällöin konkreettisten auttamismuotojen, kuten taloudellisen tukemisen lisäksi avata positiivisia tulevaisuuden perspektiivejä. (Mt., 132–133, 164–165). Mallitarinoiden avulla voi tuoda esiin myös selviytymisiä vaikeista tilanteista. Ne voivat antaa viitteitä niistä ehdoista, jotka vaikuttavat mahdollisuuksiin ”ei-tragediasta”. Lastensuojelun piirissä olevista nuorista kertovien mallitarinoiden moninaistuminen laajentaa osaltaan lastensuojelun nuorten subjektiivista elintilaa. (Vrt. Hänninen 1991, 354–355). Pyrin kuulemaan tutkimukseen osallistuneiden nuorten puheesta viitteitä sekä tragediasta että ei-tragediasta. Pelkästään uhkia ja riskejä korostamalla tuodaan epäkohtia esiin, mutta samalla voidaan tulla tuottaneeksi toivottomuutta (Törrönen 2000, 161–162).

Esittelen kunkin nuoren (N=8) lastensuojelujuonen sekä tarkastelen siinä erityisesti nuoren oman toimijuuden heikkoutta tai vahvuutta suhteessa asiakkuuteensa. Olen toisin sanoen kiinnostunut siitä, löytyykö juonesta nuoren tahto tai toiminta juonta eteenpäin kuljettavana elementtinä vai kuljettaako juonta jonkun ulkopuolisen, kuten vanhempien tai ammattilaisten tahto (vrt. Apo 1990, 67). Olen halunnut tuoda juonissa esiin sekä nuoren toiminnan että tahdon ilmaisemisen ja käytän niistä yhteistä nimitystä toimijuus¹⁹. Pyrin juonten avulla hahmottamaan, että miten kukin nuori itse hahmottaa lastensuojelun palvelujen kokonaisuuden omassa elämässään. Näen tällä olevan yhteyden siihen, onko lastensuojelupalveluilla nuoren näkökulmasta prosessimainen luonne. Tavoitteenani on juonten avulla kunnioittaa haastattelemieni nuorten henkilöhistorioita siten, etteivät he yksilöllisine kokemuksineen tulisi tyystin paloitetuksi pieniin analyysiyksiköihin. Kokonaisuuden hahmottaminen auttaa myös ymmärtämään ja asettamaan oikeaan kontekstiin seuraavassa kappaleessa kategorisoimiani yksittäisiä kokemuksia.

¹⁸ Vrt. Riitta Granfeltin (2000) käsitteet ”Kurjuuden kertomus” ja ”Valon kertomus” (mt., 105).

¹⁹ Pidän tärkeänä ja palvelun kannalta onnistumisena nuoren oman tahdon ilmaisemista, vaikka se ei toiminnaksi kanavoituisikaan.

Haastattelut eivät edenneet kronologisesti jäsenyneinä, vaan olen koonnut kokemukset ajallisesti eteneviksi juoniksi jälkikäteen (vrt. esim. Laakso & Saikku 1998, 102). Lastensuojelujuoni eli lastensuojeluun liittyvä tapahtumarakenne on kunkin nuoren puheesta kokoamani ydinkertomus. Juoni koostuu nuoren lastensuojelupalveluista nuoren itsensä kuvaamana sekä niistä syistä, jotka tämä antaa kuhunkin palveluun siirtymiselleen. Juonissa on viimeisenä elementtinä kunkin nuoren näkemys omasta tulevaisuudestaan suhteessa lastensuojelupalveluihin. Tulkinnan näkökulmana on kertojan näkökulma (ks. Apo 1990, 74).

Esioletuksenani oli, että nuorten kertomuksista ei pääsääntöisesti hahmottuisi selkeästi etenevää prosessia ja syy-seuraus-suhteita, vaan asiat tuntuivat tapahtuvan toisistaan irrallisina ja yksittäisinä tapauksina. Palvelujärjestelmämme on pirstaleinen ja monesti asiakkuudesta ei kukaan kanno kokonaisvastuuta (ks. esim. Perttula 2003). Tapahtumat saattavat seurata toisiaan loogisesti ammattilaisten tai yleensä aikuisten mielestä, mutta hahmottuuko jatkumo nuorelle asiakkaalle? Lastensuojelutoimenpiteitä päätetään usein nopealla aikataululla ja asiakirjat täytetään kiireessä. Niitä ei aina myöskään käydä riittävästi asiakkaiden tarpeiden mukaisesti läpi. Työntekijöiden vaihtuvuus tuo omat haasteensa lastensuojelutyön prosessimaisuudelle. Nuorten tuottamat ”aukot” lastensuojelujuonten kokonaisuudessa voivat toisaalta saada selityksensä myös aiheen traumaattisesta luonteesta lapsen näkökulmasta (ks. Mossige ym. 2005). Nuorten puheen tulkinnassa on otettava huomioon, että nuoret eivät ole kertoneet kaikkia asioitaan vieraalle tutkijalle. Tilanne on sama myös auttamistilanteissa, jossa siinäkin aikuisen on tehtävä johtopäätöksiä nuoren asioista nuoren niukan tai kokonaan puuttuvan puheen perusteella.

Haastattelemiä nuoret olivat haastatteluhetkellä alaikäisiä ja edelleen asiakkaina erilaisissa lastensuojelupalveluissa. Lastensuojeluun liittyvä tarina oli heidän kohdallaan keskeneräinen. Elina Virokannas (2004) pohti huumehoidossa olevia nuoria käsittelevässä tutkimuksessaan tilannetta näin: ”... nuoret olivat päihteidenkäyttönsä suhteen erilaisissa vaiheissa ja haastatteluhetkellä kertomukset olivat vielä ”keskeneräisiä”, mikäli ”kokonaisen” kertomuksen juonikuluksi mielletäisiin huumeiden käytön kokeilu ja aloittaminen, käytön ja ongelmien koveneminen, hoitoon meneminen ja käytön lopettaminen” (mt., 12). Tätä mukailien lastensuojelujuoni voisi

olla valmis siinä kohtaa, kun nuori ei enää ole lastensuojelupalvelujen piirissä. Tarina saisi tällöin päätöksensä viimeistään siinä hetkessä, kun nuori täyttää kaksikymmentäyksi vuotta ja on siten lastensuojelulain mukaan lastensuojelupalvelujen ulkopuolella. Tässä suhteessa nuorten tarinoilla ei toisin sanoen ole loppua, vaan nuoret vielä elivät haastatteluajankohtana niitä.

Kertoessaan kokemuksistaan lastensuojelupalveluissa tutkimukseen osallistuneet nuoret tuntuivat puhuvan nimenomaan toiveistaan saada apua. Voidaan siten ajatella nuorten asioivan lastensuojelussa ensisijaisesti saadakseen apua, vaikka viitteitä oli myös ulkopuoliseen pakkoon, kuten vanhempien tahtoon alistumisesta. Nuoret toivat odotuksensa esiin eri tavoin. Toisessa ääripäässä on nuori, joka on itse hakenut aktiivisesti apua tai toisaalta kieltäytynyt siitä. Toisessa ääripäässä on nuori, joka on lähinnä ajautunut mukana muiden tahdon mukaisesti. Olen tyypitellyt juonet kolmen otsikon alle sen mukaan, oliko nuoren toimijuus suhteessa omaan asiakkuuteensa heikkoa, keskivahvaa vai vahvaa. Keskityin tarkastelemaan toimijuutta nuoruusikäisenä niidenkin nuorten kohdalla, joiden asiakkuus on alkanut jo lapsuudessa. Pienen lapsen kohdalla on selvää, että aikuiset päättävät asioista, mutta nuoruusiässä oman toimijuuden määrä vaihtelee eri ihmisten kohdalla. Juonissa mukana olevia palveluja ei ole ollut mahdollista laittaa selkeästi aikajanelle siksi, että nuoret eivät tarkalleen muistaneet, minä vuonna he ovat olleet tietyn palvelun piirissä tai kuinka kauan kukin palvelu on kestänyt. Tarkkojen vuosilukujen tiukkaaminen ei tuntunut luontevalta ja en siten tehnyt niin. Asiakkuus kesti nuorten kuvauksissa tyypillisesti kauan tai vähän aikaa. Nuoret puhuivat kuitenkin usein palvelujen keskinäisestä päällekkäisyydestä.

Olen lisäksi tulkinnut nuoren joko kuvaavan tai jättävän kuvaamatta syy-seuraussuhteita eri lastensuojelupalveluihin siirtymisilleen. Olen tyypittelyä tehdessäni pitänyt mielessäni aineiston kirjavuuden, sillä kertomukset ovat sisäisesti ristiriitaisia (vrt. Apo 1990, 68; Granfelt 1998, 25). Heikkoon, keskivahvaan ja vahvaan toimijuuteen tyypittely yksinkertaistaa todellista elämää ja nuorten kokemuksia. Erilaisten lastensuojelupalvelujen tavoitteena ja arvona on kuitenkin vahvistaa nuoren asiakkaan omaa toimijuutta. Tavoitteenani on tyypittelyn avulla tuoda esiin asioita, jotka näyttävät tämän aineiston valossa liittyvän heikkoon tai toisaalta vahvaan toimijuuteen.

Päädyin esittelemään tutkimuksessa kunkin nuoren lastensuojelujuonen siksi, että jokainen kertomus on ainutlaatuinen (vrt. Granfelt 1998, 18). Tapausten lukumäärän pienuus antaa tähän mahdollisuuden. Juonien esittely on tärkeää myös siksi, että lukija voisi itse arvioida tyypittelyäni. Kun olen käyttänyt juonitaulukoissa nuorten omia ilmaisuja, olen merkinnyt ne lainausmerkein. Nuorille on annettu peitenimet anonymiteetin varmistamiseksi.

5.1 Heikko toimijuus

Olen tulkinnut kolmen nuoren lastensuojelujuonen kertovan nuoren heikosta toimijuudesta suhteessa kunkin omaan asiakkuuteen lastensuojelupalveluissa. Annan, Niklaksen sekä Lauran lastensuojelutarinat edustavat tätä ensimmäistä juonityyppiä. Tarkoituksena ei ole arvioida heitä heikoiksi toimijoiksi, vaan tuoda esiin heidän lastensuojelujuontensa sisältämät heikon toimijuuden muodot. Nuoret ovat olleet lastensuojelupalvelujen piirissä useita vuosia. Lauran ja Niklaksen asiakkuus on alun perin alkanut äidin hakeutuessa turvakotiin lapsineen. He eivät olleet tietoisia kaikista asiakassuhteistaan tai asiakkuuden syistä ja työskentelyn tavoitteetkin olivat jääneet epäselviksi. Annan kohdalla tilanne oli erilainen. Hän oli tietoinen asiakkuutensa syistä kussakin lastensuojelupalvelussa, mutta ei silti ollut toimijana vahva.

Heikkoon toimijuuteen näyttää kuuluvan nuoren kokemus siitä, että lastensuojelupalveluihin liittyvät asiat eivät kosketa häntä. Hän on asiakkaana, koska vanhemmat ovat halunneet niin tai hän on päätenyt asiakkaaksi toisen perheenjäsenen oireilun vuoksi. Kahden nuoren kohdalla tarinan juoni on katkonainen tai kokonaan hajallaan, tarina ei ole ehyt. Anna kuvaa kokemuksiaan siten, että niistä syntyy juoni ja asioilla on syy-seuraussuhteet. Silti hän on jäänyt omissa asiakkuuksissaan jollain lailla sivulliseksi. Lauran toimijan roolin heikkous tuli näkyviin jo siinä, että hän ei pystynyt puhumaan kokemuksistaan juuri lainkaan.

Laura

Laura oli tutkimukseen osallistuneista nuorin, kaksitoistavuotias. Nuoren perheeseen kuului useita nuorempia sisarusia. Haastattelin Lauraa vain kahdesti, koska hän tuntui kiusaantuvan kysymyksistäni. Hänen työntekijänsä saattoi tytön haastattelutilanteeseen

ja oli häntä vastassa sen jälkeen. Laura tuntui varautuneelta ja oli hämmentynyt kysymyksistä, joihin hän vastasi hyvin niukasti. Lauran ensimmäinen lastensuojelukokemus oli turvakotikäynti, josta oli muutama vuosi aikaa haastatteluajankohtana.

Taulukko 1. Lauran lastensuojelujuoni.

Nuoren tulkinta eri asiakkuuksien alkamisen syistä	Tutkijan tulkinta toimijuudesta	Lastensuojelupalvelu nuoren määrittelemänä	Tutkijan tulkinta lastensuojelujuonen etenemisestä
”Isän takia”	Äiti toimii	Turvakoti	Nuori kuvaa syy-seuraus-suhteen.
”En tiedä miksi”	Turvakodin työntekijät?	Turvakodin lapsi- ja perhetyö	Nuori ei kuvaa syy-seuraussuhdetta.
Kaveri varasti kaupasta	Poliisi, nuorten turvatalo. Nuori ei ilmaise omaa tahtoa	Turvatalon Näppis-puhuttelu	Nuori ei kuvaa syy-seuraussuhdetta.
”Muuten vaan”	Turvakodin työntekijät? Nuori ei ilmaise omaa tahtoa	Kunnallinen lastensuojelu	Nuori ei kuvaa syy-seuraussuhdetta.
”Koska äiti haluaa”	Äiti Nuori ei ilmaise omaa tahtoa	Järjestön tapaamispaikka (isän tapaamiset valvotusti)	Nuori ei kuvaa syy-seuraussuhdetta.
Tulevaisuus	Nuori tahtoo	Turvakodin lapsi- ja perhetyö voisi jatkuakin, mutta ilman sisaruksia	.

Lauran asiakkuus lastensuojelupalveluissa alkoi asumisella turvakodissa äidin ja sisarusten kanssa isän väkivaltaisuuden tai sillä uhkaamisen vuoksi. Laura tapasi turvakodin lapsityöntekijää, mutta ei tiennyt miksi. Hänellä ei ollut mielipidettä tapaamisten tarpeellisuudesta tai mukavuudesta. Laura joutui myös poliisin, kaupungin ja nuorten turvakodin järjestämään puhutteluun oltuaan mukana, kun kaveri varasti kaupasta. Hän meni puhutteluun äidin tahdon mukaisesti. Laura ei tiennyt, miksi hänet haluttiin tavata puhuttelun merkeissä eikä muistanut mitä siellä puhuttiin.

Nuori tiesi olevansa asiakkaana kunnallisessa lastensuojelussa, mutta syytä tai sen tavoitteita hän ei tiennyt. Kysyessäni miksi hän oli asiakkaana, hän vastasi että ”muuten vaan”. Laura kertoi isän asuvan äitiä ja lapsia lähellä ja lasten käyneen usein isän luona aikaisemmin. Sitten äiti kielsi käynnit ja tapaamiset ryhdyttiin järjestämään valvotusti. Ainoaksi syyksi tähän järjestelyyn tyttö sanoi äidin tahdon. Valvotut tapaamiset olivat

hänen mielestään tylsiä, koska hänellä ei ollut siellä mitään tekemistä. Tulevaisuuden suhteen Laura esitti toiveen, hän voisi jatkaa turvakodin lapsi- ja perhetyössä, mutta ilman sisaruksiaan.

Lauran lastensuojelukertomuksen juoni on katkeileva, eikä nuori kuvannut tapahtumien syy-seuraussuhteita. Nuori ei ole ollut toimijan tai tahtojan roolissa lukuun ottamatta toivettaan tulevaisuudesta. Lauran kohdalla tulee mieleen, voisiko juonen katkonaisuus tai syy-seuraussuhteiden hahmottumattomuus johtua tilanteen traumaattisuudesta. Syy lastensuojelupalveluiden tarpeellisuudelle on ainakin osittain ollut oma isä. Haastattelutilanteet eivät edenneet keskusteluiksi. Minä kysyin ja tyttö vastasi muutamalla sanalla. Hän ei joko osannut tai halunnut kertoa kokemuksistaan minulle. Nuoren asiakkuus suodattui äidin kautta, Laura tokaisikin kesken haastattelun, että ”meillä äiti on tavannut puhua näistä asioista”. Turvakodin lapsityötä on järjestetty häntä ja hänen sisaruksiaan varten ja se on tuonut hänelle joitakin miellyttäviä kokemuksia, koska hän toivoo sen jatkuvan. Toive saada olla mukana ilman sisaruksiaan tuo mieleen ajatuksen, että jäikö Laura nuorempien sisarustensa varjoon avun tarvitsijana. Laura ei kuitenkaan kuvannut saaneensa tai tarvinneensa apua mistään.

Niklas

Niklas oli neljätoistavuotias haastatellessani häntä. Hän oli haastattelutilanteissa hiljainen ja vakava. Hän vastasi lyhyesti ja jäi odottamaan seuraavaa kysymystä. Jäin käsitykseen, että hän ei ole juurikaan keskustellut lastensuojeluun liittyvistä tapahtumista kenenkään kanssa. Hänen perheeseensä kuului useita nuorempia sisaruksia. Niklaksen kokemukset lastensuojelupalveluista alkoivat koulun alkaessa²⁰. Ensimmäisen turvakotiasiakkuuden tarkka ajankohta ei selvinnyt, mutta siitä oli muutama vuosi.

²⁰ Annoin nuorten itse määritellä mitä kuuluvat lastensuojelupalveluihin hänen kohdallaan. Niklas aloitti koko haastattelun toteamalla olleensa erityiskoulussa alakoulussa.

Taulukko 2. Niklaksen lastensuojelujuoni.

Nuoren tulkinta eri asiakkuuksien alkamisen syistä	Tutkijan tulkinta toimijuudesta	Lastensuojelupalvelu nuoren määrittelemänä	Tutkijan tulkinta lastensuojelujuonen etenemisestä
Olin ”testeissä ylivilkas”, ei ”viitsitty” päästää tavalliseen kouluun ja lopulta en itse enää kavereiden takia halunnut	Toimijana viranomaiset.	Eryityskoulu	Nuori ei kuvaa syy-seuraus-suhdetta.
Äiti etsii uutta asuntoa. Uusi asunto on tarpeen, koska isäpuoli on väkivaltainen	Äiti.	Useita turvakotikäyntejä	Nuori ei kuvaa syy-seuraus-suhdetta.
Veli on ylivilkas. Sisarusryhmä on tylsä ja tarpeeton, en puhu siellä mitään.	Toimija epäselvä. Nuori ei tahdo.	Oma ryhmä ylivilkkaan lapsen sisaruksille	Nuori kuvaa syy-seuraus-suhteen.
Nuori ei tiedä onko asiakkuutta	?	Kunnallinen lastensuojelu	
Tulevaisuus	Ei toiveita		.

Niklas kertoi lastensuojelupalvelujensa alkaneen sijoituksella erityiskouluun. Syy siihen oli testitilanteessa esiintynyt ylivilkkaus, jota ei sen tilanteen ulkopuolella nuoren kokeman mukaan esiintynyt. Eryityskouluun sijoitus tuntui hänestä sattumanvaraiselta eikä testien tarkoitus ollut selvinnyt hänelle. Ikään kuin sattumalta testitilanteessa esiintynyt ylivilkkaus vei hänet erityiskouluun, josta häntä ei ”viitsitty päästää pois”, vaikkei ylivilkkautta ilmennytkään. Lopulta hän ei enää kavereiden vuoksi halunnutkaan sieltä pois. Eryityskoulussa koulunkäynti ei ollut Niklakselle mieluinen asia, hän korosti siirtyneensä alakoulun jälkeen normaaliin kouluun.

Myöhemmin nuori asui useaan otteeseen äidin ja sisarustensa kanssa turvakodissa isäpuolen väkivaltaisen käytöksen vuoksi. Isäpuoli ei pojan tiedon mukaan käynyt käsiksi äitiin tai lapseen, mutta huusi, uhkaili ja paiskoi tavaroita. Pojan selitys turvakotiasumiselle oli uuden asunnon etsiminen. Niklas ei kokenut turvakotia lastensuojelullisen avun saamisen paikaksi, vaan väliaikaiseksi asunnoksi. Hän ei keskustellut kenenkään työntekijän kanssa eikä kokenut kenenkään myöskään tarjonnan tätä mahdollisuutta. Hänellä ei ollut myöskään selkeää mielipidettä turvakodissa asumisesta. Kysyessäni hän tokaisi, että ”ollaani täällä sit, ku kerran

ollaan”. Voidaan sanoa, että Niklaksella ei ollut varsinaista asiakkuutta turvakodissa. Hän asui siellä, koska hänen huoltajansa asui siellä.

Niklaksen veli oli ylivilkkautensa vuoksi sopeutumisvalmennuksessa, jonka osana järjestettiin sisaruksille oma ryhmä. Äiti ja lapset osallistuivat valmennukseen, mutta Niklas koki sisarusryhmän tylsäksi ja tarpeettomaksi eikä hän keskustellut aikuisten kanssa. Nuori ei tiennyt, oliko hän asiakkaana kunnallisessa lastensuojelussa. Asiakkuus on kuitenkin saattanut olla, sillä turvakodista kerrottiin heidän toimintatapanaan olevan lastensuojeluilmoituksen tekeminen jokaisesta talossa asuvasta alaikäisestä lapsesta tai nuoresta.

Niklas kertoi useita huolta herättäviä seikkoja omasta elämästään ja kokemistaan asioista, mutta ei kokenut olevansa avun piirissä ja ehkä sen tarpeessakaan. Hän toi esiin yksinäisyytensä perheessään sekä syömättömyytensä siten, että sen voisi tulkita avun tarpeen esiin tuomiseksi. Toisaalta hän korosti pärjäämistään ja terveellisiä elämäntapojaan. Juonessa ei esiintynyt nuoren näkökulmasta hänen tarpeensa huomioon ottavia syy-seuraussuhteita palveluihin siirtymisille. Palveluiden piirissä oltiin jonkun muun perheenjäsenen tarpeesta. Perheessä oli paljon lapsia ja Niklas oli heistä vanhin. Ainakin yksi sisaruksista kärsi ylivilkkaudesta ja toisen kohdalla epäiltiin samaa. Voi olla, että ulkoisesti pärjäävänä ja vanhimpana lapsena Niklas joutui muiden avun tarpeen varjoon samaan tapaan kuin Laura. Lastensuojeluun liittyvät tapahtumat eivät muodosta Niklaksen kohdalla juonellista kertomusta, juoni on toisin sanoen katkeileva. Kyse oli yksittäisistä tapahtumista, joiden taustalla olevat perusteet jäivät nuorelle epäselviksi. Hän ei ollut vahvan toimijan roolissa.

Anna

Anna oli haastatteluajankohtana juuri täyttämässä seitsemäntoista. Hän asui lastenkodissa, josta hän ei saanut poistua ilman henkilökuntaa. Anna kertoi asioistaan hyvin avoimesti. Hän vaikutti kuitenkin jollain lailla kertovan tarinaa jostakusta toisesta henkilöstä ja toistavan lauseita, joita on hänelle sanottu. Haastatteluista jäi sellainen mielikuva, että nuori ei ollut todellisuudessa tilanteissa läsnä. Hänen asiakkuutensa lastensuojelupalveluissa alkoi nuoruusikäisenä.

Taulukko 3. Annan lastensuojelujuoni.

Nuoren tulkinta eri asiakkuuksien alkamisen syistä	Tutkijan tulkinta toimijoista ja tahtojista	Lastensuojelupalvelu nuoren määrittelemänä	Tutkijan tulkinta lastensuojelujuonen etenemisestä
Karkailua kotoa	Nuori ajautuu	Nuorten turvatalo	Nuori kuvaa syy-seuraus-suhteen.
”Mä musersin äidin mun sanoilla ja teoilla” + ”isä ei pysty antaan mitä mä tartten”. ”Huono poikaystävä”	Vanhemmat. Nuori vastustaa	Kunnallinen lastensuojelu, avohuollon sijoituksena lastenkotiin	Nuori kuvaa syy-seuraus-suhteen.
Viiltelyä ja itsemurhayritys	Lastenkodin työntekijä. Nuori ei ilmaise tahtoa.	Sairaalaan psykiatriseen arviointiin, jossa todetaan että ei tarvetta palveluille	Nuori kuvaa syy-seuraus-suhteen.
Karkailua lastenkodista	Lastenkoti tai kunnallinen lastensuojelu tahtovat. Nuori ei ilmaise tahtoa.	Kiireellinen sijoitus	Nuori kuvaa syy-seuraus-suhteen.
Mikään ei muutu nuoren tilanteessa, koska kotiin ei voi mennä + mahdollisuus jälkihuoltoon	Vanhemmat tahtovat, kunnallinen lastensuojelu tahtoo. Nuori hyväksyy ainoana vaihtoehtona.	Huostaanotto	Nuori kuvaa syy-seuraus-suhteen.
Tulevaisuus	Nuori tahtoo	Jälkihuolto	

Anna kertoi ensimmäisen kosketuksensa lastensuojeluun olleen nuorten turvatalo. Hän päätyi kertaalleen sinne lähinnä sattumalta, kun joutui poistumaan poikaystävänsä opiskelija-asunnosta, jossa vieraiden ei ollut lupa yöpyä. Kun kysyin miksi hän ei mennyt kotiin, nuori sanoi hämmentyneen näköisenä, että ei tullut ajatelleeksi sitä vaihtoehtoa silloin. Hän karkaili kotoaan kaiken kaikkiaan paljon ja kertoi kärsineensä äidin vakavasta päihteiden väärinkäytöstä. Tilanne kriisiytyi, kun äiti uhkasi nuorta huostaanotolla kotona tapahtuvien väkivaltaisten riitojen vuoksi. Nuoren muualla asuva isä halusi kuitenkin ottaa nuoren luokseen asumaan, jotta huostaanotolta vältyttäisiin.

Isäkään ei pystynyt huolehtimaan Annasta. Karkailu jatkui ja isä otti yhteyttä kunnalliseen lastensuojeluun. Tyttö sijoitettiin avohuollon tukitoimena lastenkotiin. Nuori vastusti sijoitusta ja tiesi minkä asioiden pitäisi muuttua, jotta hän pääsisi takaisin isän luokse asumaan. Anna koki kuitenkin, ettei hän pystynyt muuttamaan omaa käyttäytymistään ja reagoititapojaan. Hän kaipasi jatkuvasti poikaystävänsä seuraa ja mietti keinoja karata tämän luokse. Yksi karkureissu päätyi tilanteeseen, jossa nuori vietiin suoraan sairaalaan psykiatriseen arviointiin. Nuori kertoi toisaalta yrittäneensä

itsemurhaa, mutta toisaalta ei ollut ollut tosissaan. Sairaalassa todettiin, ettei hän ole psykiatristen palvelujen tarpeessa ja hän palasi lastenkotiin. Avohuollon sijoitus muutettiin kiireelliseksi sijoitukseksi ja lopulta huostaanotoksi nuoren jatkuvien karkailujen vuoksi. Nuori suostui huostaanottoon, koska hänelle sanottiin, että hän ei voi missään tapauksessa palata kotiin. Hän myös koki tarvitsevansa jälkihuollon palveluja.

Tulkitsen Annan toimijuuden heikoksi, vaikka siinä on piirteitä myös vahvuudesta. Vahvuus ilmenee lähinnä vastustamisena. Toimijana ja tahtojana palvelujen piiriin tulemisessa on ollut joku muu, kuin nuori itse. Hän on ajautunut tai pakon edessä hyväksynyt muiden toimimisen. Hänen tilanteeseensa ei ole pystytty puuttumaan siten, että hän olisi pystynyt ottamaan vahvan toimijan roolin suhteessa lastensuojelupalveluihin. Karkailu lastenkodista voidaan tulkita aktiiviseksi toimijuudeksi, mutta toisaalta se on vanhan käyttäytymismallin jatkumista. Edes sijoitus lastenkotiin ei pysäyttänyt nuorta.

Anna kuvaili selkeästi tapahtumien syy-seuraussuhteet, juoni on etenevä. Tämän nuoren kohdalla tuli kuitenkin välillä tunne, että hän toisti muilta kuulemiaan lauseita (vrt. rutinoitunut tarinankertoja). Hän kertoi olevansa avohuollon tukitoimena sijoitettuna, kun tapasimme ensimmäisen kerran. Sijoituksen syy oli karkailut kotoa. Myöhemmin hän kertoi esimerkiksi sosiaalityöntekijöiden tulevan kuulemaan häntä liittyen huostaanottoon. Hänelle oli selvästi kerrottu eri vaiheissa, mitä oli tapahtumassa ja myös se, miten hän voisi omalla käyttäytymisellään vaikuttaa asioihin. Hän kuitenkin kertoi oman käyttäytymisensä olevan hänen tahtonsa ulottumattomissa. Kysyin, että mitä tapahtuu sillä hetkellä, kun hän päättääkin mennä poikaystävän luo, vaikka on matkalla kouluun. Anna sanoi, ettei itsekään tiedä, että jalat vie. Hän kertoi tietävänsä poikaystävän olevan hänelle huonoa seuraa esimerkiksi päihteidenkäyttönsä takia, mutta kaipuu tämän kainaloon vei aina voiton hyvistä päätöksistä mennä kouluun tai illalla kotiin. Heikko toimija-asema tuntui siten liittyvän Annan kohdalla myös muille elämänilueille, kuin lastensuojeluun. Ainoana selkeänä toiveenaan suhteessa lastensuojeluun nuori esitti halunsa päästä täysi-ikäisenä jälkihuollon palvelujen piiriin.

5.2 Keskihahva toimijuus

Keskihahva toimijuus sijoittuu heikon ja vahvan toimijuuden väliin. Marikan ja Ronin juonten kohdalla päädyin tähän juonityyppiin. Molemmat ovat olleet asiakkaana monessa lastensuojelupalvelussa. Keskihahva toimija toisaalta ilmaisee tahtoaan ja on toimijan roolissa, mutta toisaalta alistuu muiden, kuten vanhempien tai työntekijöiden tahtoon. Keskihahvaan toimijuuteen kuuluu palveluihin päätyminen jonkun muun tahdon tuloksena. Nuori saattaa sittemmin sitoutua palveluun ja päättää pysyä mukana. Keskihahva toimija hahmottaa suurimmaksi osaksi palvelujärjestelmän toiminnan ja osaa olla kriittinen sitä kohtaan. Tyytymättömyys ei vain aina kanavoidu aktiiviseksi tahdon ilmaisuksi tai toiminnaksi, kuten kieltäytymiseksi. Molempien nuorten kohdalla palvelujärjestelmä ei toimi parhaalla mahdollisella tavalla, joka voi vaikuttaa nuoren toimijuuden vahvuuteen. Lastensuojelun ristiriitainen tai epäluotettava toiminta voi heikentää nuoren toimijuutta. Osalle nuorista näin ei käy, kuten esimerkiksi Olivian kohdalla huomaamme (kappale 5.3).

Marika

Marika oli haastattelujen aikana neljätoistavuotias. Hänen perheessään oli useampia lapsia, joista Marika oli vanhin. Hänen kokemuksensa lastensuojelupalveluista alkoivat turvakotikäynneistä, jonne hänen äitinsä lähti lasten kanssa pakoon miesystävän väkivaltaisuutta. Väkivallan alkamisesta oli muutamia vuosia haastatteluajankohtana. Marika kertoi kolmessa haastattelussaan tapahtumista elävästi ja siirtyi nopeasti asiasta seuraavaan.

Taulukko 4. Marikan lastensuojelujuoni.

Nuoren tulkinta eri asiakkuuksien alkamisen syistä	Tutkijan tulkinta toimijuudesta	Lastensuojelupalvelu nuoren määrittelemänä	Tutkijan tulkinta lastensuojelujuonen etenemisestä
Nuorempien sisarusten isän väkivaltaisuus	Äiti toimii.	Useita turvakotikäyntejä	Nuori kuvaa syy-seuraus-suhteen.
Nuori on äidin lisäksi ollut väkivallan kohteena.	Nuori tahtoo. Hän olisi halunnut jatkaa asiakassuhdetta pitempään.	Turvakodin lapsi- ja perhetyö (keskustelua, retket, ryhmät) + epäviralliset käynnit	Nuori kuvaa syy-seuraus-suhteen.
Peloista johtuvia univaikeuksia ja niistä johtuvia nukahteluja koulussa.	Opettaja	Koulun terveydenhoitaja	Nuori kuvaa syy-seuraus-suhteen.
”-”	Koulun terveydenhoitaja.	Koulukuraattori	Nuori kuvaa syy-seuraus-suhteen.
”-”	Koululääkäri, koulukuraattori, äiti. Nuori vastustaa.	Nuorten psykiatrian poliklinikan psykiatri	Nuori kuvaa syy-seuraus-suhteen.
Nuori ei tiedä onko asiakkuutta	?	Kunnallinen lastensuojelu	?
Tulevaisuus	Nuori tahtoo	Koulukuraattori	

Marikan asiakkuuden alku lastensuojelupalveluissa liittyi isäpuolen väkivaltaisuuteen ja äidin pakoon turvakotiin lasten kanssa. Nuori keskusteli siellä mielellään lapsityöntekijän kanssa asioistaan. Kysymykseen, miksi hänelle tarjottiin mahdollisuus tavata lapsityöntekijää, hän vastasi, että ”jos tuntuis pahalta, niin sitä vois työstää jotenki”. Marika olisi toivonut tämän asiakkuuden jatkuvan pitempään, eikä hän kertonut sen päättymisen syytä. Hän kävi tervehtimässä lapsityöntekijää muutamaan kertaan asiakkuuden päätyttyä.

Opettaja kiinnitti huomiota koulussa tytön väsymykseen ja ohjasi tämän koulun terveydenhoitajan luokse. Tämä kutsui mukaan koulukuraattorin, jonka kanssa nuori toivoikin voivansa keskustella. Kuraattori pyysi hänet sovitusti muutamaan kertaan keskustelemaan kanssaan, mutta myös unohti tulla hakemaan nuorta luokasta lupauksistaan huolimatta. Nuori ei itse uskaltanut pyytää tapaamisia. Hän sai koulusta lähetteen nuorten psykiatrian poliklinikalle, mutta vastusti itse sinne menemistä. Äiti toivoi hänen aloittavan asiakkuuden siellä, samoin koulun edustajat. Nuori kertoi, ettei uskaltanut vastustaa asiassa aikuisia. Nuori ei ollut käsityksensä mukaan asiakkaana kunnallisessa lastensuojelussa, vaikka turvakodin menettelytapana on tehdä jokaisesta alaikäisestä lapsesta ja nuoresta lastensuojeluilmoitus.

Tulkitsen Marikan toimijuuden keskivahvaksi. Nuoren tarinasta ei selviä, mistä syystä tapaamiset turvakodin lapsityöntekijän kanssa loppuivat ja ilmaisiko hän tahtonsa niiden loppuessa. Saattaa olla, että asiakkuus päättyi turvakodissa asumisen päätyttyä. Tällöin nuori on voinut kokea, ettei hänellä ole mahdollisuutta vaikuttaa asiaan. Tahto tavata koulukuraattoria saattoi liittyä myös toiveeseen saada apua tältä eikä vieraasta paikasta, jollainen nuorten psykiatrian poliklinikka oli. Juoni oli haastattelujen päättyessä keskeneräinen suhteessa koulukuraattoriin, heidän asiakassuhteensa ei ollut päättynyt. Nuori oli epätietoinen siitä, voisiko hän käydä tulevaisuudessa keskustelua koulukuraattorin kanssa, mutta ei ollut valmis ottamaan asiaa itse puheeksi. Psykiatrin luona Marika ehti käydä vain kerran ennen haastattelujen päättymistä. Hän pohti mahdollisuuksiaan saada äiti muuttamaan mielipidettään psykiatrisen hoidon tarpeellisuudesta ja oli melko vakuuttunut, että keksisi keinon. Nuori tiesi tapahtumien syy-seuraussuhteet. Juoni oli etenevä. Marika oli osittain vahvan toimijan ja tahtojan roolissa. Hän koki tarvitsevänsä ja saaneensa apua erityisesti lapsityöntekijältä ja koulukuraattorilta, mutta toivoi kestoltaan pitempiä asiakkuuksia. Hän ei kuitenkaan joko ollut ilmaissut tahtoaan eri kohdissa lastensuojelutarinaansa tai sitten sitä ei ollut noudatettu.

Roni

Roni oli haastattelujen aikana kuusitoistavuotias. Hän oli perheen ainoa lapsi. Hän kuvasi tapahtumat lyhyesti ja erityisesti ensimmäisen haastattelun aikana arvosteli lastensuojelun toimia epäonnistuneiksi. Hänen asiakkuutensa alkoi hänen ollessaan noin kuusivuotias. Ronin vanhemmat vastustivat lastensuojelun toimia, joka varmasti vaikutti nuoren omiin käsityksiin siitä. Haastattelin Ronia vain kahdesti, koska tulkitsin nuoren turhautuvan toisella kerralla jo ensimmäisellä kerralla esiin tulleiden asioiden tarkasteluun.

Taulukko 5. Ronin lastensuojelujuoni.

Nuoren tulkinta eri asiakkuuksien alkamisen syistä	Tutkijan tulkinta toimijuudesta	Lastensuojelupalvelu nuoren määrittelemänä	Tutkijan tulkinta lastensuojelujuonen etenemisestä
”Outo naapuri tekee valituksen” vanhempien alkoholinkäytöstä	Kunnallinen lastensuojelu	Kunnallinen lastensuojelu	Nuori kuvaa syy-seuraussuhteen.
”Kyl varmaan” tehtiin huostaanotto	Kunnallinen lastensuojelu Vanhemmat vastustavat	Lastenkoti	Nuori kuvaa syy-seuraussuhteen.
Nuori ei tiedä miksi	Kunnallinen lastensuojelu	Toinen lastenkoti	Nuori ei kuvaa syy-seuraussuhdetta. (Vastaanotto-yksiköstä pysyvämpään?)
”Äiti haastaa paikan oikeuteen” ja voittaa	Äiti. Nuori tahtoi kotiin lapsena	Kotiutus ”testiaikojen” jälkeen, vaikka perheen elämä ei ole muuttunut. Epävirallisia käyntejä lastenkodissa.	Nuori kuvaa syy-seuraussuhteen.
Nuoren ”sosiaalista tilaa ja hyvinvointia” seurataan	Kunnallinen lastensuojelu. Nuori sietää pakkona	Kunnallinen lastensuojelu + Alvari-perhetyö	Nuori kuvaa syy-seuraus-suhteen.
Nuorta ei kiinnosta miksi	Kunnallinen lastensuojelu? Nuori tahtoo	Lastensuojelu-järjestön retket	Nuori ei kuvaa syy-seuraussuhdetta.
Äiti haluaa omaa rauhaa	Äiti toimii. Nuori ensin vastustaa ja sitten tahtoo	Järjestön tukiperhe	Nuori kuvaa syy-seuraussuhteen äidin kannalta.
Tulevaisuus		Pois lastensuojelupalvelujen piiristä	

Ronin lastensuojelujuoni alkoi naapurin tekemästä lastensuojeluilmoituksesta, joka johtui vanhempien päihteiden väärinkäytöstä. Roni otettiin huostaan ja sijoitettiin ensin yhteen ja sitten toiseen lastenkotiin. Vaihdon syytä nuori ei tiennyt. Roni ilmaisi oman mielipiteensä asiasta siten, että hänen mielestään naapuri ei toiminut väärin tehdessään ilmoituksen, mutta hän ei olisi silti halunnut pois kotoa. Vanhemmat vastustivat huostaanottoa ja lopulta äiti ”haastoi paikan oikeuteen ja voitti”. Nuori puhui sijoituksesta ikään kuin virheenä, jonka lastensuojelu teki. Poika kotiutettiin, vaikka hänen mukaansa vanhempien elämä ja kotitilanne eivät olleet huostaanoton aikana muuttuneet. Roni ryhtyi vieraillemaan säännöllisesti lastenkodissa, koska halusi tavata siellä asuvia kavereitaan sekä henkilökuntaa. Pojan isä muutti pois huostaanoton jälkeen, mutta kävi usein Ronin kotona. Molempien vanhempien runsas alkoholinkäyttö jatkui.

Nuoren asiakkuus kunnallisessa lastensuojelussa jatkui avohuollon puolella sosiaalityöntekijän ja perhetyöntekijöiden tapaamisilla. Näistä asiakassuhteista oli se hyöty, että poika sai uuden sängyn pieneksi käyneen tilalle. Perhetyöntekijä toi hänelle myös käytetyn tietokoneen, jonka parissa nuori viettikin runsaasti aikaa. Kysyessäni miksi työntekijät käyvät heillä kotona, Roni vastasi, että he seuraavat hänen sosiaalista tilaansa ja hyvinvointiaan. Se tarkoitti hänen mukaansa käytännössä sitä, että he kyselivät vanhempien juomisesta ja ”katsoivat hänen huoneensa”. Nuori sanoi työntekijöiden puhuvan enemmän äidin kanssa, mutta hän vastasi, jos jotain kysyttiin. Minulle jäi tunne, että vaihtuvien työntekijöiden tapaamiset olivat kiusallisia velvollisuuksia pojan mielestä. Tämä saattoi johtua tarpeesta peitellä vanhempien alkoholinkäyttöä ja uuden huostaanoton pelosta. Joka tapauksessa Roni ei kokenut keskustelujen tukevan häntä. Työntekijöiden vaihtuvuus on saattanut myös tuntua turhautavalta.

Roni osallistui myös lastensuojelujärjestön retkiin ja leireille, joista hän kertoi nauttineensa. Hän kertoi, ettei ole kiinnostunut syistä, miksi hän oli mukana tässä palvelussa. Pääasia oli, että oli kivaa. Pojalle ryhdyttiin etsimään tukiperhettä, koska Ronin äiti halusi saada omaa rauhaa. Nuori ei tuonut esiin omaa mahdollista tarvettaan tukiperheen etsimisen motiiviksi. Roni vastusti tukiperheeseen menemistä ensin, koska uudet ihmiset ja matkustaminen vieraille paikkakunnalle jännittivät. Tutustuttuaan perheeseen hän on käynyt siellä mielellään jo monen vuoden ajan ja kertoi kokevansa tukiperheen jäsenet ystävikseen. Hyvistä kokemuksista huolimatta hänen tulevaisuudentoiveensa oli yksinkertaisesti päästä irti kaikista lastensuojelupalveluista.

Ronin lastensuojelujuonesta käy ilmi lastensuojeluprosessin ristiriitaisuus hänen kohdallaan. Hän kokee, että huostaanotto oli lastensuojelun tekemä virhe, jonka äiti sai korjattua ”haastamalla paikan oikeuteen”. Silti poika kertoi pitävänsä lastenkodin henkilökunnasta ja siellä olemisesta niin paljon, että on usein käynyt ja myös yöpynyt siellä kotiutuksensa jälkeen. Hän sai sieltä myös pitkäaikaisia kavereita. Huostaanotto ei ymmärrettävästi vaikuttanut pojan silmissä perustellulta, koska hänet kotiutettiin takaisin hänen kokemuksensa mukaan alun perin huostaanoton perusteena olleisiin olosuhteisiin. Voihan olla, että esimerkiksi isän muutto pois äidin luota on aikanaan ollut peruste pojan kotiutukselle, mutta tästä poika ei ollut tietoinen. Huostaanoton purkamisen syyt jäivät tarinassa epäselviksi. Suhtautuminen huostaanottoon ja

lastenkodissa asumiseen on ymmärrettävästi ristiriitainen, varsinkin kun vanhemmat vastustivat sitä.

Asiakkuuksien alkaminen on ollut muiden toimimisen ja tahtomisen tulosta. Osittain toimijana on ollut kunnallinen lastensuojelu, osittain vanhemmat. Voidaan ajatella, että kriittinen suhtautuminen lastensuojelun kokonaisuuteen liittyi huostaanoton vastustamiseen. Roni tuntui itse pitäneen lastenkodissa asumisesta, mutta vanhempien vastustuksesta johtuen kertoi ja ehkä kokikin sen olleen virhepäätös. Palveluissa pysyminen on ollut retkien ja leirien sekä tukiperheen osalta Ronin oman tahdon tulosta. Nämä palvelut ovat olleet Ronille mieluisia, hän ei kuitenkaan tuntunut mieltävän niitä osaksi lastensuojelua. Hän ilmaisi kuitenkin selkeästi tahtonsa olla niissä mukana ja on käynyt tukiperheessä vielä täysi-ikäisyyden kynnykselläkin. Sosiaalityöntekijöiden ja perhetyöntekijöiden kotikäynteihin nuori alistui, osittain ehkä siksi, että hän näki niiden mahdollistavan taloudellisen tuen perheelle. Työntekijät ovat kuitenkin vaihtuneet eikä hän hahmottanut kenen tehtävänä on toimia hänen ja kenen äidin tukena. Hän tuntui vastustavan lastensuojelua kokonaisuutena ja toivoi pääsevänsä mahdollisimman pian pois sen piiristä. Roni kuvaili suurimmaksi osaksi syyt asiakkuuksien alkamiselle; juoni oli siis lähinnä etenevä.

5.3 Vahva toimijuus

Vahvan toimijuuden juonityyppi koostuu Emman, Mikon sekä Olivian lastensuojelujuonista. Juonityypin nuorella on hyvä ymmärrys palvelujärjestelmän kokonaisuudesta ja sen toiminnasta. Lastensuojeluun liittyvillä tapahtumilla on selkeät syy-seuraussuhteet. Toisin sanoen nuori hahmottaa miksi on asiakkaana tietyssä palvelussa ja usein myös sen, millä ehdoin asiakkuus voidaan lopettaa. Aktiivisuus ilmenee sekä osallistumisena että valintana olla osallistumatta. Juonityypin nuori kokee tarvitsevänsä apua joissakin asioissa elämässään. Hänellä on syntynyt hyvä suhde ainakin yhden työntekijän kanssa ja usein juuri tämä työntekijä on sellainen, jolle voi vaikeita asioita kertoa. Nuori on saattanut alkuun vastustaa asiakkuutta, mutta vastustus on kuitenkin hävinnyt ajan kuluessa, kun nuori on kokenut saavansa apua.

Emma

Emma oli viisitoistavuotias haastatellessani häntä. Emma on asunut vuorotellen vanhempiensa luona heidän riidellessään kahden lapsen huoltajuudesta yli kymmenen vuotta. Emma kuvaili tapahtumia hyvin analyttisesti ja totesikin kertoneensa niistä jo monesti eri työntekijöille. Hänen asiakkuutensa lastensuojelupalveluissa alkoi jo pienenä lapsena äidin lähdettyä hänen kanssaan turvakotiin.

Taulukko 6. Emman lastensuojelujuoni.

Nuoren tulkinta eri asiakkuuksien alkamisen syistä	Tutkijan tulkinta toimijuudesta	Lastensuojelupalvelu nuoren määrittelemänä	Tutkijan tulkinta lastensuojelujuonen etenemisestä
Äiti sanoo, että isä on pahoinpidellyt Emmaa pienenä	Äiti	Turvakotiin äidin kanssa, josta kotiutuu isän luokse	Nuori kuvaa syy-seuraussuhteen.
Huoltajuus-oikeudenkäyntejä	Vanhemmat	Perheneuvola	Nuori kuvaa syy-seuraus-suhteen
Sisaruksen kuolema	Isä	Perheneuvola	Nuori kuvaa syy-seuraus-suhteen
Äiti on toimeentulotuki-asiakas	Kunnallinen lastensuojelu	Kunnallinen lastensuojelu	Nuori kuvaa syy-seuraussuhteen
Karkailua kotoa	Nuori toimii	Nuorten turvatalo	Nuori kuvaa syy-seuraus-suhteen
Äidin sairauden takia nuori joutuu tekemään kaikki kotityöt, vaikka äitikin pystyisi niitä tekemään	Turvatalon työntekijät, kunnallinen lastensuojelu. Nuori tahtoo (äiti vastustaa)	Kunnallinen perhetyö ja kotiapu	Nuori kuvaa syy-seuraus-suhteen
Unohtamisia koulussa	Isä ja opettajat. Nuori itse tahtoo	Nuorten psykiatrian poliklinikka	Nuori kuvaa syy-seuraus-suhteen
Tulevaisuus	Nuori tahtoo	Psykiatri	.

Emman asiakkuus lastensuojelupalveluissa alkoi turvakodissa asumisella. Syy oli äidin mukaan isän väkivaltaisuuksissa tyttöä kohtaan. Tyttö kotiutui kuitenkin turvakodista isänsä luokse asumaan. Isä kielsi väkivaltaisuuksien ja Emma oli itsekin taipuvainen uskomaan niin. Emman asiakkuus perheneuvolassa liittyi vanhempien väliseen pitkään huoltajuusriitaan. Emman sisarus kuoli ja hänestä tuli uudelleen perheneuvolan asiakas. Hän koki myös itse olevansa jotenkin erilainen ja tarvitsevansa apua. Hänen muistikuvissaan perheneuvola oli miellyttävä paikka, jossa oli mukavia aikuisia ja mielenkiintoisia leluja.

Asiakkuus kunnallisessa lastensuojelussa alkoi nuoren käsityksen mukaan jotenkin automaattisesti äidin toimeentulotukiasiakkuuden vuoksi hänen muuttaessa tämän luokse asumaan. Työntekijät vaihtuivat ja tyttö oli epävarma siitä, mitä kukakin työntekijä tiesi. Hän kertoi työntekijöille äidin väkivaltaisuudesta, mutta asiaan ei puututtu. Uudet työntekijät eivät ottaneet asiaa tytön kanssa puheeksi, vaikka Emma oli nähnyt edellisten kirjoittavan asioita muistiin. Hän ei kokenut, että sosiaalityöntekijät olisivat pyrkineet tukemaan häntä. Hän odotti tilanteensa muuttuvan paremmaksi vasta sitten, kun olisi tarpeeksi vanha muuttamaan omaan asuntoonsa.

Tyttö karkaili äidin luota, koska koki kotona olemisen raskaana kotitöiden suuren määrän vuoksi. Hän ei uskaltanut jäädä öiksi kavereiden luokse, koska äiti uhkaili tyttöä huostaanotolla ja poliisilla. Tästä syystä hän meni nuorten turvataloon asiakkaaksi ja kertoi siellä huolistaan. Turvatalo kutsui äidin neuvotteluun, jonka tuloksena perheeseen saatiin järjestettyä perhetyötä ja kotiapua. Turvatalon asiakkuus loppui. Perhetyöstä ja kotiavusta ei nuoren kokemuksen mukaan ollut juurikaan apua, koska äiti vastusti asiaa ja palvelut lopetettiin pian. Nuoren opettaja ja isä huolestuivat Emmen jatkuvista unohteluista ja nuori sai lähetteen nuorisopsykiatrian poliklinikalle. Sieltä nuori koki saaneensa tarvitsemaansa apua ja siellä hän toivoi tulevaisuudessakin voivansa asioida.

Emma on ollut asiakkaana monessa eri palvelussa käytännössä koko elämänsä ajan. Lapsuudessa asiakkuudet alkoivat vanhemman tai vanhempien aloitteesta. Iän karttuessa Emmen toimijuus on vahvistunut, hän on itse hakeutunut avun piiriin ja pyytänyt apua. Hän on ollut vahvan toimijan roolissa ja hahmottanut hyvin asiakkuuksien alkamisen syyt. Emmen lastensuojelujuoni on etenevä. Hän hahmotti hyvin palvelujärjestelmän toiminnan ja syyt eri palveluihin päätymiselle. Aina asiakkaana oleminen ei ole kuitenkaan riittävästi auttanut Emmaa. Hän pohti työntekijöiden vaihtuvuuden vaikuttaneen siihen, että vaikeaan kotitilanteeseen puuttuminen jäi keskustelun ja ylös kirjaamisen tasolle. Tilanteen arvioimista on saattanut työntekijän näkökulmasta vaikeuttaa vuodesta toiseen jatkuva raju huoltajuusriita. Äidin väkivalta lapsiaan kohtaan on myös vaikea aihe, erityisesti, jos vanhempi torjuu keskusteluyritykset. Nuori ilmaisi avun tarpeensa, mutta tilanne pysyi hänen kannaltaan muuttumattomana. Perhettä pyrittiin tukemaan erilaisin avohuollon tukitoimin, mutta Emmen kannalta tuki ei ollut riittävää eikä ongelman ytimiin pureutuvaa.

Mikko

Mikko täytti ensimmäisen ja toisen haastattelun välissä kuusitoista vuotta. Hän kuvasi kolmessa haastattelussaan hyvin johdonmukaisesti lastensuojeluun liittyviä tapahtumia. Hänen ensimmäinen kokemuksensa lastensuojelupalveluista ajoittui nuoruusikään²¹, jolloin hän jäi näpistelystä kiinni. Mikko oli kolmilapsisen perheen nuorimmainen.

Taulukko 7. Mikon lastensuojelujuoni.

Nuoren tulkinta eri asiakkuuksien alkamisen syistä	Tutkijan tulkinta toimijuudesta	Lastensuojelupalvelu nuoren määrittelemänä	Tutkijan tulkinta lastensuojelujuonen etenemisestä
Näpistelystä kiinni jääminen	Vanhemmat tahtovat Nuori vastustaa	Nuorten turvatalon Näppis-puhuttelu	Nuori kuvaa syy-seuraussuhteen.
Mukava työntekijä	Nuori tahtoo	Nuorten turvatalon avoasiakkuus + epäviralliset käynnit	Nuori kuvaa syy-seuraussuhteen.
Koulukuraattorin aiheeton epäily varkaudesta	Koulukuraattori tahtoo. Nuori vastustaa.	Koulukuraattori	Nuori kuvaa syy-seuraussuhteen.
”Se välttämättä halus jutella”, kun sai tietää näpistyksistä	Oppilaanohjaaja tahtoo. Nuori vastustaa.	Oppilaanohjaaja	Nuori kuvaa syy-seuraussuhteen.
Kovia riitoja isän kanssa, isä väsyä ja ottaa yhteyttä	Vanhemmat tahtovat. Nuori ensin alistuu ja sitten tahtoo.	Kunnallinen lastensuojelu, jossa seurantajaksolla (riidat, poissaolot ja näpistyksiset)	Nuori kuvaa syy-seuraussuhteen.
Tulevaisuus	Nuori tahtoo	Pois kunnallisen lastensuojelun asiakkuudesta	Nuori tietää millä ehdoin asiakkuus voi päättyä.

Mikon asiakkuus lastensuojelupalveluissa alkoi hänen jäätyä kiinni näpistyksestä. Vanhemmat ohjasivat hänet puhutteluun, jota toteutetaan poliisin, kaupungin ja lastensuojelujärjestön yhteistyönä. Nuori piti häntä puhutelleesta lastensuojelujärjestön työntekijästä ja tahtoi jäädä järjestöön asiakkaaksi. Asiakkuuden loputtua hän on käynyt siellä tapaamassa työntekijöitä silloin tällöin.

Koulukuraattori epäili Mikkoa aiheettomasti varkaudesta ja oli yhteydessä hänen vanhempiinsa keskustelematta ensin pojan kanssa. Myös vanhemmat yhtyivät epäilyyn

²¹ Nuoret eivät kertoneet tarkkoja vuosilukuja eivätkä ikäänsä. Tarkoitin nuoruusikäisellä yli 12-vuotiasta.

ja Mikko kuvasi omaa oloaan tässä tilanteessa ”hämmentyneeksi”. Koulun oppilaanohjaaja pyrki koulukuraattorin tavoin saamaan nuoren keskusteluihin kanssaan liittyen näpistelyihin, joista Mikko oli jäänyt kiinni. Nuori vastusti kummankin työntekijän kanssa keskustelemista ja muutamaa tapaamista pidempää asiakkuussuhdetta ei syntynyt. Kotona tuli kovia riitoja nuoren ja isän välille nuoren ollessa noudattamatta vanhempien asettamia sääntöjä. Vanhemmat uhkasivat Mikkoa huostaanotolla ja olivat yhteydessä kunnalliseen lastensuojeluun. Mikko vastusti tätä alkuun siinä pelossa, että se johtaisi hänen joutumiseensa pois kotoa. Nuori koki saaneensa apua keskusteluista sosiaalityöntekijän kanssa. Hän sai konkreettista tietoa siitä, millä ehdoin huostaanotto voitaisiin tehdä. Hän oli toisin sanoen selvillä, mitä asioita hänen tilanteessaan seurataan ja myös millä ehdoin asiakkuus voitaisiin kokonaan päättää.

Mikko oli hyvin selvillä, miksi hän oli kunkin lastensuojelupalvelun asiakkaana. Hän on itse pystynyt vaikuttamaan asiakkuuksiansa alkamiseen ja päättämiseen. Nuorten turvatalon asiakkuus alkoi vanhempien aloitteesta tietyn rajatun työmuodon, Näppispuhuttelun, myötä. Mikko tutustui tämän kautta taloon ja yhteen työntekijään ja halusi jatkaa turvatalon asiakkaana. Myös asiakkuus kunnallisessa lastensuojelussa alkoi vanhempien aloitteesta, mutta nuori koki lopulta työntekijän pyrkivän auttamaan nimenomaan häntä itseään. Nämä asiakkuudet jatkuivat ja Mikko sitoutui niihin. Koulukuraattorin epäily varkaudesta ja yhteydenotto vanhempiin selvittelemättä asiaa ensin nuoren kanssa esti jatkossa kanssakäymisen nuoren ja kuraattorin välillä. Mikko ei kokenut tarvitsevansa myöskään oppilaanohjaajan palveluja liittyen lastensuojelukysymyksiin. Nämä palvelut eivät jatkuneet. Nuori on ollut vahvan toimijan roolissa ja hahmottanut hyvin palvelujärjestelmän toiminnan. Hänen lastensuojelujuonensa on etenevä.

Olivia

Olivia oli haastatteluajankohtana kuusitoistavuotias. Hänen kotiolonsa olivat tukalat äidin liiallisen alkoholinkäytön vuoksi. Olivia kuvasi kolmessa haastattelussaan tapahtumia hyvin johdonmukaisesti. Hän hakeutui itse palvelujen piiriin.

Taulukko 8. Olivian lastensuojelujuoni.

Nuoren tulkinta eri asiakkuuksien alkamisen syistä	Tutkijan tulkinta toimijuudesta	Lastensuojelupalvelu nuoren määrittelemänä	Tutkijan tulkinta lastensuojelujuonen etenemisestä
”Pakko kertoo jotain, ettei ne (luule) silleen et toi lintsaa”	Nuori toimii (olosuhteiden pakosta)	Koulun terveydenhoitaja	Ei varsinainen asiakkuus.
Äidin alkoholiongelmia	Nuori toimii ja tahtoo	Etsivä nuorisotyö	Nuori kuvaa syy-seuraus-suhteen.
-”- → nuori ”ihan rikki”	Nuori kieltäytyy	Nuorisoneuvolan terapeutti	Nuori kuvaa syy-seuraus-suhteen.
-”-	Nuori toimii ja tahtoo	Nuorisoaseman psykologi	Nuori kuvaa syy-seuraus-suhteen.
-”- → asumis- ja rahajärjestelyt	Nuori toimii (olosuhteiden pakosta)	Kunnallinen lastensuojelu	Nuori kuvaa syy-seuraus-suhteen.
Äidin alkoholiongelmia → asuminen sisaruksen luona	Kunnallinen lastensuojelu + nuorisotyöntekijä. Nuori vastustaa.	Nuorten turvatalo	Nuori selvittää syy-seuraus-suhteen.
Tulevaisuus	Nuori tahtoo	Nuorisoaseman psykologi	

Olivian asiakkuus lastensuojelupalveluissa alkoi, kun hän omasta aloitteestaan kertoi koulussa vaikeasta kotitilanteestaan. Hän halusi puhumisellaan varmistaa, ettei putoaisi luokaltaan poissaoloistaan huolimatta. Syynä ei siis ollut odotus saada apua elämäntilanteen muutokseen, vaan varmistaa, ettei vaikeuksia tule lisää. Pystyäkseen muuttamaan tilannettaan parempaan suuntaan nuori hakeutui valitsemansa nuorisotyöntekijän luokse apua saadakseen. Olivia oli seuraillut tätä työntekijää tämän liikkueissa nuorten parissa. Hän myös kuuli työntekijän auttaneen tuttavaansa. Nämä kokemukset rohkaisivat tytön puhumaan.

Nuorisotyöntekijä ohjasi Olivian nuorisoneuvolaan, jossa nuori kävi kerran ja kieltäytyi menemästä uudelleen. Hän oli kuullut toiselta nuorelta nuorisoneuvolan työntekijän tehneen lastensuojeluilmoituksen kertomatta siitä asiakkaalleen. Olivia otti tapauksen esiin työntekijän kanssa, joka sanoi heillä olevan velvollisuuksia. Nuori päätti olla kertomatta asioitaan lastensuojeluilmoituksen pelossa. Nuorisotyöntekijä ohjasi nuoren nuorisoasemalle, jonka psykologin Olivia koki voivansa luottaa. Pystyäkseen muuttamaan pois kotoa, nuoren oli lopulta hakeuduttava nuorisotyöntekijän tukemana asiakkaaksi kunnalliseen lastensuojeluun. Kotoa muutto sisaren luo onnistui, mutta nuorelta edellytettiin asiakkuutta nuorten turvatalolla, jotta jokin taho seuraisi nuoren

vointia julkista lastensuojelua intensiivisemmin. Nuori vastusti tätä, mutta taipui asiakkuuteen, jotta turvaisi mahdollisuutensa asua poissa kotoa. Tulevaisuudessa Olivia halusi jatkaa nuoriasemalla. Hän koki tarvitsevansa ja saavansa apua sieltä. Asiakkuus kunnalliseen lastensuojeluun ei ollut toivottavaa, mutta välttämätöntä täysi-ikäisyyteen saakka. Suhde nuorisotyöntekijään jatkui, mutta nuori ei nimennyt sitä tulevaisuutta ajatellen lastensuojelun asiaksi. Suhde oli ehkä nuoren kannalta lähempänä ystävyyttä.

Olivia on etsiytynyt oma-aloitteisesti avun piiriin ja valikoinut oma etu mielessään tarvitsemansa palvelut. Hän on aktiivisesti myös kieltäytynyt asiakkuudesta, kun ei ole uskonut sen koituvan itselleen hyödyksi. Asiakkuus nuorten turvatalolla tuli ulkoapäin pakkona ja se saattoi estää hyvän auttamissuhteen syntymisen. Sen hyödyksi saattoi jäädä se, että jokin taho oli säännöllisesti kontaktissa nuoreen. Nuori hahmotti hyvin tapahtumien syy-seuraussuhteet. Juoni oli etenevä. Hän asetti tavoitteet muutoksille elämässään, toimi aktiivisesti niiden suuntaisesti sekä etsiyti tarpeellisten palvelujen piiriin. Nuoren toimijuus oli vahvaa.

5.4 Yhteenveto nuorten toimijuuksista

Olen edellä esitellyt tutkimuksen kahdeksan nuoren lastensuojelujuonet. Juonet eivät tulleet nuorten puheessa esiin kronologisina, järjestelmällisesti etenevinä tapahtumasarjoina. Niitä piti rakentaa jo haastattelutilanteessa osittain yhdessä, johon käytin apuna kuviossa 1 esiteltyä elämänjanaa. Olen tarkastellut juonista erityisesti kahta asiaa. Ensinnäkin sitä, minkälaisia toimijoita nuoret ovat itse olleet aloittaessaan asiakkuuden eri lastensuojelupalveluissa. Olen tyypitellyt juonet kolmen eri otsikon alle suhteessa nuoren toimijuuden vahvuuteen. Kyseessä on tulkinnallinen ja elävää elämää yksinkertaistava valinta. Tyypittely auttaa hallitsemaan aineistoa sekä mahdollistaa tietyn näkökulman tarkemman tarkastelemisen. Uskon kunkin nuoren yksilöllisen lastensuojelutarinan välittyvän lukijoille tyypittelystä huolimatta, koska minulla on ollut tapausten pienen määrän vuoksi mahdollisuus sisällyttää jokaisen nuoren juoni osaksi tätä analyysilukua.

Toisaalta olen tarkastellut sitä, antaako nuori puheessaan selityksen asiakkuutensa alkamiselle. Toisin sanoen eteneekö lastensuojelujuoni nuoren kokemuksena loogisena prosessina. Prosessimaisuutta olen etsinyt sen avulla, löytyykö nuoren puheesta syy-

seuraussuhteita vai ei. Esittelen taulukossa 9 eri vahvuisten toimijuuksien ja syy-seuraussuhteiden kuvaamisen yhdessä.

Taulukko 9. Nuoren heikko, keskivahva ja vahva toimijuus lastensuojelussa

	Toimijuus		
	Heikko	Keskivahva	Vahva
Nuori kuvaa kokonaan tai pääasiallisesti syy-seuraussuhteet	Anna	Marika Roni	Emma Mikko Olivia
Nuori kuvaa vain niukasti syy-seuraussuhteet	Laura Niklas		

Tulkitsin kolmen nuoren toimijuuden heikoksi, kahden keskivahvaksi ja kolmen vahvaksi. Perustin tyypittelyni sille, tulkitsinko nuoren ilmaisseen jollain lailla tahtoaan tai vaikuttaneen toiminnallaan asiakkuuden alkamiseen. Kahdeksasta nuoresta kuusi kuvasi kokonaan tai pääsääntöisesti tapahtumien syy-seuraussuhteet. Kaksi nuorista kuvasi näitä suhteita vain niukasti. Jokainen tutkimuksen nuorista antoi siis jonkinlaisia syitä sille, että ovat olleet tiettyjen palvelujen piirissä.

Kaikkiaan voi siis sanoa, että nuoret tunsivat hyvin palvelumme ja tiesivät syyt asiakkuuksiensa alkamiselle. Lastensuojelulaissa (Lsl 417/2007, 34 §) todetaan, että avohuollon tukitoimiin on ryhdyttävä, jos kasvuolosuhteet vaarantavat tai eivät turvaa lapsen terveyttä tai kehitystä tai toisaalta jos lapsi omalla käyttäytymisellään vaarantaa sen. Tämä jako ei tullut esiin nuorten puheessa eli nuoren kokemuksessa jaolla ei ollut merkitystä. Juonista voi toki päätellä, kumpi peruste on kussakin tilanteessa todennäköisesti toiminut perusteena asiakkuuden alkamiselle, mutta nuoret eivät tuoneet puheessaan esiin tätä.

Aineiston nuorilla oli ennakkokäsitystäni parempi kuva lastensuojelun palvelujärjestelmästä. Niiden kahden nuoren toimijuus, jotka kuvasivat vain vähän erilaisten asiakkuuksiensa alkamisen syitä, oli heikkoa. Keskivahvat ja vahvat toimijat olivat hyvin selvillä tapahtumien syy-seuraussuhteista. Tämä ei ole yllättävää. Nuori,

jolla oli vahva toimijuus, saattoi hakeutua itse palvelujen piiriin tai pysyä siellä vanhemman vastustuksesta huolimatta. Hänellä voi olettaa olleen tietoa kyseisen palvelun tarkoituksesta ja mahdollisuudesta auttaa. Vahvan toimijuuden nuori myös saattoi kieltäytyä palvelusta. Tällöin on vaikeampi tulkita sitä, onko nuorella ollut riittävästi tietoa siitä, mistä kieltäytyi.

Heikon toimijuuden juonityypissä nuorella ei ollut omaa tahtoa tai toimintaa suhteessa asiakkuuksien alkamiseen. Kaksi tämän juonityypin nuorista kuvasi vain niukasti tapahtumien syy-seuraussuhteita. Oletan tämän johtuneen siitä, että niillä ei ole ollut nuorelle merkitystä, eli tieto ei ole ollut nuorelle käyttökelpoista. Tämä puolestaan on voinut johtua siitä, että nuori ei kokenut tarvitsevansa palveluja tai siitä, että asiakkuus on ”suodattunut” nuoren vanhemman kautta ja siten nuorella ei ole ollut itsenäistä roolia asiakkuudessa. Kolmas heikon toimijuuden nuori kuvasi syitä palvelujen alkamiselle. Tämä saattoi johtua siitä, että hänen kohdallaan päädyttiin huostaanottoon. Häntä on kuultu asianmukaisesti ja kerrottu hänen kohdalleen tulleiden lastensuojelutoimien tarkoituksesta. Hän ei ole kuitenkaan itse selkeästi ilmaissut tahtoaan tai toiminut päästäkseen palveluun tai kieltäytyäkseen siitä. Keskivahvan toimijuuden juonityypissä oli piirteitä sekä heikosta että vahvasta toimijuudesta.

Edellä käsiteltyjen juonityyppien avulla olen tarkastellut kunkin nuoren lastensuojelutarinan kokonaisuutta erityisesti siitä näkökulmasta, kuinka vahvan toimijan aseman nuori on asiakkuuksissaan saanut. Kun on kyse alaikäisistä nuorista, on selvää, että aikuisilla on velvollisuuskin olla aktiivisia asioiden hoitamisessa (vrt. Hurtig 2003, 42). Vahva toimijuus ei siis tarkoita sitä, että nuori jätetään yksin vastuuseen. Parhaimmillaan se tarkoittaa sitä, että nuori kokee voivansa olla riittävästi mukana päättämässä. Pääsääntöisesti mitä lähemmäs täysi-ikäisyyttä tullaan, sitä enemmän nuorelle olisi annettava mahdollisuuksia toimia vahvana toimijana. Toki niin nuorten, kuin asiakkaana olevien aikuistenkin voimavarat on otettava työskentelyssä huomioon, toiset tarvitsevat enemmän huolenpitoa, kun taas toisten kanssa voidaan toimia lähempänä kumppanuusperiaatetta (vrt. Juhila 2006).

Juonten tyypittely ei paljasta riittävästi eri kokemusten merkityksiä siitä näkökulmasta, että saisimme konkreettista tietoa palvelujen toimivuudesta nuorten kannalta. Ne

toimivat kehyksenä ja taustoitukseksi seuraavalle luvulle, jossa tavoitteenani on löytää ne merkitykset, jotka nuoret antavat yksittäisille kokemuksilleen lastensuojelussa.

6. NUORTEN KOKEMUKSET MENETELMISTÄ, OSALLISUUDESTA SEKÄ SUHTEISTA TYÖNTEKIJÖIHIN

Tässä luvussa pyrin vastaamaan toiseen tutkimuskysymykseeni: minkälaisia merkityksiä nuoret antavat yksittäisille kokemuksilleen lastensuojelussa? Kokemusta ei voi tulkita irrallisena sitä ympäröivistä olosuhteista. Pyrin siten tässäkin luvussa tuomaan esiin kulloinkin käsiteltävänä olevaa kokemuspuhetta selittäviä tai taustoittavia seikkoja, joista nuoret ovat minulle kertoneet. Näin lukija toivoakseni pääsee helpommin astumaan näiden nuorten maailmaan (vrt. Granfelt 1998, 33). Ilman nuorten lastensuojelukokemusten kokonaisuuden esittelyä juonityyppien avulla tutkimus ei tekisi oikeutta nuorten elämänhistorialle. Yksittäisten kokemusten tarkastelu puolestaan antaa konkreettisia eväitä kehittää nuorten kanssa tehtävää lastensuojelutyötä.

Kokemuspuhe asettui lopulta kolmen kategorian eli merkityskokonaisuuden alle. Nuoret kuvasivat *kokemuksiaan lastensuojelun menetelmistä* ja erityisesti niiden toimivuutta omalla kohdallaan. Toinen kategoria muodostuu *nuorten kokemuksista omasta osallisuudestaan* asiakkaana; millaiset kokemukset ovat tuottaneet osallisuuden kokemuksia ja mitkä ovat toimineet päinvastoin. Kolmas kategoria sisältää *kokemuksia nuoren suhteesta työntekijään* ja suhteen merkityksistä nuorille. Olen tarkastellut tätä kokonaisuutta sen mukaan, mitkä suhteen elementit tuntuvat toimivan nuorta kannattelevina tai toisaalta kannattemattomina elementteinä.

Taulukko 10: Nuorten lastensuojelukokemusten kategoriat.

Kokemuspuheen kategoriat:	Lastensuojelun menetelmät	Nuoren osallisuus	Nuoren suhde työntekijään
	Toimivaa	Toteutuu	Kannattelee
	Ei toimivaa	Ei toteudu	Ei kannattele

Kokemusten jakamisessa eri kategorioihin on kyse tulkinnallisesta jaosta. Pohdin monta kertaa aineisto-otteen äärellä sitä, kertooko se esimerkiksi enemmän nuoren osallisuudesta vai suhteesta työntekijään. Tässä kohtaa aineisto-otteilla on erityistä merkitystä. Lukija pääsee itse pohtimaan jaotteluni onnistumista. Kategorioiden käsitteet ovat aikuisten käsitteitä. Nämä käsitteet ja kategoriat ovat minun valitsemiani aineiston pohjalta, nuorten puheen tulkintaa ja heidän kokemustensa ”siirtämistä” yleisemmälle tasolle. Tämän luvun alaluvut käsittelevät kutakin näistä kategorioista.

Olen jättänyt tarkemmasta analyysistä pois yhden nuoren muutamat yksittäiset kokemukset, jotka liittyvät sijaishuoltoon. Tämä nuori on ollut huostaanotettuna noin kuusivuotiaasta kahdeksanvuotiaaseen ja hän kertoi tältä ajalta kokemuksistaan liikkumisen rajoittamisesta sekä äidin ikävästään. Toinen nuorista otettiin huostaan kesken haastatteluprosessin, samalle viikolle ajoittuneiden toisen ja kolmannen haastattelun välissä (ks. liite 2). Näin varsinaisia kokemuksia sijaishuollon ajasta ei juuri ehtinyt haastattelujen loppuun mennessä kertymäänkään. Nuori asui avohuollon tukitoimenpiteenä laitoksessa jo ennen huostaanottoa, jolloin siihen aikaan liittyvät kokemukset kuuluvat tämän tutkimuksen aihepiiriin.

Yhdellä nuorella on monenlaisia kokemuksia lastensuojelupalveluista. Samastakin auttajatahosta kertyy ajan kuluessa erilaisia kokemuksia. Tämä tuli esiin esimerkiksi niinä tapauksina, joissa hankala alkuasetelma ei ennustanut hankalaa asiakassuhdetta. Analyysistä ei siten voi tehdä päätelmiä eri palveluntarjoajien onnistumisesta nuoren kanssa. Siitä voi sen sijaan tehdä päätelmiä siitä, mitkä asiat ovat nuoren kokemuksen kannalta merkittäviä palveluissamme.

Edellisessä luvussa esittelin kunkin nuoren lastensuojelujuonen, jonka avulla voi hahmottaa kunkin nuoren kokonaisen lastensuojelutarinan. Tämän luvun tarkoituksena on tarkastella nuorten yksittäisiä kokemuksia kolmen kategorian alla. Samalla nuorella saattoi toisin sanoen olla kokemuksia esimerkiksi sekä osallisuuden toteutumisesta että osattomuudesta. Käytän aineisto-otteita siten, että valitsemani ote kuvaa parhaiten käsiteltävänä olevaa asiaa, kuten huolenpitoa toimivana menetelmänä.

6.1 Lastensuojelun menetelmät

Alpo Heikkinen (2007) on tehnyt selvityksen nuorille suunnatuista lastensuojelun avohuollon palveluista ja menetelmistä osana Sosiaalialan kehittämishankkeen Lastensuojelun kehittämisohjelmaa (2004–2007). Heikkinen toteaa nuorten palvelujen olevan ongelmien mukaan järjestettyjä, mistä seuraa asiakkaiden asioiden pirstaloituminen. Auttajatahoilta puuttuu usein kokonaisnäkemys nuoren elämäntilanteesta, jolloin ”nuoret jäävät ajelehtimaan löysillä sitoumuksilla aikuisten luomaan palveluviidakkoon kunnes elämäntilanne edellyttää hoitotason toimenpiteitä” (Heikkinen 2007, 2-3). Tämän tyyppinen palvelujen organisointi ei myöskään tue asiakkaan kokemuksen ja oman arvion kuulemisen tärkeyttä (Pohjola 2006, 51).

Heikkinen (2007) on selvityksessään koonnut myös kansainvälistä tutkimustietoa lastensuojelun eri työmenetelmien vaikuttavuudesta nuorten kohdalla. Hän toteaa, että pitkän aikavälin vaikutuksista on vähän tietoa eikä vaikuttavuustutkimusten tulokset ole täysin yhteneviä. Nuorten kohdalla kuitenkin ”kohtuullisen hyvin toimivia” interventiomalleja yhdistävät yleisen suunnitelmallisuuden ja tavoitteellisuuden lisäksi seuraavat seikat. Malli edellyttää työtiimiä, jolla on samantyyppinen monipuolinen menetelmäkoulutus. Menetelmien on sisällettävä *kommunikatiivista, terapeutista sekä toiminnallista tukea* ja niiden yksilö- ja ryhmäkohtainen soveltuvuus pohditaan aina tapauskohtaisesti. Työtiimin on oltava joustava ja reagoitava tarvittaessa nopeasti. Tämä edellyttää käytännössä työntekijän tai tiimin mahdollisuutta käyttää yksittäisen nuoren tai nuorten ryhmän kanssa kokonais- ja myös useita peräkkäisiä päiviä. Nuorella on oltava mahdollisuus ottaa tarvittaessa yhteyttä työntekijäänsä vaikka päivittäin. Nuoren päällekkäisiä palveluja on karsittava. Nuoren kanssa työskenneltäessä on vaikutettava myös hänen perheeseensä, kouluun sekä vertaisryhmään ja toimittava mahdollisimman lähellä nuoren arkiympäristöä eli kotia ja koulua. (Mt., 57–62).

Puhuminen eli kommunikatiivinen ja terapeutinen tuki on odotetusti toiminnallisia menetelmiä laajemmin edustettuna aineistossa. Toiminnalliseen tukeen liittyviä kokemuksia oli aineistossa hyvin vähän. Nuoret kertoivat lyhyesti joistakin ryhmä- tai leirikokemuksistaan. Pysähdyn toiminnallisten menetelmien ääreen kuitenkin hetkeksi alaluvun 6.1.2 lopussa, vaikka se on aineistossa vähiten edustettuna kolmesta edellisessä kappaleessa mainitusta tuen ulottuvuudesta. Suomalaisesta lastensuojelun avohuollosta

puuttuvat intensiivimenetelmät, kuten muissa Pohjoismaissa käytössä oleva, ajallisesti rajattu tukiohjelma MST²². Ohjelmassa yhdistyvät eri tuen muodot ja sillä on autettu muun muassa rikoksilla, kouluvaikeuksilla ja päihteidenkäytöllä oireilevien nuoria. Alpo Heikkisen mukaan työmenetelmä on vaikuttava, kun siihen saadaan yhdistettyä terapeutista, psykososiaalista sekä toiminnallista osaamista (ks. Heikkinen 2007, 45–46, 52). Minna Laakkonen (2007) käyttää käsitteitä tunnejälki ja tiedon jälki kuvatessaan lasten ja nuorten kanssa työskentelevien ammattilaisten vaikutuksia nuoreen. Hän korostaa jäljen jättämisen tärkeyttä, moni kohtaaminen ei jätä jälkiä lainkaan ja joistakin tilanteista aikuisten kanssa nuoreen saattaa jäädä jopa itsetuntoa murentava jälki (mt., 159). Voisi hieman yksinkertaistettuna ajatella, että kommunikatiivisesta tuesta jää ennen kaikkea tiedon jälki ja terapeutisesta tuesta tunnejälki. Toiminnallisilla menetelmillä voi olla näitä molempia yhdistäviä vaikutuksia.

Käytän analyysissäni käsitettä lastensuojelun menetelmät laajemmassa merkityksessä kuin kattamaan kommunikatiivisen, terapeutin ja toiminnallisen tuen, koska ne eivät riitä kuvaamaan kaikkea aineistosta esiin tullutta. Näihin ulottuvuuksiin peilattuna kyse voisi paremminkin olla lastensuojelun toimintatavoista. Toimintatapa-käsitteen käyttö antaa kuitenkin helposti viestin, että lastensuojelu olisi jokin selkeä ja hallittu kokonaisuus, jolla olisi yhtenäinen toimintatapa tai malli. Analyysissä käyttämäni käsite lastensuojelun menetelmät sisältää edellä mainitut tuen elementit. Tuon niiden lisäksi menetelmäkeskustelussa esiin kontrolliin, virasto-olosuhteisiin sekä nuoren lähipiirin tukemiseen liittyviä, nuorten kokemuksista nousevia tukimuotoja. En myöskään erottele analyysissä systemaattisesti toisistaan kommunikatiivista ja terapeutista tukea, koska niiden eroa on ainakin osittain mahdotonta tulkita nuorten puheesta. Myös sosiaalialan ammattilaiset suhtautuvat kokemukseni mukaan eri tavoin käsitteeseen terapeutin tuki. Sen käyttämistä osittain varotaan, koska pelätään astua psykologien tai psykiatrien erityisosaamisen alueelle. Ymmärrän itse terapeutin tuen terapiasta erillisenä käsitteenä, jolloin esimerkiksi kunnallisen lastensuojelun sosiaalityöntekijän tuki nuorelle voi olla sekä kommunikatiivista että terapeutista. Käyttäessäni käsitettä puhe viittaa usein näihin molempiin tuen muotoihin.

²² Engl. Multisystem Therapy. Muita hyviksi koettuja menetelmiä ovat esimerkiksi LST (Life Skills Training) ja SFP (Strengthening families). Ks. lisätietoja Heikkinen 2007, 57–72.

Puhe tai puhuminen lastensuojelun auttamisen menetelmänä näyttäytyy tässä aineistossa sekä toimivalta että toimimattomalta menetelmältä. Olennaista on tällöin miettiä niitä reunaehtoja, joiden toteutuessa nuori saa kokemuksen avun saamisesta. Nuorten kanssa työskentelyyn sopivia puhetyöskentelyn apuvälineitä, kuten virikekortteja ja roolikarttoja, on kehitetty melko paljon viime vuosina. Näihin liittyvistä kokemuksista aineiston nuoret eivät kuitenkaan kertoneet. Kun olen tulkinnut nuorten puhetta sen suhteen, että kuvaako nuori lastensuojelun auttamisen keinon toimineen vai ei, katson asiaa nuoren sen hetkisestä kokemusmaailmasta. Tilanne, joka on nuorelle näyttäytynyt toimimattomana siinä hetkessä, voi kuitenkin ajan kuluessa tuottaa hänen toivomaansa tulosta. Tähän kysymykseen en kuitenkaan saa vastausta tästä aineistosta. Se vaatisi nuorten haastattelemista uudelleen esimerkiksi muutaman vuoden kuluttua. Menetelmien toimivuutta voi arvioida tällä aineistolla vain nuoren kokemukseen perustuen. Nuoret eivät tuoneet puheessaan esiin eri auttamistilanteiden tavoitteita, joka teki tulkinnasta ajoittain haastavaa. En ehkä osannut haastattelutilanteessa kysyä niitä tarpeeksi selkeästi, vaikka asia oli mielessäni jo tutkimuksen aineistonkeruuvaiheessa. Nuoret eivät myöskään ehkä olleet tulleet ajatelleeksi omia tavoitteitaan eivätkä olleet tietoisia auttajien asettamista tavoitteista.

Olen otsikoinut ensimmäisen nuorten kokemuspuheen kategorian lastensuojelun menetelmiksi. Tämä alaluku sisältää kokemuksia sekä auttamisen menetelmien toimivuudesta että niiden toimimattomuudesta. Sosiaalityön peruskäsitteisiin kuuluvat tuki ja kontrolli (ks. esim. Jokinen 2008) tulivat asiasisältöinä esiin nuorten puheessa, vaikka he eivät kyseisiä sanoja käyttäneetkään. Tuki ja kontrolli eivät näyttäydy lastensuojelun asiakastyössä yksiselitteisinä, helposti otsikoitavina kokonaisuuksina. Näin myös tutkimuksen nuorten puheessa tuen ja kontrollin muodot sekoittuvat ja osittain tukivat toinen toistaan. On merkittävää huomata, että käsitteet eivät saa nuorten puheessa merkityksiä hyvä tuki – paha kontrolli. Nuoret kertoivat myös kontrollin tarpeestaan sekä lähinnä kontrolloinniksi tulkittavien sosiaalityön interventioiden auttaneen.

6.1.1 Kokemukset lastensuojelun menetelmien toimivuudesta

Vaatumukset lastensuojelun vaikutusten tai vaikuttavuuden arvioinnista ovat lisääntymässä. Vaikutusten arviointia varten tarvitsemme systemaattisesta tiedonkeruuta

muun muassa nuorten asiakkaiden arvioista eri tukimuotojen merkityksistä itselle. Arvioinnin menestykselliseen toteuttamiseen tarvitsemme lastensuojelutyön arkeen sopivia, selkeitä ja käyttökelpoisia menetelmiä ja työvälineitä. (Ks. mm. Heikkinen 2007). Vaikka kyseessä ei ole arviointitutkimus, myös tämän tutkimuksen aineistosta löytyy viitteitä eri menetelmien toimivuudesta nuoren kokemana.

Suvi Raitakari (2004a) on huomannut nuorten pyytävän palaveritilanteissa työntekijöiltä neuvoja esimerkiksi joidenkin etuuksien hakemiseen liittyvissä asioissa. Toisin sanoen nuoret odottavat saavansa työntekijöiltä kommunikatiivista tukea eli tietoa ja työntekijät osaavat sitä antaa. Sen sijaan nuoret ottavat harvemmin puheeksi omia henkilökohtaisia vaikeuksiaan tai pulmiaan (mt., 43). Yhtenä selityksenä voi olla palaveritilanteiden vakiintunut luonne lähinnä erilaisen informaation välittäjänä. Toisaalta se saattaa olla merkki siitä, että nuoret eivät osaa vaatia eivätkä odottaa terapeuttista tukea työntekijöiltään. Edes positiivisen palautteen antaminen nuorelle ei ole merkki ehdottomasta huolenpidosta, vaan sen avulla nuori ”asetetaan kulkemaan edistymisen rappusia” eli toimimaan vielä vastuullisemmin (mt., 45).

Tämän tutkimuksen nuoret kuvasivat lastensuojelun menetelmiä konkreettisten ja omakohtaisten tapahtumien kautta. He kertoivat kokemuksistaan saada huolenpitoa, tulla kontrolloiduksi sekä kohdatuiksi tasavertaisina keskustelukumppaneina.

Huolenpito

Anna on asunut murrosikänsä asti äidin kanssa, joka käytti koko Annan lapsuuden ajan liikaa päihteitä. Äidin ja nuoren välit kiristyivät lopulta niin, että riidoista tuli väkivaltaisia. Nuori kertoi äidin lopulta uhanneen ”laittaa Anna huostaanotetuksi”. Isä kuitenkin halusi tässä tilanteessa ottaa tytön luokseen asumaan. Asuminen ei sujunut isänsä luona ja Anna sijoitettiin lastenkotiin avohuollon tukitoimenpiteenä pari kuukautta ennen ensimmäistä haastattelua. Hän oli olemukseltaan ja puheiltaan minussa syvää huolta aiheuttava nuori. Anna pohtii seuraavassa lastensuojelun merkitystä itselleen. Koti viittaa isän luona asumiseen.

O: Jos sä ajattelet tätä kaikkee, mitä sulle on täs lastensuojelussa tapahtunut, nin mikä on ollu parasta?

N: No se huolehtiminen

O: Joo

N: Kyllähän mua tietty huolehdittiin sillonkin kun mä asuin kotona, mut ei se o sellasta päivittäin huolehtimista

O: Mm

N: [M]ä tulin aina illalla kun iskä anto aina luvan. Ku mä olin (poikaystävän) kaa päivisin ja sit mä tulin illalla, söin iltapalan ja menin nukkuun. En mä oikeen iskää nähny siinä.

(N1c)

Anna kertoi lastensuojelun ”huolehtineen” hänestä päivittäin hänen asuessaan lastenkodissa. Kotiin verrattuna arjen olosuhteissa oli suuri ero. Hän oli isän luona asuessaan viettänyt paljon aikaa poikaystävän luona, mutta kaivannut kuitenkin isän ja aikuisen seuraa ja huolehtimista. Lastensuojelu antoi konkreettisesti Annalle hyvin perustavanlaatuista huolenpitoa²³, joista useimpien nuorten kohdalla huolehtivat heidän vanhempansa. Puhe avun saamisesta on erityisen kiinnostavaa siksi, että nuori karkaili sekä kotoaan että lastenkodista poikaystävän luo. Vanhemman poikaystävän seura ei ollut Annan omankaan arvion mukaan hänelle hyväksi. Nuoren suhde omaan tarvitsevyyteen oli ristiriitainen. Anna koki tarvitsevansa huolenpitoa, mutta karkasi kuitenkin sen ulottuvilta pois. Tulkitsen otteen kuvastavan menetelmien toimivuutta, koska Anna itse sanoi ”huolehtimisen” olevan parasta, mitä hän oli lastensuojelusta saanut. Annan puhe herätti kuitenkin myös kysymyksen siitä, oliko puhe hänen omaa kokemustaan vai aikuisen puhetta. Nuorelle oli perusteltu, miksi hän ei voinut asua kotona, varsinkin kun nuori alkuun vastusti sijoitusta. Annan puhe olisi voisi hyvin olla aikuisen perustelu sijoituksen tarpeellisuudesta. Kysymyksen herätti Annan jatkuva karkailu lastenkodista ja sen huolenpidosta pois. Aikuisen ikävä tuli kuitenkin myös muualla nuoren haastatteluissa esiin.

Annan tilanne ei kohentunut avohuollon sijoituksen myötä, vaan viranomaiset päätyivät kiireelliseen sijoitukseen erityisesti karkailujen vuoksi. Nuorelle ja hänen isälleen ryhdyttiin samalla puhumaan varsinaisen huostaanoton tarpeellisuudesta.

²³ Tarkoitin huolenpidolla Kirsi Juhilan (2006) tapaan asiakkaan auttamista ja tukemista (mt., 175). Se sisältää ymmärryksen mukaan suurin piirtein samaa, kuin tuki-käsitteellä tarkoitetaan sen ollessa kontrolli-käsitteen vastinparina.

O: [T]ehdiiks kiireellinen huostaanotto?

N: Juu, kiireellinen ja sosiaalikeskuksen työntekijät tulee huomenna auttaan mua, kysyyn mun mielipiteen. Se ois oikeestaan aika hyvä. Juttelin isän kans eilen puhelimes. Ku iskä käy töissä, ni iskä ei pystys antaan sitä sit, kun mä muuttaisin takas kotiin

O: Antaan mitä?

N: Pystyis antamaan sitä mitä mä niinku tarvin, sitä läheisyyttä ja ihmisten keskustelua. Jos sit kun mä täytän kaheksantoista ja mä oon täällä, ni sit mä saan viäl sen kahteenkymmeneentyteen vuoteen. Siin on mahdollisuus saada se ja mä meinaan sen ottaa.

...

O: Miks sä toivot sitä?

N: No et mul alkais hyvempi elämä

(N1b)

Annalle oli kerrottu lastensuojeluprosessin kulusta. Hänen tarpeekseen oli hahmottunut konkreettisesti läheisyyden ja aikuisten kanssa keskustelun tarve. Missä tämä hahmotus oli tapahtunut tai kenen arvio se oli, ei selviä aineistosta. Nuori oli kyllä itse huolissaan tilanteestaan ja keskustellut siitä myös isänsä kanssa. Anna puhui kovin ulkokohtaisesti omasta, hyvin surullisesta elämäntilanteestaan. Nuori oli tullut jo äidin hylkäämäksi ja nyt ainoaksi huoltajaksi ryhtynyt isä kertoi Annalle olevansa valmis nuoren pysyvään asumiseen lastenkodissa. Myös suhtautuminen huostaanoton tekeviin sosiaalityöntekijöihin oli positiivinen, sillä nuori kertoi heidän tulevan auttamaan häntä. Nuori ei kertonut pettymyksen-, vihan- tai suruntunteistaan lainkaan, vaan oli saattanut ottaa aikuisten sanoja tarinaansa kuvaamaan. Kokemukseni mukaan erityisesti lähellä täysi-ikäisyyttä oleville nuorille perustellaan huostaanottoa oikeudella jälkihuoltoon²⁴. Tämä on perustunut aitoon huoleen nuoresta, joka on ikänsä puolesta pian kunnallisen lastensuojelun avun ulkopuolella. Siirtymistä aikuissosiaalityöhön, talouskäsitteilyyn tai kokonaan palvelujen ulkopuolelle seuraa olematon tai ainakin todennäköisesti lastensuojelua löyhempi tuki. Anna kertoi kokevansa lastensuojelun mahdollisuutena parempaan elämään ja hän aikoi ottaa palvelua vastaan niin kauan kun hänellä olisi siihen oikeus.

Annan puheessa oli merkkejä siitä, että hän nautti lastenkodissa saamastaan huolenpidosta. Hän kertoi toisaalla haastatteluissaan auttavansa vapaaehtoisesti kotitöissä lastenkodin työntekijöitä ja hän puhui lämpimästi erityisesti sen johtajasta. Nuori kertoi myös useassa kohdassa tarvitsevansa apua ja sinänsä uskoi lastensuojelun

²⁴ Uudessa lastensuojelulaisissa (Lsl 417/2007) kuntien jälkihuoltovelvoitetta on laajennettu.

mahdollistavan hänelle paremman elämän. Kuitenkin hän totesi lastensuojelun ”riistäneen hänen vanhempansa”. Nuoren oli vaikea kertoa ja ehkä saada itsekään selvää ristiriitaisista tunteistaan huostaanottoon liittyen. Halusin kuulla, oliko hänen ristiriitaisesta mielipiteestään keskusteltu päätöksen tehneiden sosiaalityöntekijöiden kanssa.

O: Oliko siin kuulemistilantees muuta? Sanoiks sä siinä, et sust toisaalta tuntuu et se on hyvä juttu se huostaanotto ja toisaalta et se ei o hyvä, niin puhuiks sä siitä sosiaalityöntekijöille?

N: Juu, sanoin.

O: Joo.

N: Ja ne kysys, et kuin se on hyvä juttu ja kuin se on huono juttu. Sit mä sanoin niil sen saman, mitä mä sanoin sulle. Ne sanos, et kyl sä näköjään otat tän silleen aika hyvinki. Et must ei näkyny mitään semmosta et mä en olis tykänny siit yhtään.

O: Mm. Oliko sä rehellinen heille?

N: Olin.

(N1c)

Nuori kertoi kertoneensa sosiaalityöntekijöille saman, kuin minulle. Nuoren puhe asiasta oli hyvin niukkaa, hän lähinnä totesi, että huostaanotto oli toisaalta hyvä ja toisaalta huono juttu. Annan oma kokemus tuntui siis ainakin osittain olevan puheen tasolla piilossa. Hän ei osoittanut tunteitaan minulle eikä kuulemaan tulleille sosiaalityöntekijöille. Anna oli huostaanottopäätöksen tehneiden sosiaalityöntekijöiden asiakkaana ”tyytyjä” (vrt. Laakkonen 2007), jonka kanssa olisi jatkossa tiiviisti työskenneltävä negatiivisten tunteiden rakentavan ilmaisemisen mahdollistamiseksi.

Annan kokemuksiin menetelmien toimivuudesta liittyi sanoja kuten huolehtiminen, läheisyys ja keskustelu. Olivia puolestaan puhui auttamisesta jaksamaan sekä tukemisesta. Olivian taustalla oli Annan lailla päihteitä väärinkäyttävä äiti. Olivian isä oli kuollut ja nuori oli hieman ennen haastatteluja päässyt muuttamaan pois äidin luota juuri ja juuri täysi-ikäisen sisarensa luo. Olivia oli olemukseltaan ja puheiltaan hyvin pärjäävän, mutta stressaantuneen oloinen. Hän kutsui nuorisotyöntekijää etunimellä.

N: (Nuorisotyöntekijä X:ssä) on hyvä puoli se, että kun se ottaa jonkun asian hoitaakseen. Niinkun tää meidänkin juttu, se on ollu niin tiivistä tässä nyt koko ajan. Se on ihan kaiken auttanut meitä. Ei me oltais varmaan ees pärjätty. Olisin varmaan vielä äitin kaa ja eläisin sitä hirveetä elämää, jossens mää olis tavannu tai kertonu.

O: Joo. Minkälaisia asioita ne on ollu, missä se on auttanut?

N: Siis ihan kaikkee. On auttanut jaksaa ja tukenut noissa kaikissa asuntojutuissa ja mitä pitää tehdä ja muutenki.

(N4b)

Olivialle oli ollut merkityksellistä työntekijän sitoutuminen antamaan konkreettista apua, joka Olivian kohdalla oli muutto pois alkoholiongelmaisen äidin luota. Olivia kuvasi työntekijän olleen monipuolisesti mukana koko ajan eri asioissa. Apua asumisen järjestelyissä ja sen lopullinen hyväksyntä oli tullut kunnan sosiaalityöntekijältä, mutta hänen toimiaan Olivia ei nimennyt avuksi. Nuorisotyöntekijän antama konkreettinen apu yhdistyi huolenpitoon ja nuori koki tämän yhdistelmän avuksi. Nuorisotyö sijoittui tässä peruspalveluiden, kuten koulun ja kunnallisen sosiaalityön väliin. Tämä saattoi osaltaan tehdä nuorelle asioimisen helpommaksi. Olivian kohdalla nuorisotyöntekijä toimi linkkinä myös muihin palveluihin. Olivia kysyi nuorisotyöntekijältä neuvoja ja tämä ehdotti myös oma-aloitteisesti joitakin palveluja nuorelle. He olivat yhtä mieltä siitä, että nuori tarvitsi terapeuttista tukea. Olivialle tehdyn abortin jälkeen nuorisoneuvola ohjasi hänet yksikön omalle psykologille. Nuori tapasi psykologin yhden kerran, jonka jälkeen hän kertoi nuorisotyöntekijälle, ettei voinut jatkaa asiakkuuttaan siellä.

N: [N]iin mää et, en mää voi käydä täällä (nuorisoneuvolassa). Mä en ollu viä kertonu mun sossulle ees mitä on tapahtunu.

O: Joo.

N: Sitten mä sanoin (nuorisotyöntekijä X:lle), että ei siitä tu mitään. Mä olin niin hajalla silloin, mun oli pakko päästä johonkin. Sit se sano, et, jos säähä haluat, niin voidaan käydä sellasella. Ku oli just se pelko, et jos kerrotaan lastensuojeluun. Ni se ei o niinkun töissä kaupungille, että niillä on se vaitiolovelvollisuus. Ne ei kerro kellekään sosiaalityöntekijöille tai kellekkään.

(N4b)

Nuori kertoi syvästä epäluulosta kunnallista lastensuojelua kohtaan, jonka asiakkaana hän ei vielä tämän kertomuksen kohdassa ollut. Nuori pelkäsi, että tieto hänen kurjasta kotitilanteestaan menisi sosiaalityöntekijän korviin ja siitä seuraisi nuoren kannalta ikäviä asioita. Nuoren puheesta voi tulkita nuorisotyöntekijän jakaneen tämän

epäluulon. Hän ei puolustellut nuorisoneuvolan työntekijöitä tai työtapoja, vaan ryhtyi miettimään tahoja, jotka varmuudella säilyttäisivät salaisuuksia. Nuorisotyöntekijä ikään kuin suojeli nuorta muilta auttajilta ja varmisteli nuoren selustaa.

Olivian tarina jatkui niin, että hän meni lopulta itse tapaamaan kunnallisen lastensuojelun sosiaalityöntekijää ja kertoi hänelle tarpeestaan päästä pois kotoa. Hän kertoi myös nuorisotyöntekijän tehneen tällöin sosiaalityöntekijän kanssa yhteistyötä nuoren asioissa. Ehkä nuorisotyöntekijä näki nuoren hauraan uskon avun saamiseen ja liittoutuminen edellytti nuoren kunnallista lastensuojelua kohtaan tuntemaan epäluulon jakamisen. Otteesta voi myös tulkita epäluulon ainakin osittain hälvenneen, kun nuori puhui ”mun sossusta”. Nuorisotyöstä puuttuu kontrollielementti, jolloin mahdollisuudet antaa apua ovat toisenlaiset kuin kunnallisessa lastensuojelussa. Ongelmaksi asia tulee silloin, kun muut työntekijät eivät hahmota kunnallisen sosiaalityön tehtäväkenttää ja menevät mukaan kontrollin paheksuntaan ja pelkoon siitä.

Kontrolli

Erityisesti kaksi nuorista toi esiin tilanteita, joissa kontrolli auttamisen keinona oli ollut heidän kokemuksensa mukaan tarpeellista ja hyödyllistä. Myös Tarja Tolonen (2004) on havainnut tutkimuksessaan kontrollin tuovan joskus nuorelle ainakin hetkittäisen avun esimerkiksi rajaavan ja välittävän viranomaisen, kuten poliisin, muodossa. Nuori voi kokea kontrollin välittämisenä. Tolonen kuvaa puutteellista vanhemmuutta saaneiden nuorten ”aikuisennälkää”, jolloin välittämistään vaikka kontrollin muodossa osoittavan aikuisen kohtaaminen voi olla hyvin merkittävä kokemus nuorelle. (Mt., 30). Perhesijoituksessa huostaan otettuina eläneet nuoret toivat Laakson ja Saikun (1998) selvityksessä esiin sen, että he olisivat toivoneet vanhemmiltaan myös kuria ja rajoja. Samoin he pitivät lastenkoteja perhesijoitusta huonompana vaihtoehtona niiden löysien sääntöjen vuoksi. Pojat toivat esiin jopa fyysisen voiman käytön hyväksyttävänä keinona nuoren pysäyttämiseksi, jos sen käyttäjänä on nuoresta aidosti välittävä ihminen (Mt., 105–106).

Mikko jäi kiinni näpistelystä, jonka seurauksena vanhemmat hakivat apua aikaisemmin tutuksi tulleesta nuorten turvatalosta. Turvatalosta oli saatu apua Mikon isosiskon tilanteessa aikaisemmin ja Mikkokin oli siellä silloin pikkuveljen roolissa vierailut.

Tätä kautta poika päätyi kaupungin sosiaalitoimen, poliisin ja Turvatalon yhteiseen työmuotoon, Näppis-puhutteluun. Interventio toimi sekä kontrollitoimenpiteenä että kommunikatiivisena tukena. Mikko kertoi lopettaneensa 14-vuotiaana näpistelyn, koska hänelle oli puhuttelussa kerrottu teon jäävän sen jälkeen rikosrekisteriin. Nuorelle kerrottiin rikosrekisterin mahdollisista vaikutuksista esimerkiksi ammatinvalintaan ja hän teki itse ratkaisun olla näpistelemättä enää. Mikko oli kohtelias ja hänen kanssaan nauroimme eniten, vaikka myös hänen kohdallaan (vrt. Anna) jäi tunne siitä, että nuoren oli vaikea kertoa negatiivisista tunteistaan. Näpistelyiden lisäksi Mikko kertoi rajuista riidoista isän kanssa ja luvattomista poissaoloistaan koulusta. Mikko kertoi perheen hyvästä taloudellisesta tilanteesta ja oli siitä selvästi ylpeä. Hänen tavoitteenaan oli myös hyvä ja vakaa taloudellinen asema yhteiskunnassa. Mikon isä otti erään riidan päätteeksi yhteyttä kunnalliseen lastensuojeluun, jossa ryhdyttiinkin tiiviiseen työskentelyyn nuoren ja perheen kanssa. Mikko puhui sosiaalityöntekijästään etunimellä.

O: Entäs sen kaupungin lastensuojelun kans?

N: Noo, se on sillee, et mä oon jollain seurantajaksolla.

O: Joo-o. Mitä ne seuraa?

N: Sitä et jos tulee tappeluit tai jotain. Tai jos isä sanoo, ettei jaks enää. Se on sit johonki lastenkotiin.

O: Ahaa. Kukas semmosen on sulle sanonu?

N: Se on sillon ku, käytiin tua jutteleen. (Sosiaalityöntekijä X) sano et (-) ne rupee oleen aika loppu, ku mun siskolla on ollu kaikkii vastoinkäymisii ja velil oli jonku verran. Ja sit mun kans.

O: Mitkä ne on ne asiat, mitä ne seuraa?

N: Koululintsauksii ja tollai. Ja tietenki kaikki mitä o, tai periaatteeshan se näppisjuttu oli. Se meni sillee, et ens meni ilmoitus sosiaalivirastol, sit se tuli niinku tähän Näppikseen.

O: [O]nks sulla semmonen olo, et se (sosiaalityöntekijä X) yrittää sua auttaa? Vai seuraileeks se vaan mitä sä teet?

N: No yrittää se auttaa tietenkin.

(M1b)

Sosiaalityöntekijä oli onnistunut liittoutumaan nuoren kanssa, vaikka kyse oli riitojen, poissaolojen ja näpistysten seuraaminen uhkana huostaanotto. Hän onnistui olemaan vanhempiin verrattuna ”erilainen aikuinen” (vrt. Wahlström 2000) nuorelle. Nuorelle oli sanottu, että jos vanhemmat ja erityisesti isä ei jaksaisi enää, niin hän joutuisi lastenkotiin. Vanhempien väsymys ei johtunut suoraan Mikosta, vaan taustalla oli isoveljen ja isosiskon aiheuttamat ”vastoinikäymiset”. Voi olla, että työntekijän strategia

liittoutua joutuessaan kontrolloimaan nuorta, oli juuri vetoaminen vanhempien väsymykseen. Silloin hän ei joutunut konfrontoimaan Mikkoa ja hänen käytöstään suoraan. Vanhemmat olivat voineet myös kertoa väsymyksensä olevan syynä avun hakemiselle sekä sosiaalityöntekijälle ja ehkä nuorellekin. He odottivat pojan käyttäytyvän isompia sisaruksiaan paremmin. Nuori ei kenties kokenut olevansa kontrollin kohteena, vaan tunsu saaneensa sosiaalityöntekijältä hyödyllisiä neuvoja selvitäkseen väsyneiden vanhempiensa kanssa. Mikon voi päätellä hyötynneen erityisesti lastensuojelun kommunikatiivisesta tuesta.

Lastenkodissa asuva Anna kuvasi myös kokemuksiaan kontrollista. Hänet oli juuri otettu huostaan, jolloin kyse on varsinaisesti sijaishuoltoon paikantuvista toiveista. Olen ottanut otteen kuitenkin mukaan, koska se kuvaa hyvin nuoren suurta avun tarvetta, johon ei avohuollon puolella ole pystytty sen tunnistamisesta huolimatta puuttumaan. Anna kertoi aloittaneensa seksielämän hyvin nuorena, koska kaipasi päästä ”jonkun kainaloon”. Hänellä oli ollut useamman kuukauden ajan vanhempi poikaystävä, joka edellytti aktiivista seksiä. Tämä ahdisti nuorta ja hän mietti useaan kertaan pojan haluavan häneltä vain ”sitä yhtä”. Poikaystävä ei käynyt koulua, käytti runsaasti alkoholia ja oli ajoittain väkivaltainen Annaa kohtaan²⁵. Nuori kuvasi poikaa magneettina, joka veti häntä käsittämättömästi puoleensa, vaikka nuori tiesi seurauksen olevan hänelle vahingollista. Keskustelimme siitä, mitä Anna toivoi lastenkodilta ennen täysi-ikäisyyttä.

O: Mitä sä ajattelet, et mitä sä tarviit nyt vuoden sisään, ennen kun sä täytät kaheksantoista?

N: No just sitä, et katotaan vähän mun perään. [M]ua ei päästetä sinne mihinkään. Ainakaan nyt kesälomaan asti mua ei saa päästää yksin (poikaystävän luo) tai mihinkään. Mut en mä sit tääl koko vuodeenkaan jaksa, et mä en pääse menemään.

(N1c)

Haastattelu tehtiin maaliskuun lopussa. ”Kesälomaan asti” eli kaksi kuukautta Anna oli valmis olemaan lastenkodissa siten, että hän pääsisi ulos vain työntekijän seurassa. Käytännöllä oli suuri ero siihen, että kotona asuessaan nuori saattoi olla monta päivääkin ilmoittamatta pois kotoa. Nuorella ei ollut lastenkodissa ollut

²⁵ Nuori antoi itse väkivallan teoille hyvin vähätteleviä merkityksiä. Poikaystävä oli ”vahingossa vähän kuristanut häntä” ja ”vähän vahingossa tönäissyt” niin, että nuori kaatui lattialle.

aikaisemminkaan lupaa liikkua yksin, mutta hän oli välillä lähtenyt karkuun päästessään tupakkapaikalle yksin. Tämä saattoi olla reagointia suureen muutokseen omassa liikkumisen vapaudessaan. Nyt hän kertoi olevansa väsynyt ”hatkaamiseen” ja lopettaneensa sen. Koko vuoden eli täysi-ikäisyyteen asti hän ei kuitenkaan uskonut jaksavansa olla näin kontrolloituna.

Annalla saattoi olla ajatus, että hän kesälomaan mennessä oppisi jotain uutta, jolloin hänellä ei olisi enää pakottava tarve karata ja hakeutua poikaystävänsä seuraan. Toinen selitys voi olla se, että hänellä oli tarve antaa siedettävä selitys kontrollille, jonka alla hän joutui pakotettuna elämään. Hänelle oli kerrottu liikkumisen rajoitukset tilanteessa, jossa hän oli huostaanotettuna pakotettu seuraamaan niitä. Ainoa tapa kapinoida oli karkaaminen, jonka nuori koki kuitenkin erittäin väsyttävänä. Karkaamalla hän kenties saavutti tietyn arvonannon lastenkodin muiden nuorten silmissä ja saattoi toisaalta säilyttää omanarvontunteensa. Yksi selitys voi jälleen olla aikuisten vaikutus nuoren puheeseen. Hän saattoi toistaa syitä, jotka aikuiset olivat hänelle antaneet. Nuori ehkä arveli aikuisen haastattelijan ajattelevan sosiaalityöntekijöiden ja lastenkodin aikuisten kanssa samoin. Miellyttääkseen aikuisia hän toisti oppimaansa, koska tarvitsi kipeästi jonkun, johon liittyä. Lastenkoti oli Annan kohdalla vaativan tehtävän edessä. Tytön omahoitaja ei olisi mielellään päästänyt minua haastattelemaan nuorta, koska koki nuoren tilanteen olevan niin kriisiytynyt²⁶. Nuori ja nuoren isä halusivat kuitenkin kovasti haastattelujen toteutuvan.

Tasavertainen keskustelu

Kun lastensuojelun työntekijän ja asiakkaan yhteistyö perustuu kumppanuuteen, asiakkaan lisäksi myös työntekijä tuo suhteeseen tietonsa lisäksi omat kokemuksensa. Asiakkaiden tietojen on oltava työntekijöiden tiedon lisäksi keskustelussa keskeistä, koska sen avulla mahdollistuu keskinäinen jaettu käsitys asiakkaan tilanteesta ja mahdollisesta avun tarpeesta. (Juhila 2006, 119, 147–148).

²⁶ Soitin nuoren omahoitajalle 26.6.2008 ja kysyin hänen vaikutelmiaan nuoresta haastattelujen jälkeen. Hän kertoi nuoren olleen iloinen ja ylpeäkin siitä, että tutkija oli tullut erityisesti häntä tapaamaan. Omahoitajan arvion mukaan haastatteluista ei ollut nuorelle tai hänen tilanteelleen haittaa.

Emma oli elänyt lapsuuttaan vanhempiensa huoltoriitojen varjossa. Nuori kertoi prosessien kestäneen yhteensä kymmenen vuotta, jona aikana hän oli veljensä tavoin asunut sekä isän että äidin kanssa. Haastatteluhetkellä nuori asui äidin kanssa omasta tahdostaan, mutta kuvaili suhdetta äitiin hyvin vaikeaksi. Emman äiti soitti minulle ennen haastatteluja ja kertoi epäilevänsä nuoren valehtelevan tulostaan haastatteluihin. Nuori kuitenkin tuli sovitusti kaikki kolme kertaa. Epäluottamus oli Emman ja äidin välillä vahvasti molemminpuolista. Nuori oli hyvin perillä eri tapahtumista elämässään. Hän vaikutti toisaalta epävarmalta ja toisaalta hyvinkin päättäväiseltä. Hän oli kantanut vastuuta nuoremasta veljestään ja olleensa jopa ”äidin roolissa” oman äidin ollessa sairaalassa. Äidin kanssa nuorella tuntui olevan vahva valtataistelu meneillään, jossa nuorella oli ennemminkin aikuisen kuin lapsen asema. Emman äidin sairastamisen vuoksi perhe sai sosiaalityön välityksellä apua kunnallisesta perhetyöstä. Emma koki saaneensa perhetyöntekijöiltä apua, koska he sekä kuuntelivat että kertoivat omia mielipiteitään ja omia kokemuksiaan.

O: Sä sanoit et se (perhetyö) on vähän auttanut, niin missä asiassa se on auttanut?

N: No mä oon saanu sillee apuu, et koska pitäis hankkii työpaikka ja miten noi työpaikat on nykypäivänä

O: Joo, et onks se auttanut sua tekemään niinku tulevaisuuden suunnitelmia?

N: Juu.

O: Okei. joo. Onks se muuten auttanut? Osaaks sä sanoo?

N: On se periaattees, me ei olla puhuttu muust kun tulevaisuudesta.

O: Elikä se on ollu se tarkoituskin ja sä olet kokenu et se on auttanut?

N: Joo.

O: Onko ne (perhetyöntekijät) kuunnellu sua?

N: On ne ja sitte ne sanoo oman mielipiteensä siitä mun ajatuksesta ja et mitä ne sit ajattelee ja mitä ne teki kun ne oli saman ikäisiä.

(N2a)

Emma oli saanut perhetyöntekijöiltä jonkin verran konkreettista, kommunikatiivista tukea. Nuori kävi säännöllisesti terapiassa, jolloin terapeuttisen tuen tarve saattoi tyydyttyä siellä ja nuori ei odottanut sitä perhetyöntekijöiltä. Voi olla, että sen oli myös sovittu jäävän perhetyön ulkopuolelle, jonka tavoitteet eivät tarkkaan haastatteluissa selvinneet. Nuori vastasi ehdotukseeni, että tarkoitus oli ehkä ollutkin puhua tulevaisuudesta, lyhyesti joo. Tosin vastaus saattoi viitata myös jälkimmäiseen kysymykseeni avun saannin kokemuksesta. Jäin itse miettimään perhetyön tavoitteita, koska nuoren kotitilanne oli huolestuttava ja uskoakseni arvioinnin tarpeessa. Nuori oli

kuitenkin kokenut saaneensa apua, kun oli voinut keskustella tulevaisuuteensa liittyvistä valinnoistaan aikuisten kanssa. Puhe nuoren ja työntekijöiden välillä oli tasavertaista, mutta mieleen jäi kysymys, onko siinä huomioitu riittävästi nuoren ikä (15 vuotta) ja hankala kotitilanne.

6.1.2 Kun menetelmät eivät toimi

Perinteisessä yksilö- ja perhekeskeisessä sosiaalityössä auttamisen keinona on lähinnä puhuminen tai kommunikatiivinen ja terapeutin tukeminen kommunikatiivisen tuen korostuessa. Usein puhuminen tapahtuu yhden työntekijän ja yhden tai useamman perheenjäsenen kanssa. Suvi Raitakari (2004a, 2004b) huomasi tutkiessaan lastensuojelun moniammatillisia palavereja, että niissä jää nuorelle asiakkaalle usein heikko puhuja-asema. Tietoja ja ajatuksia vaihdetaan ammattilaisten kesken ja nuori saattaa jäädä vastausvelvolliseksi tai vaieta. Tulkitessani haastattelemieni nuorten kertomuksia huomasin joidenkin nuorten kokeneen, että puhuminen ei auttanut häntä tai että se ei ollut riittävä tuen muoto. Lastensuojeluun sisältyvien valtarakenteiden seurauksena nuori saattoi kokea olleensa pakotettu toimimaan ”systeemin” edellyttämällä tavalla eli puhumaan henkilökohtaisista asioistaan. Pakko muodostuu sekä asiakas-työntekijä- että alaikäinen-aikuinen-asetelmasta. Puhetta voi tulkita aktiivisena toimintana eli tekoina, joilla on päämäärä ja tavoitteet. Vuorovaikutuksessa nuori oppii kuka hän on ja mikä on hänen asemansa. (Raitakari 2004a). Näin ollen lastensuojelun ammattilaisten tulisi kiinnittää erityistä huomiota siihen, millaisiksi nuoret asiakkaat kokevat vuorovaikutus- ja puhetilanteet. Puheen tuottamisen reunaehtoihin tulisi vaikuttaa siten, että ne toimisivat nuorta voimaannuttavina tilanteina.

Kun lastensuojelun menetelmät näyttäytyivät aineistossa toimimattomina, nuoret puhuivat myös fyysisestä ympäristöstä. Kommunikatiivista ja terapeutista tukea annettiin usein virasto-olosuhteissa, ”konttoreissa” ja ”kopeissa” nuorten sanoja lainatakseni. Eräs nuori toi esiin myös tilanteen, jossa hän ei voinut ottaa tukea vastaan muun perheen ollessa irrallaan siitä. Menetelmien toimimattomuuden kokemuksessa on voimakkuuseroja. Joissakin otteissa näkyy nuoren kokeneen ikäviä tai negatiivisia tilanteita lastensuojelusta. Aineistossa oli mukana myös yhdentekeviksi tulkittavia kokemuksia, jotka ovat mukana tässä. Kuten aikaisemmin toin esiin, toiminnalliseen

tukeen liittyvää puhetta oli aineistossa vähän. Nuoret toivat esiin joitakin ryhmä- ja leiritilanteita, joita käsittelemme tämän luvun lopussa.

Puhe ainoana auttamisen menetelmänä

Aineistossa tuli esiin tilanteita, joissa puhe ei ollut lastensuojelun menetelmänä auttanut. Joko se ei ollut riittävä auttamisen väline tai nuori koki olevansa pakotettu puhumaan. Jos nuoren elämässä on paljon riskitekijöitä, eivätkä hänen vanhempansa pysty suojelemaan häntä, ovat lastensuojelun avoimuuden keinot lopulta aika vähäiset. Tämä ei liity yksittäisten työntekijöiden kyvyttömyyteen, vaan on osa ammatillista auttamisjärjestelmäämme, jossa ei ole riittävästi keinoja eikä auttamisen välineitä (Pohjola 2006, 52). Nuoren puhetta ei välttämättä tulkita kiinnostavaksi tiedoksi eikä nuoren kokemuksiksi, ”jotka vaatisivat empaattis-hoidollista reagoitua” (Raitakari 2004b, 69).

Annan lapsuus päihdeongelmaisen äidin kanssa oli turvatonta ja epävarmaa. Joskus isovelji joutui ottamaan vastuun pikkusiskostaan ja etsimään äitiä takaisin kotiin. Anna rupesi murrosiän kynnyksellä oireilemaan vahvasti ja muutti isän luo. Lopulta huostaanottoon päätyneessä lastensuojeluprosessissa oli hyvin lyhyt avoimuuden auttamisen jakso. Nuoren isä otti alun perin yhteyttä kunnalliseen lastensuojeluun, koska tyttö karkaili ja oli jatkuvasti luvatta pois koulusta. Työmenetelmät nuoren auttamiseksi eivät riittäneet tilanteessa, jossa tyttö olisi tarvinnut hyvin intensiivistä ja monipuolista tukea. Anna kertoi ensimmäisestä neuvottelusta kunnallisen lastensuojelun kanssa, jossa hän oli itse mukana.

O: Kysyttiin sulta mitä sä ajattelet?

N: Kysyttiin mult kerran, et mitä mä oikein ajattelen. Et ajattenk mä mitä mä teen ja tälläst. En mä oikein osannu niihin vastata.

O: Mm. Tehtiiks sillon joku suunnitelma, et miten toimitaan? Kun sä et sillon tullu vielä tänne (lastenkoti X), kun sä tulit vasta talvella.

N: Ei me mittää suunnitelmaa tehty. Ne vaan toivo, et mä nyt alkaisin käyttäytyyn. Sit meniki kolme, neljä viikkoo hyvin, mut sit se taas alko. Jotenkin.

O: Mm, miten se alko?

N: Mä olin kesän töissä ja sit mul tuli palkka. Sit mä lopetin työt siihen. Se oli keskiviikkopäivä. Mä soitin (poikaystävälle), et nyt mä olen saanu sata euroo tilille, et nyt mä lähen sinne.

(N1a)

Nuori kuvasi hyvin impulsiivista käyttäytymistään. Mitkään suunnitelmat tai toivomukset eivät painaneet vaakakupissa, kun tilille tuli rahaa ja sen myötä mahdollisuus matkustaa poikaystävän luokse. Ristiriita tiedon ja toimimisen välillä tuli useaan kertaan esiin Annan puheessa. Hän kertoi tietävänsä, että karkailusta tulisi vaikeuksia, mutta ei pystynyt lopettamaan sitä. Hän kuvasi näitä tilanteita sanomalla, että ”jalat vie”. Oteessa hän kuvaa samaa sanomalla, että kun häneltä kysyttiin, että ajatteleeko hän mitä tekee, hän ei osannut vastata. Nuorelle tilanne näyttäytyi kuitenkin jälleen kerran sellaisena, jossa hän koki tuottaneensa pettymyksen muille ”möhlimällä”. Kysyin Annan arviota siitä, olisiko hänet pitänyt ottaa huostaan jo siinä vaiheessa, kun jopa väkivaltaiset riidat äidin kanssa alkoivat.

O: [O]lisko asiat toisin, jos sut olis silloin otettu huostaan?

N: Mä oisin varmaan, no en mä tiedä. [K]oska mä en olis tapannu (poikaystävää) ikinä silloin.

O: niin siinä tapauksessa, joo. Olisko asiat paremmin vai huonommin?

N: varmaan paremmin.

O: nii. Jos sult nyt kysyttäis et olisko silloin pitänyt ottaa huostaan niin mitä sä vastaisit?

N: olis varmasti. [M]ullois varmaan elämä paremmin.

(N1b)

Anna ankkuroi vaikeutensa poikaystävään. Hän ei lähtenyt pohtimaan äidin alkoholinkäytön eikä huostaanoton merkityksiä elämälleen. Huostaanotto olisi auttanut, jos se olisi tapahtunut aikaisemmin. Silloin hän ei olisi tullut tavanneeksi kyseistä poikaa.

Puhumisen pakko

Suvi Raitakari (2004a) on löytänyt lastensuojelun palaveripuheista viisi erilaista keskustelumuotoa: kysymyspatterit, huolenherättäminen, ohjeistaminen ja neuvonanto, rajojen asettaminen sekä positiivinen palaute. Nuoren asemaan keskustelukumppanina vaikuttaa se, millaisessa keskustelussa hän on osallisena. Palaverien aiheena ja arvioinnin kohteena on kuitenkin aina nuoren toiminta. Ammattilaisten osuutta asioiden hoidossa tai palvelujärjestelmän toimivuutta palavereissa ei tavallisesti arvioida. Asiakkailta saattaa kuitenkin olla kokemuksia tilanteista, joissa heidän on ollut tarpeen

ryhtyä mukailemaan auttamisinstituution toimintaperiaatteita varmistaakseen avunsaanti. Aina asiakkaan voimat eivät lisäänty auttamiskontakteissa. (Pohjola 2006, 53, 58).

Nuoren voi olla vaikeaa ottaa aktiivisen osallistujan roolia ammattiauttajien kanssa (vrt. Raitakari 2004a, 45; Laakso ym. 1998, 87). Hänellä tulisi olla mahdollisuus myös hiljaa olemiseen (vrt. Andersson 2008, 63). Nuorelle pitäisi ymmärrettävällä tavalla selvittää mitä tietoja häneltä odotetaan ja miksi ne ovat tärkeitä. Nuorten kanssa työtään tekevien on myös oltava vastuullisia sen suhteen, mitä tietoja he kysyvät ja keräävät nuorista. Tiedon tulee olla hyödyllistä nuoren sen hetkisen tilanteen arvioinnissa ja hänen tukemisessaan. Seuraavissa aineisto-otteissa näkyy auttajien valta edellyttää nuorelta puhetta. Tällöin nuori puhuu peläten, ettei saa tarvitsemaansa tukea ja apua kertomatta avoimesti henkilökohtaisia asioitaan. Nuori saattaa myös tulla sovitulle ajalle puhumaan, vaikka ei koe sen auttavan itseään lainkaan. Haastatteluotteista käy ilmi, kuinka vaikeana nuori saattoi kokea lastensuojelun piiriin kuuluvat keskustelunaiheet.

Olivian äidin alkoholiongelma oli vienyt monia vuosia nuoren voimavaroja. Hän joutui olemaan myös pois koulusta hoitaakseen äidin huonon kunnon takia monia, tavallisesti aikuisille kuuluvia asioita. Olivia koki olevansa hyvin uupunut. Hän kertoi olevansa kuitenkin vastuuntuntoinen ja ottavansa osaa erilaisiin vapaaehtoiisiinkin koulun aktiviteetteihin. Hän oli kuitenkin huolissaan omasta koulunkäynnistään poissaolojen vuoksi. Hän päätti kertoa vaikeasta kotitilanteestaan tutuksi tulleelle koulun terveydenhoitajalle varmistaakseen sen, että koulussa tiedettäisiin miksi hänelle kertyi poissaoloja.

N: Jos mä oon ollu pois tai jotain on tapahtunut, niin se (terveydenhoitaja) on aina auttanut. Niin huomas, et mä oon tosi uupunut, kun mä menin yläasteelle. Se on siellä ihan vakituisesti. Ni se oli, et susta huomaa et sulla on joku. Sit vähitellen mä rupesin kertoon pikkasen ja pikkasen enemmän.

O: Joo, joo, onks se osannu sua auttaa?

N: Ei oikeestaan.

O: Joo, onks se auttanut se kertominen?

N: Ei. Mutta mun oli pakko kato kertoa, että kun koulussakin pitää olla vähän perillä et mitä mulle tapahtuu. Et kun mä olin aika paljon poies, ettei ne o silleen et toi lintsa.

(N4b)

Otteen kertomus on ristiriitainen. Se alkaa terveydenhoitajan huomiolla nuoren uupumuksesta, josta nuori oli itsekin huolissaan. Olivia sanoi kertoneensa pikkuhiljaa aina vähän enemmän vakituisesti koulussa työskentelevälle terveydenhoitajalle asioistaan. Oma oletukseni oli, että nuoren huonon kunnon huomioiminen ja nuoren mahdollisuus kertoa vaikeuksistaan olisi auttanut. Nuori kuitenkin kielsi tämän vahvasti. Hän kertoi varmistaneensa saavansa jatkaa koulunkäyntiään poissaoloista huolimatta. Kun kysyin auttamisesta, niin Olivia ei mieltänyt sitä samaksi, missä merkityksessä hän oli auttamis-sanaa otteen alussa käyttänyt. Auttaminen liittyi otteen alussa käytännön asioiden järjestelyihin. Terapeutista tukea tyttö ei koululta odottanut, vaikka terveydenhoitajan voi ehkä tulkita tarjonneen sitä hänelle.

Vähitellen Olivian tilanne heikkeni kotioloista johtuen niin, että hän tunsu tarvitsevansa ulkopuolista apua. Kun hän kertoi tilanteestaan yhdelle aikuiselle, mukaan tuli myös muita auttajia. Olivia oli itse aktiivisesti haluamassa apua. Tilanteen selkiytymiseksi hän kuitenkin koki olevansa pakotettu puhumaan yhä uudelleen omaa sisintä repivistä asioista.

N: [M]ä olin ihan hajalla, mä olin ihan rikki ja mä en jaksanu. Kaikki oli vasta niin alussa. Ja piti käydä siellä ja täällä ja sitte tuli koko ajan uusia ihmisiä kelle piti puhua. Ja tietysti ku sä puhut, niin sulle tulee taas ne samat tunteet pintaan ja muistuu kaikki jutut. Mä olin vaan niin uupunut ja kyllästyny siihen, että kaikki ihmiset tulee vähän niinkun sorkkiin sun omia asioita, silleen tosi tunteellisesti. Tuli vaan sellanen olo, että pitäiskö mun oikeesti kertoa noille, että mitä tapahtuu. Jos mä en kerro, tapahtuukohan siitä sit jotain semmosta, että me ei saada apua.

(N4b)

Olivia kertoi vaikeasta elämäntilanteestaan ja siitä, miltä tuntui, kun asiat rupesivat muuttumaan. Vanha vakiintunut tilanne, eli Olivian kohdalla äidin luona asuminen, vaihtui uudeksi epävarmuudeksi. Ammatillaiset halusivat varmistella uusien asumisjärjestelyjen toimivuutta ja nuori ei voinut vielä luottaa saavansa asua uudessa paikassa poissa kotoa. Hän koki eri auttajatahojen kanssa käymänsä keskustelut omien asioidensa ”tunteellisena sorkkimisena” ja pelkäsi, että apu evätään jos hän ei kerro kaikille kaikkea. Olivia oli epävarma siitä, mitä tietoja viranomaiset aidosti tarvitsivat päätöksentekoaan varten. Nuori joutui elämään epävarmassa tilanteessa, jossa hän oli jo valmiiksi voimiensa ääri rajoilla. Saattaa olla houkuttelevaa pitää kiinni tutusta, vaikka se olisikin monelta kannalta vaikeaa elämää. Kun omaan elämään ”kutsuu” ulkopuolisia

auttajia, niin joutuu antautumaan heidän arvioilleen, erityisesti jos on alaikäinen. Nuori on erittäin haavoittuva, kun on vielä itse ollut aktiivinen hakemaan apua. Jos apua ei tule, niin nuori voi kokea itse epäonnistuneensa.

Myös Mikko kuvasi uupumustaan ja kertoi olevansa ”henkisesti väsynyt”. Väsymys johtui riidoista isän kanssa, jotka johtivat poissaoloihin koulusta. Nuoren vanhemmat olivat aloitteellisia avun hakijoita Mikon kohdalla ja hän koki itsekkin olevansa avun tarpeessa. Nuori puhui erityisesti kahdesta työntekijästä etunimillä ja lämpimään äänensävyyn. Mikko otti väsymyksen puheeksi vasta kolmannella haastattelukerralla ja kuvasi sitä, kuinka auttamistarkoituksessa käydyt keskustelut eivät aina lisänneet voimia. Nuori viittaa ”tommosilla paikoilla” sosiaalivirastoon.

N: [S]e on nii ikävää käydä tommosis paikois juttelemassa, huonoist asioist.

O: Mikä siinon ikävää?

N: Se on, kun joku tommonen asia mist haluais päästä yli. Et ei haluis enää miettii. Mut se tulee aina uudestaan esiin nois paikois.

...

O: [O]nks sul semmonen olo, et se asia ei muutu mikskään, vaikka siitä puhuttais?

N: Joo

(M1c)

Mikko tuntui kokeneen puhumisen ainakin ajoittain rangaistuksena tai läksytyksenä eikä kommunikatiivisena tai terapeuttisena tukena. Hän halusi päästä ikävistä kokemuksistaan irti ja lastensuojelussa taas haluttiin keskustella juuri niistä. Mieleen tulee ajatus ongelmakeskeisen ja ratkaisukeskeisen työskentelytavan erosta. Auttajan mielessä oli voinut olla tarve keskustella Mikon ”sähläämisistä”, jotta Mikko oppisi niistä. Nuori itse taas halusi rakentaa itselleen uutta identiteettiä ”ei-sählääjänä” ja tästä syntyi tarve tehdä eroa lastensuojeluun. Nuoren kannalta lastensuojelun palavereissa seurattiin asioita ongelmakeskeisesti, eikä keskitytty riittävästi huomioimaan nuoren vahvuuksia ja kuulemaan nuoren toiveita keskustelunaiheista (vrt. Heikkinen 2002b, 44).

Yhdentekevä kontrolli

Yhdentekeviksi tulkittavia kokemuksia oli aineistossa vähän. Ne ovat kuitenkin sikäli tärkeitä ja huomionarvoisia, että niiden taustalla saattavat olla ajallisesti tai rahallisesti mittavat panostukset palvelujärjestelmän puolelta. Tässä aineistossa yhdentekevät kokemukset yhdistyvät lähinnä kontrolliksi tulkitsemiini lastensuojelun menetelmiin, mutta yhdentekeviä kokemuksia voi syntyä myös muunlaisen tuen piirissä. Se, onko tässä kyse ensisijaisesti kontrollista vai muusta tuesta, ei ole merkityksellisintä, vaan kokemuksen yhdentekevyys. Omassa asiakastyössäni olen kohdannut aineistoa enemmän tilanteita, joista minulla oli tunne, että nuorelle oli ”ihan sama” mitä tapahtuu (vrt. Pekkarinen 2004, 55–57). Ehkä syy näiden yhdentekevien kokemusten vähyyteen aineistossa on se, että ne eivät ole jättäneet nuoreen tunnejälkiä tai tiedon jälkiä (vrt. Laakkonen 2007) ja ne ovat siitä syystä yksinkertaisesti unohtuneet. En osannut haastattelutilanteessa myöskään kysyä niistä erikseen.

Roni otettiin noin kuusivuotiaana huostaan vanhempien liiallisen päihteidenkäytön seurauksena. Huostaanotto jatkui suurin piirtein kaksi vuotta, jonka jälkeen Roni kotiutettiin. Roni kuvailee seuraavassa huostaanoton purkua.

N: [S]it parin vuoden pääst äiti haasto sen paikan oikeutee ja sit se jotenki voitti sen ja sit mä pääsin kottiin.

O: [M]uistaksä ite siitä, mitä sä muistat?

N: No en mää oikeen sit mittään enää muista.

O: Joo. Muistaksä olik sulla itellä joku mielipide haluuskä olla siellä (lastenkodeissa X) vai haluuskä kotiin?

N: No siel oli kaverei jo tullu. Mut kyl koti on ain kotti, nii kyl mä kottiin mieluummin halusin.

O: Joo, joo, okei. Olik äidin ja isän elämä muuttunu?

N: No en mä nyt tiedä. Ne edelleen asuu niinku erikseen ja ihan samanlaista se tais olla ku ennen, emmää muista.

(M2a)

Ronin kuvaus huostaanoton purkuun johtaneista toimista kertoo hänen kokemuksestaan perheensä edun ja lastensuojelun tavoitteiden vastakkain asettelusta. Nuoren käsitys huostaanoton purkamisen syistä oli äidin vahva vaatimus, ei sijaishuollon tarpeen päättyminen²⁷. Hän ei kertonut oman hyvinvointinsa olleen arvioitavana, vaan äiti

²⁷ Huostassapidon kestosta ja sen lakkaamisesta säädetään Lastensuojelulain (Lsl 417/2007) 47§:ssä.

yksinkertaisesti voitti lastenkodin oikeusprosessissa. Tämä oli varmasti nuorelle tärkeä osa omaa lastensuojelutarinaansa, äiti oli vaatinut hänet takaisin kotiin. Hän sanoi ”päässeensä kotiin” ja totesi, että ”kyllä koti on aina koti”. Tämä viittaa kodin kyseenalaistamattomaan asemaan parhaana asuinpaikkana, kodin arvoon sinänsä. Olisi ollut liian omituista olla haluamatta asua kotona, vaikka kotiutuminen lastenkotiin oli onnistunut. Se ei olisi ollut myöskään lojaalia äitiä kohtaan. Roni kertoi toisaalla haastatteluissaan käyvänsä säännöllisesti edelleen vierailuilla siinä lastenkodissa, jossa hän oli ollut sijoitettuna. Hän kertoi käyvänsä katsomassa sekä kavereitaan, että henkilökuntaa. Lastenkodista ehti muodostua nuorelle tärkeä paikka, jonne hän oli tervetullut vieras.

Roni kertoi kotitilanteensa säilyneen huostaanoton ajan ennallaan, jolloin lastensuojelun merkitys hänen elämänsä kannalta oli voinut tämän takia jäädä vieraaksi. Kokemusten yhdentekevyys voisi saada selityksensä tästä. Ronia ja hänen perhettään tuettiin voimakkaasti huostaanoton purkamisen jälkeen. Sekä kunnan sosiaalityöntekijät että järjestön perhetyöntekijät kävivät Ronin kotona säännöllisesti monen vuoden ajan. Äiti oli selvillä milloin sosiaalityöntekijät olivat tulossa ja muistutteli Ronia olemaan kotona. Poika saattoi sanoa äidille lähtevänsä kaverin luokse, jolloin äiti siirsi työntekijöiden tuloa. Roni kuvaili sosiaalityöntekijöiden kotikäyntejä seuraavasti.

O: [P]uhuks sää niitten (sosiaalityöntekijöiden) kans?

N: No jos ne kyssyy jottaan, niin mä vastaan.

O: [M]iks ne käy?

N: No ne käy varmaan tarkistamassa just tätä sosiaalist tilaa ja niinku hyvinvointii ynnä muuta.

O: Joo, sun hyvinvointii?

N: Mm.

O: Mistäs ne sen näkee, että voiks sä hyvin vai et?

N: No ne varmaan kysyy ensin, et tupakoiks ja juoks äiti ja sit ne varmaan kattoo mun huoneen sillattiin läpi.

...

O: Onks ne sun mielestä onks ne tärkeitä ihmisiä sun elämän kannalta?

N: No emmä nyt tiedä.

O: Onks se ihan sama et käyks ne vai eiks ne käy?

N: No mul se itse asiassa on ihan sama.

(M2a)

Ronin puheesta välittyi kokemus kontrollista ensisijaisena lastensuojelun menetelmänä hänen kohdallaan. Sosiaalityöntekijät kävivät tarkistamassa ”sosiaalista tilaa ja

hyvinvointia”. Nuori kuvasi käyntien syitä muusta puheestaan poikkeavasti aikuisyhteiskunnan termein. Se tuntui alleviivaavan kotikäyntien merkityksettömyyttä Ronin kohdalla, sillä hänellä ei ollut edes niitä kuvaavia omia sanoja. Kontrollin kokemukset jäivät pojalle yhdentekeviksi, vaikka hänen käsityksensä mukaan sosiaalityöntekijät olivat kiinnostuneet ensisijaisesti juuri hänen hyvinvoinnistaan. Roni olisi voinut hyötyä siitä, että hänen kanssaan olisi käyty lastensuojeluun liittyvät tapahtumat ja niihin liittyvät asiakirjat tarkkaan läpi. Jos huostaanotto tai toisaalta sen purku oli tehty löyhin perustein, niin asian selvittäminen olisi voinut antaa nuorelle eväitä odottaa apua lastensuojelusta tai tarvittaessa myöhemmin aikuisten palveluista. Nyt ammattiauttamisen paikka oli epäselvä ja se ei ollut toiminut nuoren näkökulmasta hänen tarpeidensa mukaisesti.

Tilallinen etäisyys

Auttamiseen liittyvä kanssakäyminen on haluttu ammatillisessa työssä erottaa muista ihmissuhteista ja asiakkaita pidetään etäämpänä. Etäisyyttä säädellään symbolisesti, tilallisesti, sosiaalisesti, psyykkisesti ja toiminnallisesti (Pohjola 2006, 53; ks. myös Eräsaari 1995). Nuoret toivat haastatteluissaan esiin näitä etäisyyttä sääteleviä elementtejä. Käsittelen tässä työskentelyn tilaa ja kappaleessa 6.3 lähinnä psyykkistä etäisyyttä. Tilaratkaisuihin liittyy myös symbolisia etäisyyden ottoja, joita kaupungin virastotalo-olosuhteet tuntuivat nuorten kokemusten mukaan alleviivaavan.

Työn tekemisen fyysiset puitteet liittyvät ”lastensuojelun menetelmät” -kategoriaan siten, että lastensuojelun tapaamisia järjestetään nuorten kotien lisäksi usein työntekijöiden työtiloissa. Keinona auttaa on siis asiakkaan tapaaminen virastossa työntekijän työhuoneessa tai muussa työntekijän työtilassa, kuten nuorten turvatalolla. Toisin sanoen autamme pääsääntöisesti istumalla ja puhumalla (vrt. Hurtig 2003, 133). Nuorten turvataloissa on työntekijöiden toimistotilan lisäksi nuorten yöpymiseen tarkoitettuja huoneita sekä keittiö, jotka tekevät myös toimistotilasta viihtyisämmän. Monika Riihelä (1996) on tutkinut ”lapsi-instituutioiden”, neuvolan, päiväkodin, koulun ja kirjaston ammatilasten työskentelyä lasten kanssa. Hän kiinnitti osaksi huomiota myös näiden työskentelypaikkojen ulkoisiin puitteisiin ja huomasi niiden luovan lapsimyönteisestä ilmapiiriä leluineen ja sopivan kokoisine huonekaluineen. Tutkija kuitenkin kritisoi sitä, että tilojen suunnittelusta vuorovaikutuksen sääntöihin

työskentely lasten kanssa oli aikuisten etukäteen tarkkaankin ”käsikirjoittamaa” ja näin lapsen toiminnalle jäi hyvin vähän tilaa.

Erityisesti kaksi nuorista puhui lastensuojelutyön fyysisten puitteiden tärkeydestä auttamisen onnistumisessa. Nuoret kertoivat kokemuksistaan sekä kaupungin virastotaloista että eri järjestöjen tiloista. Tämä mahdollistui, koska edellytin kaikilla haastateltavilla olevan kokemuksia molempien sektoreiden palveluista. Olivia oli haastatteluhetkellä asiakkaana sekä kunnallisessa lastensuojelussa että järjestön ylläpitämässä nuorten turvatalossa. Hän asioi molemmissa alusta asti itsenäisesti ilman vanhempiaan. Kunnalliseen lastensuojeluun hän hakeutui itse ja sieltä hänet ohjattiin asiakkaaksi myös järjestöön. Nuori kertoi tutun nuorisotyöntekijän tulleen ainakin välillä kanssaan tapaamaan kunnallisen lastensuojelun sosiaalityöntekijää. Silti Oliviasta toimistotilat tuntuivat pelottavilta.

N: Jos sä oot jossain konttorissa ja sitte joku tulee vaan puhuun sun kaa sinne, ni emmä usko, että se joka sinne tulee puhuun, ni ees pystyy puhuun. Mulle tulee ainakin konttoreista tai semmosista työhuoneista semmonen, että apua mitä mää sanon tolle.

(N4b)

Olivia kuvasi konttorin tai viraston suorastaan estävän nuoren puhetta. Ne saavat aikaan jännitystä ja uusintavat valta-asetelmaa nuoren asiakkaan ja hänen sosiaalityöntekijänsä välillä. Tila pitää asiakkaan etäällä työntekijöistä. Olivia kuvasi tilannetta ulkokohtaisesti käyttämällä persoonapronominia ”sä”. Hän ei kertonut nuoren menevän tapaamaan työntekijäänsä, vaan ”joku tulee puhuun sun kaa”. Ja kun se joku tulee, niin Olivia ei uskonut nuoren edes pystyvän puhumaan. Olivian kommentti ”apua mitä mää sanon tolle” voi viitata nuoren kokemukseen siitä, että asian pitää olla erityisen tärkeä tai hyvin muotoiltu, jotta se on sanomisen arvoinen. Olivia vältteli omassa elämässään kunnallista lastensuojelua niin pitkään kuin se suinkin oli mahdollista. Hän turvautui siihen viimeisessä hädässä ja kuvauksesta päätellen kynnyksellä hakea apua ns. ”virallisesta” lastensuojelusta oli edelleen kovin korkea.

Myös Mikko oli asiakkaana sekä kunnallisessa lastensuojelussa että nuorten turvatalolla. Hänen oli helpompi mennä turvatalolle kuin kaupungin virastotaloon, vaikka molemmissa paikoissa käsiteltävät asiasisällöt ovat samoja. Haastattelin Mikkoa

nuorten turvatalolla hänen toiveensa mukaisesti²⁸. Kysyin Mikolta syytä käydä mielummin siellä.

O: Miks sä tuut mielummin tänne?

N: [N]o jotenki täällä vaan tuntuu kotosalta.

O: Joo, no jos sun pitäis kuvailla sitä, missä se (kunnallisen lastensuojelun sosiaalityöntekijä X) on töissä. Et jos sä kuvaat tätä, et tää on kotonen paikka, ni.

N: No se on vaan, se on sosiaalivirastossa tual. Semmonen koppi.

(M1c)

Mikko kertoi nuorten turvatalon olevan kodinomainen. Tila oli nuorelle helpommin lähestyttävä sen vuoksi, että se muistutti enemmän nuorelle tuttua tilaa, kotia. Moni nuoruusikäinen ei ole tottunut asioimaan virastoissa, vaan ne ovat tiloina vieraita. Vertailusta syntynyt kontrasti korosti kaupungin virastotalojen työhuoneiden ”koppimaisuutta”. Nuorella oli hyvä suhde kaupungin työntekijän kanssa, jota hän edellisessä otteessakin kutsui etunimeltä. Vieraudentunne ei siten liittynyt työntekijään, vaan nimenomaan työskentelytilaan. Nuori ilmaisi kokemuksensa ääneen ja pyysi saada tavata myös kaupungin sosiaalityöntekijää turvatalon tiloissa. Se onnistui ja teki nuoren asioimisesta helpompaa. Johanna Hurtig (2003) on tuonut esiin virallisen ympäristön merkitystä työntekijöiden kannalta tutkiessaan perhetyön käytäntöjä. Hän toteaa virastokontekstin mahdollisesti tukevan lastensuojelun työntekijöiden ammatillisuutta ja tekevän puuttumisen helpommaksi. (Mt., 127–129). Jos näin on, niin tämä saattaa osittain selittää nuorten toivetta tavata muualla kuin virasto-olosuhteissa.

Kodinomaisuuden ja ei-virastomaisuuden lisäksi nuoret toivat esiin asioimista helpottavana asiana odotustilojen järjestämisen mukavalla tavalla. Nuoria olivat ilahduttaneet odotustilan Aku Ankat sekä siellä soiva musiikki. Tiettyyn tilaan ankkuroitunut hyvä olo saattoi nuoren arvion mukaan liittyä myös hyvään suhteeseen työntekijän kanssa, mutta asioimisen ulkoisiin elementteihin kiinnitettiin myös huomiota. Nuoret huomaavat ja arvostavat, jos heidät on työskentelytiloissa pyritty huomioimaan omana asiakasryhmänään. Työntekijät saattavat tuoda huoneisiinsa esimerkiksi maton tai taulun asioinnin mukavuuden lisäämiseksi. Usein työhuoneista

²⁸ Toinen nuorelle esittämäni vaihtoehto haastattelupaikaksi oli hänen kotinsa.

löytyy muutama lelu ja värikyniä pienille lapsille. En muista kuitenkaan nähneeni erityisesti nuoria huomioivia esineitä sosiaalityöntekijöiden työhuoneissa²⁹.

Muu perhe ei saa apua

Lastensuojelun työntekijät tasapainoilevat usein nuorten asiakkaiden kohdalla sen kanssa, kuinka erillään perheestä nuorta on järkevää tukea. Nuoren iän lisäksi arvioidaan nuoren perhetilannetta ja kehitystasoa kun pohditaan tuetaanko nuorta tiiviimmin osaksi kotiyhteisöä vai itsenäiseksi ja kotoa pois (vrt. Nyqvist 1995, 137). Tärkeintä on olla yksilöllistämättä liikaa nuoren pahoinvoinnin syitä ja huomioida tuen muotoja suunniteltaessa nuoren lähipiiri eli lähinnä koti, koulu ja kaverit. Nuoren muuttuminen ei takaa tilanteen paranemista, jos kasvuympäristö pysyy muuttumattomana (Heikkinen 2002b; 2007; Nyqvist 1995, 147). Nuoren voi olla myös vaikeaa ottaa apua vastaan, jos tietää muun perheen jäävän sitä vaille (ks. esim. Laakso & Saikku 1998, 94).

Aika itsenäisenkin nuoren auttaminen ilman siihen sidottua perheen tukemista voi olla nuorelle ahdistava kokemus. Olivia kertoi haastatteluissa odottavansa täysi-ikäisyyttä ainoastaan sen takia, että silloin häntä ei enää kohdella auttamisjärjestelmässä lapsena eikä hänelle tarjota nuorten palveluja. Hän koki eläneensä jo pitkään aikuisen elämää äidin alkoholiongelman takia. Olivia kertoi nuorisotyöntekijöiden tarjonnan hänelle mahdollisuuden osallistua nuorten leirille. Nuori ei kuitenkaan sopeutunut sinne, vaan lähti kesken pois.

N: [N]e yritti saada mut pois kotoa, rentoutuun vähäsen, mut en mä pystyny.

O: Joo, mikset pystynyt?

N: No ei, kun mä tiesin mitä kotona tapahtuu ja en mä pystyny vaan oleen.

(N4b)

²⁹ Tavatessani järjestötaustaisen työparini kanssa nuoruusikäisiä tyttöjä ryhmänä sosiaalitoimiston kokoushuoneessa ryhmänä, nuoret toivoivat saavansa kuunnella musiikkia tehdessään toiminnallisia harjoituksia. Musiikki auttoi nuoria keskittymään. Se oli myös mieluinen puheenaihe, jonka kautta pääsimme keskustelemaan monista tärkeistä asioista, kuten kielten opiskelun tärkeydestä tai joidenkin artistien sanoitusten naisia alistavasta sävystä. Sen lisäksi musiikin soiminen varmasti osaltaan muutti tapaamisten luonnetta yksilökohtaiseen sosiaalityöhön verrattuna ja teki tilanteesta vähemmän virallisen.

Olivialle perusteltiin leirille osallistumista hänen rentoutumisen tarpeellaan. Nuori katsoi itsekin olevansa sen tarpeessa. Hänellä oli kaikissa haastatteluissa mukana kalenteri, jossa oli paljon merkintöjä. Hän kertoi myös haastatteluiden välissä sopimistaan uusista sitoumuksistaan erilaisten auttajien tapaamisten lisäksi. Hän harrasti paljon ja oli mukana erilaisissa projekteissa. Nuori hallitsi kaoottista elämäntilannettaan täyttämällä päivänsä erilaisella tekemisellä. Hän ei pystynyt rentoutumaan leiriolosuhteissakaan, koska kotona asiat olivat sekaisin ja ennallaan. Hänestä useat kohtaamiset ammattiauttajien kanssa olivat loukkaavia siten, että häntä kohdeltiin omasta mielestään kehitystasoaan lapsellisempänä.

Toiminnallinen tuki irrallaan lastensuojeluprosessista

On mahdollista, että edellisessä haastatteluotteessa kuvatussa nuorisotyön leiritilanteessa muut leirille osallistuneet nuoret eivät jakaneet Olivian vaikeaa elämäntilannetta. Akuutissa kriisissä elävän nuoren mielen täyttävät suru, huoli ja ehkä vihakin. Nuori ei pysty ”vaan olemaan”. Samanikäisyys ei tällöin mahdollista vertaisuuden kokemusta, sillä kriisissä elävä nuori ei tule riittävästi nähdyksi ja kuulluksi omassa tilanteessaan peruspalvelujen piirissä, vaan tarvitsee erityistä, räätälöityä tukea (vrt. Heikkinen 2002b, 43). Onnistuessaan vertaisuudesta saatu tuki tuo auttamistyöhön kokonaan yksilö- tai lapsikohtaisesta työstä puuttuvan elementin, joka voi olla nuorille merkittävä osa avun saamista. Elina Pekkarinen (2004) tutki lastensuojelun asiakkaista kootun tyttöryhmän dialogista prosessia. Ryhmän tytöille yhdeksi merkitykselliseksi asiaksi muodostui juuri kokemus vertaisuudesta. Sen lisäksi merkittäviä kokemuksia tuottivat luottamuksellisen ilmapiirin muodostuminen sekä mahdollisuus turvallisiin tunnekokemuksiin erityisesti aikuisten kanssa. Tytöt kokivat pääsääntöisesti tullessa kohdatuksi ryhmässä, jota edesauttoi tyttöjen samantyyppinen elämänhistoria lastensuojelutarpeineen (vrt. Nyqvist 1995, 140).

Ryhmätoiminta ei voi korvata yksilökohtaista sosiaalityötä eikä yksilökohtainen sosiaalityö voi korvata ryhmämuotoista sosiaalityötä, vaan molempia tarvitaan (ks. Levamo 2007). Lastensuojelun ryhmätoiminnan on kuitenkin ankkuroiduttava tiiviisti muuhun prosessiin (Heikkinen 2002b, 44) saavuttaakseen lastensuojelulle yleisesti asetettuja tavoitteita. Sillä tulee olla suunnitelmallinen tarkoitus ja pitkäjänteinen tavoite. Toimiessaan hyvin se tukee monipuolisesti nuorten sisäistä elämönhallintaa ja

tuottaa vertaistukea. Ulkoisen elämänhallinnan osalta nuoret saattavat myös ryhmäkontekstissa tarvita osittain perinteisempää neuvontaa ja ohjausta. Onnistuessaan vertaisryhmä tarjoaa nuorelle mahdollisuudet liittymiseen, johonkin kuulumiseen sekä osallistumiseen ja vaikuttamiseen. (Levamo 2007, 81–83)³⁰. Saattaa käydä myös niin, että nuori ei kiinnity ryhmään. Lokki-projektissa pohdittiin ryhmään ”sopeutumattoman” nuoren kohdalla sitä mahdollisuutta, että hänen irrallisuutensa omassa perheessään toistuisi myös ryhmätilanteissa. Työntekijät eivät pysähtyneet arvioimaan omia toimintatapojaan, vaan selitys löytyi nuoren henkilökohtaisista ominaisuuksista (Nyqvist 1995, 132–135, 141; vrt. Raitakari 2004a).

Aineistossa kahdella nuorella oli ryhmiin liittyviä kokemuksia ja leirikokemuksia samoin kahdella nuorista. Tarja Tolonen (2004) on tutkinut puutteellista vanhemmuutta saaneiden nuorten sosiaalisen pääoman lähteitä ja todennut erityisesti vanhimpien tyttöjen kantavan suurtakin vastuuta sisaruksistaan. Tolosen tulkinnan mukaan sisarukset ovat erityisen tärkeitä nuorille, joiden perheet ovat erilaisten kriisien vuoksi tekemisissä eri viranomaisten, kuten lastensuojelun kanssa. (Mt., 31). Sisaruussuhteista voi olla myös toisenlaisia kokemuksia. Haastattelemini nuorten ryhmäkokemuksia leimasi negatiivisella tavalla molempien nuorten kohdalla heidän nuorempien sisarustensa mukana olo samassa ryhmässä. Tämä ei luonnollisestikaan tarkoita sisaruussuhteiden olleen merkityksettömiä näille nuorille. Molemmat nuoret toivat kuitenkin myös esiin väsymyksensä nuorempiin sisaruksiinsa.

Lauralla oli neljä nuorempaa sisarusta. Perheeseen kuului lisäksi yksinhuoltajaäiti. Lasten isä asui lähellä lapsia, mutta lapset saivat tavata isäänsä tämän väkivaltaisen käytöksen vuoksi vain valvotusti. Laura oli haastattelutilanteissa hyvin hiljainen ja tuntui ainoana mukaan tulleista nuorista tuntevan olonsa aika epämukavaksi. Haastattelin Lauraa vain kahdesti, vaikka hän ei itse kieltäytynyt kolmannestakaan haastattelusta. Laura oli hyvin niukkasanainen, hän ei ottanut takkia päältään, eikä hymyillyt kertaakaan. Hänen työntekijänsä saattoi tytön nuorelle tutun turvakodin tiloissa pidettyihin haastatteluihin ja oli häntä vastassa niiden jälkeen. Työntekijän mukaan tyttö halusi kovasti osallistua tutkimukseen. Laura kertoi osallistuneensa turvakodin asiakaslapsille suunnattuun ryhmään pikkusisarensa kanssa.

³⁰ Levamo kirjoittaa erityisesti jälkihuollon piirissä olevien nuorten ryhmistä, mutta ajatuksia voi mielestäni soveltaa myös alaikäisten, avohuollon piirissä olevien nuorten kanssa työskentelyyn.

O: [O]liks se tärkeetä et (sisar X) lähti kanssa vai olisiks sä lähteny yksinki siihen ryhmään?

N: Mieluummin.

O: Olisit mieluummin menny yksin?

N: Joo.

O: Okei. Minkä takia?

N: Emmä tiä, se (sisar) vaan pelleillee niin paljon.

O: Joo, sua harmitti sen käyttäytyminen?

N: No ei, mut emmä tiä. Siel olis vaan ollu rauhallisempaa ilman sitä.

(N3b)

Oma etukäteisoletukseni oli, että ujonoloisen nuoren olisi ollut helpompi mennä ryhmään tutun ihmisen kanssa yhdessä. Laura kuitenkin kumosi oletukseni sanomalla että olisi mennyt siihen mieluummin yksin. Hän kärsi sisron pelleilystä ja rauhattomuudesta. Myös Niklaksella oli samantyyppisiä kokemuksia ryhmätilanteista. Hänellä oli Lauran tavoin neljä nuorempaa sisarusta ja hänkin kertoi kärsineensä nuoremman veljen huonosta käytöksestä ryhmässä. Niklas oli äitinsä ja sisarustensa kanssa lastensuojelun palveluiden piirissä isäpuolen väkivaltaisuuden vuoksi. Molempien nuorten kohdalla kävi ilmi heidän väsymisensä nuorempiin sisaruksiin. Niklas toisti useaan kertaan viettävänsä kaiken mahdollisen ajan pois perheen luota kavereiden kanssa, vaikka hänellä oli lämpimät välit äitiinsä³¹. Kun tässä elämäntilanteessa nuori laitetaan samaan ryhmään nuoremman sisaruksen kanssa, ryhmässä tapahtuu samoja nuorta uuvuttavia tilanteita kuin kotona. Nämä nuoret olisivat hyötäneet omista ryhmistään, jossa he olisivat saaneet hengähdystauon isomman sisaruksen roolistaan. Nuori voi joutua kantamaan vastuuta nuoremmista sisaruksistaan perheen arjessa ja saattaisi nauttia enemmän selkeämmästä irtiotosta arjen olosuhteista ja vastuun kantamisesta vain itsestään (vrt. Nyqvist 1995, 145). Tämä on luonnollisesti resurssikysymys. Voi hyvin olla, että edellä mainituissa tilanteissa palveluntarjoajilla ei ollut mahdollisuutta järjestää montaa ryhmää yhtä aikaa ja jonkinlaisen ryhmäkokemuksen arvioitiin olevan parempi kuin ei mitään.

Kahden nuoren leirikokemuksia leimasi niiden ulkopuolisuus lastensuojelusta. Heidän puheestaan ei voinut päätellä ryhmien tai leirien tavoitteita osana kunkin nuoren asiakkuusprosessia. Toiminnallisen tuen, kuten muidenkin tukimuotojen tavoitteet olisi

³¹ Syy viihtymiseen kavereiden kanssa saattoi olla myös perheen asumisessa turvakodissa haastatteluajankohtana. Sitä Niklas ei kuitenkaan itse sanonut syyksi, vaan kertoi väsyvänsä nuorempiin sisaruksiinsa.

määriteltävä yhdessä osallistuvien nuorten kanssa ja niiden toteutumista myös arvioitava yhdessä. (Vrt. Heikkinen 2002b, 45). Toiminnallisen tuen, kuten leirien tavoitteena voi olla lähinnä virkistäytyminen ja lomailu. Nämä ovat omana kohtanaan mainittu lastensuojelulaissa yhdeksi avohuollon tukitoimenpiteeksikin (Lsl 417/2007, 36§). Monen asiakasnuoren kohdalla lastensuojelun järjestämä leiri on ainoa loma-aktiiviteetti, johon nuorella on mahdollisuus osallistua. Voidaan siis pitää arvona, että nuorella on oikeus vastikkeettomaan virkistäytymiseen osana lastensuojeluasiakkuuttaan. Tämä on siten hyväksyttävä ja suunnitelmallinen tavoite, jos nuoren kanssa yhdessä siihen päädytään.

Noin kuusivuotiaasta lastensuojelupalvelujen asiakkaana ollut Roni ei hahmottanut leiritilannetta yhdeksi tavoitteelliseksi kohdaksi lastensuojeluasiakkuudessaan. Olen aikaisemmin kohdassa ”yhden tekevä kontrolli” kertonut lastensuojelun olleen osittain³² aika merkityksetöntä Ronin arjessa suurista panostuksista huolimatta. Leiritilanteista Roni kertoi nauttineensa.

O: [M]uistaksä onks joku sulle selittäny että miks (perhetyöntekijä X) on sua sit pyytäny semmoseen (leirille)?

N: Eh, mut ei mua kiinnosta

O: Että miksi?

N: Ei, mulloli hauskaa, nih se oli kaikist tärkeetä.

O: Se niinku riittää, eli sulloli hauskaa?

N: [E]mmä ees oikeen tiä mitä ne (perhetyöntekijät) tekee.

(M2a)

Nuori ei tiennyt tai häntä ei kiinnostanut miksi hänet on pyydetty mukaan leirille. Hän ei tuntunut hahmottavan sitä osaksi asiakkuuttaan lastensuojelussa. Voihan olla niinkin, että hauskan pitäminen mahdollistui juuri siksi. Jos nuorella on huonoja kokemuksia lastensuojelusta, niin kaikki siihen liittyvät asiat saattavat saada negatiivisen leiman. Ronilla ei ollut perheen niukan taloudellisen tilanteen vuoksi mahdollisuuksia päästä arkielämän ulkopuolella nauttimaan lomasta tukiperheessä vierailujen lisäksi. Leiritilannetta olisi voinut kuitenkin käyttää motivaationa muulle lastensuojelutoiminnalle hänen kohdallaan (vrt. Nyqvist 1995, 148) tai ainakin selvittää mukavissa olosuhteissa nuoren omia toiveita tulevalle työskentelylle. Toiminnalliset

³² Poikkeuksena voidaan pitää suhdetta lastenkotiin, jossa hän on ”epävirallisesti” käynyt monen vuoden ajan. Tämä lastenkodin panostus ei todennäköisesti tule kirjatuksi asiakirjoihin, koska poika ei asu siellä enää. Lisää epävirallisista käynneistä kohdassa ”Nuori määrittelee auttamistilannetta”.

menetelmät voivat olla motivaattoreina myös siinä mielessä, että nuori saattaa tarvita uskottavan syyn omissa ja kavereidensa silmissä osallistua lastensuojelun tukitoimiin. Niitä voidaan käyttää ”sosiaalisena imuna” monipuolisemman avun piiriin (ks. Heikkinen 2002a, 586; Pekkarinen 2004, 14).

6.2 Nuoren osallisuus

Elina Pekkarinen (2004) käyttää tutkimuksessaan käsitettä kohtaamattomuuden kokemus kuvatessaan nuorten tuntemuksia siitä, kuinka aikuiset ohittivat heidät niin koulussa, lastensuojelu- ja päihdelaitoksissa kuin erilaisissa neuvotteluissakin. Lastensuojelun tavoitteiden kannalta kokemus on vakava, vaikka nämä nuoret kertoivatkin olleensa tästä myös helpottuneita. (Mt., 53–55). Monika Riihelä (1996) käyttää käsiteparia objekti ja osallinen. Johanna Hurtig (2003) puhuu puolestaan lapsen sivullisuudesta ja lapsikeskeisyydestä. Käytän omassa tutkimuksessani käsiteparia osallisuus ja osattomuus kuvaamaan osittain samantyyppisiä kertomuksia kokemuksista, joita Pekkarisen tutkimuksen nuorilla oli. Aineistoni nuorten kokemukset osallisuuden puutteista eli osattomuudesta olivat vakavuusasteeltaan erilaisia. Nigel Thomasin (2002) ajatus osallisuuden eri osista tuo esiin sen, kuinka samassa tilanteessa joku osallisuuden osa voi toteutua hyvin ja joku toinen huonommin. Nämä kokemukset ovat kertomuksia puutteista nuorten osallisuudessa. Ne liittyvät kokemuksiin tiedon puutteesta ja nuoren emotionaaliseen ohittamisesta. Näiden lisäksi nuoret kuvasivat tilanteita, joissa asiakkuuden pääroolissa on ollut nuoren huoltaja tai joissa työntekijä on määritellyt avun tarpeen nuoren sijaan.

Lapsen ja nuoren osallisuuden vahvistaminen on ajankohtainen teema sosiaalityössä (Hurtig 2006) ja sen toteutuminen on Suomessa turvattu lainsäädännöllä³³. Lastensuojelulaki (Lsl 417/2007, 4 luku) määrittelee osallisuudeksi lapsen mielipiteen selvittämisen ja lapsen kuulemisen, lapsen puhevallan käytön sekä edunvalvonnan. Lapsen toivomukset ja mielipide on siten lain mukaan sekä selvitettävä että otettava

³³ Viranomaisten velvollisuus huolehtia lapsen ja nuoren osallisuuden toteutumisesta löytyy YK:n Lapsen oikeuksien sopimuksesta, Suomen perustuslaista, lastensuojelulaista sekä nuorisolaista. Yksi hyvä keino lisätä nuorten tietoisuutta omista oikeuksistaan on Mannerheimin Lastensuojeluliiton kehittämät pelikortit, joissa jokaisessa kortissa on YK:n Lapsen oikeuksien sopimuksesta artikla.

työskentelyssä huomioon. Lastensuojelun käsikirjan³⁴ mukaan osallisuuden onnistumisessa on ratkaisevaa lapsen kokemus osallisuudestaan eli se, että kokeeko lapsi olleensa mukana vaikuttamassa omien asioidensa käsittelyyn (Oranen 2008b). Asian ajankohtaisuudesta ja ohittamattomuudesta valistuneessa kehittämistyössä kertoo sekin, että Lastensuojelun kehittämisohjelman (2004–2007) yhdeksi keskeiseksi tavoitteeksi asetettiin lasten ja nuorten osallisuuden vahvistaminen. Yhdessä osahankkeessa kuultiin lastensuojelun asiakkaina olevien lasten ja nuorten ajatuksia lastensuojelun käytännöistä ja kehittämistarpeista. Tavoitteena oli myös kokeilla, miten lasten ja nuorten osallisuutta voitaisiin lastensuojelun kehittämistyössä vahvistaa. Hankkeen osaraportissa Mikko Oranen (2008a) pohtii osallisuuden olemusta tukeutumalla muun muassa Nigel Thomasin (2002) ajatuksiin.

Thomas (mt.) näkee osallisuuden moniulotteisena. Osallisuuden muodostavat elementit korostuvat eri tilanteissa, eri ihmisten kanssa. Tarvitaan toisin sanoen sekä tilannekohtaista että yksilökohtaista arviointia. Emme voi sanoa, että osallisuus sellaisenaan joko toteutuu tai ei toteudu, vaan sitä tulee tarkastella pienempinä asiakokonaisuuksina. Eri osallisuuden muodot voivat toimia ikään kuin väylinä tai siltoina osallisuuden kokonaisvaltaisempaan toteutumiseen. Thomasin mukaan osallisuus muodostuu siitä, onko lapsella tai nuorella esimerkiksi osana lastensuojeluasiakkuuttaan mahdollisuus: 1) *valita osallistumistaan* neuvotteluihin, 2) *saada riittävästi tietoa* tilanteesta ja omista oikeuksistaan, 3) *vaikuttaa* prosessiin, 4) *saada omat mielipiteensä ja ajatuksensa esiin* eri keskusteluissa, 5) *saada tukea omien ajatustensa esille tuomiseen* sekä 6) *tehdä itsenäisiä päätöksiä* osana prosessia. (Mt., 174–177). Nämä osa-alueet korostuvat samankin lapsen tai nuoren kohdalla eri tilanteissa eri tavoin. Kiinnittämällä huomionsa näihin osallisuuden eri ulottuvuuksiin nuoren kanssa työskentelevä aikuinen saa tietoa osallisuuden toteutumisesta ja voi tämän tiedon varassa tietoisesti lisätä sitä.

Nuoren osallisuuden toteutuminen edellyttää lastensuojelun työntekijältä asiantuntijaroolin jakamista nuoren kanssa. Kirsi Juhila (2006) puhuu horisontaalisesta asiantuntijuudesta vertikaalisen asiantuntijuuden vastakohtana, jossa tieto ja osaaminen ovat ammattilaisen ominaisuuksia. Myös Juhila pohtii osallisuuden elementtejä ja

³⁴ Sähköinen lastensuojelun käsikirja on yksi Lastensuojelun kehittämisohjelman (2004–2007) tuotoksista ja se löytyy osoitteella <http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/lastensuojelunkasikirja>.

toteaa, että kuunteleminen harvoin riittää, ”vaikka myös kuulluksi tuleminen, se että tulee otetuksi vakavasti, voi olla merkittävä osallisuuden kokemus” (mt., 119). Horisontaalinen asiantuntijuus käsittää ymmärryksen monenlaisen, mutta keskenään samanarvoisen tiedon olemassaolosta. Tällöin asiakas ymmärretään osallisena ja kumppanina eikä työskentelyn kohteena. (Mt., 137–149; Hurtig 2006, 191–193). Onnistuessaan lapsen ja nuoren osallisuus parantaa lastensuojeluprosessin ja päätöksenteon laatua, vahvistaa lasten ja nuorten omanarvontunnetta sekä antaa aikuisille mahdollisuuden arvostaa lasten ajatuksia. Lisäksi se tekee lasten ja nuorten tilanteet paremmin aikuisille näkyviksi. (Oranen 2008b). Myös nuorten lastensuojelupalveluiden kartoituksen laatinut Heikkinen (2007, 52) peräänkuuluttaa selvityksessään avohuollon työmenetelmien täydentämistä nuoria osallistavilla keinoilla. Toisaalta nuoret saattavat kokea, että heitä voidaan kuulla myös liikaa. Tällöin nuori voi kokea jäävänsä päävastuulliseksi toimenpiteistä päätettäessä. (Laakso & Saikku 1998, 86).

Ei riitä, että nuorta halutaan lastensuojelun auttamistilanteissa kuulla. Nuoren on saatava asiakkuudessaan olla tavoitteellinen toimija ja aikuisten kanssa tasa-arvoinen vuorovaikutukseen osallistuja. (Raitakari 2004a, 46). Monika Riihelä (1996) huomasi lasten ja lasten kanssa toimivien ammattilaisten välisessä vuorovaikutuksessa kolmenlaisia käsikirjoituksia. Aikuisen määrittelemän käsikirjoituksen mukaisia tilanteita oli eniten ja niissä lapsi jäi hyvin passiiviseksi vastaanottajaksi. Sellaisia käsikirjoituksia, joissa aikuinen jo etukäteen varasi tilaa myös lasten ehdotuksille, oli puolestaan kaikkein vähiten. Kolmannessa käsikirjoitusmallissa aikuinen oli etukäteen suunnitellut lapsen kohtaamisen oman käsikirjoituksensa mukaan. Tästä huolimatta tavatessaan lapsen aikuinen kohteli tätä aktiivisena keskusteluun osallistujana, joka pääsi vaikuttamaan keskustelun etenemiseen (Mt., 129–131).³⁵

Riihelä (mt.) on huomannut lapsen arvioimisen, torumisen ja keskeyttämisen vähentävän lapsen puhetta kohtaamisissaan ammattilaisten kanssa. Osallistuminen puolestaan lisääntyi, jos lapsi kohdattiin aktiivisena ja omaa oppimistaan ohjaavana ihmisenä. (Mt., 130, 175). Huumeiden käytön vuoksi hoidossa olevien nuorten

³⁵ Riihelän (1996) tutkimuksen lapset olivat iältään 3-12-vuotiaita ja tutkimuksen kohteena ollut vuorovaikutus ei tapahtunut lastensuojelun instituutioissa. Samantyyppisten käsikirjoitusmallien eläminen myös nuorten ja heidän kanssaan toimivien lastensuojelun ammattilaisten vuorovaikutuksessa saattaa kokemukseni mukaan kuitenkin olla todellisuutta.

toimijuuden on todettu vaihtelevan eri tilanteissa heidän asiakasurallaan (Virokannas 2004). Oman toimijuuden toteuttamisen mahdollisuudet kapenivat huomattavasti kertomusten niissä kohdissa, joissa kuvattiin huumeiden käytöstä kiinni jäämistä, hoitotoimenpiteiden kohteeksi joutumista tai ylipäätään viitattaessa viranomaisten kanssa toimimiseen. Erityisesti näissä tilanteissa asiat tuntuivat tapahtuvan ilman nuoren omaa vaikutusvaltaa erinäisten ”pakkojen” ohjaamina. (Mt., 27–28). Näkökulma auttamisjärjestelmän puolelta asetettuun pakkoon voi olla myös toisenlainen. Nuori voi joutua viranomaisten määrittelemänä päihdeongelmansa vuoksi hoidettavaksi vastoin omaa tahtoaan. Aikuisen on puolestaan saadaksean hoitoa vakuutettava auttajat halustaan raitistua. (Mt., 34).

6.2.1 Kokemukset osallisuuden toteutumisesta

Otsikon mukaiset kokemukset liittyivät tilanteisiin, joissa nuoret olivat itse saaneet olla eri tavoin vaikuttamassa niihin. Tällaisia olivat esimerkiksi tilanteet, joissa nuori oli päässyt määrittelemään auttamistilanteiden puitteita, kuten tapaamisiin osallistujia. Thomasin (2002) osallisuuden eri ulottuvuuksista tässä aineistossa ovat näkyvissä erityisesti nuoren mahdollisuus valita osallistuuko prosessiin, prosessiin vaikuttaminen sekä omien mielipiteiden esiin tuominen. Nuori oli näissä tilanteissa kohdattu aktiivisena, omaa käyttäytymistään säätelemään pystyvänä ja siihen oikeutettuna ihmisenä (vrt. Riihelä 1996, 175).

Nuoren jättäytyminen sivuun

Nuoren jättäminen ja toisaalta jättäytyminen sivuun on ollut vaikeaa erotella toisistaan (vrt. Raitakari 2004a, 40). Se on vaatinut tulkintaa, jonka voi myös kyseenalaistaa. On tärkeää huomata, että joskus nuori enemmän tai vähemmän aktiivisesti jättäytyy sivuun ja että hänellä on siihen oikeus. Voidaan ajatella, että jos nuori jättäytyessään sivuun tietää mistä hän jää pois ja hän saa siihen luvan, kyse on osallisuuden toteutumisesta. (Vrt. Oranen 2008b). Nuoren toimiessa näin tilanteet ovat työntekijöille haastavia. Tilanteessa voi olla kyse nuoren käyttämästä oikeudestaan olla osallistumatta, mutta kyse voi olla myös tilanteesta, jossa nuorella ei ole riittävästi mahdollisuuksia osallistua. Nuoren kanssa on myös hyvä pohtia, voiko ammatillisia työskentelytapoja muuttaa osallisuuden lisäämiseksi. Tämä vaatisi mahdollisuuksia pysähtymiseen aikana, jolloin

kaikkia lasten ja nuorten kanssa toimivia instituutioita tuntuu vaivaavan kiire (vrt. Riihelä 1996, 129).

Lapsena huostaanotettuna olleen Ronin suhtautuminen lastensuojeluun vaihteli. Olen aikaisemmin kuvannut sitä, kuinka hän toisaalta paheksui huostaanottoaan ja oli toisaalta vierailut lastenkodissa vuodesta toiseen. Suhteessa avohuoltoon ja erityisesti perhetyöhön nuori oli valinnut itse oman osallistumisensa rajat. Työntekijät kävivät nuoren kotona säännöllisesti, mutta tähän työskentelyyn Roni ei sitoutunut.

N: [M]ullon ny ihan sama et käyks ne (perhetyöntekijät) vai ei.

O: Niin, onks ne enemmän jutellut sit sun äidin kans kun sun kans, ku ne on tullu?

N: Joo, mä oon yleensä istunu omas huonees sillon.

O: Joo okei. Onks ne tullu ikinä kysyyn sulta mitään tai jututtaan sua tai?

N: On ne ny varmaan jotain kysyny, mut en mä muista mitään.

(M2a)

Nuoresta perhetyöntekijät eivät olleet hänen kannaltaan merkittävässä asemassa tai pystyneen vaikuttamaan elämään myönteisesti. Mahdollisesti käydyt keskustelut eivät olleet jääneet hänen muistiinsa. Perhetyöntekijöiden käynnit olivat Ronille yhden tekeviä tai jopa kiusallisia. Sama koski sosiaalityöntekijöiden käyntejä. Hän oli kuitenkin saanut itse määritellä osallistumisensa siinä mielessä, että sai istua omassa huoneessaan. Äidin suhtautumisesta Roni ei suoraan kertonut, mutta kävi kuitenkin ilmi, että äiti ei erityisesti houkutellut Ronia olemaan kotona perhetyöntekijöiden kanssa sovittuina aikoina, vaikka muistuttikin poikaa niistä.

Kotikäynneillä perhetyöntekijöiden pääasiallinen keskustelukumppani oli Ronin äiti. Voi olla, että äidin tarve saada apua sitoi työntekijät keskusteluun hänen kanssaan (vrt. Hurtig 2003). Voi myös olla, että äiti suhtautui perhetyöntekijöihin yhtä välttelevästi kuin poikakin. Lastensuojelun työntekijöiden kotikäynnit saatetaan kokea potentiaalisesti jopa loukkaavina, jos vanhempi kokee kotikäyntien tarkoituksena olevan vanhemmuuden testaamisen (vrt. Kulmala & Vanhala 2004, 106). Tällöin lastensuojelun tuki ei tunnu auttamiselta, vaan toimii uhkana perheelle. Vanhemmalla voi olla tarve ottaa kotikäynnin ajaksi hyvän vanhemman rooli ja nuori saattaa puolestaan haluta tällaisesta tilanteesta pois. Avun vastaanottaminen voisi myös uhata

hänen lojaalisuuttaan äitiään kohtaan. On tietenkin myös mahdollista, että Roni ei halunnut muistella perhetyöntekijöiden kanssa käymiään keskusteluja tutkijan kuullen.

Perhetyö oli käsittänyt Ronin kohdalla sekä kotikäynnit että kesäleirit. Jälkimmäiseen työmuotoon Roni oli osallistunut mielellään, vaikkei halunnutkaan keskustella syistä, miksi häntä oli pyydetty leireille osallistumaan. Ronin puheen voi tulkita siten, että perhetyöntekijät olivat tyytyneet pojan vetäytymiseen ja antaneet Ronille enemmän tai vähemmän aktiivisesti luvan olla omassa huoneessaan kotikäyntien ajan. Leireille pääsemiselle ei ilmeisesti asetettu ehtoja ja nuori pääsi niille osallistumatta itse aktiivisesti esimerkiksi kotikäynneillä käytäviin keskusteluihin. Roni ei tuonut esiin toiveitaan tai odotuksiaan suhteessa perhetyöhön, vaan koki pärjäävänsä ilman lastensuojelun tukea.

Laura kertoi olleensa kaksi kertaa turvakodissa äitinsä ja neljän nuoremman sisaruksensa kanssa ja lasten tapaavan isäänsä vain valvotusti. Tyttö oli hyvin hiljainen ja ilmeetön ja ilmeisesti jännitti haastattelutilanteita. Nuori oli vähäpuheinen, mikä on asetelmana hyvin tuttu asiakastyön vuorovaikutustilanteista. Ujoudestaan huolimatta hän rajasi napakasti ne keskustelunaiheet, joista halusi puhua. Kun lähestyin samaa aihetta eri puolilta, hän vastasi johdonmukaisesti, ettei tiedä asiasta. Laura oli nuorin tutkimukseen osallistujista ja haastatteluajankohtana 12-vuotias.

O: Sulle ei oo kukaan selittäny miks te tulitte tänne (turvakotiin)?

N: (pudistaa päätään)

O: Joo. Olisiks sä halunnu tietää?

N: No en mä tiää, ei mua kiinnosta.

(N3b)

Lauran haastatteluista ei selviä tarkalleen mistä oli kyse, kun hän sanoi olevansa tietämätön turvakodissa olemisen syistä. Tyttö kertoi kuitenkin toisaalla haastatteluissaan, että he olivat turvakodissa isän takia. Poikkeuksena muista nuorista Laura ei kertonut mitä isä oli tehnyt tai millä hän oli perhettä uhannut. Voi olla, että Laura ei halunnut tai pystynyt tapahtumien traumaattisuuden vuoksi kertomaan vieraalle haastattelijalle kurjia asioita isästään. Voi myös olla, että hän ei tarkalleen hahmottanut turvakodin merkitystä, jos vain perheen äiti oli ollut uhkatilanteista tietoinen. Joka tapauksessa hän kertoi haastatteluissaan, ettei ollut keskustellut vanhempiensa eikä

kenenkään työntekijän kanssa turvakotiin tulon syistä. Jos Lauran reaktio oli ollut auttamistilanteissa sama kuin haastattelutilanteessa, niin hänen toivettaan oli kunnioitettu (vrt. Granfelt 1998, 39). Hän ei halunnut keskustella. Tällöin hänen kokemuksensa väkivallasta tai sen uhasta jäivät piiloon. Käymämme keskustelun perusteella niiden merkityksistä Lauralle on vaikea tehdä päätelmiä.

Nuori auttamistilanteen määrittelijänä

Nuoret kertoivat sellaisista kokemuksistaan, joissa he olivat itse päässeet määrittelemään konkreettisen auttamistyön puitteita omassa lastensuojeluasiakkuudessaan. Määrittely liittyi esimerkiksi tapaamisissa mukana olevien henkilöiden rajaamiseen. Nuoret kertoivat tilanteista, joissa he olivat päässeet itse määrittelemään käsiteltävät asiat sekä ajankohdan, milloin tarvitsivat apua. (Vrt. Thomas 2002). Tuon aikaisempaa tarkemmin esiin myös nuorten epäviralliset käynnit eri lastensuojelupaikoissa. Kuvasin aikaisemmin jo Ronin käyntejä lastenkodissa huostaanoton päättymisen jälkeen.

Mikko oli ottanut isänsä kanssa useasti yhteen erilaisista sääntöjen rikkomisista. Nuori puhui perheestään arvostavasti ja vanhempien väsymystä ainakin osittain ymmärtäen. Olen kuvannut aikaisemmin pojan kokeneen lastensuojelutyöntekijöiden kanssa puhumisen pakkona, koska se palautti ikäviä asioita mieleen. Hän oli toisaalta kokenut saaneensa apua erityisesti konkreettisten neuvojen muodossa, eikä varsinaisesti vastustanut asiakkuuttaan esimerkiksi kunnallisessa lastensuojelussa, josta seuraava ote kertoo. Hän oli lastensuojelun asiakkaana vanhempiensa aloitteesta.

O: Osaaks sä tehdä sellasta eroo, et niillä kerroilla kun sä oot ollu täällä, isän tai molempien vanhempien kans ja sit tullu yksin, et onks ne ollu erilaisii tapaamisii?

N: O. et sillee kun on ollu yksin, ni mun mielest voi paljo vapaammin puhuu.

O: Joo. Se on erilaista. Kuka siin on erilainen?

N: Minä.

O: Sä oot itte erilainen?

N: Joo.

O: Kerro siitä vielä.

N: Jos vanhemmat on siin, niin en mä tykkää puhua kaikesta. Et jos siin on (työntekijä X) tai jonku kans kahestaan, nii sit pystyy (--)

O: Enemmän puhuun?

N: Joo.

O: Elikä onks se ollu susta ihan hyvä systeemi, et sä oot tavannu (työntekijä X:ää) kahdestaan?

N: No oli se niinko parempi ku se, et niinko, et ne vanhemmat oli siin. (M1b)

Mikko oli toivonut voivansa tavata sekä kunnallisen lastensuojelun sosiaalityöntekijää että turvatalon työntekijää ilman vanhempiaan ja hänen toiveensa oli otettu huomioon. Hän kertoi, että yksin voi ”paljon vapaammin puhua”. Hän jopa sanoi, että ollessaan kahdestaan työntekijän kanssa hän yleensä pystyy puhumaan. Mikon loppukommentti kuvastaa sitä, että hän ei nähnyt mahdolliseksi vaihtoehdoksi sitä, ettei tapaisi sosiaalityöntekijää ollenkaan. Sosiaalityöntekijän tapaamiset olivat vanhempien vaatimus ja siinä mielessä nuori ei yksin määritellyt tilanteita. Näiden reunaehto- jen vallitessa hän oli kuitenkin päässyt vaikuttamaan asioihin ja kertoi sosiaalityöntekijän todella yrittäneen auttaa häntä.

Kaksi nuorista kertoi, että heillä oli mahdollisuus soittaa työntekijälleen milloin vain. Toinen työntekijöistä oli lastenkodin johtaja, jolle Anna kertoi voivansa soittaa ”vaikka yöllä”. Hän kuvasi tilanteen arvoa kertomalla tarinan siitä, kuinka oli eräänä yönä, vielä asuessaan kotona, yrittänyt herättää isäänsä ja lopulta lyönyt kattilankannet yhteen. Isän naisystävä oli herännyt tähän ja sanonut, ettei isä koskaan herää kesken unien ”otettuaan pari kaljaa”. Nuori kertoi minulle isän tarvitsevan oluet raskaan työnsä takia. Anna oli jäänyt yksin asiansa kanssa, josta hän ei enää seuraavana päivänä halunnut tai osannut puhua isän kanssa. Lastenkodin työntekijälle hän koki voivansa soittaa milloin vain ja missä tahansa mieltään askarruttavassa asiassa, jos työntekijä ei ollut työpaikallaan. Myös Olivian kohdalla arvokkaaksi asiaksi nousi se, että nuorisotyöntekijälle saattoi soittaa silloin, kun nuori itse koki tarvitsevänsä apua.

O: Onks sulla semmonen olo, että sä saat apua tarvittaessa? Et sää osaat pyytää sitä ja sä saat sitä, jos sää tarviit?

N: Joo, on iha. Sille (nuorisotyöntekijä X:lle) mää sit yleensä ensimmäisenä soitan.

O: Mm.

N: Se on, ku se on vähän semmonen joustavampi. Siinä ei o vaan yks asia, mistä meidän pitää sitte puhua, vaan voi kaikkee.

(N4c)

Samoin kuin lastenkodin työntekijän kohdalla, nuorisotyöntekijänkään kohdalla avunpyynnön sisällön ei tarvinnut olla rajattu. Nuori sanoi työntekijän olevan joustavampi, jolla hän ilmeisesti vertasi nuorisotyöntekijää muihin työntekijöihin, jotka olivat hänen asiaansa hoitaneet. Joustavuus teki yhteydenoton kynnyksen matalammaksi. Asiakkaan ei tarvinnut miettiä, minkä asian hoitamiseksi mikäkin auttamisinstituutio on olemassa. Nuori oli kokenut saaneensa aina apua juuri tältä työntekijältä, vaikka monet asiat hoituivat lopulta muuta kautta. Hän ei ollut tullut torjutuksi, vaan asia oli aina ollut kysymisen tai keskustelemisen arvoinen ja joku ratkaisu oli voitu yhdessä miettiä. Olivia kertoi voivansa myös itse määritellä ajankohdan, milloin hän apua tarvitsi. Hän kertoi nuorisotyöntekijän vastaavan puhelimeensa joskus heti ja joskus hän jätti vastaajaan soittopyynnön, jolloin työntekijä soitti hänelle ollessaan takaisin töissä. Nuori ymmärsi hyvin, että puhelimeen ei aina voitu vastata. Tämän kaltainen työote vaatii melko pieniä asiakasmääriä. En tiedä oliko kyseinen nuori erityisen tuen kohteena vai oliko työntekijällä mahdollisuus kohdella kaikkia asiakkaitaan näin. Kaikki asiakkaat eivät tietenkään ole jatkuvasti tiiviin tuen tarpeessa, vaan yhteydenpidon intensiivisyys vaihtelee. Olivian kohdalla asiat olivat menneet parempaan suuntaan, jolloin tiivis työskentelyote oli tuottanut hyvän tuloksen. Nuori nimesi itse nuorisotyöntekijän olleen ratkaisevassa roolissa hänen asioidensa järjestymisessä.

Kolme nuorista kertoi käyneensä tapaamassa lastensuojelun työntekijöitä varsinaisen asiakkuuden päättymisen jälkeen³⁶. Käynnit jatkuivat mahdollisesti heidän kohdallaan tulevaisuudessakin. Roni kertoi käyneensä jo monen vuoden ajan silloin tällöin lastenkodissa, jossa hän asui noin kaksi vuotta. Hän oli joskus myös sovitusti yöpynyt siellä, kaverinsa vieraana. Hän halusi kavereidensa lisäksi tavata henkilökuntaa. Mikon ensimmäinen oma asiakkuustilanne nuorten turvatalolla liittyi hänen tekemäänsä näpistykseen. Nuori meni ensimmäiseen tapaamiseen vanhempiensa määräyksestä,

³⁶ Olen toiminut nuorten turvatalossa vapaaehtoisena parin vuoden ajan. Vapaaehtoinen viettää turvatalolla yhden illan, yön ja aamun kerran kuukaudessa. Olen kiinnittänyt huomiota nuorten epävirallisiin käynteihin turvatalolla. Kutsun niitä epävirallisiksi sen tähden, että ne eivät käsitykseni mukaan tavallisesti tule kirjatuksi asiakastietojärjestelmiin, koska usein nuoren asiakkuus on jo päättynyt turvatalossa. Nuori saattaa soittaa etukäteen, jos haluaa varmistaa jonkun tietyn työntekijän olevan vuorossa. Monet tulevat kuitenkin tuttuun paikkaan kertomaan kuulumisiaan jollekin aikuiselle. Monesti itselleni on tullut sellainen olo, että pelkkä kuunteleminen riittää. Kertomisen halu riittää myös nuorelle syyksi tulla käymään. Joskus nuoren tilanne on vaatinut virallisempaa lisäselvittelyä, mikä on ollut helppoa perustella vapaaehtoisesti juttelemaan tulleelle nuorelle. Turvatalon työntekijät tuntuvat aidosti ilahtuvan tuttujen nuorten tapaamisista, joka varmasti myös välittyy nuorille ja antaa mallia sen hetken kriisiyöpyjille.

mutta halusi lopulta itsekin jatkaa käyntejä siellä. Näpistyksestä seuranneen puhuttelun oli tehnyt työntekijä, jonka nuori halusi tavata uudelleen. Käyntejä jatkettiin sovitusti jonkun aikaa, jonka jälkeen nuoren asioiden hoito siirtyi kunnalliseen lastensuojeluun. Mikko kuitenkin jatkoi käymistään turvatalolla silloin tällöin, koska koki siellä käymisen miellyttävänä. Hän ei varmistellut etukäteen ”oman työntekijänsä” olevan paikalla, vaan oli valmis tapaamaan kenet tahansa turvatalon aikuisista. Hän kertoi myös tutustuneensa johonkin nuoreen turvatalolla ja tavanneensa siellä joskus vanhoja tuttujaankin. Siellä käyminen ei siis tuntunut negatiivisella tavalla leimaavan nuorta, koska tuttujen kohtaaminen oli miellyttävää.

Myös Marika oli käynyt epävirallisesti tapaamassa työntekijäänsä, joka työskenteli lasten ja nuorten kanssa turvakodissa. Tyttö joutui lähtemään turvakotiin äitinsä ja sisarustensa kanssa useamman kerran isäpuolen väkivaltaisuuden ja väkivallalla uhkaamisen vuoksi. Marika oli nähnyt äitinsä hyvin huonossa kunnossa ja kertoi miesystävän hakanneen tätä muun muassa pesäpallomailalla. Haastatteluhetkellä miesystävä oli vankilassa. Marika oli huumorintajuinen ja avoimen oloinen haastatteluissaan. Nauroimme yhdessä ja hän kertoi aikuisten hymyilemisen olevan hänelle hyvin tärkeää ja suorastaan sen ehto, että hän pystyy puhumaan. Kysyin Marikalta, että oliko hän tavannut työntekijäänsä edellisen turvakodissa asumisensa jälkeen.

O: [O]oks sä sen jälkeen nähny (lapsityöntekijää X)?

N: Eiku kävin mä kerran moikkaamassa sitä. Sillon kun mä tuln yläasteelle.

O: Just, kävit täällä (turvakodissa)?

N: Joo.

O: Kattomassa onks se paikalla?

N: Joo.

O: Juu juu, okei.

N: Sit se kysy mitä kuuluu ja tälleen.

O: Joo, mm, oliko sul sillon joku erityinen asia?

N: Ei.

(N5b)

Nuori kuvasi epävirallista käyntiään turvakodissa ”moikkaamassa” käymisellä. Nuoren kertomuksesta ei selvinnyt keskustelun sisältö tarkkaan. Hän kertoi kuitenkin työntekijän kysyneen mitä nuorelle kuuluu. Tämän voi tulkita mahdollisuuden antamiseksi nuorelle kertoa mieltä painavat asiat, vaikka virallista asiakkuutta ei sillä

hetkellä ollut. Prosessi oli instituution näkökulmasta päättynyt, mutta nuoren kokemuksessa se ehkä jatkui. Nuoren näkökulmasta hänen osallisuutensa toteutui Thomasia (2002) mukaillen vaikuttamisena lastensuojeluprosessiin. Työntekijän mielessä oli voinut herätä huoli nuoren voinnista, kun tämä ilmaantui paikalle sopimatta. Ilmeisesti nuori oli kuitenkin halunnut vain käydä tervehtimässä itselleen merkityksellistä ihmistä ja kokenut sen olleen sallittua. Hän sanoi saattavansa mennä tapaamaan työntekijää uudelleenkin ilman erityistä asiaa. Nuorella tuntui olevan turvallinen olo sen tiedon johdosta, että työntekijää pääsisi tarvittaessa tapaamaan. Nuoren äiti oli myös käynyt tervehdyskäynneillä turvakodissa, jolloin vanhemman mallin voi ajatella vaikuttaneen nuoren käyttäytymiseen.

Epävirallisiksi nimittämiäni käyntien merkitys on haastattelujeni ja vapaaehtoistyön kokemusten perusteella nuorille suuri. Myös Lokki-projektissa kiinnitettiin huomiota siihen, miten pojat saattoivat tulla ryhmiin tunninkin etuajassa. Yksi heistä kävi projektin tiloissa sovittujen tapaamisten ulkopuolellakin. (Nyqvist 1995, 135–136, 141). Näissä tilanteissa nuori pääsee itse määrittelemään asiasisällön ja aikataulun. Nuoren voi ajatella myös testaavan tällä omaa merkitystään työntekijälle. Nuori katsoo, miten häneen suhtaudutaan virallisen ajanvarauksen ulkopuolella: onko auttaminen ”vain työtä” vai onko nuori työntekijälle ”oikeasti” merkityksellinen (vrt. kappale 6.3.1). Aineiston kertomukset joustavuudesta ja nuorten oman aktiivisuuden mahdollistamisen tärkeydestä tukevat Alpo Heikkisen (2007) tekemän selvityksen tuloksia. Sen mukaan vaikuttavan työmenetelmän edellytyksinä nuorten kanssa toimittaessa ovat muun muassa joustavuus ja mahdollisuus reagoida nopeasti. Samoin nuorten on voitava itse ottaa yhteyttä työntekijäänsä³⁷.

6.2.2 Kokemukset osattomuudesta

Nuorten kokemukset osattomuudesta liittyivät tilanteisiin, joissa nuorella ei ollut riittävästi tietoa, hän tuli emotionaalisesti ohitetuksi tai aikuiset määrittivät nuoren avun tarvetta ja asiakkuuden muotoja ilman nuorta.

³⁷ Heikkisen (2007) selvityksen tuloksista enemmän aikaisemmin, kohdassa ”Lastensuojelun menetelmät”.

Nuorella ei ole riittävästi tietoa

Aineistossa tuli esiin tilanteita, joissa nuori periaatteellisesti tiesi asiakkuudestaan, mutta ei ymmärtänyt sen merkityksiä ja mahdollisuuksia oman elämänsä kannalta. Osallisuuden puutteen äärimmäisessä muodossa nuori ei ollut lainkaan tietoinen asiakkuudestaan jossakin lastensuojeluinstituutiossa.

Niklas ja Marika kertoivat, ettei heillä ollut asiakkuutta kunnallisessa lastensuojelussa. Asia hämmästytti minua, koska molemmat nuoret olivat olleet turvakodissa asiakkaana useamman kerran ja kokeneet elämässään vakavaa väkivaltaa ja sen uhkaa. Nuorten elinolosuhteet olivat vaarantaneet heidän kehitystään eli ilmoitusvelvollisuuden kynnys asiasisältönä oli ylittynyt. Vaaralliset olosuhteet olivat myös tulleet ilmoitusvelvollisten työntekijöiden tietoon äitien hakeuduttua lapsineen avun piiriin³⁸. Hämmästyneenä kyselin samaa asiaa Niklakselta kahdessa eri haastattelussa.

O: [O]nks sul kaupungin sosiaalityöntekijää, lastensuojelun sosiaalityöntekijää?

N: [M]m, mä en tiää

O: Joo, teil ei o käynny koskaan?

N: Nih, ei o.

(M3a)

O: Sullei ollu kunnassa lastensuojeluasiakkuutta?

N: Mä en o varma, emmä usko.

(M3b)

Niklas oli epävarma siitä, oliko kunnallinen lastensuojelu mukana perheen asioissa. Pojan puheessa oli epävarmuutta, eikä hän ollut asiasta aivan varma. Nuori kertoi toisaalla haastatteluissaan pikkuveljensä vakavista kouluongelmista sekä huostaanoton harkinnasta tämän kohdalla. Kunnallinen lastensuojelu oli ainakin osittain tietoinen perheestä ja sen olosuhteista³⁹. On mahdollista, että Niklaksen sisaruksen vahva oireilu oli vienyt aikuisten, äidin ja ammattilaisten huomion, jolloin perheen muut lapset olivat

³⁸ Ilmoitusvelvollisuudesta säädetään lastensuojelulain (Lsl 417/2007) 25 §:ssä. Uusi laki määrittelee ilmoitusvelvollisuuden koskemaan useampaa tahoja kuin vanha laki (Lsl 683/1983). Myös muut henkilöt, kuin laissa erikseen määritellyt tahot, voivat tehdä lastensuojeluilmoituksen. Ilmoitus on tehtävä, jos ilmoitusvelvollinen on saanut tehtävässään saanut tietää lapsesta, jonka hoidon ja huolenpidon tarve, kehitystä vaarantavat olosuhteet tai oma käyttäytyminen edellyttää lastensuojelun tarpeen selvittämistä.

³⁹ Kunnallinen lastensuojelu on tietoinen kaikista niistä asioista, jotka perhe itse kertoo ja mistä muut perheen tuntevat ovat ilmoittaneet.

jääneet vaille riittävää apua (vrt. Hurtig 2003, 108). Niklas tuntui haluavan antaa itsestään pärjäävän kuvan, mutta lastensuojelutarpeen selvitys olisi hänen kohdallaan pitänyt ehdottomasti tehdä. Myös turvakodin asiakkaana ollut Marika oli sitä mieltä, ettei asiakkuutta kuntaan ole.

Nuorten puheesta hämmentyneenä otin toukokuussa 2007 yhteyttä siihen turvakodin työntekijään, joka oli ohjannut nuoria osallistumaan tutkimukseen. Halusin tietää turvakodin käytännöistä liittyen lastensuojeluilmoitusten tekemiseen yleisesti. Työntekijä kertoi, että turvakodin työskentelytapoihin kuuluu ilmoituksen tekeminen systemaattisesti kaikista taloon tulevista alaikäisistä, sillä taloon tulemisen syy aina väkivallan kokemisessa tai sen uhasta. Tämän perusteella voisin siis epäillä asiakkuuden olevan näiden kahden nuoren kohdalla olemassa kunnallisessa lastensuojelussa. Tämän tiedon lisäksi olin antanut ohjeet valintakriteereistä nuoria ohjanneisiin lastensuojeluyksiköihin, joissa yhtenä oli vähintään vuoden asiakkuus kunnallisessa lastensuojelussa. Myös tämä tieto vahvistaa oletustani asiakkuuden olemassaolosta. Joka tapauksessa nuorten käsitykset asiasta poikkesivat Marikan ja Niklaksen kohdalla turvakodin työntekijän käsityksistä.

Kunnallisen lastensuojeluasiakkuuden alkamiseen on liittynyt paljon epätarkkuuksia ja lastensuojelulain (Lsl 417/2007) uudistus on tuonut myös tähän selvennystä. Laki määrittelee asiakkuuden alkamaan, jos asian vireille tulon johdosta ryhdytään kiireellisiin toimenpiteisiin tai tehdään lastensuojelutarpeen selvitys. Lisäksi sosiaalityöntekijän on pääsääntöisesti ilmoitettava sekä lapselle että huoltajalle asiakkuuden alkamisesta (mt., 26§). Emma sai tietää asiakkuudestaan sattumanvaraisesti. Hänen äitinsä joutui sairaalaan ja nuori sai sosiaalivirastosta kutsun tulla keskustelemaan. Sosiaalityöntekijä halusi selvittää pärjäisikö nuori pikkuveljensä kanssa sillä välin, kun äiti oli pois kotoa. Nuori oli hieman ennen otteen kohtaa kertonut minulle olevansa kunnallisen lastensuojelun asiakas.

O: [M]inkälaista se on olla asiakkaana?

N: No mä en itse asiassa tienny, et mä olin lastensuojelun asiakas. Mä menin sinne ekaa kertaa puhumaan, niin se sano et, mä olen tällöinen asiakas. Ja tota, eihän siinä mitään. Jos joku kysyy, et minkä asiakkaana sä olet ni ja laittaa kaikki ylös. Tai kysyy, ooks sä asiakas, niin mä sanon et juu, olen. Sit seuraava tulee kysymään. Niin se tuntuu välil semmoselta, et mihin täs on tullu laitettuu itensä. Joka puolel on asiakas eikä tiä ees siitä ehkä.

...

O: [M]iltäs se tuntu?

N: No mää sanoin, et olishan se kiva tietää, et jos joku joksku asiakkaaks tulee. Et saa vaik jonku kirjeen tai jotain. Hän sit oletti, et äiti olis kertonu mulle sen.

O: Joo.

N: Mut sit kun otettiin siit selvää, niin äiti ei ees ite tienny et, must tuli heti asiakas.

(N2b)

Emma oli selvästikin loukkaantunut siitä, miten hänen asioitaan oli hoidettu. Hän ei ollut tiennyt olleensa kunnallisen lastensuojelun asiakas. Nuori epäili, että saattoi olla tietämättään asiakas jossain muuallakin. Hän tuntui kokevan kuitenkin itse vastuullisuutta asioiden tilasta sanoessaan, että ”mihin täs on tullu laitettuu itensä”. Hän oli ottanut asian puheeksi heti kuullessaan olevansa asiakas ja ehdotti, että asiakkaaksi tulosta voisi lähettää vaikka kirjeen. Sosiaalityöntekijä oli olettanut äidin kertoneen nuorelle asiakkuudesta. Nuoren kertomuksesta ei käynyt ilmi tarkkaan kuka on selvittänyt asiaa äidin kanssa, mutta selviää, ettei äitikään tiennyt Emmasta tulleen ”heti” asiakas. Haastatteluajankohtana nuori oli siinä käsityksessä, että hänestä oli tullut automaattisesti kunnallisen lastensuojelun asiakas hänen muutettuaan isän luota toimeentulotukea saavan äidin luokse.

Olivia oli hoitanut pitkään monia, tavallisesti aikuisten hoitamia asioita, kuten perheen laskujen maksua. Hän joutui tähän rooliin yksinhuoltajana toimineen äidin alkoholiongelman takia. Nuoren isä oli kuollut. Nuori oli ohjattu nuorten turvatalon asiakkaaksi kunnallisesta lastensuojelusta.

N: [M]ä en oo ittekkään perillä asioista, että mä en tiä mikä tän turvatalon niinku (-)

O: Tarkotus?

N: Tarkotus on mun elämässä. Mä en tiä yhtään et käynks mä täällä sen takia, että ne näkee, että pärjätääks mä ja (sisar) vai minkä takia.

O: Joo.

N: Se on mulle vähän niinkun outoo siis silleen, tiedän kaikki muut.

(N4b)

Kysyessäni nuorten turvatalolle tulosta Olivia tuli epävarmaksi. Hän kertoi, ettei itsekään tiennyt mikä sen tarkoitus oli hänen elämässään. Nuori tuntui olevan suorastaan nolo joutuessaan sanomaan minulle, ettei tiedä asiakkuutensa syitä. Olivia oli hieman aiemmin päässyt muuttamaan äidin luota täysi-ikäisen sisarensa luokse. Hän epäili, että turvatalon tarkoitus saattoi olla hänen ja hänen sisarensa pärjäämisen seuraaminen. Olivia totesi tietävänsä muiden auttamistahojen tarkoitukset ja tavoitteet asiassaan, mutta turvatalon merkitys ei ollut avautunut. Asiakkuutta edellytettiin Olivian ulkopuolelta, sillä hän ei ollut omasta halustaan hakeutunut sinne. Ote on nuoren keskimmäisestä haastattelusta. Ulkopuolisen esittämä kysymys sai Olivian huomaamaan tietonsa puutteellisuuden ja toimimaan. Kolmannella tapaamiskerralla hän kertoi keskustelleensa työntekijän kanssa. Työntekijä oli vahvistanut Olivian oletuksen hänen ja sisaren pärjäämisen seuraamisesta oikeaksi. Tyttö koki saaneensa tarvittavan tiedon, mutta ei ollut vielä tyytyväinen asiakkuuteensa. Hän nimitti turvataloa ”vahtijakseen”. Hän ei kokenut saavansa sieltä apua, vaan tunsii olleensa pakotettu käymään näyttämässä pärjäämisen merkkejä itsestään.

Nuoren emotionaalinen ohittaminen

Lapsen kannalta epämiellyttävä tilanne voi syntyä esimerkiksi silloin, kun aikuinen ottaa esiin asioita, joista lapsi ei ole valmis vielä keskustelemaan. Lasten ja nuorten kanssa työskentely vaatii aikuisilta erityistä tilanneherkkyyttä. (Andersson 2008, 62–63). Käytän tässä käsitettä nuoren emotionaalinen ohittaminen kuvaamaan tilanteita, joissa tutkimuksen nuoret olivat saaneet riittävästi tietoa tai olivat mukana päättämässä asioista, mutta jääneet vaille riittävää kannattelua tunteiden tasolla. Olen tulkinnut tällaisen ohittamisen osattomuudeksi, vaikka sitä ei sellaisenaan ole luettavissa esimerkiksi Thomasin (2002) osallisuuden eri alueista. Sen voisi tulkita olevan lähellä kohtaa, jossa työntekijöiden odotetaan tukevan lasta tai nuorta omien mielipiteidensä

ilmaisemisessa. Lapset tai nuoret eivät ole aina valmiita puhumaan silloin, kun aika on siihen aikuisten puolesta järjestetty. Lapsi tarvitsee myös aikaa sekä riittävän luottamuksellisen suhteen aikuiseen pystyäkseen ilmaisemaan omia tarpeitaan. Thomas käyttää käsitettä lapsiystävällinen kommunikaatio sellaisesta vuorovaikutuksesta, joka huomioi lapsen tai nuoren kokonaisvaltaisesti. (Mt., 177).

Tilanne voi olla nuoren kannalta problemaattinen silloin, kun mukana oleva työntekijä ei syystä tai toisesta pysty eläytymään nuoren tilanteeseen⁴⁰. Petra Anderssonin (2008) tutkimuksessa lasten kokemuksista tutustumiskäynneistä tulevaan sijaishuoltoipaikkaansa kävi ilmi, että lapsen saamaa negatiivista ensivaikutelmaa on vaikea muuttaa jälkeenpäin (mt., 62). Jo ensimmäinen vuorovaikutustilanne on siis merkittävä lapsen tai nuoren avun saamisen kannalta. Edellisessä kappaleessa Olivia kuvasi nuorten turvatalon ”vahtijakseen”. Tässä hän kertoo ensimmäisestä tapaamisestaan nuorten turvatalon työntekijöiden kanssa. Ote kertoo, miten järkyttävää nuorelle voi olla, jos keskustelun aiheet nostavat nuoren traumaattiset kokemukset hallitsemattomasti pintaan.

N: (Olen) ni menettäny jo yhet niinkun rakkainpansa. Ja suurin piirtein menettänyt äitinsä kokonaan. Sitten ne rupes, emmä tiä tajusko noi sitä, mutta ne (lastensuojelujärjestön työntekijät) sano sen vielä, että mitäs sitte ku sä muutat (sisaren) tyköö kohta pois. Mä vaan itkin ja tärisin. Sit se (sosiaalityöntekijä) sano, et nyt ei puhuta tämmösisistä, tänne tultiin puhuun justiinsa siitä, miten asiat saadaan kuntoon. [E]t siinäkin hetkessä on niinkun selvitettävää.

(N4b)

Nuori kertoi tilanteesta, jossa turvatalon työntekijä ei osannut eläytyä hänen sen hetkiseen elämäntilanteeseensa. Nuoren isä oli kuollut ja äiti alkoholisoitunut. Tytön helpotus oli suuri, kun hän sai muuttaa sisarensa luo. Järjestön työntekijä kiirehti nuoren kokemuksen mukaan asioiden edelle tavalla, joka sai hänet ”itkemään ja tärisemään”. Nuoren reaktio saattoi kertoa siitä, että hän oli joutunut elämään hyvin turvattomissa

⁴⁰ Eräs mieleenpainuva asiakassuhde omassa työssäni liittyen asiakkaan kokemaan emotionaaliseen ohittamiseen oli nuori, pitkään vaikeuksissa ollut nuori äiti. Koin hänet aggressiivisena ja pelottavana. Sanoin sen hänelle oltuani hänen lapsensa sosiaalityöntekijä jo noin vuoden verran. Hän vastasi, ettei hän halua tehdä töitä minun kanssani, koska en itke hänen kertoessaan elämästään. Edellinen työntekijä oli itkenyt. Äidin näkökulmasta hän joutui minun kohdallani testaamaan uutta työntekijää ja pettymään. Hän koki minun reagoivan epätoivotulla tavalla, koska en surrut näkyvästi hänen kohtaloaan. Hän koki minut tunteettomaksi ja minä hänet pelottavaksi. Olimme käyneet ikään kuin eri keskusteluja ja asiakkaan näkökulmasta en ollut kohdannut häntä. Luottamuksen puutteesta seurasi vaikeuksia hoitaa lapsen asiaa.

olosuhteissa ja usko asioiden järjestymiseen oli vielä hauras. Kysymys siitä, mitä tapahtuu siskon luota pois muuton jälkeen, sai nuoren palaamaan tunteiden tasolla turvattoman elämän aikaan äidin kanssa, eikä hän kyennyt keskustelemaan tulevaisuudestaan pitemmällä tähtäimellä. Pelkkä ajatus joutua joskus pois turvallisen siskon läheisyydestä sai nuoren tunnereaktion valtaan. Tapaus oli sikäli vakava, että nuorelle jäi epäluulo lastensuojelujärjestöä kohtaan tämän ensitapaamisen johdosta. Kun vielä ennakoasetelma oli huono eli asiakkuuden alkaminen oli sovittu työntekijöiden kesken ilman nuoren ymmärrystä sen tarpeellisuudesta, mahdollisuudet olla nuorelle avuksi olivat pienet.

Nuori on lastensuojelussa monessa tilanteessa alisteinen ollessaan sekä lapsi että asiakas (vrt. Riihelä 1996, 50). Mahdollisuus vaikuttaa omiin asioihinsa tai instituutioiden toimintakäytäntöihin ovat vähäiset ja monesti nuori kokee yksittäisen työntekijän olevan ainoana tahona vastuussa tavoista toimia. Anna oli asunut muutamia kuukausia lastenkodissa avohuollon tukitoimena. Hän oli impulsiivisesti karkaillut sekä kotoa että laitoksesta ja toivonut itsekin ulkopuolista kontrollia, koska ei itse omien sanojensa mukaan mahtanut itselleen mitään. Anna elätteli kuitenkin toiveita kontrollin purkamisesta, mutta sai työntekijältä nopeasti palautteen tämän toiveen mahdottomuudesta. Otteessa hän pohtii syitä, miksi ei saanut hakea kesätyöpaikkaa itselleen. Hän koki omahoitajan haluavan kieltää sen mahdollisuuden.

O: [M]ikä olis siinä (lastenkodin hoitaja X:n) käyttäytymisessä se kaikkein tylsin juttu?

N: No se, et heti kun mä rupeen kysyyn jotain, ni se ilme on semmonen, et ooksä tosissas

(N1c)

Annasta tuntui, että lastensuojelulaitoksen työntekijä määritteli jo ilmeellään hänen asiansa turhaksi. Hän kaipasi keskustelua ja asioiden perustelua yhä uudelleen ja uudelleen, mutta yhteyttä työntekijään ei syntynyt. Anna tuli torjutuksi kontaktiyrityksensä alkumetreillä ja oli tyytymätön. Hän ei ollut riittävästi sisäistänyt lastenkodin rajoitusten ja kontrolloinnin syitä ja perusteluja. Ne eivät olleet hänen mielessään hänen keksiessään uusia suunnitelmia ja pettymys torjutuksi tulemisesta oli suuri.

Nuoren osallistaminen vaikeissa lastensuojeluasioissa on monesti haastavaa. Vaikka työntekijä antaisi monipuolisesti tietoa, nuori voi jäädä yksin asian aiheuttamien tunteiden kanssa. Asioita pitäisi voida puida riittävän pitkään ja useasti ja varmistaa eri tilanteissa, että nuori ymmärtää riittävän syvällisesti erilaiset tapahtumat. Nuorelle tulisi myös antaa mahdollisuus turvallisesti surra asioita. Anna on asunut lapsuutensa äidin ja veljen kanssa. Äidin ryhtyessä riitojen yltyessä puhumaan huostaanotosta, nuori muutti isänsä luo veljen jäädessä äidin luo. Sielläkään asuminen ei sujunut. Nuori muutti lastenkotiin ensin väliaikaisesti avohuollon tukitoimenpiteenä. Nuori ei pystynyt noudattamaan sielläkään annettuja sääntöjä, jolloin paluu isän luo tuli mahdottomaksi. Tilanne eteni huostaanottoon. Kaupungin sosiaalityöntekijät kertoivat hänelle huostaanotosta ja sen vaikutuksista muun muassa siihen, kuka nuoren asioista jatkossa olisi päättämässä. Kysyn otteessa nuorelta, että miltä huostaanottoon suostuminen hänestä tuntui.

O: [M]iltäs se tuntu?

N: No kyllähän se vähän tuntus silleen, et nyt mä teen jotain väärin. Mut en mä tehny.

O: Joo. Mikä siin vois olla väärin?

N: Emmää osaa sitä jotenki selittää. Mulloli vähän sellanen olo, et pitäiskö nyt suostuu vai ei. Mut ei se todennäköisesti muuta mitään, koska ne sanos et ei se muuta.

(N1c)

Anna tuntui vakuuttelevan itseään huostaanoton oikeutuksesta. Hänestä tuntui, että oli jollain lailla tekemässä väärin hyväksyessään huostaanoton. Asian vaikutukset Annan elämään olivat jääneet hänelle epäselviksi ja omista tunteista oli vaikea saada selvää. Hän sanoi, ettei huostaanotto todennäköisesti muuttaisi mitään. Hän perusteli sitä sillä, että päätöksen tehneet sosiaalityöntekijät olivat sanoneet, että mikään ei muutu. Anna oli asiasta silti epävarman oloinen. Osallisuus toteutui Annan tilanteessa hallinnollisena toimenpiteenä lastensuojelulain (Lsl 417/2007) edellyttämänä lapsen kuulemisena. Nuori ei kokenut kuitenkaan olleensa todellisena osallisena, mikä on Lastensuojelun käsikirjan mukaan ”ratkaiseva” mittari osallisuuden toteutumiseksi (vrt. Oranen 2008b). Voi olla, että Annan tilanteessa aikaa huostaanoton hyväksymisestä oli kulunut liian vähän, jotta nuorella olisi ollut selkeä olo sen suhteen. Mahdollisuus keskustella sen merkityksistä sekä vanhempiensa että työntekijöidensä kanssa olisi voinut auttaa häntä

saamaan omista tunteistaan selvää. Anna myös kaipasi lisää tietoa tai vakuutteluja, koska oli epävarma huostaanoton vaikutuksista omaan elämäänsä.

Pääroolissa huoltaja

Johanna Hurtigin (2003) mukaan ne aikuiset, jotka olivat itse hakeneet apua, kokivat perheensä tilanteen oman jaksamisensa kannalta hankalana. Lasten avun tarve ei ollut näiden vanhempien puheessa esillä, eivätkä vanhemmat pyytäneet siihen apua työntekijöiltä. (Mt., 106). Lastensuojelun käytännöissä vanhempien suuri avun ja huomion tarve on hyvin tuttua. Auttamisjärjestelmän pirstaleisuuden vuoksi voi olla vaikeaa saada apua samaan aikaan sekä lapsille että aikuisille. Kuitenkaan vain toisen osapuolen auttaminen ei tavallisesti auta perheitä riittävästi (vrt. Heikkinen 2007; Nyqvist 1995).

Laura ja Niklas olivat molemmat turvakodin asiakkaita heidän äitiensä hakeuduttua sinne väkivaltaa tai sen uhkaa pakoon. Molemmilla oli paljon nuorempia sisarusia. Lauran kanssa oli erityisesti turvakodissa työskennelty tiivisti. Niklas oli sen sijaan ollut vain äidin mukana siellä ja hänen kanssaan ei ollut työskennelty turvakodissa eikä muuallakaan. Niklaksen pikkuveli oireili vahvasti ja aikuisten huomio oli ehkä kiinnittynyt lähinnä häneen. Lauran ja Niklaksen asiakkuudet olivat tapahtumiltaan siis hyvin erityyppisiä, silti molempien kokemuksia leimasi samanlainen ulkopuolisuus. Ne eivät tuntuneet liittyvän lastensuojeluun lainkaan. Heidän kohdallaan myös lastensuojelujuoni oli rikkonainen. Asiat olivat irrallisia ja vailla syy-seuraussuhteita. Nuoret tuntuivat ajattelevan, että vanhemman läsnäolo ja asiakkuus oli riittävää.

Niklas kertoi moneen otteeseen viettävänsä mahdollisimman paljon aikaa kavereidensa kanssa. Pojan isä oli kuollut tapaturmaisesti ja isäpuoli oli käyttäytynyt usein väkivaltaisesti ja ottanut esimerkiksi pojan äidin pankkikortin, jotta tämä ei pääsisi lähtemään kotoa. Niklas kertoi pelänneensä sinä yönä, kun he lähtivät turvakotiin isäpuolen poistuttua riehumisensa päätteeksi baariin. Pojan kertomisen tapa oli kuitenkin ikään kuin ulkopuolelta katsojan. Hän kertasi tapahtumia, kun niitä kysyttiin. Vain kerran ymmärsin hänen viittaavan omaan mahdolliseen huonoon vointiinsa, kun hän kertoi olevansa alipainoinen. Kysyin syytä tähän ja hän vastasi urheilevansa koko ajan ja syövänsä joinain päivinä vain ”pari leipää”. Nuori kertoi, ettei hänen tee mieli

syödä. Pikkuveli söi hänen mukaansa sen sijaan koko ajan. Nuori piti veljen huostaanottoa hyvänä siksi, että lastenkodissa veljen syömistä rajoitettaisiin. Kyselin Niklakselta hänen asiakkuudestaan turvakodissa, jossa oli erikseen lapsityöntekijä lasten ja nuorten kanssa työskentelyä varten olemassa.

O: [O]oksä puhunu mistään asioista kenenkään kanssa?

N: E.

O: Tiedäksä miksi ei? (-) Ooksä sanonu et sä et haluu?

N: Eh, ei ne oo edes tullu. Ei mua niin pahemmi kiinnosta kertoo muille, tuntemattomille.

O: Eli voiks se olla niin, et ne työntekijät aatteleeki, et sä et haluu puhuu?

N: Voi olla.

O: Joo.

N: Mä oon harvoin ki täällä.

O: Joo, joo. Mut sä et o kuullu semmost perusteluu et miksi sua ei nyt oo kukaan tullu jututtaan?

N: En.

O: Joo, oisiks sä kiinnostunu siitä asiasta?

N: Eh.

O: Onks se sulle ihan sama vai onks se parempi et?

N: Ihan sama.

O: Aivan sama?

N: Niih.

O: Joo. Sä et usko et sulle olis mittään hyötyä siitä?

N: Kyl meidän äiti varmaan kertoo kaiken.

(M3b)

Niklas kuittasi kysymykseni siitä, oliko hän jutellut kenenkään turvakodin työntekijän kanssa siten, että ”kyllä meidän äiti varmaan kertoo kaiken”. Toteamus liittyi ehkä käsitykseen juttelemisen tarkoituksesta. Äidin puhe oli riittävää, jos työntekijät olivat kiinnostuneita tosiasiallisista tapahtumien kulusta. Laura suhtautui samoin. Kysyessäni heidän turvakotiin tulonsa syitä tyttö vastasi, että ”yleensä meidän äiti puhuu noista asioista enemmän”. Ehkä nuoret eivät olleet sisäistäneet terapeuttisen tuen tavoitetta tai oman näkökulmansa tärkeyttä tapahtumista. Joka tapauksessa tuntemattomille puhuminen ei tuntunut kiinnostavalta eivätkä nuoret ilmeisesti uskoneet sen auttavan. Oli myös mahdollista, että vanhemmat olivat suoranaisesti kieltäneet heitä puhumasta perheen sisäisistä asioista.

Nuoren aktiivisen asiakkuusroolin ottamista vaikeuttaa se, että ammattilaiset määrittelevät pitkälle palavereissa käsiteltävät asiat ja valmistautuvat niihin etukäteen (Raitakari 2004a, 45; ks. Riihelä 1996). Nuorelle saatetaan antaa mahdollisuuksia

puhua, mutta puheenvuorojen käyttäminen voi olla silti vaikeaa. Mikko kuvasi omaa asemaansa lastensuojelun neuvotteluissa.

O: Onks sul semmonen olo, et kysytään (nuoren mielipidettä) tarpeeks?

N: Joo, ehkä vähän liikaakin.

O: Liikaa kysytään?

N: Joo, kun yleensä semmosis paikois suurimmaks osaks se on sitä, et vanhemmat ja ne juttelee. Kyl määki aina välil kommentoin sinne väliin jotain.

O: Joo. Onks sul semmonen olo, et vanhemmat tai aikuiset vois hoitaa nää asiat? Että sua ei tarvittais sielä vai?

N: No kyl se tietenki on iha kiva kuulla, et mitä itsestä siel puhutaan.

(M1c)

Mikko kertoi osallistuvansa lastensuojelun palavereihin kuullakseen mitä siellä itsestä puhutaan. Yleensä lastensuojelun palaverissa vanhemmat ja työntekijät juttelivat nuoren asioista keskenään. Aikuiset määrittivät puheenaiheet ja nuorella oli kommentoijan rooli. Ote alkaa kohdasta, jossa Mikko sanoi, että nuorten mielipidettä kysytään vähän liikaakin. Hän saattoi viitata siihen, että ei ollut kenties osannut aina vastata kysyttäessä. Mikko oli voinut myös aktiivisesti valita edellä kuvatun osallistumisen tavan. Hän kertoi puhuvansa työntekijöiden kanssa mieluummin ilman vanhempiaan. Olisi kuitenkin voinut olla tärkeää pyrkiä löytämään sellainenkin työskentelytapa, jossa erityisesti nuoren kokemus välittyisi vanhemmille. Heidän liiallisesta väsymisestään Mikon poissaoloihin koulusta sekä näpistelyihin ja riitoihin isän kanssa seuraisi nuoren mukaan niinkin vakava asia, kuin huostaanotto. Vanhemmat hakivat tukea jaksamiseensa tai ymmärrystä väsymykseensä työntekijöiltä, joiden ensisijainen intressi tulisi olla nuoren tukemisessa. Nuoren ja vanhempien yhtäaikainen auttaminen olisi voinut tuoda parhaan tuloksen (vrt. Nyqvist 1995, 12), jos työskentelyssä olisi voitu huomioida osapuolten kokemuksen välittyminen toiselle.

Työntekijä määrittelee avun tarpeen

Nuoret kuvasivat tilanteita, joissa tulkintani mukaan lastensuojelun työntekijä oli ottanut vallan määrittellä nuoren avun tarpeen. Marika reagoi kokemaansa perheväkivaltaan unettomuudella ja peloilla. Äiti oli patistanut tyttöä illalla pois tietokoneen äärestä, mutta tämä valvoi, koska ei uskaltanut mennä nukkumaan (vrt. Raitakari 2004b, 69–70). Valvomisesta seurasi nukahtelua koulutunneilla. Opettaja

huolestui ja pyysi koulun terveydenhoitajaa ja kuraattoria puhumaan tytön kanssa. Nuori kertoi puhuvansa mielellään jonkun aikuisen kanssa asioistaan. Erityisen mielellään hän puhui kuraattorin kanssa ja tyttö kertoi heidän tavanneenkin pariin kertaan. Kuraattori oli muutamaankin otteeseen luvannut tulla hakemaan Marikaa keskusteluihin, mutta jättänyt jostain syystä toistuvasti tulematta. Marika koki, ettei voi itse pyytää aikaa kuraattorilta.

O: Mikäs siin on, ettei itte voi pyytää?

N: Emmä kehtaa.

O: Joo, ujustuttaaks sua vai onks sul semmonen olo, ettei sun asia o tarpeeks tärkeä? Vai onks sul semmonen olo, et sä vaivaat sitä ihmistä?

N: Itse asias ei mul täl hetkel oo ees mitään asiaa.

O: Joo.

N: Nih.

O: Elikä pitäskö jotain hirveitä tapahtua ensin, jotain semmosta järjestyttävää?

N: Joo.

O: Mitä pitäis tapahtua?

N: (-) Mm esimerkiksi, jos mun entinen isäpuoli armahdettais ja se pääsis pois vankilasta.

O: Sit sä menisit ja tilaisit ajan?

N: Joo, mä muuttaisin tai sit jos jollekin mun kaveril tapahtuis jotain.

(N5c)

Nuori kertoi aikaisemmin haastattelussaan hankaluuksistaan ja toivovansa voivansa puhua kuraattorin kanssa. Kysyessäni miksi hän ei pyytänyt aikaa, nuori kuittasikin asian niin, ettei hänellä ollut sillä hetkellä mitään asiaa. Tulkitsen ajan pyytämisen olleen niin hankalaa nuorelle, että hän mieluummin vähätteli omia avuntarpeitaan. Toinen vaihtoehto on, että nuori tulkitsi kuraattorin käyttäytymisen siten, etteivät hänen asiansa ole vakavia tai riittävän tärkeitä. On mahdotonta sanoa, onko kyse siitä, että kuraattori ei kyennyt eläytymään nuorten tilanteeseen vai onko syynä jokin muu asia. Lupauksen pettämisen toistuminen sai kuitenkin epäilemään, että jotkut muut asiat menivät Marikan asioiden edelle. Työntekijä määritteli nuoren avun tarpeen sellaiseksi, että tapaamisia ei tarvinnut ainakaan nuoren odottamassa aikataulussa toteuttaa. Nuoren arvion mukaan väkivaltaisen isäpuolen vapautuminen vankilasta olisi ollut niin vakava asia, että se olisi saanut nuoren toimimaan. Mielenkiintoisella tavalla nuoren ratkaisu siinä tapauksessa olisi ollut kuitenkin asuinpaikan muuttaminen, ei avun pyytäminen. Toinen riittävän vakava asia olisi ollut, jos jollekin nuoren kaverille olisi tapahtunut jotain.

Aineistossa tuli esiin myös tilanteita, joissa nuori ei itse osannut sanoa, miten haluaisi tai pystyisi osallistumaan oman asiansa käsittelemiseen lastensuojelussa. Asioita on kuitenkin ratkaistava ja päätöksiä tehtävä. Tällöin huoltajien tai työntekijöiden on valvottava nuoren etua tämän puolesta ja nuori on omassa asiakkuusprosessissaan ainakin hetkellisesti sivustaseuraaja. Asiakas voi olla ainakin hetkellisesti riippuvainen työntekijän aktiivisuudesta asioiden hoitamisessa Juhila (2006) nimittää tätä huolenpitosuhteeksi⁴¹. Huolenpidon kohteena ei ole kuitenkaan välttämättä helppoa olla. Olivia oli hakeutunut kunnallisen lastensuojelun piiriin saadakseen asiansa järjestykseen. Hänen huoltajanaan toimiva äiti ei pystynyt huolehtimaan työstä eikä hoitamaan tämän asioita. Nuoren asiat olivat edenneet pitkälle huonoon suuntaan ja hän oli väsynyt. Työntekijät ottivat hänen tilanteensa ja avuntarpeensa tosissaan ja ryhtyivät keskustelemaan vaihtoehtoista nuoren läsnä ollessa. Nuori kertoi olleensa myös osan palaveriajasta käytävässä odottamassa, mutta ei tiennyt syytä tähän.

N: Jotenki ne (kunnan sosiaalityöntekijä X ja nuorisotyöntekijä X) puhu niinkun keskenään tunnin, että olisko tää hyvä vai tää.

O: Ja sä olit paikalla?

N: Joo ja mä niinkun vaan kattelin, et mistä noi puhuu oikeestaan.

...

O: Siis ne puhu vähän niinkun sä et olis ollu paikalla ollenkaan?

N: Vähän niinkun, että mikä niistä vaihtoehtoista olis paras. Mut ei mun mielipidettä kysyty ollenkaan sillo. Mutta en mä varmaan ees kysyny, koska en mä olis osannu sanoo siinä vaiheessa. Mä olin ihan niin hajalla.

O: Olisko niitten pitäny yrittää selittää sulle mitä ne paikat (eri auttajatahot) on?

N: Emmää tiä. En olis jaksanu, et ihan sama.

(N4b)

Olivia kuvasi tilannetta, jossa kaksi työntekijää keskusteli keskenään ottamatta nuorta keskusteluun mukaan. Hän oli ymmärtänyt, että palaverissa neuvoteltiin siitä, mikä auttamistaho olisi hänen tilanteessaan sopivin. Hänen piti kuitenkin ainakin hetkittäin miettiä sitä, mistä työntekijät puhuivat. Hän ei silti epäillyt työntekijöiden arvioineen hänen parastaan. Hän ymmärsi toisaalta ulkopuolisuutensa, koska sanoi, ettei olisi pystynytään muodostamaan mielipidettään siinä tilanteessa. Uudeksi auttajatahoksi päätettiin nuorten turvatalo, jonka merkitys jäi Olivialle kuitenkin epäselväksi. Nuori ei tarkalleen hahmottanut, miksi hän tarvitsi uuden työntekijäkontaktin. Syy voi olla siinä,

⁴¹ Nuorten suhteista työntekijöihin kirjoitan tarkemmin seuraavassa luvussa.

että kunnallisen lastensuojelun sosiaalityöntekijällä ei ollut mahdollisuutta tavata nuorta riittävän usein pystyäkseen tukemaan tätä. Kun kysyin, miksei nuorisotyöntekijä voinut jatkaa nuoren tukena, hän vastasi, ettei niillä ollut valtuutusta siihen tai että se ei ollut niiden työtä. Ote kuvaa tilannetta, jossa asiakas on riippuvainen työntekijän päätöksistä ja huolenpidosta, koska ei itse kykene arvioimaan tilannetta. Tilanne oli Olivialle kurja, koska huolenpidon kohteena oleminen oli hänelle vaikeaa.

6.3 Nuoren suhde työntekijään

Nuoren suhteella työntekijään tarkoitan yksilötasolla ilmeneviä suhteen elementtejä, jotka tulevat esiin lapsi- ja perhekeskeisen sosiaalityön arjessa. Toisaalta yksittäiset työntekijät edustavat koko auttamisjärjestelmää monen asiakkaan silmissä, jolloin suhteen laatuun ja muotoon vaikuttavat esimerkiksi asiakkaan aikaisemmat kokemukset lastensuojelusta. Näkökulma on tässäkin nuoren. Katse on siis nuoresta kohti työntekijää ja lastensuojelun auttamisjärjestelmää. Elina Virokannas (2004) kiinnitti tutkimuksessaan alaikäisistä huumeidenkäyttäjistä huomionsa nuorten yksinäisyyteen ja irrallisuuteen niin vanhemmistaan, viranomaisista, kuin myös huumeita käyttämättömistä kavereistaan. Erityisesti suhteissa viranomaisiin liittolaiset puuttuivat melkein kokonaan. (Mt. 31–33). Tarja Tolosen (2004, 31) tutkimuksessa perheensä menettäneiden nuorten sosiaalisesta pääoman lähteistä sen sijaan ”varsin usein erilaiset viranomaiset, kuten sosiaalityöntekijät, kuraattorit, opettajat ja poliisit esiintyivät nuorten kertomuksissa merkittävässä rooleissa”.

Omassa aineistossani esiintyy monenlaisia suhteita nuorten ja sosiaalityöntekijöiden välillä. Jo nuoria haastatellessani kiinnitin huomiota siihen, miten osa heistä ei kertonut edes kotona säännöllisesti käyvistä työntekijöistä juuri mitään. He eivät muistaneet työntekijöiden nimiä eivätkä tarkalleen hahmottaneet miksi työntekijät kotona käyvät. Nämä nuoret eivät myöskään tieneet, mitä työntekijöiltä voi odottaa ja mikä työntekijöiden vaikutus on tai voisi olla heidän elämäänsä. Kolme nuorista, Mikko, Anna ja Olivia, puhuivat puolestaan työntekijöistään etunimillä ja hyvin tuttavalliseen sävyyn. Työntekijän esiintyminen tärkeässä roolissa nuoren puheessa ei ole yksiselitteisessä suhteessa muiden aikuisten puuttumiseen nuoren elämässä. Suhde on ainakin kahden ihmisen välistä vuorovaikutusta, tosin alaikäisen nuoren kohdalla myös huoltaja saattaa olla aktiivisesti vaikuttamassa suhteen muotoihin. Suhteesta

työntekijään voi aineiston perusteella tulla nuorelle merkittävä, jos työntekijä antaa siihen mahdollisuuden olemalla puolueeton ja luotettava. Suhteen muotoutuminen tärkeäksi vaatii myös aikaa. Jos työntekijä jatkuvasti vaihtuu, ei nuorella ole mahdollisuutta omalta osaltaan rakentaa ja kokeilla suhteen kestävyyttä.

Viitataan käsitteellä suhteen muodoista Kirsi Juhilan (2006) asiakas-sosiaalityöntekijä-suhteen jaotteluun. Hän näkee näiden tahojen välisessä vuorovaikutuksessa piirteitä liittämisen- ja kontrollisuhteesta, kumppanuussuhteesta sekä huolenpitosuhteesta. Hyvässä tilanteessa suhteen eri elementit vaihtelevat asiakkaan kulloisenkin tarpeen mukaan, jolloin yksittäisestä kohtaamisesta voi löytää aineksia vaikka kaikista kolmesta ulottuvuudesta. Tätä Juhila kutsuu vuorovaikutussuhteeksi. Olen koonnut tähän kappaleeseen nuorten esiin tuomia asiakas-työntekijä-suhteeseen yksilötasolla vaikuttavia kokemuksia. Kaikki kolme Juhilan (mt.) suhteen tasoa ovat näkyvissä. Olen jaotellut nuorten kokemuksia sen mukaan, mitkä suhteen osa-alueet näyttävät tämän aineiston valossa joko kannattelevan tai ei-kannattelevan nuorta. Kokemuksissa on eri voimakkuusasteita. Osa kokemuksista tuntuu olleen nuorille lähinnä yhdentekeviä, osa taas on todella pahoittanut nuoren mielen tai tuottanut epäuskoa auttajiin. Samoin hyvillä kokemuksilla on erilaista painoarvoa eri nuorten kohdalla. Olen jaotellut yhdentekevät kokemukset mukaan ei-kannattelevien kokemusten kategoriaan. Harkitsin myös ”välikategoriaa” positiivisten ja negatiivisten kokemusten väliin, mutta päädyin jaottelemaan kokemukset selvyuden vuoksi vain kahden otsikon alle. Yhdentekeviksi tulkitsemieni kokemuksia ei myöskään ollut aineistossa paljon. Jaottelen ne ei-kannatteleviksi, koska lastensuojelun lähtökohtaisena arvona on aktiivisesti tuottaa nuorelle avun saannin kokemuksia, jotka kannatteleva suhde työntekijään osaltaan mahdollistaa.

Nigel Thomas (2002) on tutkimuksessaan koonnut 8-12-vuotiaiden lasten ajatuksia ”täydellisestä” sosiaalityöntekijästä. Lapset olivat nuorempia, kuin tämän tutkimuksen nuoret. Mielestäni Thomasin tutkimuksen lasten kommentit voisivat ainakin osittain sopia haastattelemieni nuorten ajatusmaailmaan. Lapset toivoivat sosiaalityöntekijää, jolle olisi helppo puhua, joka ymmärtäisi ja selittäisi asiat riittävän hyvin. Täydellinen sosiaalityöntekijä osaa kuunnella keskeyttämättä ja katsoa asioita lapsen kannalta. Työntekijän tyyli on myös tärkeä; miten hän puhuu, onko hänellä huumorintajua tai onko hän ystävällinen. (Mt. 150). Laakson ja Saikun (1998, 95) selvityksessä nuoret

määrittelivät hyvän sosiaalityöntekijän ominaisuuksiksi asiallisuuden ja jämäkkyuden, omana itsenään olemisen ja avoimuuden, lupauksen pitämisen sekä luottamisen nuoreen.

6.3.1 Suhde työntekijään kannattelee

Työntekijä-asiakassuhteen merkitys korostuu siinä, tunteeko nuori saavansa apua ja kokeeko nuori työntekijän tekevän työtä nuoren etu mielessään. Käytän tässä käsitettä kannattelevuus, koska se kuvastaa mielestäni hyvin lastensuojelun arkitilanteita. Asiakkaan ja lastensuojelun työntekijän kohtaamisissa ei ole usein kyse kovinkaan suurista tai nopeista muutoksista asiakkaan elämässä. Hyvä suhde työntekijään kannattelee nuorta silloin, kun pyritään estämään tilanteen huonontuminen. Samoin hyvä suhde kannattelee ja valaa uskoa nuoreen, joka on matkalla parempaan. Kannattelevan suhteen elementeiksi nousivat tässä aineistossa nuorten kokemukset työntekijän pysyvyydestä, puolueettomuudesta ja luotettavuudesta.

Työntekijän pysyvyys

Nuorelle asioiminen lastensuojelun erilaisissa auttamispaikoissa voi olla voimia koettelevaa. Virasto voi olla pelottava ja toisaalta tiettyyn tilaan tuleminen voi olla mukavaa, jos suhde auttajaan on muodostunut hyväksi (vrt. kohta tilallinen etäisyys, s. 106). Nuoret kertoivat myös, miten kurjalta tuntui käsitellä henkilökohtaisia ja omiin tunteisiin vaikuttavia asioita yhä uudelleen (vrt. kohta liian monta työntekijää, s. 153).

Kaikilla kolmella työntekijöistään etunimillä puhuvalla nuorella oli olleet samat työntekijät koko lastensuojeluprosessin ajan. Myös osalla niistä nuorista, jotka eivät pitäneet työntekijöitä merkityksellisinä oman elämänsä kannalta, oli ollut pysyvät työntekijät. Samojen työntekijöiden pysyvyys näyttäisi siis olevan yksi suhteen kannattelevista elementeistä. Se ei ole kuitenkaan ainoa. Olivia kuvasi osuvasti nuoren ja työntekijän pitkäaikaisen suhteen merkitystä oman tilanteensa kohentumisessa. Olivia kertoi kyseiselle työntekijälle ensimmäisen kerran vaikeasta kotitilanteestaan ja sama työntekijä oli ollut tiiviisti läsnä uusien, nuoren asioiden selvittämisen kannalta välttämättömien auttamissuhteiden luomisessa.

N: [V]aikka se (nuorisotyöntekijä X) onkin työntekijä, niin mulla ei tuu siitä sellanen olo, että se on semmonen työntekijä. Että se on sen työ tehä se juttu, vaan et se halua itte auttaa ja tehä mun omaks parhaaks.

O: Osaaks sä sanoa, mistä semmonen tunne tulee?

N: No kun sä et tiä, kuinka paljon se on auttanut.

(N4b)

Olivian puheesta voi lukea kahtiajaon ”vain työtään tekevän” ja toisaalta auttamista haluavan työntekijän välillä. Samoin voi panna merkille erottelun nuoren omaksi parhaaksi eli nuoren puolella toimivan ja jollakin muulla motiivilla toimivan työntekijän välillä. Työntekijän auttamishalun voi päätellä suoraan siitä, miten paljon nuori kokee työntekijän tosiasiallisesti auttaneen. Mistä sitten syntyy kokemus avusta? Nuorisotyöntekijälle kertominen käynnisti Olivian kohdalla prosessin, jossa myös kunnallisen lastensuojelun sosiaalityöntekijällä oli ollut tärkeä rooli. Hänet nuori tuntui kuitenkin luokittelevan ”vain työtään tekeväksi”, jonka oli tärkeää tietää asioiden kulusta voidakseen tehdä oikeita talouspäätöksiä. Kysyessäni uudelleen missä asioissa nuorisotyöntekijä oli auttanut, Olivia vastasi, että hän auttoi jaksamaan, tuki ja kertoi mistä käytännön asioista tytön piti huolehtia esimerkiksi asumisjärjestelynsä suhteen. Kokemus avusta voi näin liittyä työntekijän mahdollisuuksiin ja osaamiseen ottaa huomioon nuoren kokonaisvaltainen elämäntilanne. Juhilan (2006) termein nuoren ja työntekijän välillä vallitsi ainakin huolenpitosuhde, mutta todennäköisesti myös kumppanuussuhde. Kun nuorella oli kokemusta juuri tämän työntekijän avusta, niin luottamus syntyi ja mahdollisiin uusiin asioihin päästiin helposti käsiksi.

Olivian haastatteluista huomasi selvästi nuorisotyöntekijän olleen hänelle merkittävin työntekijä ja muiden työntekijöiden osuuden hänen asioidensa hoitamisessa jääneen vähäiseksi. Tähän voi olla monta syytä. Joskus myös työntekijällä on liittoutumisen tarvetta asiakkaan kanssa ja pitkäaikainen suhde johonkin asiakkaaseen voi muodostua myös työntekijälle tärkeäksi. Tällöin on tärkeää pitää huolta siitä, ettei suhde muodostu Juhilan (2006) termein holhoavaksi. Tällöin asiakas näyttäytyy työntekijälle kykenemättömänä hoitamaan omia asioitaan (mt., 171). Jos suhteesta muodostuu molemmille tärkeä, niin työntekijän on tärkeää olla tekemättä itsestään korvaamaton, vaan antaa tilaa myös muille, asiakkaan tilanteen kannalta tarpeellisille työntekijöille toimia. Olivian kohdalla työskentely oli ollut tuloksellista ja nuoren kertomus vaikutti jopa ”menestystarinalta”. Näissä tarinoissa työntekijät luonnollisesti haluavat olla mukana ja saada jopa mahdollisimman suuren roolin. Olivia kuitenkin hyötyi yhden

työntekijän pitkäaikaisesta sitoutumisesta. Epäluulo auttamisjärjestelmää kohtaan oli niin suuri, että eri paikoissa asioimisen mahdollistamiseksi tarvittiin tuttua ja luottamuksen arvoiseksi jo osoittautunutta rohkaisijaa. Hyvän suhteen muodostumista juuri nuorisotyöntekijään saattoi selittää myös niin sanotun byrokraatiatyön vähäinen osuus (vrt. Nyqvist 1995, 173).

Työntekijän puolueettomuus

Nuori on tavallisesti lojaali vanhemmilleen. Vanhempien käyttäytyessä nuoren kehityksen kannalta ongelmallisesti, nuori pyrkii antamaan vanhemmille edullisia selityksiä tapahtumille. Tämä tulee esiin aineistossa ainakin Ronin tapauksessa, joka kertoo sankaritarinan hänet lastenkodista takaisin kotiin voittaneesta äidistään (ks. kohta yhdentekevä kontrolli, s. 104). Samoin tästä lojaalisuudesta saattaa löytyä selitys Lauran haluttomuudelle kertoa isänsä osuudesta perheen turvakodissa asumiseen ja valvottuihin tapaamisiin (ks. kohta nuoren jättäytyminen sivuun, 119). Nuoren kokemus tai tunne työntekijän puolueettomuudesta on tärkeä, koska tällöin hän ei joudu keskittymään vanhempiensa suojaamiseen. Puolueettomuus esiintyy aineistossa nimenomaan suhteessa nuoren muihin perheenjäseniin. Näissä tilanteissa työntekijä asettuu perheenjäsenten välisten kitkojen ulkopuolelle ja keskittyy nuoren kokonaistilanteeseen.

Emma ja hänen pikkuveljensä olivat joutuneet vuosia elämään vanhempiensa huoltoriitojen keskellä. Vanhempien välit olivat hyvin tulehtuneet. Emma ihmetteli haastatteluissaan, kuinka he eivät pystyneet hillitsemään itseään ja olemaan huutamatta, vaikka paikalla olisi ollut vieraita ihmisiä. Emma oli lopulta itse halunnut muuttaa äitinsä luo, vaikka suhde tähän tuntui olevan erityisen vaikea. Emma ei luottanut äitiinsä, eikä tämän kykyyn olla nuoren kasvun tukena. Kysyin nuorelta, kenen puheeseen hän koki voivansa luottaa tilanteissa, joissa oli paljon erimielisiä aikuisia.

O: [O]saakas sä sanoo, että kenen mielipide painais eniten? Ketä sä kuuntelet erityisen tarkkaan?

N: Mm, no isää ja psykiatrii.

O: Joo.

N: Ne on semmosii, ne saa niinku miettimään asioita toisella tavalla.

O: Joo.

N: [N]e ei oo kenekään puolella vaan ne yrittää vaan auttaa.

(N2c)

Emman kertomuksessa tuli esiin työntekijä, jolla oli yritys ”vain auttaa” (vrt. Olivian kertomus kohdassa työntekijän pysyvyys, s. 143). Työntekijä, joka haluaa auttaa, tuo esiin uusia näkökulmia tulkita ja pohtia asioita. Vastakohtana on työntekijä (tai muu henkilö), jolla on muu kuin auttamismotiivi tai sen lisäksi muita motiiveja. Tällöin nuori joutuu jatkuvasti arvioimaan saamiensa neuvojen arvoa oman asiansa kannalta. Emman työntekijä oli onnistunut vakuuttamaan moniin ristiriitaisiin neuvoihin tottuneen nuoren omasta puolueettomuudestaan. Vanhempien riidellessä keskenään ulkopuolinen tuki oli nuorelle ensiarvoisen tärkeä. Tällöin työntekijän on oltava erityisen varovainen vanhempiin liittyvässä puheessaan. Emman tilanteessa isä oli asettunut tukemaan psykiatrin työtä ja se oli auttanut myös nuorta luottamaan auttajaan ja ehkä myös arvioimaan vanhempien välisen riitelyn ulottuvuuksia. Psykiatrista oli muodostunut Emmalle niin tärkeä, että hän suunnitteli maksavansa itse hoidon yhteiskunnan lopettaessa sen korvaamisen.

Myös Mikko toi esiin työntekijän puolueettomuuden ja pyrkimyksen hahmottaa kokonaisuuksia. Mikolla ja isällä oli ollut jatkuvasti vakavia erimielisyyksiä liittyen esimerkiksi Mikon kotiintuloaikojen noudattamiseen. Apua oli haettu muun muassa kunnallisesta lastensuojelusta. Kun riitoihin ajautuneita tilanteita oli yhdessä käyty työntekijän läsnä ollessa läpi, Mikko kertoi hänen ja isän kertomusten usein poikkeavan toisistaan. Kumpikaan ei ymmärtänyt eikä hyväksynyt toisen tapaa kertoa ja riitatilannetta käsiteltäessä meinasi syntyä uusi riita. Mikko kertoi isän usein liioittelevan tapahtumia, mutta suuttuvan, jos Mikko teki niin. Nuori puhui sosiaalityöntekijästään etunimellä.

O: Ketä (sosiaalityöntekijä X) uskoo?

N: No siis se kokoo ne asiat yhteen ja rupee miettiin et hetkone, et tässon nyt joku, ku toi (isä) väittää et toi (nuori) oli tual ja toi (nuori) väittää ettei ollu siäl

O: No mitäs (sosiaalityöntekijä X) sit tekee?

N: Eli sit se oli varmaan bussis puolimatassa.

O: (naurua) Täytyy olla niin, että oli puolimatassa. Okei. Onks sul semmonen, et uskooks se sua?

N: Uskoo. Siis, se on puolueeton.

(M1b)

Mikko kertoi sosiaalityöntekijän puolueettomasta tai tasapuolisesta suhtautumisesta huumorin sävyttämällä tavalla. Hän oli kokenut hyväksi sen, että työntekijä ei ottanut kantaa yksittäisten puheiden tai yksityiskohtien oikeellisuuteen. Työntekijä katsoi asioita kokonaisuutena ja pyrki siihen, että Mikon ja isän välinen ymmärrys lisääntyisi ja ristiriidat laukeaisivat. Sekä Emma että Mikko olivat omissa perheissään tilanteessa, jossa perheenjäsenet olivat keskenään eri mieltä asioiden kulusta. Nuoret eivät tällöin kaivanneet asialle tuomaria vaan selittäjää tai välittäjää.

Nuori luottaa työntekijään

Leo Nyqvist (1995) pohti Lokki-projektin arviointitutkimuksessaan syitä siihen, miksi puolet mukana olleista nuorista keskeytti ohjelman. Erityisesti 15–17-vuotiaat pojat jättäytyivät kesken pois. Yksi mahdollinen selitys on nuorten tausta rikoksineen. Nyqvist teki kuitenkin havainnon, että lähes kaikkia keskeyttäneitä yhdisti luottamuksellisen asiakassuhteen puuttuminen. Iältään vanhemmille pojille luottamuksellinen suhde työntekijöihin oli nuorempia poikia keskeisempää⁴². (Mt., 143–144, 158–159).

Lapset ja nuoret pystyvät kertomaan asioistaan paremmin henkilölle, jonka kanssa heillä on luottamuksellinen suhde (Thomas 2002, 177). Sopeutuminen ja luottamuksen löytyminen vie oman aikansa, jota työntekijöiden tulisi voida työssään lasten ja nuorten kanssa kunnioittaa (vrt. Andersson 2008, 62–63). Luottamuksellisen suhteen rakentuminen on jatkotyöskentelyn perusta (Nyqvist 2001, 184). Neljä nuorista (Anna, Emma, Olivia ja Marika) kertoi siitä, kuinka asioita ei saa kiirehtiä. He kaikki neljä olivat tyttöjä. Lastensuojelun palveluissa nuorelle on annettava aikaa valmistautua kohtaamaan hankaliakin asioita. Lastenkotiin päätyneet Anna kertoi tarvitseensa ”pari kolme viikkoa” aikaa siihen, että paikka tuli tutuksi. Tutustumista seurasi sopeutuminen ja hän alkoi myös viihtyä. Huostaanottoon suostumista helpotti oleellisesti se, että lastenkoti oli jo tullut nuorelle tutuksi. Se saattoi Annan kohdalla olla jopa

⁴² Lokki-projektin nuoremmat pojat olivat 12–14-vuotiaita ja vanhemmat pojat 15–17-vuotiaita.

suostumuksen edellytys. Hän kertoi, että oli tärkeää tuntea muut nuoret ja hoitohenkilökunta etukäteen, jotta pystyi arvioimaan omaa haluaan siellä asumiseen⁴³.

Emma kertoi jo edellisen otsikon alla arvostavansa psykiatriaan, koska tämä pystyi pysymään puolueettomana nuoren vanhempien ristiriidoista huolimatta. Emma kuvasi Annan tavoin tarvitsevansa aikaa uuteen työntekijään tutustumiseen ja luottamuksen löytämiseen.

N: Ehkä pari, kolme, neljä kertaa mä kävin siellä (psykiatrilla), ni sit tuli semmonen olo et toi on semmonen luotettava. Sille voi puhuu ja se kunnioittaa kuitenkin, vaik on ihan mikä vaan asia. Vaik olis kaikkein noloin asia mikä on tapahtunu.

...

[N]iin kuitenkin se on semmonen, et se ymmärtää
(N2c)

Emman puhe kuvaa hyvin nuorelle asiakkaalle merkittäviä asioita suhteessa työntekijäänsä. Työntekijälle voi puhua ja hän kunnioittaa ja ymmärtää mitä tahansa nuori työntekijälle kertookaan. Molemmat ominaisuudet olivat myös Thomasin (2002) haastatteleminen lasten mielestä hyvän työntekijän ominaisuuksia (mt., 150). Emma oli joutunut kotonaan punnitsemaan sanojaan tarkkaan, koska äiti oli suuttuessaan ollut myös väkivaltainen lapsiaan kohtaan. Nuoren itsetunto oli hauras ja hän tarvitsi paljon rohkaisua voidakseen ilmaista oman mielipiteensä (vrt. osallisuuskeskustelu edellisessä luvussa). Hän saattoi tuntea häpeää vanhempiensa riidoista ja jännittää lastensuojelun mahdollisia toimenpiteitä äidin väkivaltaisuuden vuoksi. Nuori oli joutunut olemaan aikuisen roolissa ja ottamaan paljon vastuuta esimerkiksi tullessaan kutsutuksi oikeuteen edustamaan itseään ja pikkuveljeäänkin. Hän oli myös joutunut tekemään paljon itsenäisiä ratkaisuja karatessaan kotoa useampaan kertaan sekä valitessaan omaa asuinpaikkaansa. Omat, 15-vuotiaan tytön ajatukset saattoivat tuntua nuoresta noloilta. Psykiatrin vastaanotto oli se luotettava paikka, jossa hän oli saanut kunnioitusta omine tunteineen ja pohdintoineen.

Aineistossa tuli esiin myös niiden tilanteiden arvo, joissa nuorella oli ollut mahdollisuus ennen varsinaista asiakassuhdetta arvioida itse työntekijän kyvyt. Minna Laakkonen

⁴³ Annalle sanottiin sijoituspaikan olevan sama lastenkoti, kuin avohuollon tukitoimen aikana. Anna oli huostaanoton hetkellä juuri täyttänyt 17 vuotta, jolloin muutosta sijoituspaikkaan ei ehkä ollut sen lyhytkestoisuuden vuoksi odotettavissa.

(2007, 158) on kuvannut nuoren harkittua ja ehkä aikaakin vievää lähestymistä näin: ”Ehkä huomaat, että nuori tarkkailee sinua koko ajan. Syrjäkarein, mutta kuitenkin. Ehkä seuraavalla viikolla tai ensi kuussa hän tulee lähemmäksi istumaan, puhumaan, hakemaan kuuntelijaa...”. Olivia ja Marika kertoivat kumpikin nähneensä tulevan työntekijänsä (nuorisotyöntekijä ja turvakodin lapsityöntekijä) useaan kertaan ja seuranneensa tämän työskentelyä muiden asiakkaiden kanssa. Sen jälkeen heidän oli helpompi uskoutua työntekijälle asioissaan. Marikan kohdalla tuli aikaisemmin ilmi nuoren arkuus pyytää itse apua, koska hän oli epävarma omien huoliensa tärkeydestä (ks. kohta työntekijä määrittelee avun tarpeen). Laitosolosuhteissa turvakodissa työntekijän on usein mahdollista antaa nuoren ensin katsella ja sitten sopivan hetken tullen kutsua tämä kanssaan keskusteluun. Aran nuoren kohdalla työntekijällä on oltava tilanneherkkyyttä olla oikealla hetkellä itse aktiivinen. Olivia oli puolestaan itse hyvin aktiivinen ja määrätietoinen asioidensa hoitaja. Hän oli samaan aikaan asiakassuhteessa useampaan auttajatahoon ja työntekijään, joihin hän tuntui suhtautuvan kovin eri tavoin.

O: [M]iks jollekin ihmiselle on helppo kertoa ja jollekin toiselle ei. Vaikka se toinenkin olis auttamisammattissa, mikä siinä on?

N: Se on se luottamus. Semmonen, että sä pystyt tosissaan luottamaan siihen ja tiedät, että se ei tee mitään tyhmää. Että se on sun puolella siinä asiassa

O: Mistä sä tiesit siitä (nuorisotyöntekijä X), että se ei tee mitään tyhmää?

N: Mä olin tuntenut sen niin kauan ja mä olin ottanu selvää. Mää itte arvioin sitä, että mä luotin siihen silleen.

(N4b)

Olivian mittari luottamukselle oli, että työntekijä ”ei tee mitään tyhmää”. Tulkitsen tyhmän tarkoittavan tässä asioiden hoitamista nuoren selän takana, esimerkiksi lastensuojeluilmoituksen tekemistä keskustelematta siitä nuoren kanssa. Olivia selvitti etukäteen kertooko nuorisotyöntekijä kunnalliseen lastensuojeluun asioita ja tapahtuuko työntekijän kanssa asioiville nuorille jotain, mistä nämä eivät itse pidä. Tämän kaltainen tilanne on hankala erityisesti kunnallisen lastensuojelun kannalta, jolle kontrollivelvoite palvelujärjestelmässämme usein jätetään. Virallisen lastensuojelun edustaja ei voi luvata nuorelle, ettei mitään hänen toiveistaan poikkeavaa tapahdu. Nuoret kokevat helpommin luotettavaksi ulkopuolisen aikuisen, joka ei ole yhteydessä kunnan sosiaalityöntekijään eikä nuoren vanhempiin. Ongelmana on nuoren kokemustiedon siirtyminen näille tahoille, joilla on velvollisuus tehdä ratkaisuja nuoren edun mukaisesti. (Ks. esim. Laakso & Saikku 1998, 89). Anneli Pohjolan (2006) käsite byrokraattisesta

kasvottomuudesta ja vaihtoehdottomuudesta kuvaavat hyvin niitä auttamistyön tilanteita, joissa asiakas menettää täydellisesti oman hallintansa asioihinsa (mt., 47). Olivia oli tietoinen tästä mahdollisuudesta ja halusi välttää sen kaikin tavoin.

Sekä Marika että Olivia arvioivat työntekijän luotettavuuden aidoissa auttamistilanteissa ennen oman asiakassuhteen syntyä. Aina se ei ole mahdollista, jolloin luottamuksen syntymiselle on osattava antaa asiakassuhteen jo alettua aikaa. Monastihan nuori ei voi itse valita työntekijäänsä, vaan ne valikoituvat nuorille eri organisaatioiden omista lähtökohdista, kuten piirijaosta käsin. Työntekijän mahdollisuus liikkua nuorten kanssa samoissa ympäristöissä voi madaltaa nuoren kynnystä pyytää apua⁴⁴. Olivian mukaan oli tärkeää, että nuorten kanssa työskentelevät työntekijät ”oikeasti tuntisivat” näiden elämää.

6.3.2 Suhde työntekijään ei kannattele

Tarkastelen seuraavaksi nuorten avunsaantikokemuksia, jotka olen tulkinnut kielteisiksi, ei-kannatteleviksi. Jonkun kokemuksen kohdalla voi kysyä, voiko puhua suhteesta lainkaan vai pitäisikö pikemminkin todeta, että asiakas-työntekijä-suhdetta ei ole syntynyt. Jos työntekijä vaihtuu usein, ei toimivaa suhdetta ehdi muodostumaan. Jos nuorella on monta työntekijää samanaikaisesti ja nuori käy samantyyppistä keskustelua kaikkien kanssa, kannattelevaa suhdetta ei ehkä synny yhteenkään työntekijään. Työntekijän eläytymisen puute tai eri syistä syntynyt nuoren epäluottamus työntekijää kohtaan voi kertoa suhteen olemassa olosta, mutta ei sen kannattelevuudesta nuoren kannalta. Anneli Pohjola (2006) kuvaa sellaisia auttamistyön tilanteita, joissa asiakas on kokenut mitätöimistä, välinpitämättömyyttä tai häneen ei ole luotettu. Hän nimittää tätä kohtelua pahan säikeiksi auttamistyössä. Selityksenä pahan ilmenemiseen Pohjola näkee riittämättömän ammattitaidon tai kehittymättömän ammatillisuuden sekä omalta osaltaan tavan, jolla palvelujärjestelmämme on rakentunut (Mt., 42–62).

⁴⁴ Kynnys ottaa kunnalliseen lastensuojeluun on monella ammattitoimijallakin korkea. Helsingissä on toteutettu koulujen henkilökunnalle niin sanottua Rohkeuskoulutusta, jossa aluepoliisi ja lastensuojelun työntekijä kertovat omista toimintatavoistaan ja koulujen henkilökunta voi tehdä heille kysymyksiä. Rohkeuskoulutusta ovat olleet kehittämässä sosiaalityöntekijä Marko Timonen ja poliisin puolelta komisario Veli Hukkanen.

Työntekijöiden vaihtuvuus

Työntekijöiden vaihtuvuus voi estää kannattelevan asiakas-työntekijä-suhteen syntymisen ja sen mahdollisuudet tukea asiakasta. Ongelmaa kärjistää se, että kokemukseni mukaan kunnallisessa lastensuojelussa uusi ja vanha työntekijä eivät aina kohtaa toisiaan eivätkä he voi käydä keskustelua asiakkaista. Kaikkein hedelmällisin tilanne voisi olla silloin, jos siirtoneuvottelu käytäisiin asiakasperheen sekä uuden ja vanhan työntekijän kesken. Työntekijän vaihtuminen vastuuttaa asiakkaita olemaan itse aktiivisia erityisesti niillä alueilla, joissa on suuret asiakasmäärät. Asiakkuusprosessit katkeavat joskus pitkäksikin aikaa. Erityisen ongelmallista tämä on niissä tilanteissa, joissa asiakas ei kykene huolehtimaan omista asioistaan ja on riippuvainen työntekijän huolenpidosta (vrt. Juhila 2006, 166)⁴⁵.

Pahimmillaan työntekijöiden vaihtuvuus voi johtaa jopa vaaratilanteisiin tiedon puutteen vuoksi. Emmen äiti oli saanut säännöllisesti toimeentulotukea ja oli sen vuoksi kunnallisen sosiaalitoimen asiakkaana. Emmen käsitys oli, että hänelle itselleen syntyi tästä syystä automaattisesti asiakkuus kunnalliseen lastensuojeluun. Emmalla ei ollut mielestään omaa työntekijää, vaan hän puhui äidin sosiaalityöntekijöistä. Emma oli epävarma, tunsivatko vaihtuvat sosiaalityöntekijät aina perheen taustoja. Olin hämmästynyt siitä, että nuoren äidin väkivaltaisuuksien ei ollut kunnallisen lastensuojelun puolelta puututtu ja yritin selvittää Emmen käsitystä sen syystä.

⁴⁵ Esimerkkinä aktiivisesta asiakkaasta ja alkavasta kumppanuussuhteesta (vrt. Juhila 2006, 103) kerron ensimmäisestä tapaamisestani erään isän kanssa. Aloittaessani uutena lastensuojelun sosiaalityöntekijänä eräässä Helsingin lähiössä, tapasin ensimmäisenä päivänäni pienen pojan isän. Mies istui tuoliin vastapäätä minua ja raskaasti huokaisten avasi keskustelun sanomalla, että taas on uusi sossu opetettavana. Hän ryhtyi kertomaan tarinoita lähiöstä, jossa oli jo pitkään asunut. Hän kertoi missä kaapissa lapsen paperit työhuoneessani olivat ja mistä lähikahvilasta sai aamuisin parhaan kahvin.

O: Millon sosiaalityöntekijät on eka kerran kuullu sen, että äiti on väkivaltainen?

N: Varmaan siit, kun mä olin ekaa kertaa puhumassa siel sosiaalitoimistos.

O: [N]iin silloin sä oot eka kertaa puhunu tästä asiasta?

N: Joo

O: Et se oli ehtinyt jatkuun monta vuotta, vai?

N: Joo. Ja äitillähän ei oo ollu vaan yhtä sosiaalityöntekijää, vaan se on vaihtunu. Emmä sit tiä tiesiks se uus sosiaalityöntekijä jotenki taustat jo. Niist muista, ei me niist yleensä puhuttu. Mää kyl sanoin, et se on jatkunu se hengaril lyönti ja kaikki jo pitkään taaksepäin.

(N2a)

Emma kertoi puhuneensa äidin väkivaltaisuudesta. useamman kuin yhden sosiaalityöntekijän kanssa Työntekijä oli vaihtunut ja ilmeisesti aina oli käsitelty vain ajankohtaisia asioita käymättä läpi menneitä tapahtumia. Nuori oli epävarma, mitä tietoja sosiaalityöntekijällä oli heidän perheestään. Hän ei myöskään tiennyt, mikä oli sosiaalityöntekijän käsitys niistä. Tästä syystä nuori oli epävarma siitä, minkä vuoksi sosiaalityöntekijä ei ollut puuttunut äidin väkivaltaisuuteen. Ote kertoo tilanteesta, jossa ollaan hyvin kaukana kannattelevasta asiakas-työntekijä-suhteesta. Suhdetta ei ollut, ei edes työntekijää, joka olisi nuoren kokemuksen mukaan ollut aktiivinen tässä tilanteessa. Nuorelle oli jäänyt epäselväksi, että väkivalta on vakava asia, johon tulee puuttua lastensuojelun keinoin. Tulkitsen Emman kertomuksen siten, että nuori ei kokenut saaneensa apua. Tämä saattoi johtua työntekijöiden vaihtuvuudesta. Nuoren isä oli selkeästi ottanut kantaa asiaan, mutta hänen asemansa kommentoida äidin käytöstä oli vaikea vanhempien jatkuvan riitelyn takia. Tyttö oli kertonut asiasta myös psykiatrille, jolla ei kuitenkaan ole valtuuksia puuttua asiaan. Nuori kertoi toisaalta, että ei enää lähtenyt äitiä pakoon tämän raivostuessa, kuten pikkuveli teki. Emma jäi paikoilleen katsomaan uskaltaako äiti käydä käsiksi. Hän joutui yksin vastustamaan vanhemman pahoinpitelyä.

Liian monta työntekijää

Nuorella voi olla samanaikaisesti monia auttajia. Lastensuojelun asiakkaiden asioita ei aina koordinoita riittävästi ja eri auttamistahot eivät tee riittävästi yhteistyötä. Vaikka kontakteja auttajiin olisi paljon, asiakkaalle saattaa jäädä tunne yksin jäämisestä asiansa kanssa (vrt. Nyqvist 2001, 168–173). Mikäli kukaan ei ota kokonaisvastuuta nuoren

asioiden hoitamisesta, eri auttajatahot eivät voi myöskään tietää toistensa tekemisistä⁴⁶. Monen työntekijän yhtäaikainen työskentely nuoren kanssa saattaa olla nuoren kannalta uuvuttavaa. Vastuu tämänkaltaisen tilanteen arvioimisesta voi jäädä nuorelle itselleen tai nuoren perheelle. He joutuvat arvioimaan, mitkä tahot ovat välttämättömiä ja mistä voidaan luopua. Tämä vaatii asiakkaalta sekä aktiivisuutta että tietoa palvelujärjestelmän kokonaisuudesta. Kaksi nuorista, Mikko ja Emma, kuvasivat kokemuksiaan asiakkaana olosta monessa eri lastensuojelun palvelussa samanaikaisesti.

Mikko tuli taloudellisesti hyvin toimeentulevasta perheestä ja vanhemmat olivat mahdollistaneet hänelle muun muassa paljon erilaisia harrastuksia. Mikolla oli lämpimät suhteet vanhempiin sisaruksiinsa ja vanhemmat olivat olleet kiinnostuneita nuoren asioista. Mikon oireillessa näpistelyin ja poissaoloin koulusta tilanne kriisiytyi perheessä. Vanhemmat hakivat apua nuorten turvatalosta ja kunnallisesta lastensuojelusta. Koulun oppilaanohjaaja ja koulukuraattori aktivoituivat ilmeisesti oma-aloitteisesti seuraamaan Mikon asioita⁴⁷.

O: Mitäs sä siitä ajattelet, et niitä aikuisii on ollu useampia, kenen kanssa sä oot puhunu?

N: [E]i se häittää jos mä käyn jostain omist asioita puhumas yhen kans. Mut jos niitä on esimerkiks neljä samaan aikaan, ni se rupee sit vähä ärsyttään.

O: Mä ymmärrän sen kyllä, joo. Sanoiks sä koskaan kellekään, et nyt mä oon nää jutut jo puhunu tuolla?

N: Olen.

O: Vaikuttiks se?

N: Kyl se vaikutti. Pari juttuu on sit vanhemmatki sulkenu pois.

O: Mitä juttuja ne on sulkenu pois?

N: En mä niitten paikkojen nimii muista.

O: Jotain kuitenkin tämmösiä auttajatahoja vai?

N: Mm. Mä oon vaan sanonu, et mä oon käyny jo siel, siel ja siel. Mä en haluis puhuu viidet kertaa tätä samaa.

(M1b)

Mikon haastatteluotteesta välittyy nuoren ärtymys usean auttajan samanaikaisesta mukana olosta hänen asioissaan. Mikko kertoi olleensa valmis puhumaan asioistaan yhden työntekijän kanssa, mutta eri auttajia oli samaan aikaan ja samojen asioiden ympärillä ollut pahimmillaan neljä. Syy nuoren tilanteen syntymiseen saattoi olla

⁴⁶ Tähän palvelujärjestelmän sirpaleisuuteen on etsitty ratkaisua muun muassa palveluohjauksesta (ks. esim. Ala-Nikkola & Sipilä 1996; Perttula 2003).

⁴⁷ Kunkin nuoren palvelut on lueteltu liitteessä 2.

vanhempien äkillisesti herännyt huoli ja nopea avunhakeminen eri puolilta. Tilanteen rauhoituttua myös vanhemmat sitoutuivat auttajakontaktien vähentämiseen. Tämän voi tulkita vanhempien liittoutumiseksi nuoren kanssa, mikä oli nuorelle tärkeää. Vanhemmat saattavat liittoutua myös viranomaisten tai työntekijöiden kanssa ja jättää nuoren vaille liittolaisia (ks. esim. Raitakari 2004a; 2004b; Virokannas 2004). Mikon kertomuksesta ei käynyt ilmi mikä tai mitkä tahot jäivät edellä mainittujen lisäksi pois hänen asioidensa käsittelystä. Ilmeisesti tilanteen arviointi oli jäänyt nuoren ja sitä kautta hänen vanhempiensa tehtäväksi.

Myös Emma kertoi tilanteesta, jossa hänellä oli monta samanaikaista asiakassuhdetta lastensuojelun piirissä. Hän oli asiakkaana äidin kanssa turvakodissa, huoltoriitojen vuoksi perheneuvolassa sekä nuorten psykiatrian poliklinikalla. Tämän lisäksi hän kävi keskusteluja kunnallisen lastensuojelun sosiaalityöntekijän, perhetyöntekijöiden sekä nuorten turvatalon työntekijän kanssa.

O: [O]nks sun kannalta joku (palvelu) mitä ei olis tартettu?

N: (-) En tiiä. Kylhän apu aina kelpaa. Mut et välil se tuntuu vähä sillee ylimenevältä, ku kaikki kuitenkin puhuu samasta asiasta. [S]iin rupee vähä sillee kyllästymään.

O: Olisko se parempi niin, että olis yks paikka, joka sitte auttais? Vai mikä sun mielestä olis hyvä tapa, et jos apua tarvii, niin millä tavalla sitä apua pitäis antaa?

N: No, kyl ykski riittää. Mut sit se kuitenkin tuntuu, et jos siel rupee tuntee liian hyvin, niin ei sit osaa oikeen enää kertoo. Et jos olis pari, kaks kolme, et pystyis puhuun eri henkilöille ja kattoon, et miten ne niinku reagoi ja on mieltä ni pystyy niinku ulkopuoliselle puhuun.

(N2b)

Emma kertoi kyllästyneensä toistamaan samoja asioita eri ihmisten kanssa. Kysyessäni olisiko yksi lastensuojelutaho riittänyt kerrallaan, hän kuitenkin sanoi, että kaksi tai kolme eri auttajaa olisi voinut olla hyvä. Emman vastaus on mielenkiintoinen. Se voi toisaalta tarkoittaa sitä, että yhden auttajan kanssa kierretään puheessa samaa rataa eikä uusia näkökulmia avaudu. Nuori koki kertoneensa jo kaiken eikä keskustelu edennyt terapeutiksi. Nuori saattoi toisaalta olla huolissaan, että saattaisi kyllästyttää yhden työntekijän samojen asioiden kertaamisella ja näki siksi hyväksi useamman auttajan yhtäaikaisten olemassaolon.

Toisaalta vastaus tuo mieleen sen, että usean auttajan kanssa nuori voi onnistua pitämään puheen etäämmällä kipeistä asioista. Eri auttajat saattavat luottaa jonkun muun käyvän tytön kanssa ”syvällistä” keskustelua ja tyytyvät siksi pinnalliseen keskusteluun. Monen auttajatahon yhtäaikainen työskentely nuoren asioissa oli saanut Emman miettimään, oliko hänessä jotain vikaa, kun hän tarvitsi niin monta ihmistä ympärilleen. Hän kuvaili haastattelussa itseään ”kauheana avuntarvitsijana”. Nuori oli oppinut näkemään itsensä ongelmakeskeisesti, vaikka alkuperäisenä tarkoituksena lienee ollut saada nuorelle kaikki tarvittava apu. (Vrt. Raitakari 2004a, 45–46). Nuoren tarve saada palautetta olemisestaan tuli lainauksessa vahvasti esiin. Hän tarvitsi ulkopuolisen, jolla hän ehkä viittasi muihin aikuisiin, kuin keskenään riiteleviin vanhempiinsa. Emmalla oli suuri tarve saada peilata ajatuksiaan aikuisen kanssa⁴⁸. Hän tarvitsi ulkopuolisia auttajatahoja määrittelemään omaa olemistaan (vrt. Virokannas 2003b, 308). Emmankin tapauksessa olisi tarvittu auttajatahojen koordinointia, intensiivistä työskentelyä ja päällekkäisyyksien poistamista (vrt. Heikkinen 2007, 62).

Nuori ei luota työntekijään

Luottamuksen puute saattaa heijastella asiakkaan asemaa lastensuojelussa. Luottamus on nähty sosiaalityössä kapeasti hallinnollisen salassapitovelvollisuuden toteuttamiseksi. Sen tulisi kuitenkin sisältää luottamisen ”asiakkaaseen ihmisenä ja oman elämänsä asiantuntijana”. (Pohjola 2006, 48). Jos asiakkaan tehtävänä on tuoda joku siivu elämästään työskentelyn kohteeksi eikä häntä itseään edes mielletä tämän siivun asiantuntijaksi, ei asiakas tule ehkä miettineeksi luottamuksen merkitystä työskentelyssä. Tunne ja asennoituminen kulkevat kahteen suuntaan; luottamukseen vastataan luottamuksella. Jos asiakkaalla on vastassaan epäluottamusta, se herättää enemmän epäluuloja kuin turvallisuudentunnetta. Luottamusta eivät herätä myöskään sellaiset kokemukset, joissa asiakas jää kokonaan auttamatta tai auttamisen tapa loukkaa häntä (Pohjola 2006, 47). Nuorten asiakkaiden kohdalla työntekijöiden luottamuksen puute on erityisen ongelmallista, koska luottamuksen arvoisena olemisen katsotaan

⁴⁸ Emma muistuttaa Tove Janssonin (1962) näkymätöntä lasta. Tuu-tikki tuo Muumitalon kuistille tytön, joka on kadonnut näkyvistä. Tuu-tikki selittää: ”Tiedättehän, että jos jotakuta säikäyttää kovin usein, hän muuttuu helposti näkymättömäksi... Tuota Ninniä säikäytteli pahasti eräs tati, joka oli ottanut tytön hoiviinsa, vaikkei pitänyt hänestä. Tapasin tädin, ja hän oli kauhea. Ei vihainen, käsitätkö, sellaisenhan voi ymmärtää. Hän oli vain jäätävän kylmä ja ironinen.” (Mt., 102). Emman äidin käytös ei ole ollut tytölle ymmärrettävää ja vähitellen hänen käsityksensä itsestään on kadottanut muotoaan. Olemalla ystävällisiä ja hoitamalla Ninniä muumit saivat ystävineen tytön jälleen näkyväksi.

rakentavan ihmisen sosiaalista pääomaa. Tämä puolestaan on yksi sosiaalityön ja lastensuojelun keskeisistä tehtävistä (mt, 48–49).

Nuoren luottamuksen puute työntekijäänsä tuli esiin eri tavoin. Yksittäinen työntekijä on voinut omalla käyttäytymisellään menettää nuoren luottamuksen. Nuorella voi olla myös yleisesti huonoja kokemuksia kanssakäymisestä aikuisten kanssa. Luottamuksen puute saattaa syntyä myös ammattiauttajien ammatillisista konventioista. Aineiston perusteella ei voi päätellä, syntyykö luottamus tällaisissa tapauksissa ajan kuluessa, toisin sanoen sitä mukaa kun nuori tottuu ammattiauttajien työtapoihin. Työntekijän pitäytyminen ammattiroolissaan voi tehdä nuoren olon tukalaksi ja viedä huomion pois keskustelun sisällöstä. Nuori voi myös itse suojautua. Yleinen epäluulo erityisesti julkisen sektorin lastensuojelua kohtaan tuli esiin aineistossa. Epäluottamus näytti liittyvän pelkoon lastensuojelun rankoista toimenpiteistä ja oman tai perheen vaikutusmahdollisuuksien häviämisestä virallisen lastensuojelun astuttua kuvaan. (Vrt. Nyqvist 2001, 168–169). Nuoren voi olla myös vaikeaa luottaa työntekijään, jonka tehtävänä on toimia nuoren lisäksi tämän vanhempien kanssa. Pelkona on, että huoltajien kanssa keskustellessa nuoren puhetta käytetään perusteluna lastensuojelun toimenpiteille tavalla, joka tuntuu eri perheenjäsenistä petturuudelta. Nuori voi myös pelätä vanhempien rangaistusta, jos he saavat tietää nuoren kertoneen kotitilanteestaan. (Laakso & Saikku 1998, 87).

Mikon toisessa haastattelussa tuli esiin tilanne, jossa nuori koki tullessa erityisen voimakkaasti väärinkohdeksi ammattiauttajan taholta. Mikko kertoi ajoittaisesta huonosta olostaan, jota hän kutsui ”henkiseksi väsymykseksi”. Hän totesi, että joinain päivinä oli vaikea mennä kouluun. Erityisesti isän kanssa riitelemisen jälkeen hän tunsi olonsa kurjaksi tai välinpitämättömäksi ja jäi aamulla koulun sijaan keskustaan kahvilaan istumaan. Sudokuja⁴⁹ ratkoessa olo parani. Kävimme läpi hänen ympärillään olevien auttajien rooleja.

⁴⁹ Sudoku on logiikkapeli, jossa on tehtävänä täyttää vajaa ruudukko merkeillä, jotka pitää päätellä jo valmiina olevien merkkien avulla. Yleisimmin tehtävissä käytetään merkkeinä numeroita. (Wikipedia 2008).

O: Onks sulle kukaan ehdottanu koulukuraattorille menemistä?

N: Et viime vuosi, mä kävin niitten näpistelyjuttujen kans siellä.

O: Koulukuraattorilla?

N: Joskus kun mä olin seiskalla, ni kuraattori pyys mut sinne. Yks semmonen oli varastanu jonkun mopon jostain, toisen "Mikon" kans. No se kuraattori luuli, et se oon mää ja sit se soitti meiän vanhemmille. Neki luuli, et mä oon ollu jotain mopoo varastamas.

O: Miks ne luuli et sä oot ollu?

N: Emmää tiä. No kun, mä olin silloin ollu jonku verran sen (mopon varastaneen pojan) kaa tekemisis ja se oli sanonu, et "Mikon" kaa olin siel, nin ne luuli, et se oon mä.

O: Joo. Oliks sitte sulla ollu jotain sähläyksiä, et ne luuli et sä oot tässäkin mukana vai? Miks ne epäili sua?

N: Ei, ku mä liikuin sen kaa

O: Niin se oli sun kavereita, joo. Miltäs se tuntu?

N: No mä olin sillo ihan hämillään, miks.

(M1b)

Mikko kertoi, että noin kaksi vuotta sitten koulukuraattori epäili häntä aiheettomasti mopovarkauksesta. Aineistosta ei tarkkaan selvinnyt, alkoivatko Mikon näpistelyt ennen vai jälkeen mopovarkausepäilyä. Kuraattori oli kuitenkin ollut niin varma Mikon syyllisyydestä, että oli soittanut tämän vanhemmille kuulematta poikaa. Vanhemmat uskoivat myös hänen olleen osallisena varkauteen. Asiakassuhde kuraattorin kanssa syntyi siis työntekijän kutsusta, tämän epäillessä Mikkoa mopovarkauksesta. Luottamuksen syntymiseen ei juuri ollut edellytyksiä sillä hetkellä eikä ehkä tulevaisuudessakaan tämän työntekijän kohdalla.

Olivialla oli paljon sekä hyviä että huonoja kokemuksia erilaisista ammattiauttajista. Hänen kotitilanteensa oli hyvin tukala äidin liiallisen alkoholinkäytön vuoksi. Tyttö koki tarvitsevansa apua, mutta tunsu epävarmuutta siitä, mihin tahoon hän voisi luottaa. Hän ei luottanut kunnalliseen lastensuojeluun, vaan pyrki päinvastoin välttämään tietojen kulkeutumisen asioistaan sinne. Hän koki tarvitsevansa apua ja oli etsinyt itselleen sopivaa auttajaa. Olivian kohdalla yksi tapaaminen nuorisoneuvolan psykologin kanssa riitti vakuuttamaan nuori luottamuksellisen suhteen syntymisen mahdollisuudesta (vrt. Andersson 2008, 62).

O: [M]ites se psykologin tapaaminen alkoikaan?

N: No kun mä kävin siä nuorisoneuvolassa, terapeutilla. Mä en saanu siihen siis yhtään yhteyttä. Se oli just semmonen konttorihenkilö.

(N4b)

Nuoren kuvauksen voi tulkita kertovan etäisyydestä työntekijään. Olivia oli aikaisemmin kuullut tutultaan, että kyseisestä yksiköstä voi mennä asiakkaan tietämättä tieto kunnalliseen lastensuojeluun. Myös nuorisotyöntekijä oli vahvistanut tämän tiedon. Nuori meni kuitenkin tapaamaan terapeuttia ja tavallaan antoi tälle mahdollisuuden vakuuttaa olevansa luottamuksen arvoinen. Nuori kertoi epäilyistään terapeutille.

N: Se (terapeutti sanoi), että mä oon tämmönen ja tämmönen henkilö ja meillä on tämmösen ja tämmöset valtuudet. Et kun sä meet kerton, senhän pitäis olla semmonen ihminen, joka kuuntelee vaan sua ja auttaa vaan sua. Eikä puhu siitä kellekkä. Niin tietysti sää meet sinne ja sää odotat, että joo mää saan nyt puhua tolle ihan mitä vaan. Se on tosi huijausta mun mielestä siis silleen, että on tommosia.

(N4b)

Terapeutti vastasi tytölle kertoen omista valtuuksistaan työntekijänä, mahdollisesti lastensuojelulain mukaisesta ilmoitusvelvollisuudestaan. Olivia ei pitänyt vastausta arvokkaana, vaan koki kyseisen auttamispaikan huijauksena. Ote kuvaa pettymystä, kun nuori ei voinut jakaa vaikeaa tilannettaan aikuisen kanssa, joka oli kuitenkin työssä juuri sitä asiaa varten. Se kertoo myös ennakoasenteen suuresta vaikutuksesta. Haastatteluajankohtana Olivia oli jo asiakkaana kunnallisessa lastensuojelussa ja aikaa oli kulunut runsaasti. Nuoren kertoessa tapauksesta hän selvästi kiihtyi ja tuns edelleen suuttumusta kokemastaan (vrt. Nyqvist 2001, 168). Nuorisotyöntekijä suostutteli nuoren seuraavan auttajan luo, johon nuorelle muodostui hyvä auttamissuhde. Jos epäily asioiden kulkeutumisesta nuoren selän takana pitää paikkaansa, kyseisen lastensuojeluyksikön maine on syystäkin huono. Yhdenkin nuoren asioiden epäeettinen hoitaminen voi saada huhut liikkeelle ja niitä on vaikea kumota. Lastensuojelussa joudutaan asioiden luonteesta ajoittain tilanteisiin, joissa työntekijän on toimittava nuoren toivetta vastaan. Tällöin tulee toimia erityisen hienovaraisesti ja avoimesti ja on pyrittävä varmistamaan se, että nuori on ymmärtänyt, mistä on kyse.

Joskus auttajan ammattirooli voi vaikeuttaa avun saantia, mutta esteenä voi olla myös asiakkaan tarve suojata itseään. Olivia kertoi suojautumisen tarpeestaan ja nimittää sitä henkiseksi kasvuksi.

N: [M]ä oon tosi paljon kasvanu henkisesti. Mää oon suojakuoren oikeestaan muodostanu ittelleni.

O: Joo.

N: Monet onki sanonu, että siis mä olin ennen tosi ilonen ja pirtee. Mut nykyään mä oon tosi, siis tietyille ihmisille mä saatan olla samanlainen. On kuitenkin kaikki muuttanu mua.

O: Millä sanalla sää kuvailisit itsees nyt?

N: Varautunut.

(N4b)

Olivian asiakasuralla oli tapahtunut nuoren yllättäneitä asioita ja luottamus aikuisiin oli kokenut kovan kolauksen. Suojakuoren muodostumiseen vaikutti todennäköisesti myös isän kuolemasta johtunut suru ja alkoholismien seurauksena äidin heikko huolenpito sekä itsestään että lapsistaan. Tapahtumat nuoren elämässä vaikuttivat siten, että iloinen ja pirteä nuori oli muuttunut varautuneeksi. Hän oli epäluuloinen ja luottamuksellisen suhteen rakentaminen oli hänelle vaikeaa.

Marikan vaikeus luottaa työntekijäänsä liittyi terapiatyön ammatillisiin konventioihin. Tytön ex-isäpuoli oli ollut väkivaltainen sekä nuorta että hänen äitiään kohtaan. Nuori sai koulusta lähetteen terapiaan, kun huoli hänen väsymyksestään heräsi. Tytön äiti puolsi ajatusta psykiatrille menosta, mutta nuori itse oli epäröivä. Hänellä oli hyviä kokemuksia turvakodin lapsityöstä ja hän koki sinänsä tarvetta puhua asioistaan. Marikan ensimmäinen käynti psykiatrilla ajoittui toisen ja kolmannen haastattelun väliseen aikaan. Haastattelu tehtiin turvakodin tiloissa.

O: [T]oivoisik sää et kävisit täällä (turvakodin lapsityö) jatkossakin vai onks se psykiatri se paikka?

N: Mieluummin täällä.

O: Mieluummin kävisit täällä?

N: Joo.

O: Joo, minkä takia sä kävisit täällä mieluummin?

N: Kun se psykiatri on vähän tönkkö.

...

O: [L]uuleks sää, et pystyyks se (psykiatri) auttaan sua?

N: Emmä tiää.

O: Mitä sen pitäis tehdä, et se pystyis auttaan?

N: Hymyillä (nauraa)

(N5b)

Ensimmäisellä tapaamisella Marika koki psykiatrin työtavan ja ammattiroolin vieraaksi. Nuori kuvasi psykiatria sanalla ”tönkkö”, jonka voisi tulkita merkitsevän

ilmeettömyyttä ja eleettömyyttä (vrt. Pekkarinen 2004, 68). Tiedetään, että erityisesti ensikohtaamisella aikuisen sanattomalla viestinnällä, kuten hymyllä on suuri merkitys lapselle (Anderssonin 2008). Hymyilemätöntä aikuista saatetaan jopa pelätä, koska lapset päättelevät tekemäänsä vaikutusta aikuisten ilmeistä. (mt., 59, 61). Suhde turvatalon lapsityöntekijän kanssa oli toiminut, mutta akuutti väkivaltavaihe oli perheessä ohi. Marika kertoi, että sen vuoksi oli ollut tarpeen etsiä uusi työntekijä. Kuvaus on nuoren ensireaktio psykiatrin työskentelytapaan. Aineisto ei valitettavasti kerro miten tarina jatkuu. Jäivätkö käynnit yhteen kertaan vai tottuiko Marika ajan kuluessa psykiatrin tapaan työskennellä ja sai apua? Tilannetta olisi helpottanut, jos nuorelle olisi ensin kerrottu työntekijän työskentelytavoista, mikäli ilmeettömyys liittyi niihin. Psykiatri olisi voinut ehkä ensimmäisellä tapaamiskerralla välttää terapeutin roolia ja kuvailla nuorelle mitä tuleman pitää.

6.4 Yhteenveto yksittäisten palvelukokemusten merkityksestä

Tämän luvun tavoitteena on ollut selvittää nuorten antamia merkityksiä yksittäisille lastensuojelukokemuksilleen. Ihmisen kokemukset saavat aina merkityksensä osana ihmisen kokonaisempaa elämäntarinaa, tässä yhteydessä lastensuojelutarinaa. Siksi luku viisi on tärkeä taustoitus tälle osalle analyysia. Yksittäisten kokemusten tarkasteleminen on tärkeää siksi, että niiden avulla saadaan näkyviin konkreettisia toimivia osia ja toisaalta kehittämistä vaativia asioita palvelujärjestelmässämme. Nuorten kokemuspuheesta välittyvät merkitykset oli kategorisoitavissa kolmen otsikon alle: lastensuojelun menetelmät, nuoren osallisuus ja nuoren suhde työntekijään. Olen etsinyt nuorten puheesta sekä toimivia että kehittämistä vaativia seikkoja. Esittelen taulukossa 11 analyysin tulokset tiivistetysti.

Taulukko 11: Nuorten lastensuojelukokemukset.

Kokemuspuheen kategoriat		
Lastensuojelun menetelmät	Nuoren osallisuus	Nuoren suhde työntekijään
Toimivaa	Toteutuu	Kannattelee
Huolenpito	Nuoren jättäytyminen sivuun	Työntekijän pysyvyys
Kontrolli	Nuori auttamistilanteen määrittelijänä	Työntekijän puolueettomuus
Tasavertainen keskustelu		Nuori luottaa työntekijään
Ei toimivaa	Ei toteudu	Ei kannattele
Puhe ainoana auttamisen menetelmänä	Nuorella ei ole riittävästi tietoa	Työntekijöiden vaihtuvuus
Puhumisen pakko	Nuoren emotionaalinen ohittaminen	Liian monta työntekijää
Yhdentekevä kontrolli	Pääroolissa huoltaja	Nuori ei luota työntekijään
Tilallinen etäisyys	Työntekijä määrittelee avun tarpeen	
Muu perhe ei saa apua		
Toiminnallinen tuki irrallaan lastensuojeluprosessista		

Kun esitin nuorille haastattelutilanteessa avoimen kysymyksen heidän kokemuksistaan lastensuojelussa, se sai aikaan hämmennyksen. Vastaaminen edellytti tarkentavia kysymyksiä, jolloin puhe rakentui enemmän vuorovaikutuksessa. Käsitykseni mukaan elämänjanan konkreettinen täyttäminen helpotti asioiden muistamista. Näin useammasta haastattelukerrasta rakentui yksi juonellinen tarina, jonka sisällä oli paljon yksittäisiä kokemuksia. Näistä olen muodostanut edellisen taulukon kategoriat. Aineiston perusteella nuoren näkökulmasta kyseiset kategoriat ovat lastensuojelussa heille merkityksellisiä: työmenetelmien toimivuus, osallisuus sekä suhde työntekijään.

Työmenetelmien osalta sekä tuki että kontrolli koettiin tärkeinä. Kontrollin olisi kuitenkin kytkeydyttävä tukeen ja nuoren arvostamaan työntekijään. Nuorilla oli paljon kokemuksia puheesta eli kommunikatiivisesta tuesta, joka onkin tavallisin työmenetelmä lastensuojelussa Suomessa. Tasavertaisena puhe nuoren ja työntekijän välillä oli toimivaa. Kun kommunikatiiviseen tukeen liittyi nuoren kokemus puhumiseen pakottamisesta tai se jäi ainoaksi tuen muodoksi, nuoret kokivat sen

negatiivisena. Toimistohuoneet tuntuivat epämiellyttäviltä ja etäännyttäviltä. Nuoret toivat esiin heidän huomioimisensa tärkeyden esimerkiksi odotustiloissa. Samoin asetelma, jossa nuorta tuettiin, mutta hänen perhettään ei, tuntui toimimattomalta. Nuoret nauttivat toiminnallisista menetelmistä, mutta jäin pohtimaan niiden merkitystä osana lastensuojelua ja sen tavoitteita.

Nuoren osallisuus toteutui sellaisissa tilanteissa, joissa nuori pääsi itse määrittelemään auttamistilannetta yhtenä tasavertaisena osapuolena tai hän päätti aktiivisesti olla osallistumatta. Tilanteet, joissa osallisuus ei toteutunut, liittyivät siihen, että nuorella ei ollut riittävästi tietoa asiakkuudestaan tai työntekijä ohitti hänet emotionaalisesti. Nuoren osallisuus saattoi olla riittämätöntä myös niissä tilanteissa, joissa aikuinen, työntekijä tai vanhempi, määrittivät tilanteen osallistamatta nuorta siihen.

Kolmas kategoria, jolla nuoret määrittivät kokemuksiaan lastensuojelussa, liittyi nuoren ja työntekijän väliseen suhteeseen. Sen kannattelevuus nuoren kannalta oli riippuvaista työntekijän pysyvyydestä, puolueettomuudesta sekä luotettavuudesta. Puolueettomuus kiinnittyi erityisesti siihen, että nuori toivoi työntekijän olevan vanhemmilleen lojaali. Vastaavasti asiakas-työntekijä-suhteen kannattelevuutta esti työntekijöiden vaihtuvuus tai se, että työntekijöitä oli liikaa. Samoin, jos nuori ei luottanut työntekijään, suhteesta ei muodostunut kannattelevaa.

7. JOHTOPÄÄTÖKSET

Asetan tutkimuksen otsikossa kysymyksen, ovatko nuoret kaksinkertaisesti näkymättömiä lastensuojelussa. Kaksinkertainen näkymättömyys viittaa ensinnäkin ajatukseen, että lapset ja nuoret olisivat lastensuojelun palveluissa näkymättömiä aikuisten toimiessa pääasiallisesti keskenään. Monet viimeaikaisista tutkimuksista ovat tuoneet asian esiin (ks. esim. Bardy ym. 2001a, 91; Forsberg ym. 2006, 6, Hurtig 2003). Toisaalta näkymättömyys viittaa, otetaanko nuoret riittävästi huomioon omana ikäryhmänään lastensuojelun avohuollon palveluissa. Tämä kysymys on herännyt toimiessani itse nuorten kanssa lastensuojelun asiakastyössä.

Olen tarkastellut tätä teemaa kahden tutkimuskysymyksen avulla. Niistä ensimmäinen liittyi nuorten lastensuojelujuoniin ja erityisesti nuorten toimijuuteen osana sitä. Suurin osa juonista oli rakenteeltaan eteneviä ja nuoret hahmottivat tapahtumien syy-seuraussuhteet. Vain kahden nuoren kohdalla lastensuojelukokemuksista koostuva juoni oli pirstaleinen tai katkeileva. Tyypittelin juonet heikkoon, keskivahvaan ja vahvaan nuorten toimijuuteen. Heikosta toimijuudesta kertovia juonia oli kolme, keskivahvaa kuvaavia kaksi ja vahvan toimijuuden juonia kolme. Juonitarkastelun tulos yllätti minut sikäli, että odotin etukäteen nuorten kokevan palvelujärjestelmämme hajanaisempana ja hahmottavan heikommin syitä asiakkuuksilleen. Vahvan ja keskivahvan toimijuuden korostuessa aineistossa voidaan ajatella nuorten myös saaneen ”näkyvyyttä” asiakkuudessaan. Vahvan toimijuuden kohdalla herää jopa kysymys, ovatko nuoret jääneet liiankin yksin ja vaille aikuisten riittävää tukea.

Toisen tutkimuskysymyksen avulla olen tarkastellut, mitä merkityksiä nuoret antavat yksittäisille kokemuksilleen lastensuojelussa. Nuoret odottavat lastensuojelulta menetelmien toimivuutta, riittävää osallisuutta sekä kannattelevaa suhdetta työntekijään. Kun siis kysyin nuorilta heidän kokemuksistaan lastensuojelusta, he vastasivat puhumalla työmenetelmistä, osallisuuden toteutumisesta sekä suhteistaan työntekijöihin. Lastensuojelu sai näin merkityksenä näiden kategorioiden kautta. Nuoren näkyvyyttä tai näkymättömyyttä lastensuojelussa voi arvioida myös tämän analyysiosan perusteella. Voidaan ajatella, että työmenetelmän ollessa nuoren kokemuksen mukaan toimiva eli häntä auttava, nuori ja hänen tarpeensa ovat olleet työntekijälle näkyviä. Työmenetelmien näyttäytyminen melko yksipuolisina tuo toisaalta esiin sen, että meillä ei ole käytössä riittävästi erityisesti nuoruusiän huomioon ottavia menetelmiä. Tässä suhteessa nuoret ovat tämän aineiston ja oman kokemukseni perusteella näkymättömiä suhteessa lapsuuteen.

Aineistossa tuli esiin osallisuuden kokemuksia, jolloin nuori on ollut näkyvässä roolissa vaikuttamassa asioidensa kulkuun lastensuojelussa. Erityisesti niissä tilanteissa, joissa nuori on päässyt itse määrittelemään auttamistilannetta, voisi ajatella nuoruusiän erityislaatuisuuden suhteessa lapsuuteen tulevan myös esiin. Pieni lapsi ei olisi voinut ottaa samanlaista roolia omassa asiakkuudessaan. Toisaalta nuoret toivat esiin myös kokemuksia osattomuudestaan, jolloin näkymättömyys korostui.

Tutkimuksen nuorilla oli myös kokemuksia kannattelevista suhteista työntekijöihin, jolloin voisi päätellä työntekijän nähneen nuoren ja hänen tarpeensa riittävän selvästi. Samaa periaatetta noudattaen nuori on pääsääntöisesti jäänyt näkymättömäksi niissä kertomuksissa, joissa suhde työntekijään ei ole muodostunut nuorta kannattelevaksi. Poikkeuksena voidaan pitää tilanteita, joissa nuori ei kyennyt antamaan työntekijälle mahdollisuutta suhteen luomiseen oman suojautumistarpeensa vuoksi.

Narratiivisuus lähtökohtana

Olen tarkastellut nuorten puhetta narratiivisen tutkimusperinteen mukaisesti kertomuksina. Haastattelin kutakin nuorta pääsääntöisesti kolme kertaa, jolloin ymmärrykseni nuoren kertomuksesta pääsi syvenemään. Analyysi ei jäljitä luonnollisestikaan autenttista tai ainoaa totuutta, vaan tutkimusprosessi on ollut täynnä valintoja. Nuoret kertoivat myös muista kuin lastensuojeluun liittyvistä tapahtumista elämässään ja tutkimuksesta olisi tullut toisennäköinen, jos lähtökohtana olisi ollut tuoda esiin mahdollisimman täydelliset elämäntarinat. Niiden avulla olisi voinut päästä pohtimaan esimerkiksi nuorten suhteita vanhempiinsa tai ikätovereihinsa. Yhtenä mahdollisuutena olisi ollut tutkia perheiden vaikeuksien kasautumisen merkitystä lastensuojelun piirissä oleville nuorille. Aineistosta olisi voinut lähteä etsimään myös mallitarinoita. Niiden avulla olisi voinut tuoda esiin esimerkiksi sankaritarinan tai tragedian piirteitä nuorten kertomuksissa. Päädyin kuitenkin pelkistämään analyysin koskemaan ainoastaan nuorten lastensuojelukokemuksia ja tavoitteenani on ollut etsiä kehittämisen kohteita lastensuojelutyössä. Olen pyrkinyt joka vaiheessa kunnioittamaan nuoria ja heidän kertomaansa sekä tavoittamaan heidän kertomastaan sen olennaisen sisällön. (Vrt. Granfelt 1998, 43). Kahden nuoren kanssa pääsin testaamaan tulkintaani jälkikäteen (ks. epilogi). Myös lukija tekee tekstistä lopulta omat tulkintansa.

Kertomuksessa katsotaan tavallisesti olevan alku, keskikohta ja loppu. Tämän tutkimuksen lastensuojelujuonet ovat keskeneräisiä siinä mielessä, että nuorten asiakkuus eri palveluissa jatkui. Emme siis saa tietää, miten nuorten asiakkuudet päättyvät ja mitä nuoret aikuisina ajattelevat kokemastaan (vrt. Virokannas 2004, 12–13). Nuorten kokemukset ”keskellä tarinaa” ovat kuitenkin siinä mielessä tärkeitä, että ne vaikuttavat nuoren suhtautumiseen palveluihin ja sitä kautta avun saamiseen. Tämä

tieto on myös ollut sitä, jota vaille olen itse kokenut eniten jääneeni tehdessäni nuorten kanssa lastensuojelun sosiaalityötä.

Samoja kertomuksia voidaan tulkita monin eri tavoin. Olen lukenut aineistoa kahdella eri tavalla, jotka täydentävät toisiaan. Hahmottaessani nuorten lastensuojelujuonia, olen pyrkinyt kunnioittamaan kunkin nuoren tarinan kokonaisuutta. Olen niiden avulla halunnut tuoda esiin tutkimuksen nuoret ”kokonaisempina” henkilöinä, joiden lastensuojelutarinaan lukija pääsee kurkistamaan. Toisena aineiston lukutapanani oli poimia sieltä jokaisen nuoren yksittäiset kokemukset suhteessa lastensuojelun palveluihin. Tämä analyysitapa on mahdollistanut palvelujen kehittämistarpeiden selkeämmän esiin tulemisen.

Työmenetelmien kehittämistarpeet

Vaikka tutkimukseni ei kohdistu suoranaisesti lastensuojelun palveluihin, tarkoituksena on tehdä päätelmiä niiden toimivuudesta (vrt. Virokannas 2004, 2). Nuorten kertomuksissa tuli selvästi esiin puhumisen eli kommunikatiivisen tuen korostuminen lastensuojelun työmenetelmänä. Tavat auttaa näyttävät siis melko yksipuolisilta. Kunnallisessa lastensuojelussa vakiintuneen aseman saanut lapsi- ja perhekeskeinen sosiaalityö ei ehkä aina vastaa parhaalla mahdollisella tavalla nuorten tarpeisiin. Tutkimuksen nuoret kaipasivat muutakin kuin puhetta ja kohtaamisia muualla kuin toimistoissa. Työmenetelmänä keskustelu saatettiin kokea jopa ahdistavana pakkona. Yksittäisten työntekijöiden on kuitenkin vaikeaa tai jopa mahdotonta tehdä asioita ”toisin”, jos organisaatio ei tarjoa siihen lupaa eikä mahdollisuuksia.

Huolenpito, kontrolli sekä tasavertainen keskustelu esiintyivät nuorten kokemuspuheessa toimivina tapoina tehdä lastensuojelutyötä. Toisin sanoen näiden menetelmien avulla tulkitsin nuorten saaneen mielestään apua. Sosiaalityön perinteiset käsitteet tuki ja kontrolli eivät noudattaneet asetelmaa hyvä tuki – paha kontrolli. Kontrollitoimet saivat nuoren puheessa sekä hyväksyviä merkityksiä että kokemuksia niiden yhdentekevyydestä, jolloin nuori ei kokenut hyötyneensä, mutta toisaalta ei myöskään kärsineensä niistä. Myös fyysiset tilat olivat merkityksellisiä siten, että erityisesti toimisto-olosuhteita vastakohtana kodinomaisuudelle vierastettiin. Ne pitivät työntekijän etäisenä ja siten lähestymisen vaikeana.

Toiminnallinen tuki jäi tutkimuksen nuorten kohdalla irralliseksi lastensuojelun prosessista. Tämä voi tarkoittaa sitä, että nuoret eivät osanneet odottaa ja siten yhdistää lastensuojeluun muuta kuin puheen avulla tukemisen. Se voi myös tarkoittaa sitä, että toiminnallista tukea ei ollut nivottu nuoren näkökulmasta riittävän selvästi osaksi lastensuojelun tavoitteita eli nuoren avun tarvetta. Tavoitteena on voinut olla voimien kerääminen ja rentoutuminen tai uusien harrastusten kokeileminen. Olivatpa tavoitteet mitä tahansa, niiden tulisi olla nuorelle selviä ja perusteltuja ja nuoren tulisi voida osaltaan sitoutua niihin.

Monet palveluistamme ovat ongelmakeskeisesti järjestettyjä, jolloin työntekijän huomio saattaa kiinnittyä pelkästään vaikeuksiin, kuten päihteiden käyttöön tai masennukseen. Tämän rinnalle tulisi saada lisää voimavarakeskustelua, niin sanottujen suojaavien tekijöiden tarkastelua riskitekijöiden rinnalle. Voimavarojen kartoittamisen lisäksi tarvitsemme työmenetelmiä, jotka kasvattavat ja vahvistavat nuoren resursseja. Tämä edellyttää kokonaisvaltaista työskentelyotetta ja aikaa. Tarvitsemme myös tietoa menetelmien toimivuudesta eli työmme vaikutuksista eri asiakkaiden kohdalla.

Osallisuus

Suvi Raitakari on sanonut, että ”nuorten elämänhallintaa tukevien instituutioiden suurin haaste on kohdata nuoren oma tarina ja antaa sille tilaa, vaikei se olisikaan elämänhallinnan mallitarina” (mt. 2004b, 73; ks. myös Virokannas 2004, 35). Tärkeää olisi siis pysähtyä kuuntelemaan ja tarvittaessa rakentamaan nuoren kanssa tämän tarinaa. Nuorten kokemukset osallisuuden toteutumisesta oli työmenetelmien toimivuuden tulkintaa vaikeampaa. Osallisuus toteutui lähinnä kahdella tapaa. Nuoret kertoivat jättäytyneensä omasta tahdostaan sivuun ja saaneensa myös mahdollisuuden siihen. Tämän aineiston perusteella on mahdotonta arvioida, oliko nuorilla tällöin riittävästi tietoa siitä, mistä he kieltäytyivät. Näissä tilanteissa nuori ainakin välttyi puhumisen pakolta. Toinen osallisuuden toteutumisen muoto ilmeni kertomuksissa, joissa nuori kertoi päässeensä tulkintani mukaan määrittelemään auttamistilannetta. Riittävä ja nuoren kannalta käyttökelpoinen tieto sekä sopiva määrä päätösvaltaa luo mahdollisuuden olla aidosti osallinen omassa asiakkuudessaan.

Osattomuuden kokemukset liittyivät puolestaan tilanteisiin, joissa nuorella ei ollut riittävästi tietoa asiakkuudestaan. Joko nuori oli ollut asiakkaana tietämättä siitä itse tai sitten palvelun tavoitteet hänen auttamisessaan olivat jääneet epäselviksi. Nuoret olivat kokeneet myös emotionaalista ohittamista työntekijöiden puolelta. Nuorella oli tällöin kenties riittävästi tietoa, mutta hänet jätettiin yksin selviytymään elämäntilanteensa ja tapahtumien aiheuttamien tunteiden kanssa. Tällä on yhteys työmenetelmiin. Niiden monipuolistaminen ja kaiken kaikkiaan lapsikeskeisen sosiaalityön kehittyminen tukee myös nuorten osallisuutta.

Lastensuojelulaissa (12 §) veloitetaan kuntia laatimaan suunnitelma lastensuojelun järjestämisestä ja kehittämisestä sekä tarkistamaan se säännöllisesti valtuustokausittain. Lastensuojelun käsikirjassa tuodaan esiin, että kyseisiin suunnitelmiin olisi sisällytettävä lasten ja nuorten kuulemisen rakenteet ja menetelmät (Oranen 2008b). Tätä tietoa olisi mielekästä kerätä osana olemassa olevia palvelujamme ja sen arkityötä. Siten tieto jäisi myös asiakastyön tasolle asiakkaiden ja työntekijöiden yhteiseksi tiedoksi.

Nuoren ja työntekijän suhde

Kolmas määrittelemäni kokemuspuheen kategoria liittyi nuorten ja työntekijöiden välisiin suhteisiin. Tulkintani mukaan suhde kannattelee, jos nuorella on sama työntekijä riittävän pitkään. Siihen, että nuori voisi kokea työntekijän luotettavaksi, tarvitaan riittävästi aikaa ja useampia tapaamisia. Nuorten puheessa tuli esiin lastensuojelun työntekijöille tuttu hankaluus olla samaan aikaan sekä tukena että kontrolloida nuoren elämää. Nuoren saattoi olla vaikea luottaa työntekijään, joka oli potentiaalisesti tekemässä jotakin vastoin nuoren tai tämän vanhempien tahtoa. Myös nuoren vahva negatiivinen ennakkokäsitys jonkun yksikön tavasta toimia toi suhteen muodostumiselle esteitä jo ennen ensimmäistä nuoren ja työntekijän kohtaamista. Luottamuksen syntymisen edellytys on riittävä aika. Nuori ei aina sitoudu työskentelyyn työntekijän yrityksestä huolimatta ja syy siihen saattaa jäädä kaikille osapuolille epäselväksi. Nuori ei aina osaa perustella sitoutumattomuuttaan (vrt. Nyqvist 1995). Voi olla, että aikaisemmat kokemukset ovat saaneet nuoren muodostamaan itselleen ikään kuin suojakuoren selviytyäkseen. Yksi mahdollisuus tulkita tätä on vaikeus ottaa ”hyvää

vastaan”, jos siitä ei ole aikaisempia kokemuksia (vrt. Bardy ym. 2001b, 200; Laakso & Saikku 1998, 93).

Nuoret olivat kokeneet myös vaihteita, joissa heillä oli ollut samaan aikaan liian monta työntekijää. He kokivat tällöin joutuneensa puhumaan samat asiat moneen kertaan ja väsyneensä siihen. Tutkimuksen nuoret olivat joutuneet myös kokemaan työntekijänsä epäluotettavana. Näissä tilanteissa työntekijä ei ollut toiminut nuoren kokemuksen mukaan avoimesti. Tulkitsin nuoren puhuvan luottamuksen syntymättömyydestä myös niissä tapauksissa, joissa nuori koki työntekijän pitäytyvän ”konttorihenkilön” roolissa.

Kunnallisen lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden työ ja sen tavoitteet olivat ainakin osittain asiakkaana oleville nuorille tuntemattomia (ks. myös Laakso & Saikku 1998, 110, 112). Eri sosiaalialan ammattiryhmien tehtävien kirkastaminen ja mallin jalkauttaminen kuntien käytäntöihin voisi auttaa asiakasta ja myös työntekijäverkostoa hahmottamaan, missä asioissa on käännyttävä kenenkin puoleen. Sosiaalialan tehtävärakenteesta on tehty suositus, joka antaa karkeat raamit asiassa (Sarvimäki & Siltaniemi 2007). Mallin tueksi tarvitaan kuitenkin käytännönläheisyyttä ja sovellutussopimuksia, se ei todennäköisesti toimi samalla tavalla esimerkiksi isoissa ja pienissä kaupungeissa.

Kunnallisen lastensuojelun sosiaalityön haasteena on tehdä päätöksiä nuoren parhaaksi siten, että nuoren oma mielipide tulee aidosti kuulluksi. Pystyäkseen muodostamaan käsityksen nuoren edusta ja kuullakseen nuoren mielipiteen, työntekijän on tutustuttava nuoreen. Alkaa työskentely luottamuksen synnyttämiseksi ja nuoren tukeminen tahdon ja tunteidenkin ilmaisemiseksi. Kun eväät päätöksiä varten on saatu, sosiaalityöntekijän tuki nuorelle saattaa nuoren näkökulmasta päättää yllättäen. Jos päätökseksi tulee ohjata nuori saamaan avohuollon tukitoimia, esimerkiksi päihde- tai mielenterveyspalveluja, nuori siirretään keskustelemaan toisen työntekijän kanssa. Samoin käy, jos päädytään viimesijaiseen huostaanottoon. Nuoren kannalta tilanne voi olla raskas, jos hän ei ole hahmottanut sosiaalityöntekijän tehtäviä. Saattaen vaihtaminen” työntekijältä toiselle voisi helpottaa nuorten sopeutumista uusiin tilanteisiin ja edesauttaa toimivan suhteen syntymistä uuden työntekijän kanssa.

Toinen vaihtoehto on saada raivattua kunnalliseen lastensuojeluun enemmän tilaa nuoren kanssa työskentelylle, jolloin siirtoa toiselle työntekijälle ei tarvitsisi niin usein ja nopeasti tehdä. Näin vältettäisiin tilanteet, joissa nuorella on monta yhtäaikaista auttajaa. Kyse on sille määritellystä tehtävästä. Asiaa voi tarkastella Kirsi Juhilan (2006) määrittelemien asiakkaan ja sosiaalityöntekijän välisten suhteiden kautta. Liittämisen- ja kontrollisuhte, jossa sosiaalityön tavoitteena on auttaa asiakas pois erilaisista marginaaleista, on mielestäni helppo löytää kunnallisesta lastensuojelusta. Myös kumppanuussuhde, jossa asiakas ja työntekijä yhdessä tuumin työskentelevät asiakkaan elämäntilanteen kohentumiseksi voi toteutua. Mutta kun nuoren tilanne edellyttää huolenpitosuhdetta, sosiaalityöntekijän mahdollisuudet auttaa käyvät kapeiksi ja tarve saada muita työntekijöitä nuoren ympärille lisääntyy.

Haastateltavien yhtenä valintakriteerinä oli vähintään vuoden asiakkuus kunnallisessa lastensuojelussa. Kaksi nuorista oli kuitenkin sitä mieltä, ettei asiakkuutta ollut. Kuusi nuorista kertoi olevansa kunnallisen lastensuojelun asiakkaina. Kukaan heistä ei tuonut puheessaan esiin lastensuojelulain jaottelua toimenpiteisiin ryhtymisen perusteista, jotka ovat kiteytetysti nuoren kasvuolot ja nuoren oma käytös (Lsl 417/2007, 34 §). Tätä voi pitää hieman yllättävänä, sillä käsitykseni mukaan lastensuojelun työntekijät ottavat asiaan kantaa ainakin asiakkuuden alkaessa tilastoinnin yhteydessä. Asiakkaaksi tulon perustetta ei ole aineiston nuorten kanssa ilmeisesti käsitelty siten, että se olisi jäänyt nuorten mieleen merkittävä asiana. Tällöin myös nuoren rooli asiakkaana voi olla nuorelle yhtä epäselvä, kuin mikä on sosiaalityöntekijän rooli auttajana.

Palvelujärjestelmän kehittämistarpeet

Yhtenä hankaluutena lastensuojelupalveluiden kokonaisuudessa on tiedon välittyminen kunnalliseen lastensuojeluun niiltä toimijoilta, jotka saavat luontevasti tietoa nuoresta ja joihin nuori on oppinut luottamaan. Joku koulun henkilökunnasta tai vaikka nuorisotalon työntekijä saattaa tuntea nuoren ja hänen ajatuksensa omista tarpeistaan, mutta tieto ei välttämättä välity päätöksentekoon. Päätökset ovat tällöin vaarassa syntyä kaukana nuoren arjesta ja liian myöhään. Tiedon välittymisen yhtenä ongelmana on oman ymmärrykseni mukaan sekä tiedon että luottamuksen puute. Kunnallisen lastensuojelun yhtenä haasteena onkin toimia avoimesti siten, että muut toimijat ovat riittävän tietoisia sen toimintatavoista. Tämä on erityisen tärkeää siksi, että kunnallisella

lastensuojelulla on paljon valtaa asiakkaidensa asioihin. On luonnollisesti harkittava aina tapauskohtaisesti, mitä asioita eri toimijoiden on oman työnsä suorittamisen kannalta hyvä tietää. On myös pidettävä huolta, että asiakas on perillä tapahtumista ja antaa tarvittaessa luvan tietojen siirtämiselle. Työntekijäverkostossa on helpompi synnyttää luottamusta, jos työntekijät eivät vaihdu jatkuvasti.

Tiedon välittyminen nuorelta suoraan kunnalliseen lastensuojeluun on haasteellista. Kun nuori kokee tarvitsevänsä apua, voi olla liikaa vaadittu, että hän ensin selvittää kenelle hänen pitää soittaa, selvittää puhelinajat ja voi soittaa juuri silloin. Jos nuori saa lastensuojeluun ajan varattua, on monesta syystä haasteellista kertoa avun tarpeen syntymiseen liittyvät asiansa siihen varatulla ajalla, kuten tutkimuksen nuoret kuvasivat. On tärkeää, että palvelujärjestelmään kuuluu matalan kynnyksen palveluja, joihin nuori voi hakeutua ilman valmista ajatusta avun tarpeesta ja valitsemanaan ajankohtana. Tutkimuksen nuoret toivat esiin myös sen, kuinka heillä on ollut mahdollisuus käydä tapaamassa työntekijöitään varsinaisen asiakkuuden päättymisen jälkeenkin. Nämä työntekijät ovat tärkeässä asemassa harkitessa sitä, että tarvitseeko nuori apua vai ei. Näillä toimijoilla tulee olla hyvä ymmärrys lastensuojelupalveluista sekä edellytyksiä saattaa nuori tarvitsemansa avun piiriin.

Palveluohjausta on tuotu esiin ratkaisuna palvelujärjestelmän pirstaleisuuteen (ks. esim. Sosiaaliportti 2009). Nuorten kanssa työskenneltäessä se voisi toimia sellaisella mallilla, jossa olemassa olevasta verkostosta joku kantaa sovitusti kokonaisvastuuta nuoren asioiden hoitamisesta. Se voi olla sosiaalityöntekijä, sosiaaliohjaaja, nuorisotyöntekijä tai järjestön työntekijä. Yhtä hyvin joku koulun henkilökunnasta voi toimia palveluohjaajan roolissa. Tärkeää on, että nuori saa itse olla päättämässä, kuka vastuunkantaja on. Tämä työntekijä on nuoren lisäksi aina mukana neuvotteluissa ja häntä pidetään ajan tasalla päätöksistä. Hänen tehtävänään olisi erityisesti tukea nuorta ilmaisemaan mielipiteensä ja hänen olisi hyvä olla nuoren tavoitettavissa mahdollisimman helposti. Palveluohjaaja toimisi ikään kuin ”avohuollon omahoitajana” ja nuoren liittolaisena (vrt. Virokannas 2004).

Järjestöjen roolia osana palvelujärjestelmää olisi selkiytettävä. Tutkimuksen nuorilla oli paljon kokemuksia eri lastensuojelupalveluista. Jokaisella heistä oli asiakkuuksia enemmän ja pidemmältä ajalta kuin mitä edellytin haastateltavia valittaessa. Nuoret

ohjautuivat tutkimukseen lastensuojelujärjestöjen kautta, mikä kertoo siitä, että järjestökenttä tekee työtä monenlaista apua tarvitsevien asiakkaiden kanssa. Sen erityisalueeksi katsotaan strategiatasolla kuitenkin varhainen tuki.

Nuorten puheessa tuli esiin myös asiakastyössä tuttu asetelma, jossa järjestön palvelut tuntuvat nuoresta kunnallista lastensuojelua houkuttelevammilta. Tämä kiinnittyi kontrollin pelkoon ja järjestöiltä tämä velvoite puuttuu samassa mielessä, kuin se esiintyy julkisissa palveluissa. (Vrt. Raitakari 2004a, 39). Kontrollitahona toimimisen lisäksi nuoret näyttävät mieltävän kunnallisen sosiaalityön lähinnä taloudellisena tukemisena. Kysyessäni nuorilta, tarvitsevatko he kunnallista lastensuojelua tulevaisuudessa, he ryhtyivät tavallisesti miettimään, tarvitsevatko he taloudellista tukea⁵⁰. Muita tuen muotoja, kuten kommunikatiivista, terapeutista tai toiminnallista tukea odotettiin muilta tahoilta, kuten järjestöiltä tai muilta julkisen sektorin toimijoilta.

Lastensuojelun kehittämisessä voisi nuorten näkökulmasta pitää lähtöajatuksena heidän kokemustaan sen tarpeellisuudesta. Paul Willis (1983) on kuvannut koulua ja koulutusta vaihtosuhteena, jossa opettajalla on valtaa, koska heillä on tietoa. Tietoa vaihdetaan oppilaiden kunnioitukseen. Jos oppilas ei ole kiinnostunut tiedosta, opettajalla ei ole tarjota muuta. (Mt., 91). Lastensuojelua tulisi tämän ajatuksen mukaisesti miettiä siten, että mitä nuoren kannalta kiinnostavaa sillä voisi olla tarjottavanaan.

Epilogi

Otin yhteyttä haastattelemiini nuoriin uudelleen alkusyksystä 2008 ja tarjosin mahdollisuutta kuulla tutkimuksen tuloksista. Pidin tätä tärkeänä monestakin syystä. Olin luvannut toimittaa valmiin tutkimuksen nuorille, mutta epäilin heidän motivaatiotaan tarttua paksuun, akateemiseen paperinippuun. Muutamien nuorten kanssa keskustelu kävi niin vilkkaana, että jäin haastattelun jälkeen miettimään, muistiko nuori koko haastatteluajan puhuvansa tutkijalle, joka tarkastelisi hänen puhettaan jälkikäteen. Erityisesti kokoamani lastensuojelujuonet huolestuttivat minua

⁵⁰ Haastatellut nuoret asuivat kolmella eri paikkakunnalla haastatteluajankohtana. Niistä kahdella tehdään ns. eriytettyä työtä eli lastensuojelun sosiaalityö on erotettu muusta sosiaalityöstä. Näin ollen tämä ei selitä käsitystä, että kaupungin sosiaalityön tehtävänä ovat vain rahapäätökset.

varovaisuudestani huolimatta ja toivoin saavani ainakin joltakin nuorelta kommentin omastaan.

Anna asui lastenkodissa jo haastatteluajankohtana ja tilanne oli pysynyt samana. Pyysin lastenkodin työntekijää kertomaan nuorelle terveiseni. Annalle oli annettu puhelinnumeroni ja viestini, mutta nuori ei ottanut yhteyttä. Laura oli otettu huostaan haastattelujen jälkeen. Nuoren äiti antoi minulle lastenkodin yhteystiedot. Työntekijä kysyi Lauralta hänen halukkuuttaan kuulla tuloksista, mutta Laura ei ollut halukas.

Mikko vastasi puhelimeen työpaikallaan ja kertoi tekevänsä paljon töitä ja asioiden olevan kunnossa. Hän ei halunnut enää palata tutkimuksen asioihin. Marika ei reagoinut puheluihini, tekstiviesteihini eikä kirjeeseen. En tavoittanut myöskään Marikan äitiä. Niklaksen äiti kertoi nuoren olevan huonokuntoinen ystävänsä kuoltua hetken aikaa sitten. Hän ei halunnut keskustella tutkimuksesta. Olivia kertoi puhelimesta muuttaneensa omaan asuntoon. Hän pyysi lähettämään tutkimuksen uuteen kotiositteeseensa, mutta sanoi ettei tarvitse erillistä keskustelua aiheesta.

Emma ja Roni halusivat tavata ja keskustella tuloksista. Tapasin kummankin erikseen nuorten turvatalon tiloissa. Kävin nuorten kanssa läpi tutkimuksen sisällysluettelon ja tulokset sekä nuoren oman lastensuojelujuonen. Lisäksi näytin heille heidän omasta puheestaan lainatut sitaatit. Emma halusi korjata yhden kohdan juonestaan siten, että vain isä oli ollut aloitteellinen toisella kertaa, kun hän aloitti perheneuvolan asiakkaana. Olin tulkinnut molempien vanhempien olleen tässä kohtaa aloitteellisia. Tein tämän muutoksen juoneen. Nuoret hyväksyivät valitsemani sitaatit, vaikka kommentoivatkin oman puheen lukemisen tuntuvan kummalliselta. Tuloksista kummallakaan ei ollut erityistä kommentoitavaa, asiat tuntuivat tutuilta. Emma kertoi muuttaneensa haastattelujen jälkeen takaisin isän luokse ja voivansa hyvin. Roni oli muuttanut lastensuojelun tukiasuntoon ja oli jälkihuollon piirissä. Emma kävi koulua ja Roni kävi töissä.

Emma toivoi voivansa välittää muille nuorille viestin, että omista asioista kannattaa kertoa ajoissa aikuisille eikä jäädä miettimään niitä yksin. Aikuisilta pitää myös vaatia toimenpiteitä. Emma kertoi vielä, kuinka kotona kävi kunnallisen lastensuojelun edustajia, mutta äiti sai kotikäynnit loppumaan. Tämän jälkeen nuori tapasi työntekijää

kahdestaan, mutta Emma koki kunnallisen lastensuojelun sosiaalityöntekijän vain kirjoittaneen ylös asioita. Äidin väkivaltaisuus lapsiaan kohtaan oli viranomaisilla tiedossa eikä nuori ymmärtänyt, miksei äiti ole saanut siitä rangaistusta, kun mustelmat olisi voinut lääkäri todeta. Emma halusi välittää muille nuorille myös viestin siitä, että kannattaa miettiä mitä ottaa vastaan ja mitä ei. Huonoon kohteluun ei saa alistua. Oman tarinan esiin tulo tutkimuksen myötä tuntui Emmasta helpottavalta. Hän sanoi, että tuntuu siltä, että nyt voi laittaa kirjan kannet kiinni ja mennä elämässä eteenpäin.

Roni puolestaan haluaisi muiden nuorten tietävän, että lastenkotiin joutuminen ei ole kauheaa. Työntekijöistä tulee lopulta oma perhe, vaikka he eivät voi vanhempia korvatakaan. Tämä on erityisen merkittävää sitä vasten, että poika oli hyvin kriittinen lastensuojelua kohtaan erityisesti ensimmäisellä haastattelukerralla. Roni halusi sanoa myös, että tukiperheet ovat hyväksi lapsille, koska niissä pääsee rentoutumaan ja unohtamaan hetkeksi omat murheensa. Niille vanhemmille, joiden lapset tai nuoret asuvat lastenkodeissa hän haluaisi sanoa, että käykää usein katsomassa lastanne. Oman tarinan esiin tuleminen tutkimuksen myötä tuntui Ronista mielenkiintoiselta. Hän toivoi sen julkaisemista internetissä. Nuori sanoi tulleen mukaan alun perin haastatteluista luvattujen elokuvalippujen takia, mutta kokeneensa lopulta puhumisen itsessään kivana.

Lähdeluettelo:

Ahola, Tapani & Furman, Ben (1990): Juonia juupoille. Ratkaisukeskeinen lähestymistapa päihdeongelmiin. Lyhytterapiainstituutti Oy. Helsinki.

Ala-Nikkola, Merja & Sipilä, Jorma (1996): Yksilökohtainen palveluohjaus (case management) uusi ratkaisu palvelujen yhteensovittamisen ikuisiin ongelmiin. Teoksessa Metteri, Anna (toim.) Moniammatillisuus ja sosiaalityö. Sosiaalityön vuosikirja 1996. Helsinki. Sosiaalityöntekijäin Liitto, 16–31.

Alasuutari, Maarit (2005): Mikä rakentaa vuorovaikutusta lapsen haastattelussa? Teoksessa Ruusuvoori, Johanna & Tiittula, Liisa (toim.) Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Tampere. Vastapaino, 145–162.

Alasuutari, Pertti (2001): Laadullinen tutkimus. Vastapaino. Tampere.

Andersson, Petra (2008): ”Kai se vähän jännitti”. Lasten kokemuksia vuorovaikutuksesta ensimmäisen tutustumiskäynnin aikana sijaishuoltopaikassa. Opinnäytetyö, ylempi AMK. Helsingin ammattikorkeakoulu Stadia. Julkaisematon.

Apo, Satu (1990): Kertomusten sisällön analyysi. Teoksessa Mäkelä, Klaus (toim.) Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta. Helsinki. Gaudeamus, 62–80.

Bardy, Marjatta & Salmi, Minna & Heino, Tarja (2001a): Mikä lapsiamme uhkaa? Suuntaviivoja 2000-luvun lapsipoliittiseen keskusteluun. Stakes raportteja 263. Helsinki. Stakes.

Bardy, Marjatta & Barkman, Johanna (2001b): Tunteet ja ilmaisutaidot sosiaalipoliittisena kysymyksenä. Yhteiskuntapolitiikka 66 (2001):3, 199–210.

Eräsaari, Leena (1995): Kohtaamisia byrokraattisilla näyttämöillä. Gaudeamus. Tampere.

Forsberg, Hannele & Ritala-Koskinen, Aino & Törrönen, Maritta (2006): Kohti lapsisensitiivistä sosiaalityötä. Teoksessa Forsberg, Hannele & Ritala-Koskinen Aino & Törrönen, Maritta (toim.). Lapset ja sosiaalityö. Kohtaamisia, menetelmiä ja tiedon uudelleenarviointia. Jyväskylä. PS-kustannus, 5-18.

Granfelt, Riitta (1998): Kertomuksia naisten kodittomuudesta. Suomalaisen kirjallisuuden seura. Helsinki.

Granfelt, Riitta (2000): Kertomuksia kodittomuudesta ja marginaalista. Teoksessa Karvinen, Synnöve & Pösö, tarja & Satka, Mirja. Sosiaalityön tutkimus. Metodologisia suunnistuksia. Jyväskylä. SoPhi, 99–116.

Heikkinen, Alpo (2002a): Pikkupojat metsässä – tunnekokemuksia toiminnallisissa pienryhmissä. Yhteiskuntapolitiikka 67(2002):6, 584–590.

Heikkinen, Alpo (2002b): Lasten ja nuorten voimaantuminen auttamisen strategiassa. Nuorisotutkimus 4/2002, 43–48.

Heikkinen, Alpo (2007): Nuoret lastensuojelun avohuollossa – palvelujen ja menetelmien tarkastelu. Sosiaali- ja terveysministeriön Sosiaalialan kehittämishankkeen lastensuojelun kehittämisohjelman raportti. Helsingin kaupungin sosiaalivirasto. Selvityksiä 2007:1. Helsinki.

Heikkinen, Alpo & Levamo, Pauliina & Parviainen, Maaret & Savolainen, Aili (2007): Näe minut – kuule minua. Kokemuksia ryhmistä. Helsinki. Soccan ja Heikki Waris – instituutin julkaisusarja nro 11.

Heikkinen, Alpo & lastensuojelun Warisryhmä (2008): <http://sosiaaliportti.fi/fi-FI/lastensuojelunkasikirja/tyovalineet/tyomenetelmat/nuortenvertaisryhmatoiminta> (viitattu 25.6.2008)

Heino, Tarja (2007): Keitä ovat uudey lastensuojelun asiakkaat? Tutkimus lapsista ja perheistä tilastolukujen takana. Stakesin työpapereita 30/2007. Stakes. Helsinki.

Honkatukia, Päivi & Nyqvist, Leo & Pösö Tarja (2006): Rikokset nuorten ”juttuina” – narratiivisen lähestymistavan mahdollisuuksia. Teoksessa Honkatukia, Päivi & Kivivuori, Janne (toim.). Nuorisorikollisuus. Määrä, syyt ja kontrolli. Helsinki. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 221. Nuorisotutkimusverkosto / Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 66. Nuorisoasiain neuvottelukunta, julkaisuja 33. 211–234.

Huotelin, Hannu (1992): Elämäkertatutkimuksen metodologiset ratkaisut. Joensuun yliopisto. Kasvatustieteiden tiedekunnan tutkimuksia n:o 46. Sosiologia. Joensuu.

Hurtig, Johanna (2003): Lasta suojelemassa. Etnografia lasten paikan rakentumisesta lastensuojelun perhetyön käytännöissä. Lapsin yliopisto. Rovaniemi.

Hurtig, Johanna (2006): Lasten tieto sosiaalityön haasteena. Teoksessa Forsberg, Hannele, Ritala-Koskinen Aino & Törrönen Maritta (toim.) Lapset ja sosiaalityö. Kohtaamisia, menetelmiä ja tiedon uudelleenarviointia. Jyväskylä. PS-kustannus, 167–193.

Hyvärinen, Matti (2004): Eletty ja kerrottu kertomus. Sosiologia 4/2004, 297–309).

Hyvärinen, Matti (2006): Kerronnallinen tutkimus. www.hyvarinen.info/page02-kerrot.html (viitattu 16.11.2007)

Hyvärinen, Matti & Löyttyniemi, Varpu (2005): Kerronnallinen haastattelu. Teoksessa Ruusuvuori, Johanna & Tiittula, Liisa (toim.) Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Tampere. Vastapaino, 189–222.

Hänninen, Vilma (1991): Työpaikan menetys tarinana. Psykologia 26 (1991), 348–355.

Hänninen, Vilma (1996): Tarinallisuus ja terveystutkimus. Sosiaalilääketieteellinen aikakauslehti 33 (1996), 109–118.

Hänninen, Vilma (2003): Sisäinen tarina, elämä ja muutos. Acta Universitatis Tamperensis 696, Tampere. Tampereen yliopisto.

Hänninen, Vilma (2006): Narratiivisuus tutkimuksessa ja ammatillisissa käytännöissä. Luento sosiaalityön erikoistumiskoulutuksen lähipäivillä 18.5.2006. Kuopio. Julkaisematon.

Høeg, Peter (1992): Lumen taju. Helsinki. Tammi.

Jokinen, Arja & Suoninen, Eero & Wahlström, Jarl (2000): Miten tavoittaa auttamistyön ydintä?. Teoksessa Jokinen, Arja & Suoninen, Eero (toim.). Auttamistyö keskusteluna. Tutkimuksia sosiaali- ja terapiatyön arjesta. Tampere. Osuuskunta Vastapaino, 15–34.

Jokinen, Arja (2000): Narratiivit muutostyön resurssina. Teoksessa Jokinen, Arja & Suoninen, Eero (toim.). Auttamistyö keskusteluna. Tutkimuksia sosiaali- ja terapiatyön arjesta. Tampere. Osuuskunta Vastapaino, 131–166.

Jokinen, Arja (2005): Laadullisen tutkimuksen viitekehykset. Laadullisen tutkimuksen verkko-opintokokonaisuus. Moniste. Julkaisematon.

Jokinen, Arja (2008): Sosiaalityö tukena ja kontrollina aikuisten kohtaamisessa. Teoksessa Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi (toim.) Sosiaalityö aikuisten parissa. Vastapaino. Tampere, 110–144.

Juhila, Kirsi (2006): Sosiaalityöntekijöinä ja asiakkaina. Sosiaalityön yhteiskunnalliset tehtävät ja paikat. Vastapaino. Tampere.

Kananoja, Aulikki (2007): Esipuhe. Teoksessa Heikkinen, Alpo, Levamo, Pauliina, Parviainen, Maaret & Savolainen, Aili. Näe minut – kuule minua. Kokemuksia ryhmistä. SOCCAn ja Heikki Waris-instituutin julkaisusarja nro 11. Helsinki, 3-4.

Kazi, Mansoor (2003): Realistic evaluation in practise. Health and Socialwork. Sage publications. London.

Kivistö, Jaana (2006): ”Missä mä olisin muuten?” Nuorten kokemukset lastensuojelusta ja muista viranomaispalveluista. Ammatillinen lisensiaattitutkielma. Sosiaalipolitiikan laitos. Turun Yliopisto. Julkaisematon.

Komonen, Katja (2001): Koulutusyhteiskunnan marginaalissa? Ammatillisen koulutuksen keskeyttäneiden nuorten yhteiskunnallinen osallisuus. Joensuun yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja N:o 47. Joensuun yliopisto. Joensuu.

Kortteinen, Matti (1982): Lähiö. Tutkimus elämäntapojen muutoksesta. Otava. Helsinki.

Kulmala, Anna & Vanhala, Anni (2004): Vanhemmuus marginaalissa: kulttuurinen mallitarina osana henkilökohtaista vanhemmuutta. Teoksessa Jokinen, Arja & Huttunen, Laura & Kulmala, Anna (toim.) Puhua vastaan ja vaieta. Gaudeamus. Helsinki, 98–114.

Kuula, Arja (2006): Tutkimusetiikka. Aineiston hankinta, käyttö ja säilytys. Vastapaino. Tampere

Laakkonen, Minna (2007): Nuori tarvitsee hoivaa. Teoksessa Määttä, Kaarina (toim.) Helposti särkyvää. Nuoren kasvun turvaaminen. Helsinki. Kirjapaja, 145–159.

Laakso, Riitta & Saikku, Peppi (1998): Hyvä huostaanotto? Aiheita 28/1998. Stakes. Helsinki

Laine, Timo (2001): Miten kokemusta voidaan tutkia? Fenomenologinen näkökulma. Teoksessa Aaltola, Juhani & Valli, Raine (toim.). Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä. PS-kustannus, 116–132.

Laitinen, Arja & Shemeikka, Sirpa (2006): Keneltä kysyt – mitä kuulet? Sosiaaliturva 15/06, 18–19.

Lastensuojelu 2007. Tilastotiedote 23/2008. Stakes.
<http://www.stakes.fi/tilastot/lastensuojelu> (viitattu 22.9.2008)

Lastensuojelulaki 417/2007

Lastensuojelulaki 683/1983

Levamo, Pauliina (2007): Omaa elämää etsimässä. Tutkimus ryhmämuotoisen sosiaalityön mahdollisuuksista tukea nuorten itsenäistymistä. Teoksessa Heikkinen, Alpo, Levamo, Pauliina, Parviainen, Maaret & Savolainen, Aili. Näe minut – kuule minua. Kokemuksia ryhmistä. SOCCAn ja Heikki Waris-instituutin julkaisusarja nro 11. Helsinki, 69–157

Lewis, Oscar (1972): Sanchezin lapset. WSOY. Helsinki

Lieblich, Amia, Tuval-Mashiach, Rivka ja Zilber, Tamar (1998): Narrative research. Reading, Analysis, and Interpretation. Applied Social Research Methods Series. Volume 47. Sage Publications.

Mossige, Svein & Jensen, Tine K. & Gulbrandsen, Wenke & Reichelt, Sissel & Tjersland, Odd Arne (2005): Children's narratives of sexual abuse. What characterizes them and how do they contribute to meaning-making? Narrative Inquiry 15:2, 377–404.

Muukkonen, Tiina & Tulensalo, Hanna (2004): Kohtaavaa lastensuojelua. Lapsikeskeisen lastensuojelun sosiaalityön tilannearvion käsikirja. Selvityksiä 1. Helsinki: Helsingin kaupungin sosiaalivirasto.

Mäkelä, Klaus (1990): Kvalitatiivisen analyysin arviointiperusteet. Teoksessa Mäkelä, Klaus (toim.) Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta, 42–61. Gaudeamus. Helsinki

Möller, Sointu (2005): Arviosta sanoisin. Tutkimus lastensuojelun asiakkuuden alkuvaiheeseen liittyvän arvioinnin mallintamisesta. Jyväskylän yliopisto. Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta. Sosiaalityön ammatillinen lisensiaatintutkimus.

Nikander, Pirjo & Zechner, Minna (2006): Ikäetiikka – elämänkulun ääripäät, haavoittuvuus ja eettiset kysymykset. Yhteiskuntapolitiikka 71 (2006):5, 515–526.

Nuorisolaki 72/2006

Nuorisotiedotuskeskus Kompassi (2008):

<http://www.helsinki.fi/fi/index/kaupunkijaseutu/kompassi.html>. (viitattu 31.1.2008)

Nuorten Kriisipiste (2008): <http://www.nuortenkriisipiste.com/?sid=21>. (Viitattu 31.1.2008)

Nyqvist, Leo (1995): Onnistuuko räätälöity työ nuorisohuollossa? Ehkäisevän nuorisohuollon kokeiluprojektin (LOKKI) arviointitutkimus. Turun yliopisto. Sosiaalipolitiikan laitos. Sarja A:6/1995

Nyqvist, Leo (2001): Väkivaltainen parisuhde, asiakkuus ja muutos. Prosessiarviointi parisuhdeväkivallasta ja turvakotien selviytymistä tukevasta asiakastyöstä. Helsinki. Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu 28.

Oranen, Mikko (2008a): Mitä mieltä!/. Lasten osallisuus lastensuojelun kehittämisessä. Sosiaali- ja terveysministeriön Lastensuojelun kehittämisohjelman osaraportti. Ensi- ja turvakotien liitto ry. Helsinki.

Oranen, Mikko (2008b): Lasten osallisuus. <http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/lastensuojelunkasikirja/hallinto/lapsenosallisuus> (viitattu 25.6.2008)

Parviainen, Maaret (2007): Luovasti siltaa sisimpään. Kokemuksiani lastensuojelun avohuollon ryhmätoiminnasta ja luovien ilmaisumenetelmien käytöstä lasten ja nuorten ryhmissä. Teoksessa Heikkinen, Alpo, Levamo, Pauliina, Parviainen, Maaret & Savolainen, Aili. Näe minut – kuule minua. Kokemuksia ryhmistä. SOCCAn ja Heikki Waris-instituutin julkaisusarja nro 11. Helsinki, 189–221.

Pekkarinen, Elina (2004): Tyttöryhmän dialoginen prosessi - fenomenologinen lähestymistapa. Pro gradu-tutkielma, Helsingin yliopisto, yhteiskuntapolitiikan laitos, julkaisematon.

Perttula, Katariina (2003) Palveluohjauksen vaihtoehdot - Valtakunnallisten pitkäaikaissairaiden ja vammaisten lasten ja nuorten ja heidän perheidensä palveluohjauksoikeilun arviointitutkimus. Stakes, FinSoc Arviointi-raportteja 2/2003. Helsinki.

Pohjola, Anneli (2006): Pahan säikeitä auttamistyössä. Teoksessa Laitinen, Merja & Hurtig, Johanna (toim.) Pahan kosketus. Ihmisyyden ja auttamistyön varjojen jäljillä. PS-kustannus. Jyväskylä, 42–62.

Raitakari, Suvi (2004a): Intitutionaalisesti tulkittu ja neuvoteltu nuori. Huolta herättävä nuori palaverivuorovaikutuksena osapuolena. Nuorisotutkimus 4/2004, 35–48.

Raitakari, Suvi (2004b): Nuoren elämänhallinta: toivottua arkea ohjeistamalla? Teoksessa Jokinen, Arja & Huttunen, Laura & Kulmala, Anna (toim.) Puhua vastaan ja vaieta. Gaudeamus. Helsinki, 56–73.

Rastas, Anna (2005): Kulttuurit ja erot haastattelutilanteessa. Teoksessa Ruusu vuori, Johanna & Tiittula, Liisa (toim.) Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Tampere. Vastapaino, 78–102.

Reinikainen, Sarianna (2007): Läheisneuvonpito lapsinäkökulmasta. Stakesin raportteja 7/2007. Stakes. Helsinki.

Riessman, Catherine Kohler (1993): Narrative analysis. Qualitative Research Methods series 30. London. Sage Publications.

Riihelä, Monika (1996): Mitä teemme lasten kysymyksille? Lasten ja ammattilaisten kohtaamisten merkitysulottuvuuksia lapsi-instituutioissa. Stakes. Tutkimuksia 66.

Sarvimäki, Pirjo & Siltaniemi, Aki (2007): Sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön tehtävärakennesuositus. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskuksen julkaisuja 2007:14.

Savolainen, Aili (2007): Draama puree, purkaa ja parantaa. Kokemuksia psykodraaman käytöstä tyttöryhmässä. Teoksessa Heikkinen, Alpo, Levamo, Pauliina, Parviainen, Maaret & Savolainen, Aili. Näe minut – kuule minua. Kokemuksia ryhmistä. SOCCAn ja Heikki Waris-instituutin julkaisusarja nro 11. Helsinki, 159–188.

Savolainen, Miina (2008): Maailman ihanin tyttö. Voimauttava valokuva: <http://www.voimauttavavalokuva.net/menetelma.htm> (viitattu 24.6.2008)

Siekinen, Kirsi (2001): Syvähaastattelu. Teoksessa Aaltola, Juhani & Valli, Raine (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin I. Jyväskylä. PS-kustannus, 43–58.

Silverman, David (2001): Interpreting Qualitative Data. Methods for Analyzing Talk, Text and Interaction. Second edition. London. Sage Publications.

Sosiaaliportti (2009): <http://www.sosiaaliportti.fi/Page/5ae494f7-1736-416a-a9fe-a7c696dc1925.aspx>. (Viitattu 10.1.2009)

Suurpää, Leena (2001): Rasismi tarinoina - kertojina helsinkiläiset nuoret. Nuorisotutkimus 1/2001, 3-24.

Tampereen kaupunki (2008): <http://www.tampere.fi/perhepalvelut/ajankohtaista/t0830a.html>. (Viitattu 1.7.2008)

Taskinen, Sirpa (2006): Lapsiin kohdistuvien vaikutusten arvioiminen. Stakes. Helsinki.

Thomas, Nigel (2002): Children, family and the state. Decision-making and child participation. Bristol. The Policy Press.

Tolonen, Tarja (2004): Vanhemmuuden puutteen heijastuminen nuorten sosiaaliseen pääomaan. Nuorisotutkimus 4/2004, 17–34.

Törrönen, Maritta (2000): Lapset arjen subjekteina. Reflektiivisen etnografian mahdollisuudet. Teoksessa Karvinen, Synnöve & Pösö, Tarja & Satka, Mirja. Sosiaalityön tutkimus. Metodologisia suunnistuksia. Jyväskylä. SoPhi, 146–167.

Virokannas, Elina (2003a): Tiedon tuottaminen ja yllättävät käännteet huumehoitoyksikön nuorten haastatteluissa. Nuorisotutkimus 2/2003, 18–31.

Virokannas, Elina (2003b): Rajoitettuja strategioita ja taktisia identiteettejä. Huumehoitoyksikön nuorten asiakkaiden kertomuksia viranomaiskohtaamisista. Janus vol. 11 (4) 2003, 297–318.

Virokannas, Elina (2004): Normaalin rajan molemmilla puolilla. Tutkimus huumehoitoyksikön nuorten identiteettien rakentumisesta. Stakes. Tutkimuksia 144.

Wahlström, Jarl (2000): teoksessa Jokinen, Arja & Suoninen, Eero (toim.) Auttamistyö keskusteluna. Tutkimuksia sosiaali- ja terapiatyön arjesta. Tampere. Vastapaino, 221–243.

Wikipedia (2008): <http://fi.wikipedia.org/wiki/Sudoku>. (Viitattu 10.12.2008)

Willis, Paul (1983): Koulunpenkiltä palkkatyöhön. Tampere: Vastapaino.

Ylönen, Oona & Winter, Susanna (2003): Tyttöryhmän tarina. Sosiaaliturva 14/2003.

Liite 1

Nuorten (N=8) ikäjakauma ensimmäisen haastattelun aikana

Ikä	Tytöt	Pojat
vuotta	N=5	N=3
12	Laura	
13		
14	Marika	Niklas
15	Emma	Mikko
16	Anna, Olivia	Roni
17		

Liite 2

Nuorten haastattelujen ajankohdat sekä haastattelupaikat

	I haastattelu	II haastattelu	III haastattelu	Haastattelupaikka
Mikko	6.2.2007	15.2.2007	28.2.2007	Avohuollon yksikkö 1
Roni	17.4.2007	20.4.2007	-	Avohuollon yksikkö 2
Niklas	10.5.2007	18.5.2007	5.6.2007	Avohuollon yksikkö 2
Anna	16.2.2007	20.3.2007	23.3.2007	Sijaishuollon yksikkö 1
Emma	22.2.2007	2.3.2007	8.3.2007	Avohuollon yksikkö 1
Laura	29.3.2007	4.4.2007	-	Avohuollon yksikkö 2
Olivia	11.4.2007	19.4.2007	25.4.2007	Avohuollon yksikkö 3
Marika	2.5.2007	4.5.2007	16.5.2007	Avohuollon yksikkö 2

Liite 3

Lastensuojelupalvelut nuorten määrittelemänä

Palvelu	Mikko	Roni	Niklas	Anna	Emma	Laura	Olivia	Marika
Erityisopetus			x					
Opettaja								x
Opinto-ohjaaja	x							
Koulukuraattori	x							x
Koululääkäri							x	
Kouluterveydenhoitaja							x	x
Sairaala				x				
Fysioterapia							x	
Nuorten psykiatrian poliklinikka					x			x
Psykiatri / psykologi					x		x	
Nuorisoasema							x	
Nuorisoneuvola							x	
Perheneuvola					x			
Perhetyö		x			x	x		
Turvakodin lapsityö						x		x
Kotiapu					x			
Sijaishuoltoyksikkö		x		x				
Valvottu tapaaminen						x		
Tukiperhe		x						
Etsivä nuorisotyö							x	
Kunnallinen lastensuojelu	x	x		x	x	x	x	
Nuorten turvatalo	x			x	x	x	x	
Turvakoti			x		x	x		x
Muu lastensuojelujärjestö		x	x					

Liite 4

SUOSTUMUSLOMAKE HAASTATTELUUN OSALLISTUMISESTA:

Teen tutkimusta, jonka työnimenä on ”Mitä nuoret kertovat kokemuksistaan lastensuojelun avohuollossa?” Tutkimus on osa liseniaattitasoista sosiaalityön erikoistumiskoulutusta, jota suoritan Turun yliopistossa. Tutkimusta ohjaavat professorit Leo Nyqvist ja Katja Forssén.

Tutkimuksen tavoitteena on kerätä tietoa **nuorten omista kokemuksista lastensuojelun avohuollon palveluista**. Haastattelen tutkimusta varten nuoria, jotka ovat asiakkaina sekä järjestössä että jonkun kunnan lastensuojelussa. Samaa nuorta haastatellaan 3 kertaa. Haastattelut nauhoitetaan. Tutkimukseen osallistuminen on vapaaehtoista.

Valmiista tutkimuksesta ei voida tunnistaa haastateltavien henkilöllisyyttä, ne jäävät vain allekirjoittaneen tietoon. Haastatteluja käytetään ainoastaan tähän tutkimukseen. Tutkimuksessa ei käytetä muita haastateltaviin nuoriin liittyviä aineistoja. Kirjallinen suostumus pyydetään sekä nuorelta että hänen huoltajaltaan. Jos haastattelusta aiheutuu poissaoloja koulusta, kirjoitan kouluun lapun asiasta.

Olen arvioinut tutkimuksen valmistuvan vuoden 2008 lopussa. Toimitan valmiin työn haastateltaville nuorille.

Tutkimuksen tekijä:

Oona Ylönen, YTM

Mannerheiminkatu 23

21100 Naantali

p. 050-3518298

oonaylonen@vslapset.fi

Suostun haastateltavaksi tutkimukseen, jonka työnimenä on ”Mitä nuoret kertovat kokemuksistaan lastensuojelun avohuollossa?”

Nimi

Osoite

Puhelinnumero

Päivämäärä ja allekirjoitus